

ELÇİN

AK DEVE

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN.

Elçin
★
AK DEVE
(Roman)

Türkiye Türkçesine Aktaran
Dr. Ali DUYMAZ

B-12327

ÖTÜKEN

M.F. Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

W 6 (2A3)

YAYIN NU: 431
EDEBİ ESERLER: 217

ISBN 975-437-297-7

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.
İstiklâl Cad. Ankara Han 99/3 80060 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • Faks: (0212) 251 00 12

Kapak Düzeni: Nur-Olcay Okan
Kapak Baskısı: Birlik Ofset
Dizgi-Tertip: Ötüken
Baskı: Özener Matbaası
Cilt: Yedigün Mücellithanesi
İstanbul - 1999

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

SUNUŞ

Azərbaycan, Sovyet dönemi öncesinde edebî alâkalanın çok sıkı ve derin olduğu bir coğrafyadır. Ziya Gökalp'ı Hüseynzade Ali'den, Tevfik Fikret'i Hüseyn Cavid'den ayrı düşünmek pek de mümkün değildir aslında. Ancak aramıza demir perde çekildikten sonra edebî hayat orada farklı bir mecrada süregelmıştır. Aslında Türkiye Türkçesinden bir ağız kadar bile farkı olmayan Azeri Türkçesinin şirinliği bu coğrafyada ayrı bir edebî dil olarak karşımıza çıkmıştır. Bu bakımdan modern Azerbaycan edebiyatı temsilcilerinin verdiği eserleri "aktarmak" gibi bir durumla karşı karşıya kalmış bulunuyoruz. Elçin de modern Azerbaycan edebiyatının hikâye, roman ve tiyatro gibi türlerinde eser vermiş önemli bir yazandır. Mahmut ile Meryem'den sonra aktardığımız bu ikinci romanı Elçin'in Sovyet devrine geçiş problemleriyle, özellikle İkinci Dünya Savaşı öncesinde başlayıp bütün Sovyet toplumu saran "repressiya"yla ve savaşın bu topluma verdiği sıkıntılarla ilgili hususları konu almaktadır.

Roman üzerinde bir kaç söz etmeden önce Elçin Efendiyev'in kısa bir biyografisini vermeyi uygun görüyoruz. 1943 yılında Bakü'de doğmuş olan Elçin, çağdaş Azerbaycan edebiyatının özellikle şehir merkezli edebiyatın önemli temsilcilerindendir. Elçin, meşhur hikâyeci ve romancı İlyas Efendiyev'in oğludur. Azerbaycan Devlet Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi'nden mezun olmuş, Azerbaycan İlimler Akademisi Nizami Adına Dil ve Edebiyat Enstitüsü'nde görev almıştır. Azerbaycan Yazarlar Birliği ile Edebiyyat ve İncəsənət gazetesinde çalışmıştır. Vatan Cemiyeti başkanlığı ve başbakan yardımcılığı gibi siyasi va-

zifelerde bulunmuştur. Sovyetler Birliği Yazarlar Birliği üyesi olan ve filoloji doktoru unvanına sahip bulunan Elçin, Sovyetler Birliği Lenin Komsomolu Ödülü gibi çeşitli ödüllerin de sahibidir. Bir çok senaryosu filme çekilen Elçin'in en başarılı olduğu ve pek çok ödül kazandığı tür hikâyesidir. Eserleri İngilizce, Fransızca, Almanca, İspanyolca, Arapça, Farsça, Macarca, Slovakça ve Bulgarca'ya çevrilen Elçin'in ülkemizde de *Şuşa Dağlarını Duman Bürüdü* (1994) adlı hikâye kitabıyla *Ölüm Hükümü* (1996) ve *Mahmut ile Meryem* (1997) adlı romanı yayımlanmıştır.

Elçin'in belli başlı eserleri şunlardır: *Bin Gecedən Biri* (1966), *Açık Pencere* (1969), *Sos* (1969), *Gümüşü Nannacı* (1973), *Bu Dünyadan Gatar Geder* (1974), *Bir Görüşün Hatiresi* (1977), *Günay Yalçın Nigar Bir de Bir Selim* (1980), *Tenkid ve Edebiyyatımızın Problemleri* (1981), *Bülbülün Nağih* (1983), *Mahmut ve Meryem* (1984), *Beş Degige ve Edebiyyat* (1984), *Ağ Deve* (1985), *Ölüm Hükümü* (1989), *Seçilmiş Eserleri 2 Cilt* (1987).

Edebiyat araştırmaları ve tenkitler de kaleme alan Elçin, başlangıçta daha ziyade hikâye türünde eserler vermiş, son yıllarda ise romana yönelmiştir. Elçin'in *Ak Deve* romanı ilk olarak 1985 yılında kitap hâlinde yayımlanmıştır ve bu kitapta *Mahmut ile Meryem* romanı da yer almıştır (Ağ Deve, Bakı Yazıcı 1985, 424 s.). *Ak Deve* romanının konusu, İkinci Dünya Savaşı sırasında Bakü'nün geleneksel hayatı yaşayan bir mahallesinin dramıdır. Bu mahalle, geleneksel hayatın yanı sıra yeni hayat tarzına, yani Sovyet hayatına alışmaya çalışmakta; bu uğurda yapılan çalışmalarla ve repressiya uygulamaları gibi yeni kavramlarla çatışmaktadır. Elçin, folklor malzemesinden de istifade ederek bu mahalleyi canlı bir dekor olarak gözler önüne sermektedir. Elçin'in eserlerinde bir malzeme olarak folkloru kullandığı hemen dikkati çekmektedir. Aslen bir folklor eseri olan Mahmut ile Meryem de bunun en belirgin örneğidir. *Ak Deve*'de de ölüm sembolü olarak kullanılan "Ak Deve" aslında masallardan alınıp hayata sokulmuş bir "sembol"dür. Eserde sık sık yer verilen çocuk oyunları, tekerlemeler, "bayat"lar ve Dede Korkut sözleri de folklorun yansımalarıdır. Eserin iç yapısında yer alan il-

gi çekici bir başka folklorik öge de ağaçla ilgili bir uygulamadır. Tabiatın korunmasıyla ilgili modern bir tavra da işaret eden ağaç motifi, bizi ortak Türk kültüründe yaşayan bir geleneğe götürmektedir. Romanda annesi ve babası, uzun bir süre sonra doğan oğulları İbadullah için adak olarak bir kara dut dikmişlerdir ve bu kara dut ağacına da "İbadullah ağacı" denmiştir. Ne var ki bu ağaç hayırsız çıkan bu İbadullah tarafından kesilecektir. Bu folklorik öğelerle ve yazanın nutkunu teslim ettiği, birinci teklik şahıs ağzıyla olayları aktardığı küçük bir çocuğun, Aliekber'in masalımsı dünyasıyla zenginleştiği geleneksel mahalle hayatı, ne yazık ki yeni hayatla çatışmaya düşecektir. Bu çatışmada mahallenin bilge kişisi Aliabbas kişi ve otoriter kadın tipi Hanım teyze, yeni tipler olan Muhtar ve Fethullah Hatem karşısında yenileceklerdir. Muhtar, kara elbiseler giyen, kara arabalarla işe gidip gelen, fakat ne iş yaptığı mahalleli tarafından bilinmeyen bir "görevli"dür. Mahallenin ahlâğı zayıf genç kadını Şevket'le düşüp kalkışı, ölen kansını "imamsız" defnedeni, karısı öldükten sonra da mahallenin en güzel kızı Adile'yle evlenişi ve Adile'nin intiharı da Muhtar'ın diğer özellikleridir. Aliabbas'ın oğlu Mehmet Bakır'ın, babasını para sakladığı iddiasıyla idareye şikâyet ettiği, polislerin evi basışı, arama yapmaları ve sonunda bir sandıkta küçük bir Kur'an buluşları gibi son derece trajik hadiseler de eserde anlatılmaktadır. Savaşın insanların ahlâkî yapıları üzerindeki menfi tesiri, mahalleyi erkeksiz bırakışı, açlık ve sefalet de zaman zaman çiğ bir realizme kaçacak kadar ürpertici bir üslupla sunulmaktadır.

Seçkin ve kentli bir yazar olan Elçin Efendiyev, bu romanında da Bakü'nün geleneksel hayatı aksettiren bir mahallesinin İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasındaki hâlini bir çocuğun bakış açısından dikkatlere sunmaktadır. Bu itibarla *Ak Deve* bir şehir romanıdır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki ele alınan mahalle folklorik ve dini hayatı bütün canlılığıyla yaşayan bir mahalledir de... Bu bakımdan yeni hayatın temsilcisi sayılan tipler, meselâ Muhtar tipine karşı bir eleştiriyi de içermektedir. Edebiyat hayatındaki baskıyı, repressiyayı ise Fethullah Hatem temsil etmektedir. Repressiya kurbanı olarak da Settar Masum tipi

işlenmiştir. Bu bakımdan romanın dramatik kurgusu geleksel hayat ile yeni Sovyet devri arasında cereyan etmektedir. Büyük oranda ise İkinci Dünya Savaşı'nın bu mahalleyi nasıl etkilediği trajedik hayat maceralarıyla gözler önüne serilmektedir.

Son olarak romanı Türkiye Türkçesine aktarıırken yaptığımız bazı tasarruflardan bahsetmek istiyoruz. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Azeri Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarma yapmanın pek doğru bir yol olduğu söylenemez. Ancak hemen yanı başımızda oluşan ve gelişen bir edebî birikimden istifade etmek için mümkün olduğunca kolaylaştırıcı bir yol izlemek gerektiğinin de farkındayız. Bir de ortak edebî dilin oluşmasında bu tür aktarmaların etkisi olacağını sanıyoruz. Bütün bunların yanı sıra zaten okumayı pek sevmeyen Türk insanının yetmiş yılda meydana getirilmiş yüzeysel bir edebî dil farkını bahane olarak ileri sürmesine de gönlümüz razı olmuyor. Bütün bunlara karşılık biz diğer aktarmalarımızda olduğu gibi bu romanda da yazarın üslubunu mümkün olduğu ölçüde korumaya gayret ettik. Ancak özellikle Farsça'nın tesiri olarak düşündüğümüz ve Türkçenin sentaktik yapısına hiç de uygun düşmeyen "ki"li birleşik cümlelere sıkça müdahale etme gereği duyduk. Ortak kelime ve kavramlara mümkün olduğunca dokunmamaya çalışarak eserde geçen özel isimleri Türkiye Türkçesine yaklaştırdık. Ayrıca dip notlarda yazarın yaptığı açıklamaları yazarın notu (y.n.) olarak aynen bırakıp eklemeleri aktaranın notu şeklinde (a.n) kısaltmasıyla verdik.

Ortak ve bütüncül bir "Türk edebiyatı" kavramı, siyasi ve coğrafi sınırları aşarak kültürel sınırlar çerçevesinde gelişebilir diye düşünüyoruz. Bunun yolunun da farklı sayılan edebî tecrübelerin öğretilmesinden geçtiği malumdur. Elçin'in Ak Deve romanının diğer eserleriyle birlikte Türk okuyucusuna bir taraftan çok bildik ve tanıdık, diğer taraftan da farklı ve egzotik bir tat vereceği ümidini taşımaktayız. Bu arada Türkiye dışı Türk edebiyatlarından eserlere yaygın politikasında yer veren Ötügen Neşriyat yetkililerine de bu vesileyle teşekkür ediyorum.

Ocak 1999
Ali DUYSMAZ

I

"Sen benim hayatımdın."

İki yıldan fazla zamandır, mezarlıktan dönerken yalnızca bu sözlerin yazılı olduğu adsız ve şekilsiz bir kabir taşının yanından geçtim. Her defasında da bu sıradan sözler, bu alelâde cümle beni heyecanlandırırdı, yüreğimde bir huzursuzluk ve aynı zamanda da bir yakınlık doğururdu. Tanımadığım, bilmediğim ve yılların rüzgârı, karı, yağmuru, sıcağı altında kararıp bozarıp eskimiş, çopur çopur olmuş bu kabir taşı her defa derin bir kederden haber veriyordu. Vefasızlıktan, gelip geçicilikten söz ediyordu. Bir zamanlar birilerinin mutluluğundan ve bu mutluluğun ebedî bir geçmişte kalışından, o geçmişin ulaşılmazlığından, uzaklığından söz ediyordu.

Kabir taşları üstünde hiç bir vakit manasız söz olmayan, en sıradan bir söz, en ilkel bir düşünce bile kabir taşları üzerinde anlam kazanıyor, dünyanın en tesirli sözü ve fikri oluyor. Çünkü mezarlıklar dünyanın en anlamlı yerleridir.

Mezarlık kimliğine, kişiliğine bakmadan insanı filozof eder ve senin o anlardaki fikirlerin bir az sonra, yani mezarlıktan çıktıktan sonra, alelâde, hatta basit görünür. Ama bu fikirler mezarlıkta âdeta dünyanın en anlamlı fikirleridir.

Biraz aşağıda yine adsız ve şekilsiz eski bir kabir taşı ve üstünde taş işçisinin eğri büğrü hattıyla şöyle bir yazı: "Öyle şairler oldu ki bir mısra dahi yazmadı".

Sonra başka bir mezar taşı: "Elveda".

Sonra; "Hâlâ sağım, ağlarım, ölsem toprağım ağlar".

Sonra; "Oğlu ölen analar, vay!".

İki yıldan fazla zamandır ben mezarlıktan eve dönerken bu yazıları okuyordum ve bütün gün, bütün gece o yazıların ahvali benimle birlikte oluyordu. Sonra sabah oluyor ve her şey unutuluyor, o yazılar da hatırdan çıkıyordu...

Mezarlığın zor sezilen özel bir kokusu olur. Belki de bu, birbirine karışmış eski ve yeni çiçeklerin, çürümüş yaprakların, yeni kazılmış toprağın kokusudur? Bilmiyorum, ama bana öyle geliyor ki o mezarlık kokusu insanın elbisesine siniyor, bir süre çekilip gitmiyor. Benim son iki yıldır her mezarlıktan dönüşümde Esmer, yani karım manalı manalı yüzüme bakıyor, bir şey demiyor, ama ben Esmer'in benim nereden geldiğimi bildiğini hissediyorum.

Kapalı ve çilentili bir eylül günüydü, yağmur kabir taşlarını ıslatmıştı. Bütün mezarlıkta sonu görünmeyen bir temizlik, sonu görünmeyen bir keder ve bir ebedilik vardı.

Ben bu kapalı ve çilentili eylül günü onları görür görmez tanıdım.

Daha doğrusu, önce onları gördüm, yüreğim birden çarpmaya başladı ve işte bundan sonra onları tanıdım. Bütün bu süre, sadece bir an sürdü.

Onları kırk yıl sonra ilk defa görüyordum, ama altısını da tek tek tanıdım. Saçları ağarmış ve dökülmüş, yüzleri kırış kırış olmuş bu yaşlı adamlar "onlar"dı. Cafer, Adil, Abdülali, Koca, Cebrail ve Ağarahim idi.

Altısı da o kara mermer taşı kabrin etrafında durmuştu. Hiç biri bir şey demiyordu, altısı da gözlerini o kara mermer kabir taşına dikmişler, altısı da dimdik dur-

muşlardı. Cafer'in, Adil'in, Abdülali'nin, Koca'nın, Cebrail'in ve Ağarahim'in kara mermer kabir taşının karşısında böyle dimdik durmaları, altısının da dik boyu posu, altısının da tam bir suskunluk içinde o kara mermer taşın bakması bu kapalı ve çilentili eylül gününde o mezarlık hüznüne, âdeta birden bire bir sağlamlık, bir güven getirdi ve o anlarda bana öyle geldi ki bu altı kişinin tamamıyla sükûnet içinde böylece şen duruşu, o kara mermer hece taşına böylece sadakati ve saygısı, o an yağmurun mezarlıkta ıslattığı bütün kabir taşlarına, yenisinde de, eskisinde de, zengininde de, fakirinde de deli bir ümit yarattı.

Ben iki yıldan fazla zamandır haftada veya iki haftada bir defa mezarlığın bu patika yolundan kendi kabrime gidiyordum (Böyle demek doğru mu? Neden olmasın? Eğer biz 'benim oğlum', 'benim anam' diyorsak, neden 'benim kabrim' diyemeyelim? Bu, mutlaka senin o kabrin içinde olman demek değil ki!...) ve bu yoldan da geri dönüyordum. Şimdi, sadece şimdi kendi yolunda durup o dimdik duran altı yaşlı kişiye baktığım anda bana öyle geldi ki aslında ben buradan her geçişimde o kara mermer kabir taşının bakışlarını üzerimde hissetmişim...

... Balakerim çatal dut ağacının altında kaldırımın üstünde oturup Ak Deve'nin iri kara gözlerinin bakışından, Ak Deve'nin nazarlarından bahsedirdi...

... Ben kendi patikamda durmuş, Cafer'e, Adil'e, Abdülali'ye, Koca'ya, Cebrail'e ve Ağarahim'e bakıyordum...

Kocamış Cafer, kocamış Adil, kocamış Abdülali, kocamış Koca, Cebrail ve Ağarahim tam bir sessizlik içinde o kara mermer kabir taşının tam karşısında durmuşlardı.

Birden bire Balakerim'in sarı ceketinin rengi gözlerimin önüne yayıldı, birden bire Balakerim'in kavalının sesini işittim ve mezarlığın bu yerini tanıdım, daha doğrusu mezarlığın bu kısmının şimdiki hali âdeta gözlerimde eridi, kayboldu, o sarı renk de aniden geldiği gibi ani-

den de yok oldu. Gözlerimin karşısındaki bu renksizlik içinde, karışık bir bozluk içinde bu yerin geçmişi canlandı, ben şimdi kara mermer taşı olan o kabrin yanında bundan kırk yıl evvel olduğu gibi Balakerim'le yüz yüze oturdum. Balakerim, sarı ceketinin cebinden kavalını çıkardı ve yaz kadar sıcak o güz günü mezarlıkta dünyanın en gamlı havası çalındı...

O sırada bu kara mermer kabir taşı yoktu...

Ben kocamış Cafer'e, kocamış Adil'e, kocamış Abdülali'ye, Koca'ya, Cebrail'e ve Ağarahim'e bakarak benim için seslenen o kaval sesini dinliyordum. O an âdeta kendime de uzaktan baktım, kabirlerin arasından geçen patikada durmuş, yaşı elliye aşmış, şakaklarına aklar düşmüş, saçı ortadan seyrelmiş, şişmanlanmaya başlamış gözlüklü adamı gördüm. O an bu adamın ben olduğuna bir türlü akıl erdiremedim. Sonra Balakerim'in kavalını dinlerken yedi sekiz yaşlarındaki Aliekber'i gördüm. O küçücük Aliekber gibi Cafer'in, Adil'in, Abdülali'nin, Koca'nın, Cebrail'in ve Ağarahim'in yanına koşmak istedim: "Ben sizi tanıdım!..." demek istedim. "Ben de Aliekber'im!" diye bağırarak istedim. "Tanıyor musunuz, hatırladınız mı, o küçücük Aliekber'i diyorum, bakın, işte o Aliekber benim!..." demek istedim. Ama yerimden kıpırdamadım, kabirlerin arasından geçen patikada (benim patikamda!) öylece durup tek tek onlara baktım: Cafer'e, Adil'e, Abdülali'ye, Koca'ya, Cebrail'e ve Ağarahim'e.

Onların duruşunda, onların kara mermer kabir taşına bakan gözlerindeki ciddilikte ve saygıda bu mezarlık kederini dağıtan, bu ümitsiz mezarlık sükûtunu bozan, bu çilentili eylül günü yağmurun altında ıslanmış kabirlerle bir sıcaklık, bir hararet getiren bir şeyler vardı. O "bir şeyler" bir kahrır yumağı gibi boğazıma takıldı, ama bu kahırda mezarlık üzüntüsü ve kederiyle hiç uyuşmayan sevince, mutluluğa benzer bir şey vardı.

Sonra bana temiz bir yel esmiş ve ben uzun müddettir böyle bir temiz yelin hasretini duyuyormuşum gibi gel-

di. Mezarlıktaki tek tük söğüt ağaçlarının, asmaların sararıp solmaya başlamış yaprakları kıpırdamıyordu, bir durgunluk içinde kalmışlardı. Ama o temiz yel benim içimden esip geçmişti...

Sonra ben o altı kişinin durduğu tarafta, o kara mermer kabir taşının yanında şimdye kadar dikkat etmediğim, daha doğrusu görmediğim bir nar ağacı gördüm. O nar ağacının üzerinde üç dört tane kıpkırmızı nar vardı. Bana, o narların kırmızısı, söğütlerin ve asmaların sararıp solmaya başlamış yapraklarına da bir ışık verdi gibi geldi...

Ben yine bağırarak istedim. Ben sözümün gürültüsünden, tantanasından çekinmeden "Sizi seviyorum, duyuyor musunuz, Cafer, Adil, Abdülali, Koca, Cebrail, Ağarahim, ben sizi çok seviyorum, duyuyor musunuz!..." diye bağırarak istedim.

Ben Hanım teyzeyi de seviyordum...

Bak Hanım teyze, senden biraz yukarıda, şu patikanın tam yukarı başındaki o beyaz kabir taşını görüyor musun, işte o Suna'nın kabri, senin ömür boyu komşun olan Suna'nın, "kondüktör" Ağakerim'in karısı, benim anam Suna'nın...

II

Bir defasında babam avludaki çardağın altında oturup çay içerken tekrar tekrar uzaklara baktı, bir müddet hiç konuşmadı, sonra bana dedi:

"Bir vakit gelecek, göreceksin ki ihtiyarlamışsın... Yılların nasıl geçtiğini hiç anlamayacaksın..."

O zaman babamın söylediği bu sözler bana çok uzak ve dumanlı bir gelecektekenden haber veriyordu. Bana hiç bir zaman o uzak geleceğe ulaşamayacakmışım gibi geliyordu...

III

Gecenin sessizliği içinde yazı masamın üstündeki müsvetlere, yazıları yarım kalmış sayfalara baktım. Uykusuz gecelerde sabaha kadar oturup yazdığım o müsveteler, o kâğıtlar bana büsbütün manasız ve gereksiz göründü... Sanki birisi benim elimi tutacaktı, sanki birisi beni bırakmayacaktı. Hemen bu müsveteleri, yazısı yarım kalmış o kâğıtları okumadan, ayırt etmeden birbirinin üstüne yığdım ve yazı masamın üzerinden kaldırdım.

Yazı masamın üzeri bomboştu.

Geçip yazı masama oturdum, masamın üstündeki boşluğa baktım. Beni dehşet bastı, çünkü şimdiye kadar yazdığım, yayımladığım ne varsa hepsi deminki müsveteler, yazısı yarım kalmış o kâğıtlar gibi, bana büsbütün anlamsız ve lüzumsuz göründü...

Ben başka bir şeyler yazmalıydım.

Şimdiye kadar yazmadığım neyse onu yazmalıydım. Ben bunun ne olduğunu, yani ne yazacağımı (her halde yazmaya çalışacağımı...) hissediyordum.

O altı kişiyi şu kara mermer taşın karşısında gördüğüm o günden beri bütün yüreğim, bütün zihnim dolmuştu. Ben bütün bunları ak kâğıtlara boşaltmam gerektiğini biliyordum.

Karşımdaki şu ak kâğıtlara...

IV

İlk aklıma gelen bir pazar günüydü ve o uzaklarda kalmış pazar günü şimdi benim yüzüme gülüyordu...

Babamın her seferden dönüşü arifesinde anamın onu karşılamak için hazırlık yapması, evimizin avlu kapısı önünde "Hoş geldin, Ağakerim!..." demesi, sonra birlikte odalarına girmeleri ve anamla babamın benden gizleme-ye çalıştıkları bakışlarla birbirlerine bakması benim bü-

tün hayatımda gördüğüm, okuduğum, işittiğim bakışların en güzeliydi.

Bu pazar günü de anam sabahleyin erkenden kalkıp nohut ıslattı, soğan temizledi, akşam Kasap Dadaşba-la'dan aldığı bir parça eti doğradı ve küçücük mutfağımızdaki "kerosinka"nın, yani gaz ocağının üstüne babamın çok hoşlandığı ve her defasında suyuna eklemek doğrayıp iştahla yediği bozbaş¹ yemeğini koydu. Sonra zaten her zaman temiz olan odamızı, küçücük arakesmeyi ve mutfağı süpürüp bir kez daha temizledi. Bezle mutfağımızın avluya bakan penceresini (evimizin tek penceresini), elbise dolabının, sandığın, altına yorgan döşek, üstüne bardak, tabak yığılmış rafların, üstü beş minderli tahta sekinin tozunu aldı. Her taraf tertemiz olduktan sonra, gaz ocağının üstünde yavaş yavaş kaynamaya başlamış bozbaşın köpüğünü toplayıp ocağın ateşini biraz kıstıktan sonra sandığı açtı, tertemiz yıkayıp ütülediği bembeyaz iç çamaşırlarını çıkarıp bohçaya yığdı, sabunu, keseyi, tarağı, havluyu bohçaya koydu ve "Aliekber, gözün bozbaşta olsun" diyerek hamama gitti.

Babama mahallede "kondüktör" Ağakerim derlerdi ve ben gözümü açtığımndan beri babam hep seferdeydi. "Bu seferler olmasa, vallahi benim yüreğim patlar!" derdi. Çünkü babam bizim mahallede garipti, yani yabancydı. Bazen babamın sadece mahallemizde değil bütün dünyada garip olduğunu düşünürdüm. Hatta bir şeye sevindiğinde veya sevinçle bir insana baktığında bile, gözle-
rinin derinlerinde hep bir keder olurdu. Bilmiyorum, belki de ben babamın garipliğini çok sonraları, babam sa-
vaşta vefat ettikten sonra anlamıştım. Onun gözlerindeki o daimi kederi de belki çok sonraları kendi tasavvurum-
da idrak etmiştim. Ama benim ilk çocukluk hatıralarımda babam hiç bir zaman bütünüyle kaygısız gülüyor, bütünüyle kaygısız sevinmiyordu. Babamın gülüşünde de,

¹ Bozbaş: Et, nohut ve patatesle pişirilen Azerbaycan'a has bir sulu yemek çeşidi (a.n.).

sevincinde de hep bir karanlık, daha doğrusu gizli bir sıkıntı olurdu. Çünkü babam daha çocukken babasıyla, yani dedemle birlikte Aras'ın öbür tarafından, Tebriz taraflarından gelip Bakü'deki petrol madenlerinde işe girmişti. Sonra dedem bir petrol kuyusunda boğulup ölmüştü ve babam yetim kalıp kendi kendini idare etmişti. Büyüyünce Bakü'de kalmış ve ömrü boyunca garip yaşamıştı. Babam annemle evlendikten sonra, anamgilin ata baba yurdu olan evimize gelmiş, bizim mahallenin sakini olmuştu. Babam bazen düşünceye dalınca anam kendini tutamazdı, aslında babamın yerine, ama babamdan daha çok dert çekerek şöyle derdi:

"Ah Ağakerim, ah kurban olayım sana, başına dörteyim, dünya işte... Senden çok gezen yoktur dünyada, sen bunu bilirsin de niye üzersin kendini, neden derde kedere dalarsın, bizi de bedbaht edersin, ah kurbanın olayım senin?... Gene nereye bakıyorsun, Fethullah Hatem'in fotoğrafları onlar, peki o neden kendini üzüyor, o da kitap yazardı, hangi fotoğrafına bakıyorsun, sanki adamın yüzüne hırılıyor..."

Fethullah Hatem de çocukken babam gibi tek başına kalmıştı, kendi kendini idare etmişti ve en meşhur adamlardan biri olmuştu. Üç günde bir, beş günde bir gazetelerde fotoğrafı basılıyordu. Günlerden bir gün babam hangi ricası içinse nice zamandır görmediği çocukluk dostu Fethullah Hatem'in yanına gidiyor, Fethullah Hatem ise bütün çocukluklarını bir yerde geçirdikleri, bir parça ekmeği ikiye böldükleri babamı kabul etmiyor, vakti olmuyor. O günden sonra annemin bütün dünyada en birinci düşmanı ömründe yüzünü görmediği, ancak fotoğraflarından tanıdığı Fethullah Hatem oluyor.

Babam bir daha hiç Fethullah Hatem'in yanına gitmedi, Fethullah Hatem de hiç bir zaman babamı arayıp sormadı. Bilmiyorum, belki de onlar aslında yakın dost değillerdi, belki de Fethullah Hatem babamdan hoşlanmıyordu, olabilir. Ama ben babamın, bunu dile getirme-

se de Fethullah Hatem'den bir şeyler umduğunu hep hissediyordum. Çünkü avlu kapımız aniden açılrsa ve bütün âlemde meşhur bir adam olan Fethullah Hatem birden bire bizim evimize girse babam buna memnun olacaktı, sevinecekti, evimizin böyle bir konuğuyla övünecekti, bundan kesin olarak emindim. Ama bir defasında babam seferden düşünceli döndü, sonra anlaşıldı ki babamın çalıştığı vagona başka saygın yolcularla birlikte Fethullah Hatem de varmış ve bu sadece bir yolculuk anında ne olmuşsa olmuştu. Çünkü babamın Fethullah Hatem'den artık hiç bir şey ummadığını hissetmişim.

Bazen babamın düşünceli anlarında anam şöyle derdi:

"Sen kendini boşuna üzüyorsun Ağakerim, ama o Fethullah Hatem şairleri bir bir satıyor, kendisi de ad kazanıyor!..."

Babam hemen annemin sözünü keserdi, evimizin dış kapısına bakarak;

"Sus kız!" derdi, "Ne biçim sözler konuşuyorsun? Biz-i hataya mı düşürmek istiyorsun?"

Anam;

"Neden hataya düşürecekmişim, Ağakerim, başına kurban olayım" derdi, "Bunu bütün mahalle konuşuyor, Fethullah Hatem ne kadar iyi şair varsa, ne kadar alim adam varsa hepsini bir bir mahvediyor, bunun için de hürmet kazanıyor!.., Bizim zavallı Settara Masum'u o mahvetmedi mi? Bunu dünyada bilmeyen adam mı kaldı, Ağakerim..."

Settar Masum bizim mahallenin yukarı başında oturmuş, ben onu hatırlayamıyorum, çünkü o yakalanıp götürüldüğünde üç dört yaşındaymışım. Öğretmenmiş, ara sıra gazeller, koşmalar da yazarmış. Bilhassa Aliabbas kişi ile ve bir de Hanum teyzenin babasıyla dost imiş. Settara Masum yakalandığında Aliabbas kişi onun için çok çalışmış, hiç bir şeyden korkmayıp oraya buraya çok gitmiş, ama bir şey çıkmamış. Aliabbas kişi o zaman söy-

le demiş: "Bedbaht Mirza Settar'ı mahkemede Fethullah Hatem suçlamış, güya bedbaht Mirza Settar hükümetin aleyhindeymiş. Eline bir kalem almış, Mirza'nın gazellesinin mısra mısra altına kırmızı çizgi çekmiş, bin bir mana vermiş o mısralara, zalimin oğlu!... Mirza, "ey gül dikenin azap verdi bülbüle" diye yazmış, Fethullah Hatem "bu bizim devrimize çatıyor" demiş. Fethullah Hatem'in, Allah göstermesin, işa ettiği adamın kurtuluşu yoktur. Gitti bedbaht Mirza Settar..."

Babam;

"Şimdi ben de gidip başlayayım mı adam satmaya?" derdi.

Bu defa da annem korkardı:

"Aaa... Estağfirullah de Ağakerim!... Allah göstermesin!..."

Babam yine her zamanki mülayimliğiyle;

"Senin büyüklerle ne işin var bacı (babam bazen aneme "bacı" derdi, babamın anneme "bacı" demesi benim de çok hoşuma giderdi). Büyüklerin işine karışma..." derdi. "Bizim neyimize gerek?..."

Ben önceleri bu sohbetlere kulak verince, Fethullah Hatem şairleri hakiki manada, yani pazarda bir kilo incir gibi, yahut dükkânda ceket gibi, ayakkabı gibi satıyor zannedirdim. Bu yüzden de Fethullah Hatem, benim tasavvurumda dünyanın en korkunç adamıydı, ondan korkuyordum. Ben de babam gibi bizim evde onun sohbetinin edilmesini istemiyordum. Fethullah Hatem, babamla anamın hakkında öfkeli, daha doğrusu yana yana konuştuğu tek kişiydi ve genelde de dünyadaki tek sebepti. Ama bu sohbetler çok seyrek olurdu. Babam düşünceye dalınca, kederlenince annem aslında ona cesaret, destek vermek için bu sohbeti açardı (bir de -bundan muhakkak ki anamın da haberi yoktu- anam, babamla birlikte sıkıntı keder içinde büyümüş Fethullah Hatem'in şöhretini, "büyük adam" oluşunu birazcık kıskanıyor gibiydi). Başka zamanlarda ise anam benimle nasıl konuşursa babamla

da öyle konuşurdu. Ara sıra bana öyle gelirdi ki, babam koca bir adam olmasına rağmen sanki benim gibi anamın bir çocuğuydu. Evet, bazen babam evde yokken de anamın Fethullah Hatem'den ne kadar nefret ettiğini hissedirdim. Çünkü bir bakardım ki, anam Fethullah Hatem'in fotoğrafı basılmış gazetesinin o fotoğraflı kısmıyla mutfakta gaz ocağını temizliyor, Fethullah Hatem'in gülererek çekilmiş fotoğrafı gaz ocağının demirine sürtüle sürtüle, gazdan nem çekerek ufalanıp parça parça yere dökülürdü.

Babamda öyle özellikler vardı ki, onun yerine başka birisi olsaydı mahallemizin adamları onu erkek saymazlardı. Meselâ babam tavuk kesemezdi, arada bir istasyonlarda ucuz fiyata alıp getirdiği tavukları ben avlumuza çıkarır, Hanım teyzenin oğlanlarına, ya Cafer'e, ya Adil'e, ya Abdülali'ye, ya Cebrail'e, ya da Ağarahim'e kestirirdim. (Koca hep kitap defterle meşgul olduğu için ona müracaat etmezdim, nedense benim âlemimde koltuğunda kitap defter gezdirmekle avluda tavuk başı kesmek birbirine uymazdı), ama babamın bu yönleri, tuhaftır, onun mahallemizdeki saygınlığına gölge düşürmezdi. Hatta babamın bizim mahallenin erkekleri gibi değil, başka bir şiveyle konuşmasına, arada bir Farsça sözler kullanmasına da hiç kimse gülmezdi, alay etmezdi.

Katar babamı Rusya'nın uzak şehirlerine götürürdü, o uzak seferlerden döndükten sonra, babam ilk önce Sarı Hamam'a giderdi ve bir gün sabahtan akşama kadar evde istirahat ederdi. İkinci gün anamın ütüleyip hazırladığı lacivert yünlü kostümünü giyerdi, siyah ayakkabılarını cilalayıp tertemiz parlatırdı ve sokağa çıkardı. Mahallenin erkekleriyle hal hatır soruşurdu, seferde olduğu sırada mahallede yası olan varsa oraya giderdi, baş sağlığı dilerdi; düğünü olan varsa gidip tebrik ederdi; çocuğu olan varsa göz aydınlığı verirdi. Sonra da bizim yolun biraz aşağısında, kaldırıma konmuş üstü minderli tahta iskemlelere oturup (o tahta iskemleleri biz çocuklar eylemimiz-

den getirirdik, babalarımız sohbetlerini bitirip ayağa kalktıktan sonra da götürürdük) çay içerek (çayı da evde analarımız demlerdi, biz de sokağa taşırдық, çaydanlığı, bardakları, şekerliği üstüne küçük sofralık yayılmış ve ortaya konmuş iskemleye dizerdik) Ağahüseyin emmi ile, Azizağa emmi ile, Hasanağa emmi ile, Aliabbas kişi ile sohbet ederdi. Aliabbas kişi sorardı:

"Ağakerim, Rusya'da ne var, ne yok?"

Babam derdi:

"Ne olacak, dadaş? İnsan her yerde insan işte..."

Bu Pazar günü de annem hamamdan döndü ve yine her hamamdan sonra olduğu gibi yanakları kıpkırmızıydı, sanki alev almış yanıyordu, tertemiz alında ufak ter damlları toplanmıştı.

"Ne oldu Aliekber, bozbaş pişti mi?..."

Annem telâşla tencerenin kapağını kaldırıp bozbaşta baktı:

"Gel, gel sen otur, Aliekber, senin payını koyayım, ye, pişmiştir herhalde..." dedi. Benim payımı alıp önüme koydu, sonra başına sardığı kırmızı basma yaşmağı açtı ve uzun, hurma rengi saçlarını iri dişli tarakla tarayarak kurulumaya başladı. Ben annemin yüreği çarparak babamın yolunu gözlediğini hissediyordum. Ayrıca şunu da hissediyordum ki Şevket bana söz attığında benim yüreğim nasıl çarpıyorduydu anamın yüreği de öylece çarpıyordu.

Babam gelince annem her zamanki heyecanıyla onu kapının ağzında karşıladı:

"Hoş geldin!..." dedi ve her zamanki gibi ilave etti:

"Ne uzun sürdü bu seferin? Bir türlü bırakmadı seni?"

Babam eve gelişine, annemi görüşüne, beni görüşüne sevinerek (ve gözlerini derinlerindeki o kederle...);

"Hoş bulduk!..." dedi. "Bilmiyor musun bacı, ben seferde deryada balık gibiyim..." Sonra beni öptü, ayakkalarını çıkarıp odaya geçti.

Hiç bir zaman benim yanımda ne babam annemi, ne de annem babamı öpmemişti. Ama ben bunu görmesem de ben yokken onların birbirlerini öptüğünü, onların bu gizli sırrında bir bayram havası olduğunu bildirdim. Annemin babamın gelişi arifesinde hamama gitmesinde de, o bembeyaz iç çamaşlıklarında da, zaten hep tertemiz olan evimizi yeniden silip süpürüp temizlemesinde de o bayram havasının güçlükle sezilen bir ışığı, aydınlığı vardı.

Babamın bizim o küçük arakesmeye koyduğu dolu hasır sepeti, her zamanki gibi ben boşaltmaya başladım. O hasır sepetin bereketli vagon kokusu bugüne kadar burnumdan gitmemiştir (ben bazen kızıma bakıyorum ve ne yazık ki benim kızım o hasır sepetin bereketli vagon kokusunu hiç bir zaman duymadı diye düşünüyorum. Çünkü ben dünyanın hiç bir büyük lokantasında, bollukla nefes alan hiç bir evinde, ağzına kadar dolu hiç bir sepetinde o kokuyu hissetmemiştim...).

Anlaşıldı ki babamın nöbetini değiştirmişlerdi, bu Pazar günü akşamı yeniden bir haftalık sefere çıkacaktı. Babam hamama gitti, ama fazla oyalanmadı, tez döndü. Anam;

"Sihhatler olsun ..." dedi.

Babam;

"Çok sağ ol" dedi. "Aliekber'in düğün hamamına gideceğimiz gün de gelir inşallah!..." dedi.

Anam;

"İnşallah!" dedi ve yalnız özel anlarda, yani bayram günlerinde yahut da dayım bize gelince sofraya koyduğu tabaklardan birini raftan aldı, bozbaş masaya oturmuş olan babamın önüne koydu, sirkeli patlıcan getirdi, tuz, biber getirdi, yeşillik getirdi ve kendisi de babamın karşısına oturup babamın yemek yiyişini seyretmeye başladı.

Babam "Bismillah!" deyip ekmeğe uzandı, iri dilimlerle halinde tabağa doğradı ve anamın atalarından kalmuş gümüş kaşığı eline alıp buğulanıp duran bozbaş yemeye başladı.

Anam hiç bir zaman babamın yanında yemek yemedi, ama babam oturup yemek yerken anam da masaya otururdu, babamın lezzetle yemek yiyişini seyredirdi. Şu anda da babamın yemek yiyişini seyredirken her zamanki gibi gülümseyerek;

"Vallahi, öyle güzel yemek yiyorsun ki Ağakerim!" dedi, "Adam sabahtan akşama kadar senin yanında oturup seyrine bakmak istiyor..."

Babam da her zamanki sözlerini tekrarladı:

"En kötü günümüz böyle olsun!..."

Annem yine;

"İnşallah!" dedi. "Allah seni bize çok görmesin Ağakerim!... Allah hep senin canını sağ eylesin!... Sen gündüz çalışıp bu evi böyle geçindiriyorsun, Allah da senin başından bir tüy bile eksik etmesin, hep yüzün gül-sün, gönlün şad olsun!..."

Şönce annem; "Aliyekber, çaydanlığı doldur" dedi. Ben hemen mutfağa koşturup çaydanlığı aldım, avluya çıktım. Babamın seferden döndüğü bu güzel anlarda ben de sevinirdim, ne gerekirse yapardım, evimizdeki bu küçük bayramda benim de bir payım olsun isterdim. Anam da bunu hissederdi ve fırsat düştükçe bana da bir iş bu-yururdu.

Avlumuzun ortasında su vanası vardı, vananın altındaki küçük havuzu da Cafer, Adil, Abdülali, Cebrail ve Ağarahim (sadece Koca hep ders çalışıyordu ve böyle işlemlerle meşgul olmuyordu) birbirlerine yardım ederek yapmışlardı. Aslında bu su kemerini de avlumuzda onlar çekip getirmişlerdi ve biz artık su için Sarı Hamam'ın avlusuna gitmiyorduk. Yazın bunaltıcı vakitlerinde de avlumuz buz gibi Şollar suyunun serinliği içinde gülümserdi. Cafer de, Adil de, Abdülali de, Cebrail de, Ağarahim de, hatta bazen Koca da anam evde yokken, yani annem pazara gidince yahut mahalle kadınlarından birinin evinde oturup sohbet daldığında avluya gelirlerdi, belden yukarı soyunup elleriyle sinelerini, boyunlarını, kollarını şa-

pırdatarak eğilip avlumuzdaki vananın altında yıkanır-lardı. Bir kenarda durup onların böyle ellerini kollarını şa-pırdata şapırdata yıkanmasına bakmak benim yaz, bahar, hatta güz günlerinde (bazen kış gününde bile!) en çok sevdiğim ve sevindiğim bir işti. Bazen suyu ansızın benim üstüme de serperlerdi, o zaman yüzüme gözüme düşen o su damlaları, o serin su damlaları tuhaftır, benim bütün bedenime bir soğukluk değil, bir hararet getirirdi. Annem dönüp gelince Cafer de, Açıl de, Abdülali de, Cebrail de, Ağarahim de, Koca da hemen gömleklerini giyip kendi evlerine giderlerdi. Çünkü anam genç bir gelindi ve anamın önünde onların böyle yıkanması doğru olmazdı. Aslında o mahallede yaşadığımız bütün süre zarfında Cafer'in, Adil'in, Abdülali'nin, Cebrail'in, Ağarahim'in veya Koca'nın bir defa olsun avluya girip çıkarken başla-rını kaldırıp bizim avluya bakan penceremize veya avlu kapımıza baktıklarını yahut anam avluda kapkacak yıkar-ken, çamaşır asarken camdan baktıklarını görmedim. Anneme Suna Bacı derlerdi ve babamdan başka hiç kim-se aneme bu kadar sempatik, bu kadar yakın hitap et-mezdi. *

Bizim asfalt döşenmiş o küçük, o temiz avlumuzun kapısı yola açılıyordu ve ben gözümü açtığmdan beri o avluda iki aile yaşıyordu. Sağ tarafta bizim tek katlı, damı ziftle kaplı, tek odalı, mutfaklı ve küçük bir arakesmesi olan evimiz; bir de Hanım teyzegilin bizle karşı karşıya iki katlı, üst katı iki odalı ve cumbalı evleri. Hanım teyze-gilin binasının birinci katı bodrumdu ve Hanım teyzenin sürücü oğlanları Cafer, Adil, Abdülali, Cebrail ile sürü-cülük kursunda okumaya hazırlanan Ağarahim bu bod-ruma çeşit çeşit araba parçaları, tekerlekler ve aletler yı-ğarlardı. O bodrum katı benim çok sevdiğim bir yerdi ve istediğim zaman oraya girip çıkardım, istediğim aleti alıp oynardım (tabii bu yüzden de mahallenin bütün çocukla-rı beni kıskanırlardı), çünkü ben de sürücü olmak istiyordum. Ama Cafer, Adil, Abdülali, Cebrail ve Ağarahim

bana gülerek hep şöyle derlerdi: "Aliekber, sen bize çekmemişsin, sen Koca'ya çekmişsin, sen şoför olmayacaksın, okumuş adam olacaksın". Koca, Hanım teyzenin Abdülali'den sonraki oğluydu ve bizim mahallede enstitüde okuyan tek kişiydi. Bana da kitaba, deftere çok hevesim olduğu için öyle diyorlardı; alfabeyi kendi kendime öğrenmiştim, elime geçen kitabı daha okula gitmeden, önceleri heceleyle heceleyle, sonraları ise bir nefeste okuyabiliyordum. Büyüklerin benim için hep ilgi çekici olan sohbetlerini oturup nefes almada dinlerdim. Her zaman kendimden küçüklerle değil, büyüklerle oturup kalkardım. Bazen de öyle olaylar uydurup anlatırdım ki büyükler bile hayran kalırdı.

Avlumuzun asfaltın da Hanım teyzenin oğulları dökmüştü, bizim evin damını da kır toprakla onlar kaplamıştı, avlumuzun ortasındaki o vananın yanına ise bir söğüt fidanı dikmişlerdi. Koca bana "Bir sen günlerle değil saatlerle büyüyorsun, bir de bu söğüt" derdi. Koca'nın bu sözleri hatırlımda kalmıştı ve ben hep dikkatle ne kadar büyümüş, nasıl büyümüş diye o taze söğüte bakardım. Ara yola açılan avlu kapımızın ağzına ise asma ekmişler, çardak yapmışlardı. Bu asmalar büyüyüp çardağın tamamını kaplamıştı. Yazın o çardaktan salkım salkım üzümler sallanırdı. Bazen annem avluyu sulardı, babam da seferden döndükten sonra o çardağın gölgesinde oturup çay içerdi, Cafer'le, Adil'le, Abdülali'yle, Koca'yla, Cebrail'le, Ağarahim'le, arada bir de Hanım teyzeyle sohbet ederdi. Tebriz'in bağlarından bahçelerinden söz ederdi, iki tarafı ağaçlı yollarından bahsedirdi, Tebriz evlerinden, Tebriz bahçelerinin güzelliğinden söz açardı. Ben hayatımda hiç Tebriz'de bulunmasam da Tebriz'i görmüş gibi olurdum, geceleri uykuya dalmadan önce Tebriz'in o güzel yollarında gezinirdim.

Bir de bizim avlunun tam alt başında Cebrail'in kümesi vardı, bütün mahallede, hatta bizim mahalleden yukarıdaki mahallelerde de meşhur olan bu kümesi Cebrail

yapmıştı. Orada sabah akşam temiz kanatları parlı parlı parlayan o bembeyaz güvercinler bütün dünyanın sahibiymiş gibi guruldaşırlardı. Âdeti gökyüzü de tertemiz olurdu, âdeti o bembeyaz sağlam güvercinlerin gurultusu artar, göğün yedinci katına yükselme hevesinden, arzundan haber verirdi. O zaman Cebrail güvercinleri bizim damımıza kaldırır, sonra bizim damdan kendi damlarına kaldırır ve o güzel güvercinleri uçururdu. Benim o aziz, o sevgili güvercinlerim masmavi gökyüzünde güçlükle seziyecek bembeyaz bir nokta oluncaya kadar uçup giderlerdi. İşte o zaman mahallemizin bütün çocukları, gençleri, hatta bazen mahallemizin erkekleri bile başlarını kaldırıp o tertemiz gökyüzündeki bembeyaz güvercinlere bakarlardı (mahallenin kızları ise pencerelerin arkasına gizlenip gökte uçan o güvercinlere gizli gizli bakarlardı, sanki o güvercinlere açıkça bakmak Cebrail'e bakmak gibi bir şeydi). İşte o zaman benim göğsüm âdeti gözüle görülecek kadar kabarıp, büyürdü. Avlumuzda, yolumuzda, sokağımıza sığamazdım, çünkü o güvercinler bizim avlunun güvercinleriydi, çünkü ben o güvercinlere yakın bir adamdım, o güvercinleri yemlerdim, istediğim zaman tımar ederdim, çünkü o güvercinlerin hepsi beni tanırdı.

O Pazar günü o küçük, o temiz, o çardaklı avlumuzda hiç kimseler yoktu ve yalnız bizim avluya mahsus olan bu sakinlik içinde (bu sakinliğe güvercinlerin gurultusu eşlik ediyordu) bütün gücümle çaydanlığı kaptım, sonra ağzına kadar doldurup eve götürdüm. Mutfakta, gaz ocağının üstüne koydum, odaya geçtim ve anamın yanına oturup ben de babamın iştahla, lezzetle bozbaş yemesini seyretmeye başladım. Anam da, dayım da, hepsi benim anama benzediğimi söylerlerdi. Ama ben babamı seyrettiğim şu anda en çok babama benzemeyi istiyordum, çünkü babamın garip olmasını istemiyordum. Çünkü bana, anamdan çok babama benzersem, babama âh çektiren o garipliği biraz azaltmış olacağım gibi geliyordu.

Annem yine sadece özel zamanlarda kullandığı ar mudî bardaklardan birini raftan aldı ve kıpkırmızı bir çay süzdü, özenle küçük küçük kesilmiş şeker dolu şekerlikle birlikte getirip babamın önüne koydu. Babam minnettarlık dolu gözlerle anneme baktı. Babamın bakışlarında yine o bayram hâlinde gelen bir ışık vardı ve annem babamın o bayram ışığıyla ışıldayan bakışları altında gözlerini yere dikti.

Babam dedi:

"Aliekber, böyle güzel bir havada sen neden kırdı bayırda oynamıyorsun?"

Annemin hamamdan sonra zaten kızarmış olan yanakları, babamın bu sözlerinden sonra biraz daha kızardı. Böyle zamanlarda hep çok sevdiğim bayram yumurtalarının kırmızısı hatırıma gelirdi, âdeta ben de kendimi Nevruz içinde görürdüm.

Ben;

"Oynamaya gidiyorum" dedim, "Ama beni görmeden gitme".

Babam;

"Seni görmeden nereye giderim?" dedi, "Gitmeme daha dört saat var."

Ben ara yola çıktım.

Ara yol baharda da, kışta da hep gölgelik olurdu, çünkü günün ilk yarısı bir tarafım duvarı, ikinci yarısında ise öbür tarafın duvarı gölge yapardı. İşte ben o Pazar günü bizim o gölgeli, serin ara yoldan geçip sokağa çıktım. Öğle vakti olduğu için sokakta hiç kimseler yoktu, sadece ara yoldan aşağıdaki çatal dut ağacının gölgeğinde Şevket oturmuş, sabah erkenden Ziba teyzeden aldığı çekirdeği yiyerek sokağın ucundaki mağazaya, gaz dükânına girip çıkan insanlara bakıyordu. Balakerim de yoktu, çocuklar ise muhakkak şimdi Sarı Hamam'ın bahçesinde oynuyorlardı. Ama ben gidip onlara katılmak istemiyordum, nedense yalnız kalmak istiyordum, sokağımızın bu sükûnetini dinlemek istiyordum, kimsesizliğine

bakmak istiyordum. Çünkü bazen mahallemizin bu sakinliği, kimsesizliği, aslında insanlarla nefes alırdı, şimdi evlerine çekilmiş olan o adamların hisleriyle, heyecanlarıyla yaşardı...

... Bütün bunları kim hatırlıyor? Henüz yedi yaşını bitirmemiş, o gülünç, o küçücük, ama çok bilmiş Aliekber mi, yoksa ben mi? Ben bütün bunları yazacak mıyım, yazabilecek miyim? Belki bir daha hiç bir zaman geri gelmeyecek o hisler, gittikçe artan ama aynı zamanda gittikçe de azizleşen, sevimlileşen o uzaklarda kalmış -öyle bir uzaklık ki oraya ne ses ulaşıyordu, ne de ün yetişiyordu- duygular benim romanımla, hikâyemle veya piyesimle yeniden geri dönmek istiyordu. Bir gün, bu hisler, bu duygular böyle geri dönecek diye mi azap çektiğimi, bu yüzden mi şimdiye kadar yazdıklarımın bana manasız görünüşünü anlayacak mıyım? Bilmiyorum...

... O Pazar günü ben, ara yolumuzun başında durmuş, o kimsesiz sokağa bakıyordum, o sakinliği dinliyordum; ama bu kimsesizlikte ve sakinlikte hiç bir soğukluk yoktu. Çünkü yaz mevsimiydi, sıcaktı; çünkü o sakinliğin, o kimsesizliğin tabiatında, aslında sıcak bir nefes vardı. Bir yaz öğlesinin ölgünlüğü değil, kaynayan coşan hayatların dinlenmesi, rahatlaması vardı.

Tam bu sırada, bu güzel sessizlik içinde birden bire Emine teyzenin çığlığı koptu ve ben anladım ki İbadullah yine gelip para diye anasına saldırmıştı, Emine teyze de yine bağıra çağıra oğlunu kovuyordu. Emine teyzenin o ince, cırtlak sesi bir yankı gibi dalga dalga bizim ara yola yayıldı, o şessizliği bozdu, o sıcak nefesi dağıttı, o dinçliği ve rahatlığı irkiltip ayılttı.

Emine teyzenin her zamanki gibi sadece sesi geliyordu, ne dediği anlaşılıyordu. Ama ben yine de mahallemizin bütün çocukları ve genelde mahallemizde yaşayan herkes gibi Emine teyzenin ne dediğini biliyordum: "Ulan geldin mi yine, ey ahlâksız oğlu ahlâksız? Ey nankör, yine mi geldin benim canım için?... Ulan öldürmek

mi istiyorsun beni?... Allah tez alsın, tez götürsün de senin elinden kurtarsın canımı!... Tez alsın Allah beni!... Ulan ne istiyorsun benden?... Yok, hiç bir şeyim yok!...". Emine teyze bütün bu sözleri bağıra çağıra İbadullah'a söylüyordu. O Pazar günü olduğu gibi arada bir Emine teyzenin bağırması işitilince bana bizim ara yolumuz, bizim sokağımız, bütün mahallemiz utanır, mahcup olur, incinir gibi gelirdi ve ben de utanır, üzüldüm. Çünkü ben de o sokağın, o ara yolun küçücük bir parçası, küçücük bir hissesiydim.

İbadullah, Emine teyzenin tek oğluydu (nasıl ben babamla anamın tek oğluydum ve babamla anamın benden başka çocukları olmayacaksa), bir Ermeni karısı alıp bizim mahalleden göçüp gitmişti. Bakü'nün bir yerlerinde karısının evinde yaşıyordu. Hep sarhoştu ve çok sarhoş olduğunda da anasının yanına gelirdi, gözleri neredeyse tamamen kapanmış Emine teyzeyle kavgaya ederdi, ondan para isterdi.

Babam seferden döndükten sonra avlumuzdaki çarçakta oturup çay içerken arada bir sorardı:

"İbadullah yine gelip o zavallı kadını incitiyor mu?"

Anam;

"Evet" derdi, "Nankör evlâtımış be, Allah hiç kimseye kısmet etmesin."

"Yine para mı istiyor?"

"Evet"

Babam başını sallardı:

"O zavallı Emine kadında para ne gezer yahu? Kelin ilacı olsa kendi başına sürer be..."

Ama İbadullah o sarhoş anlarında Emine teyzeyle kavgaya edip evden her zamanki gibi eli boş çıkıp gittikten sonra, bazen ara yolumuzun önünde, kaldırımın üstüne oturup sırtını kalın elektrik direğine dayar ve biz çocuklara şöyle derdi:

"Gizliyor, gizliyor benden... Babam bir çuval para bırakıp gitmiş benim için!... Saklamış paraları... Vermi-

yor... Bulamıyorum da, her yeri arıyorum, bulamıyorum... Yoksa o kaldırım harabede benim ne işim var?... Çekip giderdim Voronej'e!..."

İbadullah'ın neden o uzak ve tanınmaz şehrin adını andığını ve neden bilhassa oraya gitmek istediğini biz bir türlü anlayamazdık, aslında bu mahallede gizli bir sırdı.

İbadullah bütün bu sözleri bize söylüyordu, çünkü büyükler ondan nefret ediyordu ve mahallenin hiç bir genci, yaşlısı İbadullah'ın yanında durup söylediği boş sözlerle kulak asmıyordu. Aslında genelde kimse İbadullah'ı adam yerine koymuyordu. Balakerim bazen ne kaval çalardı, ne de Ak Deve'den, geçmişin esrarengiz hadiselerinden söz ederdi. Sarı Hamam'ın önünde kaldırımında oturup susardı, tek tek mahallenin evlerine bakardı ve birden bizim mahalleyle ilgili ciddi bir söz söylerdi, bir kere daha dedi:

"Bir bakarsın, çok güzel bir ayakkabıdır, güzel de bir deriden yapılmıştır. Ancak bir yeri yırtılmıştır ve orayı yamamışlardır. Ayakkabı kullanılır, kullanılır, ancak yine o yırtılan yerin yaması patlar... İşte, bizim mahalle öyle bir ayakkabıdır, kullanılır, kullanılır, kullanılır... İbadullah da o ayakkabının işte o yama yeridir..."

Aliabbas kişi ise şöyle diyordu:

"Allah Hamdullah'a rahmet eylesin!... İyi ki vaktinde gitti bu dünyadan, bu hâli görmedi!..."

Yine Emine teyzenin çığlığı işitildi. Demek ki İbadullah bu Pazar günü çok içmişti, çünkü Emine teyze her zamankinden fazla bağırıyordu. Emine teyze bizim ara yolun dibinde, son avluda oturuyordu, üç odası vardı, ama tek başına yaşıyordu. Bu yüzden de odaların ikisini ilçelerden Bakü'ye gelip teknik okullarda okuyan talebelere kiraya veriyordu, talebeler ise İbadullah'tan çok korkuyorlardı. İbadullah gelir gelmez evden çıkıp kaçıp giderler, ancak gecenin yarısında dönerlerdi. Şimdi de o ilçelerden gelen talebeler heyecanla birbirleriyle konuşa konuşa telâşlı adımlarla benim yanımdan geçip gittiler.

Bana öyle geldi ki bu talebelerin telâşlı adımları da bu Pazar günü sokağımızın arzu ettiği gibi değildi, o telâşlı adımlar âdeta bizim sokağı tekmeledi, dövdü.

Komşular yavaş yavaş kapılardan, pencerelerden başlarını çıkarıp Emine teyzeğile doğru bakınmaya başladılar. Birisi de çıkıp avluların dış kapıları ağzında durdular ve Emine teyzeğilin dış kapısına doğru baktılar. İbadullah küfürbaz bir adamdı, ağzından çıkanı kulağı duymazdı ve bu yüzden de hiç kimse İbadullah'a bulaşmak istemezdi, herkes kendi itibarını düşünürdü.

Emine teyze bu defa çok yüksek sesle bağırdı, sonra da İbadullah'ın sesi geldi. Ben de ara yol boyunca gidip Emine teyzenin kapısını karşısında durdum. Tabii şu anda eğer anam da avlu kapımızdan uzanıp baksaydı hemen beni geri çağırırdı, Emine teyzenin kapısının yanına durmama izin vermezdi. Ama anam evdeydi, babam uzun yoldan dönüp gelmişti, akşam yine çıkıp gidecekti, evimizde küçük bir bayram vardı ve ben böyle bir bayram içinde anamla babamın Emine teyzenin bağırsı çığırsını işitmelerini istemiyordum. Ben deminki sessizliğin olmasını, mahallemizin yine o deminki ıssızlık içinde rahat nefes almasını, dinlenmesini istiyordum.

Çocuklar da Sarı Hamam'ın avlusundan koşup gelmişlerdi ve İbadullah'tan çekinmelerine rağmen beni Emine teyzenin kapısının karşısında görünce yüreklemişler, koştura koştura gelmişler, nefes nefese yanımda durmuşlardı. Tabii ki Emine teyzenin sesi gidip Sarı Hamam'ın avlusuna ulaşmazdı, ama tuhaftır, mahallenin hangi başında bir hadise olsa biz o an haber alırdık. Ben hâlâ daha bu işe hayrêt ediyorum, biz nereden bilirdik, nasıl haber alırdık, Allah bilir...

Emine teyzeyle İbadullah'ın o sıcak Pazar günkü kavga döğüşü gerçekten de her zamankinden daha kötüydü ve ben Emine teyzenin söylediği sözleri net olarak duyuyordum, şöyle diyordu: "Bir kara taş düşseydi senin başına, oğul olacağına yere!... Ne istiyorsun benden? Ben

açlıktan ögle vakti kalkıyorum, para mı var bende, ey nankör oğlu nankör?! Neden elini her yere vuruyorsun, ey mundar, ben namaz kılıyorum muym, müslüman değil miyim de rakı için evinde domuz etini yiyip gelip mundarlıyorsun buraları?! Ey nankör?! Çek git burdan hadi!...". İbadullah da bağıra bağıra "Ver benim paralarımı!" diyordu, "Benim o paralar! Babam benim için bırakıp gitmiş o paralar! Ver, çekip gideyim. Voronej'e gideceğim, bir daha gölgemi bile göremezsin benim, ver, gideyim!...". Emine teyze bağıryordu: "Ulan haramzade, alçak, madem babanın o kadar parası vardı, o zaman neden şehrin sokaklarında fayton sürüyordu?..."

Ara yolumuzun avlu kapılarının ağzı insanla dolmuştu, daha doğrusu kapı ağzına yığılıp Emine teyzeğile bakan kadınlarla, kızlarla, çocuklarla dolmuştu. Erkeklerle tabii dışarı çıkmamışlardı, çünkü İbadullah gibi ahmağın birinin kopardığı gürültüye kulak asmak erkeklere yakışmazdı.

Emine teyze her defasında daha yüksek sesle bağırdıkça beni yüreğim neredeyse yerinden kopup düşecek gibi oluyordu. Çünkü ben bu bağırsı çığırsın bizim evden duyulmasını istemiyordum. Ben, babamla anamın bayram ışığıyla dolu bakışlarla birbirlerine daha çok bakmalarını istiyordum. Tam bu sırada Emine teyzeğilin kapısına doğru bakan insanların hepsinin başları geriye çevrildi, herkes bizim avlu kapımıza doğru baktı. Çünkü bizim dış kapımız açılmıştı. Hanım teyze dışarı çıktı. Hanım teyzenin ardından Cafer, Adil, Abdülali, Koca, Cebrail ve Ağarahim de yola çıktı. Hanım teyze sert adımlarla Emine teyzeğile doğru geldi, oğlanları da Hanım teyzenin peşinden geldiler. Ara yolun bütün kapıları boyunca yığılmış kadınların, kızların üstüne birden bire sanki soğuk su serpilmiş gibi oldu, seslerini kestiler ve sükût içinde durup gözlerini Hanım teyzeğe, Hanım teyzenin peşine dizilip gelen oğlanlarına diktiler. Ben Hanım teyzenin kalın çatık kaşlarının altından bakan öfkeli kara gözleri-

ne, sımsıkı örtülmüş ince dudaklarına, kırışıklıklar düşmüş ince derili beyaz ve sert suratına bakarken anladım ki İbadullah artık Emine teyzeyi bağırtaamayacak ve beş dakika sonra o güzel sakinlik yine bizim ara yola, bizim sokağa çökecek. Hanım teyze sert adımlarla önümden geçti ve dimdik önüne bakan o öfkeli kara gözleriyle, sanki beni hiç görmedi, iri elleriyle Emine teyzegilin avlu kapısını iteleyip açtı ve içeri girdi. Cafer, Adil, Abdülali, Koca, Cebrail ve Ağarahim de Hanım teyzenin ardınca Emine teyzenin avlusuna girdiler, kapı açık kaldı. Emine teyzenin yaşadığı bina iki katlıydı, ilk katta talebeler kalıyordu, ikincisinde ise kendisi yaşıyordu. Hanım teyze başımı kaldırıp dikkatle ikinci kata baktı, sonra kalın sesiyle bağırdı:

"İbadullah!"

Emine teyzegilin evinden artık ses gelmiyordu, sanki evde hiç kimse yoktu. Hanım teyze bir daha bağırdı:

"Ulan İbadullah!"

Bu defa ikinci kattan İbadullah'ın endişeli sesi geldi.

"Ne var be kadın, ne İbadullah İbadullah diye bağıırıyorsun orada?! Ne var?...". Ve İbadullah hırsla içeriden çıkıp tahta merdivenlerin ikinci kattaki iki kişilik küçük alanında durdu, şaşkın elâ gözlerini belirtip Hanım teyze, sonra da tek tek Cafer'e, Adil'e, Abdülali'ye, Koca'ya, Cebrail'e ve Ağarahim'e baktı, ağzını açıp bir şeyler demek istedi, ama hiç bir şey demedi ve ağzını yumdu.

Hanım Teyze;

"İn aşağı!" dedi.

İbadullah artık sadece Hanım teyzeye bakıyordu ve öylece bakarak bir iki saniye daha o tahta alanda durdu, sonra tahta merdivenlerden avluya indi. Daha doğrusu âdeta Hanım teyze kalın çatık kaşlarının altından bakan o öfkeli kara gözleriyle İbadullah'ı çekip merdivenlerden aşağı attı. Bana, şimdi Hanım teyze iri kemikli ağır elle-riyle İbadullah'ın kulağının dibine bir yağılı sille indirecek

gibi geldi. Muhakkak ki göze çarpacak kadar büzülp küçülmüş İbadullah da böyle düşündü, açık omuzlarını kaldırıp ince ve güneşin altında yanıp kararmış boynunu kısıtı. Ama Hanım teyze el kaldırmadı, bir an İbadullah'ın şaşkın elâ gözlerinin içine baktı, sonra dedi:

"Defol buradan!"

İbadullah boynunu düzeltti, yine ağzını açıp bir şeyler söylemek istedi, ama gözlerini güçlükle Hanım teyzenin gözlerinden kurtarıp tek tek Cafer'e, Adil'e, Abdülali'ye, Koca'ya, Cebrail'e ve Ağarahim'e baktı ve hiç bir şey demedi, ağzını yumdu. Avludan çıkıp benim yanımdan geçti, kapıların önünde duran insanların bakışları altında ara yoldan geçip sokağa doğru gitti. İbadullah yanımdan geçerken burnuma rakı kokusu vurdu. Babamla anam bir keresinde evde oturup sohbet ederlerken rakıyı o kadar kötölemişlerdi ki ben rakı görünce, kokusunu duyunca neredeyse fizikî bir ağrı duyuyordum Ama bu defa İbadullah'tan gelen o pis rakı kokusuna ehemmiyet vermedim, çünkü ben şu anda Emine teyzegilin avlusundan çıkan Hanım teyzeyle, Hanım teyzenin peşi sıra gelen Cafer'le, Adil'le, Abdülali'yle, Koca'yla, Cebrail'le ve Ağarahim'le övünüyordum, benim bütün yüreğim bir gurur hissiyle dolmuştu.

İbadullah ara yolun sonuna varıp sokağa kıvrılmadan önce duraksadı, dönüp yoldaki insanlara, Hanım teyzeyle baktı ve boğuk sesle bağırdı:

"Beni adamsız sanıyorsunuz değil mi?! Kaz gibi bir-
birinizin ardına dizilip üstüme geliyorsunuz?! Önemli değil, görürsünüz... Dökerim üstünüze adamlarımı, o zaman anlarsınız!..."

Cafer, İbadullah'a doğru koşturmak istedi, ama Hanım teyze Cafer'e bakış fırlattı ve Cafer durdu. İbadullah ise sanki Cafer geliyormuş gibi başından uçmasını diye eliyle ortası düğmeli altı köşeli şapkasını tutup yerinden fırladı, sokağa kıvrılıp gözden kayboldu. Hanım teyze aynı şekilde dimdik önüne bakarak, oğlanları da ardından

adımlayarak avlumuza girdiler. Yola çıkmış olan kadınlar, kızlar da dağılıp avlulara girdiler. Avluların kapıları kapandı, ara yola açılan bazı pencerelerin arkasında duran erkeklerin gölgeleri de çekilip gitti. Emine teyzenin kapısı ağzında duran bir çocuklardan ve bir de Balakerim'den başka yolda hiç kimse kalmadı, bizim her zaman gölgeli olan serin yolumuza yine bir sessizlik çöktü.

Emine teyzenin avlu kapısı açıldı ve ben deminden beri ikinci katın penceresinin önünde durup bakan dışarı Emine teyzeyi görüyordum. Demek ki doğruydu, demek ki Emine teyzenin gözleri görmüyordu, ama Hanım teyze İbadullah'ı çağırıldığında beri Emine teyze pencerenin önündeydi, boynunu uzatarak gâh avluya, gâh da yoldan tarafa bakıyordu. Yeniden yola çökmüş olan o sessizlik içinde ben Emine teyzenin kendi kendine söylenişini işittim: "Biz ana oğuluz, biz biliriz, neyinize kalmış, sizinle ne alakası var, neden karışırınız herkesin işine...?"

Sonra Emine teyze de pencerenin önünden çekildi, biz de Sarı Hamam'ın avlusunda oynamak için sokağa doğru gitmek istedik. Ama Balakerim bize rağmen yolun tam dibindeki kara dut ağacına doğru gitti, ağacın altına oturup yaz kış hep omzunda olan sarı ceketinin göğüs cebinden kavalını çıkardı, sırtını kara dutun kalın gövdesine dayayıp zayıf avurtlarını doldurdu ve kavalını çalmaya başladı. Biz de her zamanki gibi Balakerim'in başına toplastık. Balakerim kaval çaldıkça ben, bu kaval sesinin de bizim yolumuza, sokağımıza çökmüş o sessizliğin devamı olduğunu ve Balakerim'in sırtını dayadığı o dalı budaklı kara dut ağacının da bu kavalın sesi altında dünyanın işlerini tefekkür ettiğini düşünüyordum.

Ara yolun tam dibindeki o kara duta önceleri "İbadullah'ın ağacı" derlerdi. Çünkü faytoncu Hamidullah ile Emine teyzenin çocukları olmuyormuş ve faytoncu Hamidullah adak adamış, İbadullah doğduğunda da o kara dutu adak olarak yola ekmiş. Faytoncu Hamidullah öldü, İbadullah büyüyüp hayırsız çıktı, Emine teyze kocadı,

gözleri neredeyse görmez oldu ve Emine teyzeye bizim mahallenin kadınları bakmaya başladı (o kiracı talebelerin verdikleri para ne oluyordu? Hiç kimse bilmiyordu ve aslında hiç kimse bununla ilgilenmiyordu da); anam, özellikle de Hanım teyze pişirdikleri yemeklerden bir kap alıp bana verirlerdi, götürürdüm Emine teyzeye. Emine teyze de yere serilmiş yeşil kadife minderin üstüne oturup sağ elinin baş parmağıyla elindeki tesbihin kara narin taşlarını oynata oynata; "Allah kabul eylesin!" derdi. Sanki ona gönderilen bu pay da adak gibi bir şeydi.

Arada bir Hanım teyze beni çağırıp Emine teyzeye pay göndermek istediğinde elindeki kaba yemek koyarken başını sallardı;

"O İbadullah, bahtsız oğul, çocukken öyle iyi bir öğrenci ki..." derdi.

Hanım teyze bu sözleri kalın kaşlarının altından bakan kara ve öfkeli gözlerine, hep sımsıkı örtülü olan ince dudaklarına, enli çenesine uyuşmayan bir mülayimlikle söylerdi. Ama o mülayim sözler beni korkuturdu, çünkü ben elimde tuttuğum sıcak kabı Emine teyzeye götürürken acaba ben de büyüyünce İbadullah gibi olur muyum diye düşünürdüm...

İbadullah hayırsız çıktığı için o kara dutu artık İbadullah'ın adıyla anmıyorlardı. O kara dut, altında oturup kaval çaldığı, Ak Deve hakkında çeşitli olaylar anlattığı ve fikre daldığı için Balakerim'in en çok hoşlandığı ikinci yerdi (birinci yer ise sokağımızın kaldırımında, Şevket'in evinin yanındaki çatal dut ağacının altıydı).

Balakerim geceleri Sarı Hamam'ın avlusunda, kümes gibi küçük bir yerde yatarı, gündüzleri ise hep kırda bayırda olurdu, kışın mahalle ahalisine odun yarmakta yardım ederdi, yazın toprak taşıyıp damların damlayan yerlerini tamir etmeye yardım ederdi (ve bu evlerde pişen yemeklerden yerdi). Çoğu zaman da Balakerim'in çektiği zahmet boşa giderdi. Mesele bir yerlerden

bin bir azap eziyetle taşıyıp getirdiği taşların hiç bir şeye yaramadığı, hiç kimseye lüzum olmadığı sonradan anlaşılırdı. Balakerim bu taşları yeniden bin bir azap eziyetle geri götürürdü. Akşamları ise mahallenin bütün çocukları toplanırdı Balakerim'in başına ve Balakerim Ak Deve'den söz ederdi, peygamberlerden, imamlardan bahse-derdi, padişahlardan, vezirlerden, seyyahlardan söz ederdi. Çok düşünceli olduğunda, yüreği çok dolunca sarı ceketinin cebinden kavalını çıkarıp çalmaya başlardı. Birden bire çalmaya başladığı gibi birden bire de çalmayı keserdi, şöyle derdi:

Hamam hamam içinde
Kalbur saman içinde
Deve tellahlık eder
Köhne hamam içinde...

Sonra o esrarengiz hadiselerden söz etmeye başlar-
dı. Balakerim bu sözleri öyle ahenkli, öyle kinayeli, öyle manalı manalı söylerdi ki bu sözlerden sonra mahalle-
mizdeki Sarı Hamam da bana sırlı bir âlem gibi görünür-
dü.

Bazen Balakerim düşünceli olduğunda tamamen su-
sardı ve biz bilirdik ki böyle zamanlarda Balakerim'den
hiç bir şey istemek mümkün değildir. Çünkü Balakerim,
genelde istekle, siparişe ne kaval çalardı, ne de bir hikâ-
ye anlatırdı; susardı, birden kendi kendine "Allah sana
rahmet eylesin, Mirza Settar..." derdi. "Allah sana rah-
met eylesin!..." ve biz, vaktiyle bizim mahallede yaşamış
olan şair Settar Masum'dan söz edildiğini anlardık. Ama
Balakerim'in neden özellikle Settar Masum'u hatırladığı-
nın sebebini bilemezdik. Bazen de, bilhassa aylı yıldızlı
gecelerde Balakerim o çatal dut ağacının altında, yahut
Sarı Hamam'ın bahçesinde, yahut da burada, bu kara du-
tun altında oturup başını göğe kaldırırdı, gözlerini aya,
yıldızlara dikerdi, bir müddet öylece susardı. Ben, bizim
yanımızda oturmasına rağmen o anlarda Balakerim'in

bizden çok çok uzaklarda olduğunu apaçık hissederdim.
Sonra yine bizim yanımıza dönerdi ve tuhaf sözler söyler-
di: "Her adamın arada bir gökyüzüyle başbaşa kalması
gerek, göğe bakması gerek... İşte şu yıldızlara bakmalı,
şu aya bakmalı... O zaman kendinin ne kadar küçük ol-
duğunu anlar. O zaman başkalarının da ne kadar küçük
olduğunu bilir...". Tabii ki Balakerim'in bu sözlerinden
ben hiç bir şey anlamazdım, ama bu sözler benim hatı-
rımda kalmıştı. Sanki bu sözler aynı zamanda o uzak yıl-
dızlardan, aydan bir şeyler söylüyordu ve o "bir şeyler"
sırla doluydu.

Balakerim'in yaşı kaçtı? Belki kırktı? Belki de elliy-
di? Bilmiyorum, Balakerim'in anası, babası kimdi, hiç bir
şey bilmiyorum. Çünkü o zamanlar Balakerim hep böy-
leymiş, Balakerim'in hiç bir zaman anası, babası olma-
mış, Balakerim hiç çocuk olmamış, hep böyle tek başına
yaşamış, hep böyle Balakerim olmuş, hep böyle Ak De-
ve'den söz etmiş, böyle kaval çalmıştır zannediyordum.
Balakerim'in çaldığı havaları ancak kendisi biliyordu,
çünkü aslında böyle havalara hiç yoktu, bu havaları ancak
Balakerim çalardı ve bizden başka dünyada hiç kimse o
havaları duyamayacaktı...

Mahallede benim en yakın dostum Caferkulu idi.
Evet, Caferkulu diyordu ki güya eskiden Balakerim'in
babası milyoner birisiymiş, güya Ramana'da petrol kuyu-
ları varmış, güya şimdi ikinci katında Muhtargilin, üçün-
cü katında ise Papakçı Ebulfethgilin oturduğu ve bizim
mahallenin en yüksek, en güzel binası olan o üç katlı ev
de vaktiyle Balakerimgilinmiş, güya Balakerim çocukken
büyük, alim hocalardan ders almışmış. Ama ben bunlarla
ilgilenmiyordum (ve genelde bütün bunları boş sözler
olarak düşünüyordum), çünkü Balakerim benim için bu
haliyle Balakerim'di ve bugün de aynı Balakerim olarak
kalmıştır

Mahallenin erkekleri barınması için bahçelerinde
Balakerim'e yer verirlerdi, hatta bir defasında Azizağa

emminin oğlu Musa ağır hasta olduğunda Azizağa emmi, Musa iyileşirse kendi avlusunda Balakerim için tek odalı, mutfaklı, ara kesmeli müstakil bir bina (bizim evimiz gibi) yapacağım diye adak adamıştı, ama Balakerim Sarı Hamam'ın avlusundaki o kümese benzeyen yattığı yeri hiç bir şeye değişmiyordu, bütün tekliflerden imtina ediyordu (Azizağa emmi de adağını mecburen değiştirdi, iki tane koç alıp Kasap Dadaşbala'ya kestirdi ve o iki koçun etini mahalle halkına dağıttı), çünkü Balakerim de bölük bölük uçup gelip o çatal dut ağacına konan serçeler gibi bir şeydi, sanki sokağımızdaki o üç katlı binanın damında durup aşağıda kalmış dünyaya bakıyordu, ama akşamları bize bu dünyanın en güzel ve en sırlı hallerini anlatıyordu. Bazen bana öyle geliyordu ki Balakerim o hikâyeleri bize değil, kendi kendine anlatıyordu veya özellikle geceleri, sokağımızdan, yolumuzdan el ayak çekildiği zamanlar, sokağımız, yolumuz bir süre dinlenip, sonra yeniden adım hasretini çekmeye başladığı zamanlar Balakerim o hikâyeleri taş döşenmiş sokağımıza, kenarları bir kat taşla örülmüş asfalt kaldırımlara, mahallemizin evlerinin duvarlarına, kapalı kapılara pencerelere, o çatal dut ağacına, yolumuzun dibindeki o kara dut ağacına anlatıyordu.

Arada bir bizim evde Balakerim'den söz açıldığında anam gülümseyerek "Zavallı Balakerim, şeytanın kölesi işte..." derdi. Ben bütün kalbimle anamın söylediği bu sözlere itiraz ederdim. Çünkü ben eskiden anamın bu sözlerini olduğu gibi anlıyordum, yani anam Balakerim'i hakikaten şeytanın adamı olarak görüyor sanıyordum. Ama sonradan anladım ki anamın bu sözlerinde aslında bir sevgi vardı, anam Balakerim'in çoğu zaman boşuna yük taşımasına, boş emeğine, zahmetine acıyordu.

Bu sıcak Pazar günü Balakerim, sırtını kara dutun gövdesine dayayıp bir hayli kaval çaldı ve kara dut da bizimle birlikte dikkatle Balakerim'in kavalını dinledi. O kavalın sesi İbadullah'ın kavgasından sonra bizim yolun, sokağın sessizliğine bir saflık, temizlik getiriyordu. O ka-

val sesi, aynı zamanda bizim evimizdeki o küçük bayrama zarif, şeffaf bir ipek gibi hissettiğim keder ve üzüntüyü de getiriyordu. Akşam olduktan sonra babam o vagon kokulu hasır sepetini eline alıp yine sefere gittikten sonra, Balakerim eski devirlerde meydana gelmiş olaylardan söz etmeye başladı...

... Bazen, özellikle son zamanlarda bana, o olayları Balakerim anlatmamış da, onları ben kendi gözlerimle görmüşüm gibi geliyordu.

Bazen bana, o olayları bir zamanlar ben yazmışım gibi geliyordu.

Bazen bana, o olaylar bir gün gelecekte de vuku bulacak gibi geliyordu ve ben rüyaya daldığım zamanlarda gelecekte ortaya çıkacak o olayları önceden nereden bildiğime, nasıl gördüğüme şaşırıyordum?...

V

Balakerim, en çok Ak Deve'den söz ediyordu ve biz Balakerim'in başına toplaşıp anlattıklarını dinlerken hiç bir şey anlamıyorduk. Ama o Ak Deve gözlerimizin önüne geliyordu ve biz biliyorduk ki Balakerim'in anlattığı o olayları bazen iyice anlamasak da dünyada bembeyaz bir Ak Deve vardı.

Biz hiç bir zaman Balakerim'e sorular sorup anlattığı olayları kendimiz için açıklamıyorduk, çünkü Balakerim anlattıklarının hepsini anlamadığımızdan tamamen emindi. Biz de dinlediğimiz o tuhaf olayların hepsini anladığımızı, o tuhaf sözlerin hepsinin bizim için malum olduğuna inanıyorduk.

Bir keresinde gecenin yarısında uykudan uyanıp sokak penceresimizin önüne koştum. Anam yerinden doğrulup atıldı:

"Ne var, ne oldu?"

"Ak Deve geçiyor sokağımızdan..." dedim ve pence-remizin camından dışarıya baktım. Karanlık sokak bom-boştu, ıssızdı. Ama bana, o karanlık içinde sokağımıza döşenmiş taşların üstünde Ak Deve'nin iri izleri ağarıyor ve uzaktan, çok uzaktan da Ak Deve'nin boynundaki çın-gırak sesi geliyor gibi geldi.

Babam;

"Balakerim bunların aklını başından alacak..." dedi.

Anam;

"Karışma" dedi, "rüya görmüş..."

Ben yeniden yatağıma girdikten sonra da epey müd-det Ak Deve'yi düşündüm. Bana, Ak Deve birisinin kapı-sında yatmak için bizim mahalleye gelmiş gibi geldi. Ba-lakerim, "ölenleri Ak Deve götürür ve kimi öbür dünyaya götürmek isterse gece gelip o adamın kapısının önünde yatar" dardi. O gece mahallemizdeki insanları bir bir göz-lerimin önüne getiriyordum ve Ak Deve'nin onlardan her hangi birisinin kapısında yatmasını istemiyordum. Korkuyordum, kalbim neredeyse yerinden fırlayacak gibi çarpıyordu. Korkuyordum, ama sesimi çıkarmıyordum. Çünkü babamın Balakerim hakkında kötü düşünmesini istemiyordum.

Balakerim, Ak Deve'nin üstündeki adamlardan bah-sederdi, Ak Deve'nin gezdiği yerleri anlatırdı ve bazen de söylediği değişik sözleri bize kendisi izah ederdi:

"Yolcu Ak Deve'nin üstünde sahrada gidiyordu..."

Sahra ne demek biliyor musunuz, yani her taraf kum, ne-reye baksan kumdan başka bir şey göremezsin..."

... Kıpkırmızı kızarmış tan yeri sahranın ufuk çizgisi-ne de kıpkırmızı bir renk vermişti ve sabah yavaş yavaş açıldı, sanki şu Mugan sahrasının yeknesaklığını de-ğiştirmek istiyor gibiydi. Ama sabahın böyle yavaş yavaş açılmasının ve şu Mugan sahrasını yeknesaklıktan kurtar-ma ihtirasının bizatihi kendisinde de bir yeknesaklık var-dı.

Ak Deve adımlarını bir bir ileri atarak, her zamanki gibi telâşlanmadan menzile doğru gidiyordu. Ak De-ve'nin bu adımlarındaki değişmez ahenk de aslında o sahra yeknesaklığının değişmez ahengine eşlik ediyordu ve sadece sahranın değil, bütün dünyanın, yüz binlerce yılın yeknesaklığından haber veriyordu.

Ak Deve'nin üstünde oturmuş olan yolcu, devenin her adım atışında hafifçe ırgalanırken iri, kara gözlerini kıpkırmızı kızarmış o tan yerine dikmişti. Bu sahranın, bu deve adımlarının, bu kıpkırmızı tan yerinin şu anki yeknesaklığı bundan bin yıl önce de böyle olmuştur, bin yıl sonra da böyle olacaktır diye düşünüyordu.

Yolcunun bütün bedenini, fikrini, hislerini bir tees-süf bürümüştü. Bu teessüf, yolcuyu âdetâ Ak Deve'nin üstünden aldı, yüreğini titretti, yolcuyu dayanaksız bıraktı, havada asılı koydu.

Yeni açılan o sabahın ayazında yolcunun bütün be-deni, fikri, hisleri bir mucize hasretindeydi. Ama yolcu iyi biliyordu ki dünyada hiç bir zaman mucize olmamıştır ve hiç bir zaman da olmayacaktır. Ashında Kelimullah Musa Peygamber de mucize görmek istiyordu, belki de kendisi bunu hiç bilmiyordu, ama işte bunun için Tur dağında Allah'a çok yalvardı:

"Kendini bana göster!..."

Ama Allah'tan aldığı cevap şu oldu:

"Sen beni hiç bir zaman göremeyeceksin..."

Dünya sıradandı, böyle yeknesaktı, mucizesizdi. Yol-cu, aslında bu sıradanlığın da bir mucize olduğunu dü-şündü. Ama bu mucizeyi hiç kimse anlamıyordu. Dede Korkut gibi bir halk bilgisi de ancak şöyle demişti: "Ge-limli gidimli dünya son ucu ölümlü dünya". Dede Korkut bunu demiş ve kendisi de kim bilir kaç yüz yıl önce bu dünyadan göçüp gitmişti. Allah ona rahmet eylesin.

Yolcu, Dede'ye rahmet okurken toprağa, daha doğ-rusu sahranın kumlarına baktı. Çünkü Dede Korkut'un nerede defnolunduğunun -burada veya dünyanın öbür

ucunda- farkı yoktu, şu dünya yüzü hep aynıydı, toprak aynıydı ve Dede Korkut da sayısız insan gibi şu toprağın altındaydı.

Ak Deve adım attıkça iri izleri kumların üstünde kalıyordu. Yolcu arkaya dönüp o izlere bakmak istedi, ama dönmedi. Çünkü sahra boyunca uzanan o izlerin düz çizgisi de yolcunun yüreğini sıkacaktı. Çünkü o iz çizgisi daha önce yapılmıştı ve kim bilir daha ne kadar öylece kalacaktı, değişmeyecekti, eğrilip bükülmeyecekti. Sahra boyunca uzanan bu iz çizgisinde yel esene, kasırğa başlayana kadar sürecek bir ebedilik vardı (sonu olan bir ebedilik!) ve ne zaman olur bilinmez yel esince, kasırğa kopunca -belki yarın, belki beş ay sonra, belki de iki yıl sonra- kaybolup gidecekti. Sonra yolcu yine iri kara gözlerini kaldırıp kıpkırmızı kızarmış tan yerine baktı ve bu defa o tan yerinin kırmızısı dünyada dökülen kanlardan haber verdi...

Yolcuya ne olmuştu? Bunlar nasıl düşüncelerdi? Bunlar nasıl görüşlerdi? Madem ki bütün beyni bu tür düşüncelerin esiriymiş, neden bundan haberi olmamış ve neden kendini bu zamana kadar tanımamıştı?

Dün akşama doğru, yola çıkacağı sırada kapılarının önündeki koca incir ağacının budağına konmuş kara bir karga görmüştü. Nasil olup da bir müddet durup o kargaya baktığının kendisi de farkına varmamıştı. Dikkatle bakmıştı ve birden bire kara karganın o kapkara gözlerinin dünyanın en güzel gözleri olduğunu fark edivermişti. Yolcu, aynı zamanda o kara karganın gözlerinin dibine çökmüş kederi de görmüştü ve bu keder yolcuyu sarsmıştı.

Kargaların üç yüz yıl yaşadığı ve kara karganın gözlerindeki o kederin de işte bu üç yüz yılın kederi olduğu söylenirdi.

Ak Deve gözlerini menzile doğru uzaklara dikip aynı ahenkli adımlarla ilerliyordu. Eğer yolcu arada bir Ak Deve'nin sırtından inip gözlerine baksaydı, bu kara göz-

lerde de o kara karganın gözlerinin dibine çökmüş kederi görecekti.

Ama böyle bir şey yolcunun aklına gelmedi.

Yolcu, son zamanlarda tek başına uzun yola çıkmaktan hoşlanır olmuştu. İpek kumaş kervanını kendinden önce gönderiyordu ve o kervan gidip şehre gireceği sırada mola verip sahibini, yani yolcuyu bekliyordu.

Bu tek başına seferler son bir yıl içinde başlamıştı.

Bu bir yılda yola tek başına çıkıyordu, çünkü bütün ömrünü geçirdiği alış veriş içinde bir ayda, iki ayda bir defa şehre yaptığı bu küçük yolculuklar, kendisiyle baş başa kalması için yegâne imkândı. Sadece yer yüzü oluyordu, göğün altı oluyordu, Ak Deve oluyordu ve bir de kendisi oluyordu vesselâm. Akşama yakın Ak Deve'ye binip kapıdan çıkıyordu, yolun bir ucundan tutuyordu, hiç acele etmiyordu, arada sırada yol kenarında hayır hasenat olarak kurulmuş hanların yanında Ak Deve'yi durduruyor, inip onu tanımayan sıradan insanlarla birlikte bir kâse yoğurt yiyordu veya bir bardak safranlı şerbet içiyordu. Sonra yine Ak Deve'nin üstüne binip yoluna devam ediyordu. Ak Deve ayağını her ileri attığında, devenin üstünde ırgalandıkça alış veriş içinde geçen uzun yıllar boyunca ilk defa çocukluk çağlarını gözünün önüne getiriyordu. Zihninde o uzun yılların bir bir katını açıp çocukluğunu geçirdiği ve şimdi çoktan telef olmuş bahçelerini, avlularını, çoktan ölüp gitmiş anasını, babasını, komşularını gözlerinin önüne getiriyordu. Nenesinin söylediği bayatılar, maniler aklına geliyordu: Zülfünü bağda dara, bağda yu, bağda dara, bir yahşi hemdem için, Şamı gez, Bağdad ara... Ya yaşı tamamen geçiyordu ya da neyse bir şeyler vardı. Yolcu son zamanlarda bu tek başına seferleri ömrünün hiç kimseye -ne oğlanlarına, ne kızlarına, ne torunlarına, ne dostlarına, düşmanlarına- yalnız ve yalnız kendine mahsus anları gibi gözlediğini hissediyordu.

Yolcuya, şimdiye kadar ömrünü, şu uzun ömrünü kendisi için değil, başkaları için yaşamış gibi geliyordu; daha doğrusu kendi ömrünü kendisi değil, onun yerine başkaları, kimlerse tamamen başka insanlar yaşamış gibi geliyordu.

Bütün bu yolların eşkıyaları, kaçakları yolcunun beyaz sarığını, sıcak günlerde giydiği yeşil ipek abasını, soğuk zamanlarda giydiği kürklü cübbesini ve en önemlisi Ak Deve'sini iyi tanıyorlardı. Eşkıyalar ve kaçaklar, yolcunun beraberinde hiç bir şey taşımadığını, hanlarda harçlık için ya da yolda karşısına çıkan dervişlere vermek için iki üç gümüşten başka yanında hiç bir şey olmadığını da gayet iyi biliyorlardı. Tabii yolcuyu öldürüp Ak Deve'yi yemek de mümkündü, ama yolcunun kılıç oynatan Habeş köleleri bütün bu civarda meşhurdu ve eşkıyalar, kaçaklar bir deve eti kebabı için sonradan Habeş kölelerle karşı karşıya gelmek istemiyorlardı.

Tan yerinin kızılığı eriyip yok oluyordu ve güz önceki öbek öbek bulutlar bembeyaz ağarmaya başlıyordu. Yolcu iri kara gözlerini o öbek öbek bulutlardan çekip hafifçe ırgalanarak sırtında oturduğu Ak Deve'ye baktı. Her halde dünyada deve olmak insan olmaktan iyidir diye düşündü. Çünkü bu Ak Deve'nin, aslında gökteki o öbek öbek bulutlarla arasında hiç bir fark olmadığından haberi yoktu. Çünkü o beyaz bulutlar da bir süre sonra yağmur olacaktı, yağıp bitecekti, yok olacaktı. Bu Ak Deve de bir süre sonra, nasıl yer yüzünün bütün canlıları toprakta çürüyüp yok olacaklarsa toprakta çürüyüp yok olacaktı.

Yolcu böyle düşünüyordu, çünkü yolcunun, Ak Deve'nin iri kara gözlerinin dibine çökmüş o kederden haberi yoktu.

Eskiden kendisiyle başbaşa seferlerinden birinde yolcu, gecenin yarısı kendisinin beklemediği bir mısra söylemişti: Beni hasret yarattı... Bu mısra kendisinden mi gelmişti? Yoksa birilerinden mi iştimişti? Veya bir

yerlerde mi okumuştü? Bilmiyordu, ama o zamandan, yani hiç beklenilmeden, gecenin yarısı deve adımlarının yeknesak ahengi içinde geldikten beri o mısra yolcunun hatırından hiç çıkmıyordu. Hatta bazen alış verişin hararetli vaktinde bile, ani bir şimşek gibi zihninde çakıveriyordu.

Beni hasret yarattı...

Yolcu bütün gece yol gitmişti ve her zamanki gibi yine ikinci namazı için şehre ulaşması gerekiyordu. Ama hiç bir seferi bu geceki seferi gibi olmamıştı. Ak Deve'nin üstünde hafifçe ırgalana ırgalana ne çocukluğunu göz önüne getirmişti, ne çocukken yaşadığı o bahçeyi görmüştü, ne de nenesinin söylediği o bayatları hatırına getirmişti.

Evet, gecenin sessizliği, yolun ıssızlığı, dünyanın göz alabildiğine uzanan genişliği yine yolcuyu avucuna aldı. Yolcu, Ak Deve'nin üstünde alış veriş telâşından, ev ve ticaret kaygılarından uzaklaşıp rahat ve hür bir nefes aldı, gökteki yıldızlara baktı, aya baktı ve tekrar gözlerini yumup o uzak çocukluk yıllarına gitmek istedi. Ama bir şey çıkmadı ve yolcu ansızın (nasıl ki umulmadık anda bir mısra gelmişti...) bu gecenin alelade bir gece olmadığını keşfetti. Bu gecenin âlemi bürümüş karanlığı, aslında o kara karganın gözlerindeki o derin kederin karanlığıydı.

Bu his, yolcuyu sarstı. Yolcu, o kederin şu anda âlemi bürümüş karanlığının kara bir renk gibi, beyaz abasını kapkara kararttığını, bir yapışkan gibi abasını da, gömleğini de geçip bedenine yapıştığını, o yapışkanın insanı iğrendiren nemliliğini bütün bedeniyle hissetti.

Yolcu, bu hissi kendinden uzaklaştırmak istedi, gecenin sakinliğini dinledi, yolun ıssızlığını, yıldızları, ayı seyretti. Bütün ömürleri boyunca bu yolları aşan bezirgânlar dünyanın en mutlu adamlarımıyş diye düşündü. Sonra kendisi de düşüncesinin bu saflığına gülümsedi. Bütün ömürlerini yolda geçiren bezirgânlar muhakkak ki

her defasında yolun çabuk bitmesini, evlerine eşiklerine çabuk varmayı istiyorlardır. Çünkü dünyada her şey nisbidir. Yolcu, Adem'in Tanrı'sına asi olup yoldan çıkışını, bu yüzden de cennetten kovuluşunu, Serendip'e¹ gelişini ve rivayete göre ayak izinin şu ana kadar da Serendip'te kalışını düşündü. Bütün büyük anımlerin, kalem ehlinin yazdığına göre Serendip, cennet gibi bir yerdir. Ama Adem cennetten oraya kovulmuştu, yani Adem atamıza ceza verilmişti. Yani Serendip bizim için, biz sıradan kul- lar için cennettir, ama asıl cennetin yanında bir ceza yeridir...

Dünyada göze görünen ve görünmeyen her şey de böyledir.

Ömürleri boyunca yol giden, dünyanın sakinliği ve genişliğiyle yüz yüze olan bezirgânlar da mutlu değildir.

Yolcu, mutluluğun sembolünün rivayetlere göre Süheyl yıldızı olduğunu ve Süheyl yıldızını bütün parlıtısıyla görmek için Yemen ülkesine gitmek gerektiğini düşündü. Çünkü yalnızca Yemen'de o yıldızı apaçık görmek mümkündür ve Yemen'den gelen kumaş, deri bu yüzden, yani güzelliğini, inceliğini Süheyl'den aldığı için bu kadar yumuşak ve zarifti. Bunların hepsi böyledir, Süheyl'i görmek için Yemen'e gitmek mümkün, ama aslında bir mesele var. O da yer yüzünde ne kadar mahlûkat varsa o kadar da talihin olması ve bu kadar talihin her birinin de kendi Yemen'inin olmasıdır. İşte bu Yemen'e gitmek, bu Yemen'den Süheyl'e bakmak mümkün değildir. Çünkü bu Yemen ulaşılmazdır, varılmazdır.

Beni hasret yarattı...

Yol, gece vakti birden bire yolcunun yüreğini sıktı ve Ak Deve'nin ağzını döndürüp yoldan çıktı, bir az کنار- da sahranın içinden yola paralel gitmeye başladı. Ama sahranın genişliği de yolcunun yüreğindeki sıkıntıyı kesmedi. Yolcu ile Ak Deve, o ağır sabahı böylece yaptılar.

¹ Serendip: Siri Lanka (eski Seylan) (y.n.)

Yolcu tekrar öbek öbek ak bulutlara baktı, sonra da altındaki Ak Deve'ye baktı.

Ak Deve her zamanki aynı ahengiyle adımlayarak izlerini iri mühür gibi kumun üstüne yapıstırıyordu. Yolcu, altındaki bu devenin ulu neslinin de bundan bin yıl önce böylece, aynı ahenkle adım atıp yol yürüdüğünü ve devenin adımlarındaki şeyin yeknesaklık değil, binlerce yılın aynılığı olduğunu düşünüyordu.

Gerçekten de öbek öbek ak bulutlarla bu Ak Deve arasında ne fark vardı?

Yolcu, yine bütün varlığını ve zihnini kaplamış olan teessüf duygusuyla hiç bir fark yoktur kararına vardı.

Biraz uzaktaki küçük kum tepesinin üstünde güç- lükle sezilen bir kertenkele taştan yontulmuş gibi kıpır- damadan durmuş, yolcuya ve Ak Deve'ye bakıyordu. Yolcu ile yolcunun altındaki Ak Deve o küçük kum tepesinin neredeyse tam dibinden geçtiler, kertenkele göz açıp kapayana kadar kuyruğuyla kumu kazıp kumların içinde yok oldu.

O eski dünyada bir zamanlar bizim en büyük dede- rimizin en büyük dedeleri yaşıyordu, bu gökyüzünü aynen böyle bizim gibi görüyorlardı, bu yeryüzünü de böyle bizim gibi görüyorlardı. O zamanlar Musa Peygamberin zamanıydı, Samiri balçıktan buzağı yaptı, bu buzağıyı ko- nuşturdu, ama şimdi o buzağı da yok. Bir zaman gelecek -elbette o zaman da çok uzak değil- ben de olmayaca- ğım. Benimle bundan binlerce yıl önceki balçık buzağı arasında ne fark var? Ben on ay veya on on yıl sonra ol- mayacağım, ama bu on ayla, on yıllla birlikte benim bütün hayatımla o balçık buzağının yaşadığı eski, kadim dünya- dan geçip gelen binlerce yıl arasında ne fark var? Yahut benim yaşadığım bu yetmiş, bir seksen yıllla geleceğin bin- lerce yılı arasında ne fark var? O zaman insanlar belki başka türlü giyinecekler, o zaman insanlar belki gökte kuş gibi uçacaklar, yahut denizlerin dibinde yaşayacaklar.

Ama aslında benimle onlar arasında hiç bir fark olmayacak.

Bu sorular o sabah ayazında yolcu, nefesleri kesen bir yaz sıcaklığına sokup çıkardı. Yolcu da bu sarımtırak boz kertenkele gibi bir yerlere gizlenmek istedi, bir şeylerden korunmak istedi. Ak Deve de yıllardır sırtında gezdirdiği yolcunun sinisinin ateşinden âdeta haberdar oldu, bir an, sadece bir an duraksadı, sonra yine her zamanki ahenkli adımlarıyla yoluna devam etti.

Bunlar ne biçim sorulardı? Ne biçim düşüncelerdi?

Yolcu, yüzlerce yılın susuzluk yangınıyla bin bir türlü belalar çekti, ama bu da varmış yolumda diye düşündü... Bayguş menem, bayguş men, hamı guşdan say guş men, ne belalı guş oldum, Allah, sızıldaram yay guş men...

Yine o öbek öbek ak bulutlara baktı, daha doğrusu o öbek öbek ak bulutların arasından görünen tertemiz, masmavi gökyüzüne baktı ve içinde karşı konulmaz bir istek doğdu: Çek kılıcını, vur boynumu... Vur!... Vur!...

Deminki tan yeri kızılığı yolcunun gözlerinin önüne geldi. Bu kızılık yine kan rengini aldı. Yolcu düşüncelere daldı: Bir zamanlar, henüz Muhammet Resulallah'a inanmayan insanlar vardı, o insanları da Allah yaratmıştı, peki o insanlar neden Muhammet'i taşa tutup dişini kırması, dudaklarını parçalamıştı? O adamlar Muhammet'e inanmıyordu, ama Allah Muhammet'i tanıyordu, Muhammet Allah'ın elçisiydi. Madem ki böyleydi, nasıl o adamlar ellerini kaldırıp Muhammet'e taş atabiliyordu, niye elleri kurumuyordu ve aslında nasıl olup da böyle bir kötü emel onların aklına geliyordu, neden o anda peygambere inanmıyorlardı. Demek ki Allah, peygambere talihini önceden tayin etmişti. Şeyh İbrahim El-Muhtar Kazvini -Allah ona rahmet eylesin- dünyanın en büyük ve en bilge kelamı "Allah'ın dediği olur" demiyor muydu?...

Allah, neden topu topu bundan yüz yıl önce o insanların taşla vurup peygamberin dişini kırmalarını, dudaklarını yarmalarını buyurmuştu?

Yeni açılan sabahın ayazında yolcu kendi düşünceleri karşısında dehşete düştü. Ak Deve'nin üstünde doğrulup o öbek öbek ak bulutların arasından görünen tertemiz, masmavi göğe baktı, âdeta o göğün temizliğinden, maviliğinden imdat ister gibiydi. Bu defa da hak ve doğru o kadar ulvidir, o kadar büyüktür ki onu idrak etmek için, ona ulaşmak için böyle azaplar eziyetler çekmek gerek diye düşündü...

Ama ne için?

Böyle azapla, eziyetle elde edilecek bir şey hak olabilir mi?

Allah adildir...

Yolcu, dayanması gerektiğini, hemen bütün gücünü toplayıp biraz dinlenmesi gerektiğini anladı. Hiç olmazsa biraz kestirmesi gerekiyordu, yoksa her şey alt üst olabilir, her şey dağılılabirdi.

Yolcu, uzun yılların alış veriş tecrübesiyle kazandığı keskin ve hatasız hesap yapma yeteneğine sahipti. Şimdi de keskin zekâsı yolcuyla silkeleyip avucuna aldı, beynini bürümüş bu fikirlerin ucundan tutup ucuz gitmesine engel oldu.

Yolcu, Ak Deve'yi yere çöktürüp üstünden indi, kumlukta bir iki adım atıp diz üstü yere çömeldi, gözlerini yumdu:

Beni hasret yarattı...

Yolcu başka hiç bir şey düşünmüyordu, zihninde do-laşan yalnız bu mısra idi.

Beni hasret yarattı...

Şu anda önü sonu görünmeyen o ıssız sahra içinde yolcu ile Ak Deve karşı karşıydılar. Ak Deve deminki adımlarının ahengiyile geviş getirerek iri kara gözlerini yolcunun yüzüne dikmişti. Yolcu ise gözlerini yummuştu, ne Ak Deve'yi ne de Ak Deve'nin gözlerini görüyordu.

Beni hasret yarattı...

Bu tek mısra yolcunun yorulup bitkin düşmüş beynine ufak ufak bir hafiflik getirmeye başladı ve yolcu uykuya daldı.

Yolcu, uyuyor muydu yoksa uyanık mıydı, kendisi de bilmiyordu, ama deminki tan yerinin kızılığını ve bir de o kara karganın iri kara gözlerinin kara renkli kederini görüyordu. O kırmızı renkle kara renk birbirine karışıyordu, koyu boz bir renk oluyordu. Sonra bu koyu boz renge bir de çöl sarısı karıştı ve her tarafı açık bir bozluk bürüdü... *

Yolcu gözlerini açtığı anda ak bulutlar gökyüzünde şuraya buraya dağılmıştı, güneş doğmuştu ve göğün bu temizliğiyle çöl kumlarının göz alabildiğine uzanan pürüzsüzlüğü çok uzaklarda, ufuk hattında birleşiyordu.

Yolcu içinden duasını okuyup salavat getirdi. Ayağa kalktı, etrafa baktı ve olduğu yerde donakaldı: Ak Deve yoktu.

Yolcu Ak Deve'nin çalınmadığını, kendisinin kalkıp gittiğini anladı. Çünkü Ak Deve'nin sahraya basılmış iri mühürlere benzeyen izlerinden başka kumların üzerinde hiç bir iz yoktu.

Ak Deve'nin izleri sahra ile gökyüzünün birleştiği o uzak ufuk hattına doğru gidip gözden kayboluyordu.

Yolcu, neredeyse dizlerine kadar gelen ince kuma bata çıka bir müddet bu izi takip edip gitti. Ama yolcu buraları iyi biliyordu, baktı ki Ak Deve'nin izleri sahranın tam derinlerine, dönüşü olmayan yere götürüyor, durdu. Bir müddet o boz sarımtırak sahrada güneşin altında boz sarımtırak bir patika gibi uzanan izlere baktı ve birden bire patika gibi uzanıp giden bu izlerin aslında sahranın derinlerine değil, gaibe doğru gittiği, insanı başka bir dünyaya, başka bir âleme götürdüğü izlenimine kapıldı.

Yolcu bir süre durup bu boz sarımtırak patika gibi uzanıp giden izlere baktı, sonra geri döndü.

Yolcu ikinci namazını sahrada kıldı, sonra sahradan çıkıp yolu buldu ve yaya yürüyüp akşam üstü şehrin girişinde konaklamış kervanının yanına ulaştı.

Yolcunun çırakları, hizmetkârları, köleleri ikinci namazı vaktinde gözlerini yola dikmişler, Ak Deve'yi gözleyorlardı. Ama ağalarını, yani yolcuyla yaya gördüler. Habeşli köleler yolcuyla yolda soymuşlar, Ak Deve'yi elinden almışlar sanıp ellerini kılıçlarına attılar, cins Karabağ atlarına binip eşkıyaların ardından kovalamak istediler. Ama yolcu el işaretleriyle onları durdurdu ve;

"Deve kayboldu..." deyip çölde çatılmış olan ocağın kenarına geldi. Yine el işaretleriyle ocağın kenarında oturmuş olan hizmetkârların ayağa kalkmasına engel oldu. Kendisi de ocağın kenarına çömelip kuru toprağın üstüne oturdu. İri kara gözlerini yine yavaş yavaş âlemi bürünen o karanlık içinde yanan ocağa dikti.

Ocağın ışığı yolcunun yüzüne düşüyordu ve yolcunun iri kara gözlerinin dibine şu anda derin bir keder çökmüştü.

Hiç kimse konuşmaya, bir şey sormaya cür'et edemiyordu. Bu adamlar yolcunun sert mizacını iyi tanıyorlardı.

Hiç kimse konuşmaya cür'et edemiyordu, ama çırakları da, hizmetkârları da, köleleri de yolcuyla bakıyorlardı ve kendi kendilerine şöyle düşünüyorlardı: Bu adama sertliğine, hatta bazen gaddarlığına rağmen halk Veliyünnime¹ adını vermiş, bunun miktarı belli olmayan mücevherleri var, altınları var, yiğit deve yükü malı mülkü var, yiğit oğlanları, yiğit damatları var, bir deve yüzünden -velev ki Ak Deve olsun!- niye böyle gam deryasına gark olmuş?

Bu sükût içinde oturmuşlardı.

Her taraf gecenin zulmetine gark olmuştu, ama o derin kederin gölgesi yolcunun gözlerinden çekilip gitmiyordu.

¹ Veliyünnime: Başkalarına yardım eli uzatan (y.n.)

Tabii o gece ocağın kenarında oturan adamlardan hiç birisi, bu derin kederin kara karganın gözlerindeki kedere benzediğini bilemedi.

Herkes yolcunun Ak Deve'nin kayboluşunun dardını çektiğini zannediyordu.

Hiç kimsenin aklına, bu anlarda yolcunun "Keşke ben de o deveyle birlikte kaybolaydım" diye düşündüğü gelmezdi.

VI

Anam sık sık "kimin alınına ne yazılmışsa o olur" derdi. Anam bu sözleri söylediğinde ben "acaba benim alınma ne yazılmıştır, ben kim olacağım, ne kadar yaşayacağım, gerçekten ben de baba olacak mıyım, benim de çocuklarım olacak mı, zaman gelecek benim de saçlarım ağaracak mı?" diye düşünürdüm.

Güzel günler vardı...

Bir defasında bizim ara yolda futbol oynuyorduk, ben topa vurunca top ara yolun önünden geçen Molla Esedullah'ın koluna değmişti. Molla Esedullah çok hidetlendi, kolunun top değen yerini ovalayarak bağırırdı:

"Hey tüllap!" dedi, "gözün yok mu senin, koskoca adamı görmüyor musun?"

"Tüllap" bizim mahallede küfür sayılırdı ve tabii ki ben de bunun edepsiz bir söz olmadığını bilirdim. Çünkü büyükler kızdığında bizim yanımızda da bu sözü söylerlerdi (eğer edepsiz bir söz olsaydı Molla Esedullah da bunu ağzına almazdı!), ama bu sözün manasının ne olduğunu bilmiyordum.

Akşam babama sordum:

"Tüllap' ne demek?"

Babam dedi:

¹ *Tüllap*: Aslında talebe, öğrenci anlamındaki bu söz mecazi olarak yaramaz, haylaz anlamında da kullanılmaktadır. Burada kelimenin iki manası da söz konusudur (a.n.)

"Sizin mahallenin küfürü değil mi?". Gurbet hissi hep babamla birlikte olduğu için yıllardan beri yaşadığı mahalleye bile "sizin mahalle" derdi (ve bu benim canımı sıkardı, çünkü ben bizim mahallenin aynı zamanda babamın da mahallesini istediğim). "Yine ne yaptın, kim sövdü sana?"

Ben bir şey demedim, ama ertesi gün yine Balakerim'in başına toplanınca sordum:

"Sen biliyor musun 'tüllap' ne demektir?"

Balakerim benim büyük hayretime ve sevincime sebep olan güzel sözler söyledi:

"'Tüllap' Arap dilinde 'talebe' demektir".

Bizim mahallenin bütün çocukları büyüyünce şoför olmak istiyordu. Elbette ben de büyüyünce Cafer gibi, Adil gibi, Abdülali gibi, Cebrail gibi (sonraları Ağarahim gibi) şoför olmayı, 'polutorka'¹ sürmeyi, o 'polutorka'nın gelip bizim evin önünde durmasını, anamın 'polutorka'nın camlarının kenarına püsküllü dantel dokumasını, çok istiyordum. Ama Balakerim 'tüllap' sözünün manasını anlattıktan sonra birden bire nasılsa Koca gibi talebe olma sevinci benim de bütün içime yayıldı ve bir defasında Koca'nın uydurduğum hikâyeyi dinledikten sonra söylediği sözleri hatırladım: "İbrahim falan boş şeydir Alieker, sen yazar olacaksın, kitap yazacaksın!...". O zaman Koca'nın bu sözleri benim için o kadar olağanüstü, o kadar mucizevi idi ki ben bu sözlerle sevineyim mi, ne yapayım, bir türlü bilemedim. Koca'nın o sözlerinden sonra birden bire Settara Masum'u hatırladım, çünkü Settara Masum da şairdi, yani yazan bir kişiydi ve birilerinin beni de Settara Masum gibi satacağı korkusu benim yüreğimi bir yumruk gibi sıktı...

Balakerim 'tüllap' sözünün manasını açıkladıktan sonra ise benim yüreğimde hiç bir korku kalmamıştı. Evimizde üç dört kitap vardı, onları da küçükken yırtmıştım, sayfalarının yarısı vardı, yarısı yoktu. Hemen eve gelip bu

¹ *Polutorka*: Bir buçuk tonluk kamyon (a.n.)

yarım kitapları özenle anamın sandığına yerleştirdim, çünkü ben büyüyecektim, talebe olacaktım, sonra da yazar olacaktım ve o kitapların yırtılmış, kaybolmuş sayfalarını yeniden yazacaktım...

Güzel günler vardı...

O kitaplar yakın zamanlara kadar evimdeki kitap raflarından birindeydi, ama ben o kitapların kaybolmuş, yırtılmış sayfalarını yeniden yazamamıştım.

Bir gün bu kitapları rafta göremedim, anladım ki çocuklar onları lüzumsuz gazete ve dergilerle birlikte atık kâğıt olarak vermişlerdi.

Ben çocuklara hiç bir şey demedim.

Söze ne gerek vardı ve söz ne yapabilirdi ki?

VII

Elimize azıcık para geçer geçmez ya sakız, ya evde pişmiş kırmızı yalama horoz şekeri ya da ortasına kurşun bağlı çiledi almak için koşturup Meyrankulu emmigele giderdik, Meyrankulu emmi de bizi hep söylene söylene karşılardı: "Yine mi geldiniz? Bilmiyorum vallahi, sizin elinizden nereye kaçıp kurtulayım?...". Sanki birisi Meyrankulu emmiyi çiledi yapması, horoz şekeri pişirmesi ve bize satması için mecbur ediyordu (bu hususta Ziba teyze iyiydi, hep yüzü gülekti, sattığı çekirdeği hep överdi: "Güzel çekirdektir, peygamber hakkı için, çok nefis bir şeydir!... Alın, afiyet olsun!..." derdi. Hatta Ziba teyze bazen paramız olmadığıda da cebimize yarım bardak bedava çekirdek dökerdi). Ama biz Meyrankulu emminin böyle söylenişine alışmıştık, sakızı alır çiğnerdik yahut kırmızı horoz şekerini alıp yalardık ya da bizim ara yolun dibindeki kara dut ağacının altına toplanıp çiledi çilerdik.

Meyrankulu emmiginin dış kapısı doğrudan sokağa açılırdı (avluları yoktu) ve baharda, yazda, günde ve kışın

yağmursuz günlerinde Meyrankulu emmi hep sokak kapılarının ağzında otururdu. Kendi yaptığı ufak tahta iskemleyi de önüne kordu ve horoz şekerleri, çilediler, şumagederler¹ ve bir teneke suyun içine koyduğu sakızlar özenle bu tahta taburenin üstüne dizilirdi. Meyrankulu emmi söylene söylene bizden aldığı demir paraya dikkatle bakardı (sanki biz onu aldatacaktık, para yerine başka bir şey verecektik ya da kendimiz sahte para yapacaktık...), sonra bu parayı soğuk günlerde sırtındaki iç gömleğinin, sıcak günlerde ise kahverengi gömleğinin cebine kordu, istediğimizi verirdi: Sakız iki şahı², horoz şekeri üç şahı, çiledi bir abbasi³, tahta şumageder beş şahı, demir şumageder altı şahı...

Meyrankulu emminin İbrahim adlı bir oğlu vardı. Bütün mahalle bilirdi ki Meyrankulu emmi onun için, İbrahim'in iyi giyinmesi, İbrahim'in oturup şiiir söylemekten başka bir kaygısı olmaması için tahta yontup şumageder yapar, horoz şekeri pişirir, sabahtan akşama kadar sokak kapısının ağzında otururdu. Çünkü İbrahim şairdi ve İbrahim'in yazdığı iki mısra mahallenin gençlerinin dilinde ezber olmuştu:

Gök yakasını açınca ay göründü,
Sen yakanı açınca güneş göründü!

Gerçi, Balakerim 'İbrahim bu şiiiri çalmış' diyordu. Güya Nuşirevan Padişah, Ak Deve'nin üstünde giderken gölde yıkanan Fahrende Hanım'ı görmüş ve bu şiiiri o zaman söylemişti. Şimdi İbrahim de yalan söyleyip bu şiiiri ben yazdım diyordu. Ayrıca Meyrankulu emmi eskiden -o zaman ben henüz küçük bir çocukmuşum- altı kızdan sonra dünyaya gelmiş olan İbrahim'in şiiirlerini toplayıp Settar Masum'a göstermiş ve güya Settar Masum da bu

¹ Şumageder: Tahta veya demirden yapılan tekerlekli bir oyuncak (a.n.)

² Şahi: Eskiden kullanılan madeni para birimi (a.n.)

³ Abbasi: Dört şahı değerinde para birimi (a.n.)

şiiirlerin başını okuyunca sonunu ezberden söylemişmiş. Çünkü İbrahim'in bu şiiirlerinin hepsi eskiden yaşamış başka şiiirlerimmiş. Ama elbette ki İbrahim para çalmıyordu, elbise çalmıyordu; İbrahim'in şiiir çalması da aslında hürmetli bir işti. İbrahim bu şiiiri (Gök yakasını açınca ay göründü / Sen yakını açınca güneş göründü) Şevket için yazmış (ya da çalmış) diyorlardı.

Meyrankulu emmi sakız, bülbül kafesi, oklava, tahta kaşık gibi şeyler satmanın yanı sıra önceleri hem de parayla gizlice iğne ve boyayla mahalle gençlerinin, başka mahallelerden gelenlerin ellerine, kollarına, sinelerine dövme yazılar yazarmış, çeşitli resimler çizermiş. Artık bu işle meşgul olmuyordu, çünkü bir defasında Hanım teyze gelip Meyrankulu emmiyi mahalle halkı içinde rezil etmiş ve şöyle demişti: "Seni öldürürüm, Meyrankulu, babamın kabrine ant olsun, eğer bir daha görürsem, du-yarsam, bilsem ki bir adamın eline, koluna yazı yazmışsın, avrat şekli çizmişsin, öldürürüm Meyrankulu, senin boğazına yapışıp götürüp polise vermezsem, adam kızı değilim!". Tabii Meyrankulu emmi Hanım teyzenin dediğini yapacağını biliyordu ve Hanım teyzenin erkek elleri gibi ellerine bakarak bir daha bu işle meşgul olmamaya, hırdavatını satıp yegâne oğlu İbrahim'i beslemeye karar vermişti.

Güya Hanım teyze oğlanlarından birisinin bedeninde üst tarafı kadın, aşağısı balık olan bir resim görmüş ve bu yüzden böyle kızmış diyorlardı. O yarısı kadın, yarısı balık resmi biz bilmiyorduk. Ama Cafer'in, Adil'in, Abdülali'nin, Cebrail'in ve Ağarahim'in ellerinin üstünde doğdukları yıl yazılıydı. Cafer'in elinin üstünde 1915, Adil'in elinin üstünde 1917, Abdülali'nin elinin üstünde 1919, Cebrail'in elinin üstünde 1923, Ağarahim'in elinin üstünde ise 1925 tarihi yazılmıştı, sadece Koca'nın elinin üstünde bir şey yazmıyordu. Gerçi Koca da bedeninin neresineyse bir yerine Adile'nin adını yazdırmış diyorlardı, ama sadece söylüyorlardı, gören olmamıştı. Koca sü-

rücü değildi, ama buna rağmen ben Koca'yı mahallede herkesten fazla seviyordum.

Bazen bizim ara yolun önüne sıra sıra dört araba dizilirdi: Cafer'in, Adil'in, Abdülali'nin ve Cebrail'in sürdükleri arabalar... Ağarahim o zaman henüz sürücülük mektebinde okuyordu, bazen Ağarahim de kursiyer arabasını sürüp yolun önüne getirirdi, o zaman bizim ara yolun önünde beş araba dururdu. Böyle zamanlarda bazen Hanım teyze öğle yemeğine eve gelmiş olan oğlanlarının yemeğini koyar, sonra sokağa çıkardı, sıra sıra dizilmiş arabalara bakardı. Sanki o arabalar da Hanım teyzenin oğlanlarıydı.

Hanım teyzenin kocası ben doğmadan önce ölmüş-tü, ama ben Hanım tezegili hep böyle düşünmüşümdür. Bir Hanım teyze, bir de Cafer, Adil, Abdülali, Koca, Cebrail ve Ağarahim, başka hiç kimse olmamıştır. Ben Hanım tezegili başka türlü tasavvur edemiyordum.

Hem Adil, hem Abdülali, hem de Cebrail "politor-ka" sürüyorlardı ve o yepyeni "GAZ-AA"larla¹ hepimiz övünüyorduk. Cafer ise otobüs sürüyordu ve o "ZİS-16"² da yepyenydi. Cafer, arada bir bizi, mahallenin çocuklarını otobüsüne bindirip yukarı mahalleye doğru sürdüğünde biz dünyanın en mutlu insanları olurduk, yukarı mahalle çocuklarının haset dolu bakışları üstümüze dikildiğinde biz başımızı dik tutardık, kendimizi bu güzel otobüsün asıl sahibi sayardık.

Koca'nın ise arabası yoktu, çünkü sürücü değildi. Fakat buna rağmen ben Koca'yı herkesten çok seviyordum. Koca da bana daha yakındı. Bir defasında benim uydurduğum hikâyeyi dinledikten sonra hiç bir zaman aklımdan çıkmayacak olan o sözleri söyledi: "İbrahim falan boş şeydir, ama sen yazar olacaksın, kitap yazacaksın!..."

¹ GAZ-AA: Rus yapımı otomobil markası (a.n.)

² ZİS-16: Rus yapımı otobüs ve yük kamyonu markası (a.n.)

Sonraları 'tüllap' sözünün manasını da öğrendim ve Koca'nın söylediği sözlerle 'tüllap'ın manası bana o kadar tesir etmişti ki bazı geceler yatağıma girdikten sonra uyuyamıyordum, yüreğim bir heyecanla, coşkuyla doluyordu. Ben, yazarlığın ne olduğunu doğru dürüst bilmiyordum tabii, fakat yüreğim güzel bir heyecanla doluydu. Uyuyamadığım o gecelerde ben kendi geleceğimle de Cafer'in, Adil'in, Abdülali'nin, Cebrail'in arabaları gibi övünüyordum...

... Eski bir filozof dünyanın en anlamlı ve gamlı sözlerinden birini söylemiş: Her şey geçip gider...

... Bir defasında Koca bana şöyle dedi:

"Sirke gitmek ister misin?"

Kulaklarıma inanamadım, çünkü yedi yıllık ömrüme hiç tiyatroya, sirke gitmemiştim, sadece sinemaya gitmiştim. Koca'dan bu sözleri işitince hayatımın büyük bir hadisesinin arefesinde olduğumu anladım. Nedense gözlerimin önünde çeşitli renkler oynamaya başladı, kırmızı yeşile karıştı, yeşil maviye karıştı, mavi sarıya karıştı, sarı turuncuya karıştı... Ben bunların, arefesinde olduğum o sevincin, o mutluluğun rengi olduğunu biliyordum. Ben, geceleri yatağıma girip uyumadan önce babamın alıştığı horultusunun (babam evde yatar ve horlamazsa ben uyuyamazdım, çünkü babamın horultusunu alışkanlık edinmiştim) eşliğinde bu renkleri görüyordum, bu renkler birbirine karışıyordu, parılıyordu. Onların kırmızı, yeşil, mavi, sarı, turuncu ışıklarında bütün yüreğime yayılan ılık bir tebessüm vardı. Bazen babamın horultusu kesiliyordu ve ben irkilip o renkler âleminden çıkıyordum. Küçük odamıza, dört köşeli masa ile elbise dolabının arasında yere serilmiş yatağıma dönüyordum, fakat sonra babam yine horlamaya başlıyordu, ben de yeniden yavaş yavaş o renkler âlemine dalıyordum. Ben ne olduğunu bilmediğim bir bayram bekliyordum, öyle bir bayram ki bizim şu küçük odamızdan, geceleri bile gaz ocağının kokusunu koruyan ufacık mutfağıımızdan, avlu-

muzdan, yolumuzdan, sokağıımızdan uzaklardaydı, ama ne kadar uzak olsa da bir zaman gelip beni bulacaktı...

... Ben şu anda bile o uzak çocukluk çağlarımı hatırladığımda, hayret edilecek tarzda, o bayramı küçük odamızdan, ufacık mutfağıımızdan, avlumuzdan, yolumuzdan, sokağıımızdan, o çatal dut ağacından, o körpe söğütten uzaklarda tasavvur ettiğimi düşünüyorum ...

... Koca;

"Akşam seni sirke götüreceğim" dedi.

Bana, geceleri uykuya dalmadan önce içine girdiğim o renkler âlemi hiç görmediğim o sirkin renkleriymiş gibi geldi.

O gün anam da sirke gideceğime benim kadar seviyordu (çünkü anam da ömründe hiç sirke gitmemişti...), öğleyin telâşla gömleğimi yıkayıp mutfaktaki gaz ocağının üstünde kuruttu, ütiledi. Pantolonumu da ütiledi, çoraplarımın tabanlarını özenle yamayıp düzeltti, akşam sirke şeker ve limonata almam için cebime iki abbası para koydu. Koca ile birlikte yola koyulduk.

Biz yedinci sıraya oturmuştuk, gösteri henüz başlamamıştı. İnsanlar birer ikişer bileterine baka baka yerlerini bulup oturuyorlardı. Ben de bu insanların arasında olmakla övünüyordum. İçimde hiç bir zaman hissetmediğim bir sevinç, bir coşku vardı. Şu anda anamla babamın da burada olmasını, şimdi onların yüreğinde de benim yüreğimdeki gibi bir sevinç olmasını ne kadar çok isterdim.

Ömrüm boyunca bu kadar büyük bir binada ve bu kadar çok insan arasında hiç bulunmamıştım. Sirkin kubbe benzeyen tavanı boyunca asılmış olan çeşit çeşit ip-ler, merdivenler, perdeler ve ışıklar beni âdeta Balakerim'in anlattığı o sihirli âleme alıp götürmüştü. Ara sıra bütün bunların hakikat olmadığı, rüya olduğu ya da işittiğim ve gözlerimin önünde canlandırdığım bir âlem olduğu zehabına kapılıyordum.

Evet, bu yuvarlak, yüksek ve ışıklı yerde, bu kadar insanın arasında bulunmamla övünüyordum. Ama ben aynı zamanda Koca ile de övünüyordum, yanımdan geçenlerin ara sıra Koca'ya ve sonra da bana bakmaları hoşuma gidiyordu. Seviniyordum ve sirkın meydanından gelen at kokusu, talaş kokusu bu sevincimi bütünüyle olağanüstüleştiriyordu.

Koca, mahallemizin enstitüde okuyan ilk kişisiydi, hekim olacak ilk kişisiydi. Koca araba sürmüyordu, pencerelerden gizli gizli bakan mahallemizin kızlarının gözleri önünde yepyeni "polutorka" ile sokağımızdan geçip yolun önünde durmuyordu. Ama Koca'nın koltuğundaki o kalın kitaplar da mahallemizin insanlarına (bu arada gizli gizli pencerelerden bakan o kızlara) Cafer'in, Adil'in, Abdülali'nin, Cebraîl'in (sonraları Ağarahim'in) arabalarından daha az tesir etmiyordu. Analarımız bize öğüt verirken esas itibarıyla Koca'yı örnek gösteriyorlardı: "Bakın, görüyor musunuz Koca'yı? Siz de iyi okuyun, kütüphanelere gidin ki Koca gibi olasınız!". Hatta Muh-tar bile akşamları kara "emadin"den¹ inip evine geldiği zamanlar veya sabahları evinden çıkıp kara "emadin"e bindiği zamanlar sokakta Koca'yı görünce selâm veriyor-du.

Bu akşam ben kendimle ve Koca'yla övünerek sirkın yuvarlak meydanından gelen at kokusunu, talaş kokusunu dünyanın en sihirli kokusu olarak içime çekerek gösterinin başlamasını bekliyordum (aslında benim için gösteri sirk binasına girdiğim dakikadan itibaren başlamıştı!) ve bu sırada birden Adile'yi gördüm. Adile yanındaki bir kızla birlikte biletlelerine baka baka gelip bizden biraz ötede ve aşağıda üçüncü sırada durdu, yerine oturmadan önce gözleriyle yukarıdaki sıraları aradı, bizi görür görmez hemen gözlerini çekti, arkadaşıyla birlikte yerine oturdu.

Ben Adile'yi Koca'ya göstermek istedim, çünkü ben sabahtan beri bütün içimi doldurmuş olan bu sevinç ve ferahlık hissini aynı şekilde Koca'yı da sardığını zannediyordum. Koca'nın o sevincini, ferahlığını daha da artırmak istedim, ama... Adile'yi göstermeye gerek kalmamıştı. Koca, Adile'yi görmüştü ve şu anda da Adile'ye bakıyordu.

Birden çok moralim bozuldu, ağlamamak için kendimi zor tuttum. Çünkü bir an içinde anladım ki Koca beni sevdiği için sirke gelmemişti, Adile de buraya gelecekti de onun için gelmişti. Koca beni bunun için buraya getirmişti, yani ben küçüktüm, hiç bir şey anlamayacaktım, böylece başkaları da hiç bir şey anlamayacaktı.

Deminki sevinçten, ferahlıktan hiç bir şey kalmadı. O güzel at kokusunu, talaş kokusunu bir daha hissetmedim, kalkıp ağlaya ağlaya içi insan dolu bu büyük, yuvarlak binadan kaçıp gitmek istedim. Belki de kalkıp gidecektim, ama Koca gözlerini Adile'den çekip bana baktı, gülümsedi. Koca'nın bembeyaz dişlerini gördüm ve birden bire Koca da ölecek diye korktum. Bu his beni ağlamaya, kalkıp kaçmaya bırakmadı.

Bundan bir süre önce ilkbaharın ortalarında Hanım teyze, her zamanki gibi yine başını cumbadan çıkarıp beni çağırmişti: "Aliekber, hey Aliekber! Yine bu iğnenin ipliğini geçiremiyorum!..." (Hanım teyze bu tür şikâyetleri sadece bana ederdi). Ben koşu koşu Hanım teyzegile geldim ve bir yığın gömleği, çorabı önüne döküp yamayan Hanım teyzeden iğneyi aldım, ipi iğnenin gözünden geçirdim. Sonra tekrar sokağa koşup oynamak istedim, ama o sırada gözüm balkonun bir köşesine konmuş yazı masasına ilişti. Bu yazı masası Koca'nındı ve bizim mahalledeki evlerde bulunan yegâne yazı masasıydı (çünkü hiç kimseye lâzım değildi). Her zaman üstünde çeşit çeşit kitaplar, kâğıtlar, kalemler olurdu; ama bu defa yazı masasının üstünde iri ve bembeyaz kemikler vardı. Kendimi tutamayıp Hanım teyzeye bu kemiklerin ne olduğunu

¹ *Emadin*: Alman yapımı otomobil markası (a.n.)

sordum. Hanım teyze de "insan kemikleri" diye cevap verdi. Bir an Hanım teyzeyi iyi anlayamadığımı düşündüm. Yeniden "bu büyük kemikler ne kemikleri" diye sordum. Hanım teyze de tekrar "insan kemikleri" diye cevap verdi. Sonra da "Koca bu kemikleri getirip geceleri ders çalışıyor" dedi. Beni dehşet bastı ve ayaklarım titreye titreye Hanım teyzegilden çıkıp gittikten sonra bir kaç gün daha bu korkuyu, dehşeti yaşadım. Bu hususta hiç kimseye bir şey demedim, çünkü Koca'yı çok seviyordum. Çocukların Koca hakkında kötü fikre düşmelerini istemiyordum, ama ben Koca'yı görünce ürküyordum, yazı masasının üzerindeki o iri insan kemiklerinin ağartısı gözlerimin önünden çekilip gitmiyordu. Böylece günler geçti ve Koca'nın tebessümü her zamanki gibi o kadar mülayim ve ılıktı ki o bembeyaz insan kemiklerinin soğukluğunu yavaş yavaş benim yüreğimden çıkarıp götürdü.

Şimdi de Koca gülümseyince ve ben Koca'nın bembeyaz dişlerini görünce o iri insan kemikleri birden bire aklıma geldi, Koca da ölecek diye korktum...

Koca kulağıma fısıldadı:

"Biz seninle dostuz değil mi?"

Ben başımı salladım.

Koca yine kulağıma fısıldadı:

"Dilimiz bir, sırrımız bir, değil mi?"

Ben bir daha başımı salladım, Koca'nın sözlerini tasdik ettim.

Gösteri başladı, ama ben bütün zihnimi toplayıp ömrümde ilk defa gördüğüm o sirk gösterisine bakamıyordum. Çünkü o iri insan kemikleri gözlerimin önünden çekilip gitmiyordu ve ben Koca'nın zaman gelip ölmesini, Koca'nın da kemiklerinin böyle ağarmasını istemiyordum. Sonra Adile'ye baktım, yüzünün bir tarafı görünüyordu. Adile dikkatle sirk meydanına bakıyordu. Ama ben bütün fikrinin zikrinin bizim tarafta, daha doğrusu Koca'da olduğunu hissediyordum. Bu anlarda Koca ile Adile'nin böyle gizli bakışmaları, aralarındaki bu gizli

ünsiyet nedense Ak Deve'yi hatırlama getirdi. Birden Ak Deve bu gizli bakışların, gizli ünsiyetin ucundan tutup yavaş yavaş gelecek ve Adilegilin kapısının ağzında yatacak izlenimine kapıldım. Yine Adile'ye baktım, aklıma gelen bu fikirlerden korktum ve deminki moral bozukluğunu aklımdan çıkardım. Çünkü ben Adile'nin ölmesini de istemiyordum.

Ben herkesten, çocuklardan, anamdan, bize gelen kadınlardan Adile'nin mahallemizin en güzel kızı olduğunu duymuştum. Hayatımın bu sirk gününde oturduğumuz yedinci sıradan üçüncü sıraya oturmuş olan Adile'ye bakarken anamdan, çocuklardan, kadınlardan işittiklerimi şu anda kendim de anlamaya, görmeye başlıyordum. En tuhafı Adile'nin kara gözleri, beyaz yüzü, sık sık kalıp inen dolgun göğsü bana gitgede daha da yakın geliyordu. Ben Adile'nin bütün bedeninde bir yakınlık, mahremlik hissediyordum. Adile'nin o uzun, o kalın, o hurma renkli çifte örükleri arkadan dizlerince kadar uzanıyordu ve yukarı mahallelerin gençleri uzaktan uzağa Adile'yi seyrederek "saçlı kız" diyorlardı. Hatta kendi aralarında bizim mahalleye "saçlı kızın mahallesi" diyorlardı.

Talaş döşenmiş sirk meydanında cambazlar atlayıp zıplıyorlardı. Hayatımda ilk defa gördüğüm, parıl parıl yanan elbiseler giymiş oyuncular ellerinde çeşit çeşit figürler oynatıyorlardı. Ben ise Adile'ye bakıyordum ve Hanım teyzenin neden bu güzel kızı, böyle örgülü, böyle hurma renkli saçlı kızı görmeye tahammülü olmadığını düşünüyordum.

Tabii ben anamla birlikte hamama, dükkâna gittiğimde veya kadınlara bizde toplandığında sohbetlerinden, Hanım teyzenin bir zamanlar Abuzer adında bir kardeşinin olduğunu, bu Abuzer'in Adile'nin anası Fatma teyzeyle âşık olduğunu, ama Fatma teyzenin Abuzer'i beğenmediğini ve Papakçı Ebulfeth'e, yani Adile'nin babasına kocaya vardığını biliyordum. Safure teyze hamamda anamın sırtını keselerken "Bahtsız Fatma, Abuzer'i beğen-

meyip Ebulfeth'e vardı da sanki iyi gün gördü? Zavallı Ebulfeth ne yapsın? Gece gündüz kalpak dikip o bahtsız kızları geçindiriyor işte..." diyordu.

Fatma teyze ile Ebulfeth emminin Adile'den başka dört kızları daha vardı. Dördü de kocadaydı, ama birinin kocası adam bıçaklamıştı ve hapishanede yatıyordu. Öbürünün kocası ise nice yıldır hastalanmış, yatağa düşmüştü. Diğer iki kızın ise geçimi iyi değildi. Bu kızların hepsi bir sürü çocukla birlikte Papakçı Ebulfeth'in eline bakıyorlardı. Adile en küçükleriydi, henüz evlenmemişti. Safure teyze hamamda anamın sırtını keselerken "Allah'a ant olsun, ben Safure olarak, bu güne kadar Adile güzelliğinde, o bari yanmasın, kız görmedim!... Akıl dersin bunda!... Haya dersin bunda!... Hanım'ın o doktor oğluyla Leyla Mecnun gibilermiş..." diyordu. Bakır maşrapayla leğenden sıcak su alıp kendi başına döküp bedendeki sabunları yıkayan Firuze teyze söze karışıyordu: "A kız, bilmez misiniz Hanım'da deve kini vardır?... Bırakır mı, oğlu gidip Fatma'nın kızını eve gelin getirsin?... Hanım değil o, gölgesidir!...". Meşhedihanım teyze leğene su doldururken söyleniyordu: "Dediler ki hey Mecnun, kurban olduğum, bu Leyla kapkara kızın biri, ne gördün bunda da âşık oldun? Mecnun biliyor musunuz ne cevap vermiş? Mecnun demiş ki siz Leyla'ya bir de benim gözümle bakın!... Abuzer boylu bosluydu, Allah Koca'nın canını selâmet eyesin, aynı Koca gibi yakışıklı bir oğlandı, ama ne oldu, bahtsız Fatma'nın gözleri Ebulfeth'i seçti, Abuzer'i seçmedi... Çünkü zavallı talihsiz Fatma, Ebulfeth'e Mecnun'un gözleriyle baktı... Olan oldu, geçen geçti a kız, Hanım daha ne istiyor bu biçare çocuktan? Bakın ben ölür de siz sağ olursanız görürsünüz, Hanım'ın oğlanlarına kim gelirse vay haline... A kız, Hanım'da cellat kalbi var!...". Meşhedihanım teyze her zamanki gibi yine aşırıya kaçmıştı. Bu defa da anam Safure teyzenin sırtını keseleyerek "A kız, vallahi Hanım teyzeden yüreği yumuşak kimse yoktur!... Tanımıyorsu-

nuz siz onu..." dedi. O zamanlar ben, şişman ve saçları tamamen dökülmüş Papakçı Ebulfeth emmiyi gözlerimin önüne getirip Ebulfeth emmiye Mecnun gibi nasıl bakılır diye hayret ediyordum.

Hanım teyze kadınların yanında olduğunda ne Safure teyze, ne Firuze teyze, ne de özellikle Meşhedihanım teyze böyle sohbetler edemiyordu. Hatta Hanım teyze olmadığında bile böyle sohbetler eden kadınlar birden Hanım teyze içeri girer diye arada bir kapiya doğru bakarlardı...

Abuzer çoktan verem olup ölmüştü, ben onun sadece resmini görmüştüm. Ama onun resmini gördüğüm o gün hep hatırmıda kalmıştı. Çünkü o gün Hanım teyzenin gözlerinde de iki damla yaş görmüştüm... Ben mahallemizdeki kadınların hepsinin ağladığını görmüştüm, çünkü bizim mahallenin kadınları sulu gözliydüler (anam gibi). Kötü bir haber duyar duymaz üzümler ağlardı. Sadece Hanım teyzenin ağladığını görmemiştim. Ama o gün babam Rostov'dan tuzlu balık getirmişti ve bu balıklar anamın çok hoşuna gitmişti. "Ağzının tadı gelsin hey Ağakerim, kurban olayım sana, sanki halis Enzeli balığı bunlar!" dedi. O balıklar anamın o kadar hoşuna gitmişti ki birini bana verip Hanım teyzeyle göndermişti. Ben de tahta merdivenlerden ikinci kata çıkıp Hanım teyzeğilin cumbalarından geçip odalarına girdim. Abuzer'in fotoğrafını odanın duvarına asılmış halde gördüm. Her zaman ancak cumbaya kadar geldiğim için (demek ki Hanım teyze cumbada oturuyordu, ben de ancak cumbaya gelebiliyordum, ama o gün odadaydı) bu fotoğrafı ilk defa görüyordum. Önce Koca sandım. "Koca mı?" dedim ve o anda Hanım teyzenin gözlerinden süzülüp yanağına akan iki damla göz yaşını gördüm. "Hayır, dayısı, talihsiz Abuzer, veremden öldü, toprağı kadar yaşasın Koca ona çok benziyor...". Hanım teyze ne Papakçı Ebulfeth'e, ne Fatma teyzeeye, ne de kızlarına selâm verirdi. Herkes bilirdi ki Hanım teyzenin bu insanları gör-

meye tahammülü yoktu. Zavallı Fatma teyzenin kulağı hep tetikte olurdu, Hanım teyze orada olur diye korka korka hamama gelirdi. Birden Hanım teyze gelir diye kadınlarla bir araya gelemezdi ve mahallemizde hep böyle endişeyle yaşar giderdi.

Adile gözlerini sirkin meydanına dikmişti, ama ben bütün fikrinin zikrinin bizim tarafta, yani Koca'da olduğunu hissediyordum. Koca ile Adile'nin birbirlerini sevdiğini mahallede herkes biliyordu. Bu konu hem benim, hem de arkadaşlarımın dikkatle dinlediği, mahallemizin gizli sırlarından biri olarak birbirimize anlattığımız bir olaydı. Evet, saat tamircisi Gülağa ile karısı Suna da (benim anamın adaşı) bizim mahallede yaşıyorlardı ve mahallede herkesin gözleri önünde, erkeklerin yanında, hatta Aliabbas kişinin yanında bile kol kola geziyorlardı. Ama buna artık herkes alışmıştı, ne Gülağa, ne de Suna mahallenin işlerine karışmazdı, hiç kimseyle alakaları yoktu, hep birlikte olurlardı, birbirlerinden ayrılmazlardı. Ama Koca ile Adile'nin birbirlerini sevmeleri başka bir şeydi (burada bir gizlilik vardı, Hanım teyzenin kini, düşmanlığı vardı!). Bize bu durum, yani Adile ile Koca'nın birbirlerini sevmeleri ile Balakerim'in anlattığı o sihirli hikâyeler arasında bir yakınlık var gibi gelirdi. Ama bazı akşamlar Balakerim'in başına toplaşınca ve bu hususta söz düşünce Balakerim başka şey söylerdi: "Bu Romeo ile Juliyet'in hikâyesidir. Onların anaları babaları da birbirlerine nasip olmalarına izin vermediler, ikisi de öldü. Sonra anaları babaları da pişman oldular yaptıklarından... Çünkü çok büyük bir yanlış yapmışlardı... Ama sonradan atılan taş topuğa değer, yani son pişmanlık fayda etmez..."

Gerçi o sirk günü moralim bozulmuştu, ama ben Adile'ye bakıyordum. Sirkin tavanına asılı çeşit çeşit ışıkların altında parıldaayan o kalın, hurma renkli örgülerine bakıyordum. Arada bir kolumu yavaşça yanımda oturan

Koca'nın koluna dokunduruyordum ve bütün yüreğimle onların ölmesini istemişyordum...

Yüreğimde sebebini bilemediğim bir huzursuzluk vardı. Gözlerimi Adile'den çekip sirk meydanına bakıyordum, ama sonra elimde olmadan tekrar Adile'ye bakıyordum. Yüreğimde o huzursuzluktan başka tuhaf hisler de meydana gelmişti. Ama ben bu hisleri çözemiyordum, sevineyim mi, yoksa üzüleyim mi bilemiyordum. Bu sırada Koca yine kulağıma fısıldadı:

"Dostuz değil mi biz? Dilimiz bir, sırrımız bir, değil mi?"

Ben başımı salladım, Koca'nın sözlerini tasdik ettim.

Koca ceketinin göğüs cebinden üçe katlanmış bir kâğıt çıkardı, bana verdi ve aynı fısıltıyla;

"Ona verir misin?" dedi, "Şimdi ara olacak..."

Ben o üçe katlanmış mektubu elimde tutmuşum. Bu mektuptan vücuduma bir incelik, bir mülayimlik yayılıyorymuş; bu incelik, bu mülayimlik deminki üzüntüyü, kırgınlığı yıkayıp götürüyormuş hissine kapıldım. Ben yine bu büyük, bu ışıklı salonda, bu kadar insanla bir arada olduğum için, hatta Adile de burada olduğu için, daha doğrusu, Adile de önceden Koca'yla sözleşip buraya geldiği için sevinmeye başlıyordum. Elimde tuttuğum o üç katlı mektup âdeta beni de Koca ile Adile'nin ilişkilerine bağlamıştı, birleştirmişti. Sanki biz üçümüz de aynı sırrın içindeydik ve ben kendimi Balakerim'in anlattığı o esrarengiz hikâyelerin kahramanlarından biri olarak hissediyordum.

Ara başladı ve Adile yanındaki kızla birlikte ayağa kalkıp salondan çıktı. Adile bizden yana bakmadı, ama bize doğru bakmamak için kendini zor tuttuğunu hissettim. Adile'ye acıyasım geldi, hatta gözlerim doldu.

Koca hayretle bana baktı:

"Ne oldu?"

Ben telâşla;

"Hiç bir şey..." dedim ve gülümsedim. Sirkin ışığı gözlerimi kaplamış olan o yaş perdesi içerisinde daha da çok parladı.

Koca sordu:

"Verir misin mektubu?"

Ben;

"Evet" dedim ve ayağa kalkıp Adilegilin ardından sâ-londan çıktım.

Elbette Adile ile Koca'nın bu kadar insanın gözleri önünde görüşmeleri olmazdı, durup konuşamazlardı. Çünkü Adile, Koca'nın nişanlısı değildi, tanıyan, bilen olursa ne derdi?

Kulis insanla doluydu ve ben elimde tuttuğum o üç katlı mektupla birlikte bu yabancı adamların arasında dolaşıp Adile'yi arıyordum. Yavaş yavaş daha da artan bir endişeyle ara bitene kadar Adile'yi bulamazsam ve bu mektubu Adile'ye veremezsem diye düşünüyordum. Tabii ben o üç katlı mektubun içinde ne yazdığını bilmiyordum, ama bunun güzel bir mektup olduğunu ve bu mektubun mutlaka Adile'ye ulaşması gerektiğini biliyordum.

"Aliekber!... Aliekber!..."

Ben bu tanımadığım bilmediğim adamlar arasında birdenbire kendi adımı duyunca, önce hayretler içinde donup kaldım; sonra arkadaşıyla birlikte büfenin yanında duran Adile'yi gördüm.

Adile beni tanıyordu tabii, mahallenin çocuğu olduğumu biliyordu. Ama beni hiç çağırılmıyordu, benimle konuşmamıştı ve doğrusu Adile'nin beni adımla çağırması, benim adımı bilmesi yüreğime öyle bir ferahlık getirdi ki biraz önceki ferahlık ve gurur hissi bunun yanında hiç kalırdı.

"Aliekber!..."

Ben onlara yaklaştım, bilmiyorum neden, ama kalbim şiddetle dövünmeye başladı, dilim damağım kurudu, ne yapacağımı, ne diyeceğimi bilemedim? Ama Adile de,

yanındaki kız da bana değil, elimde tuttuğum o üç katlı mektuba bakıyordu, sonra Adile sordu:

"Nasılsın Aliekber?"

Adile'nin sesi öyle yumuşak, öyle mülayimdi ki, bu seste öyle bir incelik, yakınlık vardı ki ben bu sesin de aslında Adile'nin, yani benim karşımda duran bu kızın, bu gerçek insanın sesi değil, o esrarengiz hikâyelerden gelen bir ses olduğunu sandım.

Sesimin titrememesi için bütün gücümü topladım ve dedim:

"İyiyim..."

Araya sessizlik çöktü.

Yanımızdan geçen, kuliste gezinen insanlar arada bir merakla, hatta bazen de hayretle Adile'nin o hurma renkli, o kalın ve uzun çifte örgüsüne bakıyorlardı. Ben bu insanların, özellikle genç delikanlıların gözlerindeki ifade için Adile'yle, Koca'yla, onların arasındaki ilişkiyle ve bu ilişkinin içinde bulunmakla övünüyordum. Fakat heyecanım geçip gitmiyordu, yüreğim aynı şekilde çarpıyordu, ağzım aynı şekilde kupkuruydu.

O üç katlı mektubu bu kızın yanında Adile'ye vereyim mi, yoksa vermeyeyim mi, bilmiyordum. Bu mektup Koca'nın diyeyim mi demeyeyim mi? Adile yavaş yavaş kızarıyordu ve o bahar akşamı sirkte büfenin yanında Adile de ne diyeceğini, şu küçücük Aliekber'den o üç köşeli mektubu kendi mi alsın, yoksa beklesin mi, bilemiyordu. Adile'nin yanındaki kız bana bakarak gülümsüyordu. Birden;

"Aliekber, Adile'yle ben kardeş sayılırız, birbirimizden saklımız gizlimiz yoktur..." dedi.

Adile de telâşla;

"Evet, Tamara'yla kardeş gibiyiz biz, saklımız gizlimiz yoktur bir birimizden..." dedi.

VIII

Bir defasında pazardan nar alıyordum, benden az ötede yaşlı bir kadın da nar alıyordu. Parmaklarıyla narın ötesini berisini yoklaya yoklaya bir bir seçip teraziye yığıyordu. İri "hava alanı" kalpağını gözlerinin üstüne kadar indirmiş olan nar satan oğlan itiraz ediyordu:

"Böyle olmaz ama bacı!... Sen seçip topluyorsun hepsini kendine, peki yerde kalanım kim alacak?"

Yaşlı kadın;

"Hastam var..." diyordu, "Bırak biraz iyi nar olsun..."

"O zaman kilosunu üç manattan al!..."

"Kilosu iki manat elli kapık¹ diye sen dedin"

"Ama bacı, ben bir bir seçebilirsin demedim ki..."

Soğuk bir kış günüydü. Ben sırtındaki lacivert mantosuna sığmayan bu şişman kadına, bu şişman kadının kırışıklıklar düşmüş yüzüne, âdeta rengini yitirmiş sulu gözlerine, lacivert şapkasının altından çıkmış ak saçlarına, bir bir nar seçen parmaklarındaki sabah akşam mutfakta geçen günlerden izler taşıyan ince bıçak izlerine bakarken birden bire onu tanıdım. Bu yaşlı kadınla, uzun yıllar evvel sadece bir defa sirkte ve bir defa da mezarlıkta gördüğüm Tamara arasında hiç bir benzerlik yoktu. Ama ben o soğuk kış günü pazarda onu görür görmez tanıyıştım.

O şişman, o yaşlı kadın pazarda bir bir nar seçiyordu. Ben de onun o mutfak kokan ellerini ellerimin arasına almamak; ne oldu o tebessüm, o gülüş diye sormamak; o uzak bahar akşamı, sirkte, büfenin yanında sizinle karşı karşıya durmuş olan o küçücük Aliekber'i hatırlıyormusunuz diye sormamak için kendimi zor tutuyordum.

Nar satan oğlan söyleniyordu:

¹ Manat: Azerbaycan'da bugün de geçerli para birimi, bir manat yüz kapık değerindedir (a.n.)

"Böyle olmaz bacı, vallahi böyle olmaz! Sen seçip birtirdin bu nari!..."

Yaşlı kadın;

"Hastam var, kardeş!" diyordu, "Yoksa seçmezdim..."

"O zaman üç manat vereceksin!"

"Niye? İki manat elli kapık diye kendin dedin!..."

Nar satan oğlan ise hep aynı şeyi söylüyordu:

"Ben bir bir seçebilirsin demedim ki?... Herkesin derdi sıkıntısı var bacı, sen seçip topluyorsun hepsini, peki yerde kalanları kim alacak?"

"Ben alırım" dedim, "Yerde kalanımı bana satarsın."

Yaşlı kadın dönüp bana baktı ve tabii beni tanımadı, ama sulu gözlerinde bir minnettarlık vardı:

"Mesele para değil" dedi, "Gerçekten hastam var, istiyorum ki iyi nar olsun."

"Anlıyorum" dedim.

Sonra aldığı bir kilo nari, çok yılların pazarını görmüş meşin torbasına koydu, narın parasını verdi ve çekip gitti.

O yaşlı ve şişman kadının, yani Tamara'nın sulu gözlerindeki o ani minnettarlık bu soğuk kış günü benim yüreğimi daha da sıkımtı.

IX

Bu bahar akşamı sirkte, büfenin yanında durup elimde tuttuğum o üç köşeli mektubu Adile'ye uzattım. Adile sür'atle mektubu alıp küçük el çantasını açtı, mektubu koydu. Tamara çantaya öyle dikkatle baktı ki sanki Koca'nın mektubunu çantadan okumak ister gibiydi. Sonra Adile çantasından başka bir üç köşeli mektup çıkardı, iki tane de çikolatalı şeker çıkardı ve önce çikolatalı şekerleri bana verdi:

"Al Aliekber, senin için bunlar..."

Ben Adile'nin elindeki o iki çikolatalı şekerle bakıyordum, o şekerler kat kat kâğıda sarılmıştı. O kat kat kâğıtların üstüne kıpkırmızı lâle şekilleri çizilmişti. Ben bu şekerleri alayım mı, almayayım mı, bilemiyordum. Ama daha sonraları ben Adile'nin elindeki o iki çikolatalı şekeri düşününce gözlerimin önüne o şekerler değil, bu şekerlerin sarıldığı o kat kat kâğıtlar, o kıpkırmızı lâleler değil, Adile'nin o güzel, o sevimli elleri geliyordu. Her defasında o güzel, o sevimli eller benim saçlarımı okşasın, yüzümde gezinsin istiyordum. Bu his, bu arzu her zaman bende bir hassasiyet meydana getiriyordu.

Adile yumuşak sesiyle;

"Al, Aliekber" dedi, "Ağzın tatlansın... Hiç olmazsa senin kalbin hoşnut olsun, Aliekber...".

Ben bu yeni mektubu da Adile'den aldım. Birden bire Adile bu mektubu bana yazmış olsaydı ne güzel olurdu diye düşündüm. Birden bire aklıma gelen bu fikir beni irkiltti, sonra böyle düşündüğüm için kendi kendime Koca'dan utandım.

Adile'yle yüz yüze durmuştum, Adile'nin verdiği mektup benim elimdeydi, ben ise gitmeliydim, bu mektubu Koca'ya vermeliydim. Ama dönüp gidemiyordum. Belki utanıyordum? Belki heyecandandı, duygularımın yoğunluğundandı? Bilemiyorum, başımı aşağı eğmişim, yalnız Adile'nin ayaklarını ve bir de o uzun, o kalın, o hurma renkli örgülerinin uçlarını görüyordum. Sonra Şevket hatırıma geldi. Adile ile Şevket'in başka başka insanlar olduğunu elbette biliyordum, ama Adile'de de Şevket'te olan "bir şeyler" in var olduğunu hissediyordum. Bu "bir şeyler" in ne olduğunu ise bilmiyordum. Fakat herkes Şevket'ten kötü sözlerle bahsediyordu ve ben Adile'yle yüz yüze durup başımı aşağı eğdiğim o dakikalarda bu "bir şeyler" in Adile'de de olmasını istemiyordum.

Koca, yerine oturmuştu. Ben gidip Adile'nin verdiği mektubu Koca'ya uzattım. Koca da Adile gibi mektubu

hemen benden aldı, ama cebine koymadı, hemen o anda açıp okumaya başladı.

O sıralar 1941 yılının baharıydı ve ben ancak sonbaharda birinci sınıfa gidecektim. Fakat ben harfleri çoktan öğrenmişim, rahatça okuyordum. Koca, Adile'nin mektup yazdığı o kareli defter kâğıdını gözlerinin önüne tutmuş, okuyordu. Ben de bütün dikkatimi toplayıp kâğıdın öbür yüzünü, yani arkasını, benim gözlerimin önündeki kısmını okumaya başladım. Ancak dört mısralık bir-bendi heceleyerek okuma fırsatı bulabildim. O dört mısralık bent hâlâ benim hatırımdadır:

Mektup, seni ad eylerim
Postaya emanet eylerim
Gidip Koca'ya varmazsan
Bil ki kıyamet eylerim

Ben, oradaki "posta" sözü yerine benim adım olmasını elbette ki çok isterdim. Çünkü bu mektubu Adile postaya emanet etmemişti, bana emanet etmişti. Her ne kadar o dört mısradaki benim adım olmasa bile, o dört mısradaki yazılanların bana da güzel bir şeyler söylediğini düşünüyordum. Ben de bu yazışmanın içindeydim, bu gizli muhabbetten benim de bir emanetim vardı.

Sonra Koca, mektubun devamını okumak için bu kareli okul defterinin öbür yüzünü çevirdi. Ben yine başımı öne eğip, bütün dikkatimi toplayıp bu defa Adile'nin mektubunun baş kısmını hecelemeye başladım:

"Sevgili mektup,

Sana... gökte ka...ka...kanat çırpan azat... kuşlardan da... faz...faz...fazla bir mutluluk... diliyorum, azizim... Bu ar...ar...arzudan sonra, yüreğimin... en... derin kö...köşesinde beslediğim... kızıl gül kokulu... selâmımı sana... tak...tak...takdim ediyorum..."

Bundan sonrasını okumaya fırsat bulamadım, çünkü

Koca ihtiyatla mektubu katlayıp ceketinin göğüs cebine koydu. Biz yine sirk meydanını seyretmeye başladık.

Ara bitmişti, meydanda gösterinin ikinci kısmı başlamıştı. Adile ile Koca'nın mektuplaşmasından sonra, o güzel "sevgili mektup" sözünden, bu sözün altına çizilmiş dalgali kırmızı çizgiden sonra, o cümlelerden sonra benim kalbimdeki o ışıklı sirk sevinci yine geri dönüp gelmişti. Ben tamamen kaygısız, tamamen bir hafiflik içinde gülerek meydana bakıyordum. Koca da gülerek meydana bakıyordu, Adile de gülerek meydana bakıyordu. Bana, meydana gelen o talaş kokusuna, o at kokusuna kızıl gül kokusu da karışmış gibi geliyordu. Ben kendimde bir kuş özgürlüğü hissediyordum. "Sevgili mektup" sözünün altına çizilmiş o dalgali çizginin kırmızısı benim gözlerimde bütün sirkî sevinç rengine bürünmüştü. Tabii ki ben çok mutluydum.

Meydanda iki palyaço birbiriyle yüksek sesle sohbet ediyordu. Birinin iri ve kırmızı bir burnu vardı, öbürünün ise pantolonu dizlerine kadardı, büyük ve kareli bir ceke-ti vardı, üstü başı tamamıyla kürendi, yani sarı kırmızı renklere boyanmıştı.

Kırmızıburunlu, Küren'e dedi:

"Sağlıkla kalın, aziz dost!... Ben artık gidiyorum..."

"Gidiyor musunuz?"

"Evet. Sirkten temelli ayrılıyorum. Elveda!"

"Hoşça kal, görüşürüz!"

"Biz artık görüşmeyeceğiz!"

"Niye?"

"Nasıl niye? Ben sirkten temelli olarak gidiyorum!"

"Sirkten hiç bir yere gidemezsiniz!"

"Niye?"

"Çünkü bütün dünya bir sirkdir! Nereye giderseniz gidin, yine bir gösterinin içinde olacaksınız!"

Koca fısıldadı:

"Doğru diyor..."

Ben de başımı sallayıp Koca'nın fısıldadığı sözleri tasdik ettim. Ama aslında Kırmızıburun'la Küren'in sohbetlerinden hiç bir şey anlamamıştım...

... Güzel günler vardı...

... Ama benim için farkı yoktu, çünkü ben o sirk sevincinin içindeydim, çünkü o talaş kokusuna, o at kokusuna kızıl gül kokusu karışmıştı, çünkü o "sevgili mektup"un altına çizilmiş dalgali çizginin kırmızısı benim gözlerimin önünden gitmiyordu. O kırmızıda bir şeffaflık vardı ve ben meydana da, Adile'ye de, Adile'nin hurma renkli, kalın ve uzun çifte örüklerine de sanki o şeffaf kırmızının arkasından bakıyor gibiydim.

Kırmızıburun dedi:

"Ne olursa olsun? Ama ben artık sizin dediğiniz o sirkte palyaçoluk edip halkı güldürmeyeceğim. Yeter artık! Şimdi başkaları palyaçoluk etsin, ben de güleyim! Artık ben bir kaşifim! Öyle bir şey keşfettim ki kazancımın haddi hesabı olmayacak!"

"Kaşif misiniz? Ne keşfettiniz?"

"Hiç, işte..."

Kırmızıburun ellerini neredeyse dirseklerine kadar pantolonunun cebine sokmuş, forslu forslu meydanda geziniyordu. Bize bakıp göz kırpyordu ve biz de gülüyorduk. Koca da gülüyordu, Adile de gülüyordu. Ben Adile'nin hep böyle gülmesini istiyordum.

Küren sordu:

"Bir söyleyin bakalım, siz ne keşfettiniz?"

Kırmızıburun yine bize göz kırıp dedi:

"Kıskançlık ediyor he-he-he!..."

Küren dedi:

"Demek ki yalan söylüyorsunuz! Hiç bir şey keşfetmemişsiniz!"

"Ettim!"

"Ne?"

"Dünyanın en büyük keşiflerinden birini! Sizce çalar saatsiz bir hayat mümkün mü?"

Küren biraz düşündükten sonra dedi:

"Hayır!"

"Küren olsa ne olur?... Kafası iyi çalışıyor!"

"Ne diyorsunuz?"

"Hiç!... Ben çalar saattan da iyi bir şey keşfettim! Çalışmasından şüphe bile olmaz!"

"Çok tuhaf... Sizin keşfettiğiniz şey nasıl bir şeydir?"

"İlk bakışta çok alelâdedir."

"Eh, zaten dünyada her şey alelâdedir, doğmak da, ölmek de..."

"Peki ya sabah erkenden uykudan uyanmak?"

"Evet, o zor iştir..."

Adile gülüyordu. Adile güldüğünde yanaklarında elmacıklar meydana geliyordu. Bana öyle geliyordu ki Adile'nin yanaklarındaki o elmacıklar sadece benimle Koca için meydana geliyordu.

"Benim buluşum şöyledir: Bir tane mum alacaksınız. Bak, işte böyle" -Kırmızıburun cebinden bir tane beyaz mum çıkardı- "Ben hesapladım, bu mum tam on saatte yanıp bitiyor. Bunun için, gördüğünüz gibi çizgiler çekip mumu on kısma böldüm. Gece saat on ikide yatağınıza yatarsınız, sabahleyin, meselâ saat altıda kalkmanız gerekiyor. Mumdan dört parça kesip alırsınız, geriye altı parça kalır. Sonra yakıp koyarsınız ağzımıza. Mum ağzınızda yanar, sizse uyursunuz. Sabahleyin saat altı olunca dudaklarınızda bir sıcaklık hissedersiniz, o zaman uykudan uyanırsınız! Evet, nasıl?"

"Fena değil..."

"Âlâdır, âlâ! Âlâ demeye diliniz varmıyor! Çünkü benim sirkten gitmemi istemiyorsunuz!"

"Hayır, mesele şu; sizin buluşunuz herkese yarar..."

"Yaramaz mı? Neden?"

"Çünkü meselâ ben sırt üstü yatmam, aksine yüzükoyun yatarım..."

"Ne olacak?"

"Nasıl ne olacak? Mumu ne yapacağız?..."

"He?"

"He!"

"Önemli değil, bu sizi endişelendirmesin! Bunun da çaresini buldum..."

Kırmızıburun gelip Küren'in kulağına bir şeyler fısıldadı, hiç kimse bir şey duymadı. Ama herkes gülmekten kırılıp gitti. Koca da gülüyordu, Tamara da gülüyordu, sadece Adile gülmedi. Ben uzaktan Adile'nin kızardığını gördüm, Koca'ya sordum:

"Herkes neden gülüyor?"

Koca güle güle dedi:

"Sen böyle şeylere kafa yorma..."

Ben yine başımı sallayıp Koca'nın dediklerini kabul ettim, yani tamam, kafa yormayacağım; dedim. Ama ben bir şey anlamamış olsam da en azından şunun farkına varmıştım: Eğer Adile gülmediyse, eğer Adile kızardysa demek ki Adile iyi kızdı, demek ki Şevket gibi değildi. Madem ki Adile böyle iyi bir kızdı, madem ki Şevket gibi değildi, o zaman Hanım teyze de bunu bilmeli, anlamalıydı. Ben şimdi Hanım teyzenin de burada olmasını, Adile'nin gülmeyişini, böyle kızarışını görmesini ne kadar isterdim.

Ben bütün bunları düşünüyordum, yüreğimde bir sevinç, bir mutluluk vardı. Ama o deminki huzursuzluk da nedense bütünüyle geçip gitmiyordu. Sirk meydanında ise bu defa atlar koşturuyordu ve eğitimcinin kamçısını şakırdatarak her yere vuruşunda ben irkiliyordum. Bana, şimdi Ak Deve de koşturup sirk meydanına gelecek, atlarla birlikte meydana dönecek, sonra da gelip Adile'nin önünde yatacakmış gibi geliyordu. Ama biraz sonra o huzursuzluk da geçip gitti, kaşığılanmış tüyleri parıldayan o sağlam atların meydana böyle dönerek koşturması her şeyi hatırımdan çıkardı. Ben yeniden tepeden turnağa kadar o sirk sevincinin içine girdim. Yine o kızıl

gülün kokusunu hissediyordum, o şeffaf kırmızı gözleri-
min önündeydi.

Gösteri bitince Koca;

"Nasıldı?" diye sordu.

"İyiymi!..." dedim.

"Seni sık sık sirke getireceğim."

Gösteri bitmişti. Adile de, Tamara da ayağa kalk-
mışlar, kalabalıkla birlikte yavaş yavaş çıkışa doğru ilerli-
yorlardı. Ben de Adilegilden biraz arkada Koca'nın elin-
den tutmuş, çıkışa doğru adımlıyordum. Yüreğimde hafif
bir sıkıntı vardı. Çünkü o talaş kokusu, o at kokusu, Kı-
rılmazburun ve Küren artık bir hatraya dönüşüyordu.
Çünkü o kızıl gülün kokusu, o "sevgili mektup", o "sevgili
mektup"un altına çekilmiş dalgalı kırmızı çizgi de artık
bir hatraya dönüşüyordu. O küçücük Aliekber yedi yıllık
hayatında muhakkak ki ilk defa hâlin bir anda hatraya
dönüşünü hissediyordu, hatıraların hep geçmişte kaldığı-
nı ve o geçmişin ise ebediliğini gayri iradî olarak duyuy-
ordu. Muhakkak böyleydi...

Biz kalabalıkla birlikte kulise çıktık, bu sırada Adile
de bir fırsatını bulup başını hafifçe arkaya çevirdi ve bir
anlık, sadece bir anlık Koca'ya baktı. Ama Adile'nin o
bir anlık gizli bakışında bile, sanki kızıl gülün kokusu var-
dı. Elimde olmadan "bir zaman gelecek ve birileri de ba-
na böyle bakacak mı acaba?" diye düşündüm. Gönlümde
o uzak geleceğin huzursuzluğu meydana geldi, ama bu
huzursuzlukta bir azizlik, bir sevimlilik vardı. Bu huzur-
suzluğun meçhuliyeti ışıklydı, ferahtı...

Tabii Koca da o bir anlık gizli bakışı gördü. Ben, Ko-
ca'nın elinin benim elimi sıkıldığını hissettim, sanki Adi-
le'nin o bir anlık gizli bakışı Koca'nın bütün bedeninden
geçti. Ben de Koca'nın elini sıktım. Koca bana bakıp tek-
rarladı:

"Seni sık sık sirke getireceğim"

Adile ile Tamara bizden on on beş adım ilerideydi-
ler ve sirk binasından ilk olarak onlar çıkmıştı. Sonra da

biz caddeye çıktık. O anda bir şeyler olduğunu anladım.
Ne olduğunu bilemediğim kötü bir hadise olmuştu.

Adile ile Tamara caddenin ortasında durmuşlardı,
daha doğrusu caddenin ortasında donakalmışlardı. Sert
adımlarla caddedeki insanların arasından geçip Adile'ye
doğru giden Hanım teyzeyi gördüm. Koca'nın küçük kar-
deşleri Cebrail'le Ağarahim de Hanım teyzenin yanın-
daydılar.

O zaman beni hayret ve tüylerimi diken diken eden
bir dehşet bürüdü. Bizim sirke gittiğimizden, Adile'nin
de sirkte olduğundan Hanım teyzenin nasıl haberdar ol-
duğunu bir türlü anlayamıyordum.

Koca, benim elimi bırakıp ileriye, Adile'ye doğru git-
ti. Koca, Adile'yi müdafaa edecek, sert adımlarla şahin
gibi gelen Hanım teyzenin Adile'nin başına bir iş açması-
na engel olacak diye biraz sakinleştim. Ama Koca anası-
na baka baka bir iki adım attıktan sonra duraksadı, daha
ileriye gidemedi.

Hanım teyze Adile'yle yüz yüze durdu, Tamara Adi-
le'nin elinden tuttu. Sanki Adile'yi o şahinden korumak
istiyordu. Ama Hanım teyze Tamara'ya hiç fırsat tanıma-
dı, kalın kaşlarının altından bakan öfkeli gözleriyle dim-
dik Adile'nin gözlerinin içine baktı. Önce ince dudakları-
nı daha da sıkı kapattı, sonra;

"Ay kız!" dedi, "Şimdi de çocuğu tavlayıp sirke mi ge-
tiriyorsun? Saniyor musun, ben haber almayacağım? Ne
şeytan mışsın kız sen?! Tabii, anasının gezdiği ağaçları
balası dal budak gezer, değil mi!..."

Henüz sirkten çıkmış olan insanlar caddede duru-
yorlar, kimisi hayretle, kimisi merakla gâh Hanım teyze-
ye, gâh o uzun örüklü kıza bakıyorlardı. Ben karanlıkta
görmesem bile Adile'nin yüzünün alev alıp yandığını his-
sediyordum. Adile'nin delirmek üzere olduğunu, ne ya-
pacağımı bilemez halde olduğunu hissediyordum.

Hanım teyze;

"Ne hayasız kızsın sen, a kız?!" dedi.

Adile âdeta birden kendine geldi ve deli gibi koşarak bizden uzaklaştı. Tamara da;

"Adile!... Adile!..." diye bağıra çağıra arkadaşının arkasından koştu.

Hanım teyze bu defa Koca'ya çıkıştı:

"Gel, gel, düş önüme!"

Koca, Hanım teyzeye baktı, sessiz sedasız Hanım teyzenin yanında duran Cebrail'e, Ağarahim'e baktı, sonra yavaş yavaş kardeşlerinin yanına geldi. Ben, Koca'nın bana bakmak istemediğini hissediyordum. Ama artık bunun bir manası yoktu. Koca bana isterse baksın, isterse bakmasın, ben artık Koca'yı sevmiyordum.

O bahar gecesi ıssız ve yabancı bir caddede Koca'yla, Cebrail'le, Ağarahim'le birlikte yürüyordum. Hanım teyze bizim arkamızdan geliyordu, ama ben arkamızdan yürüyen insanın her gün avlumuzda gördüğüm, gidip iğnesine ip geçirdiğim, gözlemesini yediğim Hanım teyze değil, sirkte o güzel atları kamçılayan eğitimci olduğunu zannediyordum.

Hiç kimseye hiç bir şey demiyordum. Koca'nın yanında yürürken hiç bir şey düşünmüyordum. Sadece koşturup kaçmak istiyordum. O bahar gecesi, o ıssız ve yabancı gecede beni kaçırmaya bırakmayan, tek başına gelip mahallemizi bulamamak endişesi değildi, elbette bir şekilde gelip evimizi bulurdum. Beni kaçırmaktan alıkoyan arkamızdan gelen Hanım teyzenin korkusuydu, ben Hanım teyzeden korkuyordum. Koca'nın yanından uzaklaşıp Ağarahim'in yanında yürümeye başladım, sadece bunu yapabildim. Koca da kendini tutamayıp bana baktı, ben ise ona doğru bakmadım. Ben aslında Hanım teyzeden çok Koca'ya kırlmıştım...

Ara yoldan geçip avlumuzda girdiğimizde hiç kimseye vedalaşmadım ve tek başıma evimize gittim. Anam uyumamıştı (babam ise her zamanki gibi seferdeydi), beni bekliyordu ve benim adıma önceden sevinerek;

"Evet, nasıl oldu?" diye sordu. "Hoşuna gitti mi?"

Ben cevap vermedim.

Anam tekrar sordu:

"Ne oldu sana?"

Ben yine cevap vermedim.

Anam onluk gaz lâmbasının ışığında hayretle bana bakıyordu, ben kendimi daha fazla tutamayıp hüngür hüngür ağlamaya başladım.

O bahar gecesi yatağıma girip uzanmıştım, ama uyuyamıyordum. Birden Adile'nin verdiği o iki çikolatalı şeker hatırıma geldi. O şekerleri hep yadigâr olarak saklamayı düşündüm, o şekerler bütün ömrüm boyu Adile'den bana yadigâr kalacaktı. Sonra bilmiyorum, nasılsa yavaş yavaş uykuya dalmışım. Ya bir rüya görüyordum ya da beni karalar basıyordu. Gözlerimin önüne Kırmızıburun geliyordu, Küren geliyordu ve birden bire gözlerimin önüne kıpkuuru kurumuş kızıl gül geliyordu. O kurumuş kızıl gül benim yüreğimi sıkıyordu. Sonra yine talaş kokusunu, at kokusunu hissediyordum. Gözlerimin önünde, cambazlar atlayıp zıplıyordu. Birden bire vurulup yere düşmüş bir kuş görüyordum, o kuşun göğsünden kıpkırmızı kan akıyordu.

Bazen mahallede elimize eski bir tekeriek şambrelî geçtiğinde ince şeritler kesip sapan yapardık. Küçük ve keskin çakıl taşlarıyla serçe vururduk. O bahar gecesi o vurulmuş serçeler üst üste gözlerimin önüne yığılıyordu. O serçelerin göğsünden akan kıpkırmızı kan gitgide dalgali çizgilere dönüyordu. Sonra bu dalgali çizgiler sanki kıpkırmızı deniz oluyordu. "Sevgili mektup" sözlerini yıkayıp götürüyordu, Adile'nin o güzel, o sevimli elleri de "sevgili mektup" sözlerinin ardı sıra gidiyordu. O güzel, o sevimli eller o kıpkırmızı denizin içinde gözden kayboluyordu, yok oluyordu. Sonra ben birden bire Şevket'i görüyordum, Şevket kapılarının önündeki iskemleye oturmuş, çekirdek yiyordu. Bazen de bana göz kırıpı kahkahayla gülüyordu, sonra birden telaşla evlerine giriyordu. Çünkü bizim sokağın öbür başından Hanım teyze geli-

yordu. Hanım teyze gelip tam benim gözlerimin önünden geçip gidiyordu. Ben Hanım teyzenin sımsıkı kapanmış ince dudaklarına, kalın kaşlarının altundan bakan kara ve sert gözlerine bakınca korkmuyordum, aksine Hanım teyzeyi durdurmak istiyordum, Hanım teyzeyle Adile iyi kızdır demek istiyordum...

... Şu anda benim kızım üniversitenin dördüncü sınıfında okuyor. Adile muhakkak ki yaşça benim kızımın üç dört yaş daha küçüktü...

... Ama Hanım teyzeyle hiç bir şey diyemiyordum, Hanım teyze de başını her zamanki gibi dik tutup keskin ve düzgün adımlarla uzaklaşıp gidiyordu.

O günden sonra ben bir müddet Koca'yı gördüğümde görmezlikten geldim. Koca da benden uzak geziyordu. Sonra yavaş yavaş yine Koca'yla konuşmaya başladık. Ama benim yüreğimde o bahar gecesinden bir şeyler kalmıştı, bunun ne olduğunu kendim de bilmiyordum. Biz artık hiç bir zaman Koca'yla evvelki gibi yakın olmadık, diyebilirim.

O şekerleri bir süre daha yadigar olarak sakladım. Ama bir gün Meyrankulu emminin oğlu şair İbrahim yine evlerinde sinema gösteriyordu (şair İbrahim'in diya film gösteren bir makinesi vardı ve bazen mahalle çocuklarının her birinden bir abbasi alıp evlerinin duvarında film gösterirdi), benim bir abbasım yoktu ve ben para yerine şair İbrahim'e o şekerleri verdim. Sonraları bu hareketimden dolayı kendimden utandım. Ama o bahar gecesi kendime verdiğim bir sözü uyguluyordum. Hayli müddet serçe vurmadım, ama sonra savaşın açlığı geldi ve ben yine serçe vurmaya başladım.

Bazen Adile'yi mahallede görüyordum. Ya evlerine gidiyordu; belki bütün dünyaya küsmüştü, ama bana küsmemişti; Adile'nin gözlerinde bir mihribanlık okuyordum. Ya da evlerinden çıkıyordu, beni her görüşünde aramızdaki bu sözsüz, gizli dostluk gönlümün hiç kimse-

ye söylemediğim bir sırrıydı ve bu sırda daima bir hararet vardı.

Savaş başladıktan sonra bir defasında sokağımızdaki tahta elektrik direğinin dibinde, kaldırımda oturmuş, tahta şumagederlerin ucunu yontup sivirliyorum. Bu sırada yanımdan geçen Adile duraksadı, o yumuşak, okşayış dolu sesiyle;

"Nasıl Aliekber?" diye sordu.

Ben Adile'nin sesinde o okşayışla, o yumuşaklıkla beraber bir keder hissettim. Hiç bir şey demedim, ayağa kalkıp Adile'nin karşısında durdum ve nedense başımı aşağı eğdim, gözlerimi Adile'nin uzun örüklerinin ucuna diktim... Adile elini kaldırıp benim saçlarımı okşadı, sonra çekip gitti.

Ben bir müddet öylece, başı aşağıda, ayak üstü kalamadım.

Sirke gelince Koca'yla ben bir daha hiç sirke gitmedik.

X

Bütün bunları yazmak lâzım...

XI

Bu gece çalışma odamda oturmuş, sigara içiyordum. Esmer içeri girdi, dikkatle bana baktı ve sordu:

"Ne oldu sana?"

"Bilmiyorum..." dedim.

Önce hayretle bana baktı, çünkü son zamanlarda sık sık sorduğu bu soruya "hiç bir şey" diye cevap veriyordum, gülümsüyordum. Esmer ise benim bu "hiç bir şey"imden, bu gülümseyişimden daha fazla rahatsız oluyordu. Her defasında bir şeyi bahane edip çalışma odama girerdi, endişe dolu gözlerle yüzümde, gözlerimde bir

şeyler araştırırdı. Bu defa "bilmiyorum" dedim ve gülümsemedim.

Sorusunu bir daha tekrarladı:

"Sana ne oldu, diyorum?"

"Ben de bilmiyorum diyorum..." dedim, sigara dumanının arkasından Esmer'e baktım ve gülümsemedim.

Yine dikkatle bana baktı ve birden bire kendisi gülümsedi. Son zamanlarda Esmer'in yüzünde böyle bir sakinlik görmemiştim. Benim "bilmiyorum"umu, ciddiliğimi tamamen sağlık esenlik olarak yorumlamıştı. Eğer ben hiç bir şey gizlemiyorsam, yalandan gülümsemiyorsam demek ki her şey iyiydi... Belki ben gerçekten de gülümseyecek durumda değilim ve gerçekten de "bilmiyorum", o zaman ne olacak?

XII

Savaş başlamadan önce, özellikle Nevruz bayramı öncesinde mahallenin kadınları her biri kendi ununu, yağını, başka erzağını alıp sık sık bizim eve toplanırlardı. Anamla birlikte bayram için şekerbura¹, baklava, şorgoğalı² pişirirlerdi. Ya da alelade günlerde düşbere³, gutap⁴ pişirmek için bizim eve gelirlerdi, bütün gün sohbet ederek ortak hamurlarını yoğurlarlardı, et tahtasında ortak etlerini (akşam para toplayıp Kasap Dadaşbala'dan aldıkları eti) satırla doğrarlardı, iri parçalar halinde keserlerdi. Gutap kokusu bütün yola yayılırdı, akşam da herkes kendi payını alıp götürürdü, gutabın kokusu bütün yola yayıldığı için, bu gutap şenliğine katılmayan ailelere

¹ Şekerbura: İçine şekerle karışık badem, ceviz içi, fındık kıyması dolurularak yapılan kenarları süslü hamur işi tatlı (a.n.)

² Şorgoğalı: İçine un, yağ ve baharatla karışık tuzlu iç konan kurabiye (a.n.)

³ Düşbere: mantı (a.n.)

⁴ Gutab: İçine dövülmüş et, yeşillik, kabak vs. konarak yağda kızartılan yarım ay şeklindeki hamur işi (a.n.).

(bu arada-Emine teyzeye de) üç dört gutap pay götürürlerdi.

Savaş başlamadan önce, babam çoğu zaman seferde olduğu ve evde erkek olmadığı için kadınlar bizim eve toplanıp hiç kimseden çekinmeden bol bol sohbet etmek isterlerdi ve ederlerdi de...

Safure teyze hamur parçasını oklavayla yayarken şöyle derdi:

"Eh, öyle yerler var ki, oralarda öyle dağlar var ki, daha ne diyeyim?... Aynullah diyor ki o dağlarda buz gibi pinarlar varmış, a kız, bir avuç alıp içsen, adamın bütün derdini sıkıntısını alıp götürürmüş..."

Her zaman işin hafifine yapışan Meşhedihanım teyze tavada kızarmış gutapları üst üste boş kaba yığarken şöyle derdi:

"Bana lâzım o bir avuç su, dikeyim kafama, belki ben de bir güzel gün görürüm!"

Firuze teyze düşbereleri katlarken derdi:

"Var öyle yerler, elbette var, neden olmasın? Hafız diyor ki Moskova'da şimdi evleri öyle yapıyorlar ki artık merdivenleri yaya çıkmıyorsun. Biniyorsun makineye, seni götürüyor yukarıya. Üstelik de parasız pulsuz, a kız!..."

Nisa teyze gutap için yayılmış hamurları çay tabağı büyüklüğünde yuvarlak yuvarlak keserken şöyle konuşuyordu:

"Eh, her şey hayatın nerede iyi geçiyorsa ona bağlıdır. Nerede hayat senin için iyi geçiyorsa, orası iyi yerdir!..."

Gaz ocağının yanına oturup çelik tavadaki gutapları birer birer bir o yana bir bu yana çevire çevire kızartan anam ise şöyle diyordu:

"Yâ, Ağakerim Rusya şehirleri, köyleri hakkında öyle şeyler anlatıyor ki vallahi ben şaşırıp kalıyorum!... Diyor ki..."

Hanım teyze hamurdan yeni parçalar keserken anamın sözünü ağzında yarım koyuyordu:

"Ayıp değil mi size? Neden şükretmiyorsunuz? Neden bu neşenize nankörlük ediyorsunuz? Neden söyleniyorsunuz, a kızlar? Burası neden böylesine kötü oldu sizin için?"

Hanım teyze kalın kaşlarının altından o öfkeli gözleleriyle bir bir Safure teyzeye, Meşhedihanım teyzeye, Firuze teyzeye, Nisa teyzeye, anama bakıyordu. Anamgil de o anda susuyordu, bir şey demiyordu. Bir müddet böyle sessizce Hanım teyzeye bakmamak için, çalışıyorlar, işlerini yapıyorlardı. Sonunda Meşhedihanım teyze kendini tutamıyordu, araya başka bir söz atıyordu.

"Vallahi, Muhtar iyi adamdır, kim ne derse desin!... Kübra kırsırdır, üstelik hasta da, ama Muhtar atmıyor onu... Vallahi, Muhtar'ın yerine kim olsa gidip kendine başka bir karı alır, çocuk çocuk sahibi olurdu... Ne olmuş kulakları küçükse?..."

Ama Hanım teyze bu defa da Meşhedihanım teyzeye çıkırdı:

"İyiymiş kötümüştü, kendi bilir, bize' ne? Sizin Muhtar'ın kulaklarıyla ne işiniz var, a kız?"

Bundan sonra artık kadınların konuşma hevesi tamamen kaçardı ve işlerini hemen bitirip gitmek için çabuk çabuk iş yapmaya başlarlardı. Çünkü Hanım teyzeye karşı gelemiyorlardı ve Hanım teyzenin yanında dedikodu edemiyorlardı. Bizim evde de böyleydi, hamamda da, sokakta da. Meselâ hamamda Meşhedihanım teyze, Firuze teyzenin büyüyüp şişmiş karnına bakarak şöyle diyordu: "Eğer karnında bebek olduğunu anladıysan, o anda gözünü yumacaksın, oğlan istiyorsan ayın çıkmasını bekleyeceksin, gözünü açıp ilk olarak aya bakacaksın. Yok eğer kız istiyorsan, o zaman ilk olarak güneşe bakman gerekir.... Hanım teyze kara gözlerini Meşhedihanım teyzeye dikerdi ve sorardı: "Belki kıstır, belki güneş bir hafta boyunca çıkmayacak, o zaman ne yapılacak pe-

ki? Gözünü hiç açmasın mı?". Meşhedihanım teyze "evet" diyordu. Hanım teyze "A kız" diyordu, "Vallahi sen git aklına muska yazdır!... Yalnız bir kadınsın, bu türlü cahilce sözler konuşup neden herkesin kafasını dolduruyorsun?". Yahut meselâ ben avlumuzdaki vanadan taze su almak için çaydanlığın dibindeki kaynar suyu yere dökmüncü anam bağırdı: "Dökme, dökme sıcak suyu yere! Cinlerin üstüne dökülür, yakar, günaha gireriz!...". Hanım teyze kendini tutamayıp cumbadan anama öfkelenirdi: "A kız Suna, neden böyle sözler söyleyip çocuğu korkutuyorsun?". "Ben ne yapayım Hanım teyze, herkes öyle diyor...". "Herkes başını duvara vursa sen de başını duvara vurur musun?". Anam sesini kesip başka bir şey demezdi, çünkü ben mahallemizde hiç bir kadının Hanım teyzeye karşılık verdiğini görmemiştim.

Meşhedihanım teyzenin sözünü ettiği Muhtar, bizim mahallede otururdu, ama aslen bizim mahalleli değildi. Hükümet ona mahallemizdeki üç katlı binanın ikinci katında bir ev vermişti. Her sabah işe giderken Muhtar'ı almak için kara "emadin" gelirdi, aynı araba Muhtar'ı işten eve de getirirdi. Muhtar'ın tam olarak hangi işte çalıştığını hiç kimse bilmiyordu, ama "emadin" in sürücüsü onun karşısında dimdik dururdu. Muhtar, mahallenin başka erkekleri gibi hiç bir zaman Pazar günü kaldırımında oturup tavla oynamazdı, ya da dut ağacının dibinde oturup çay içmezdi, mahallenin toyuna yasına iştirak etmezdi, hiç kimseyle durup konuşmazdı, sadece başını sallayıp selâm verirdi. "Emadin" e binerdi veya "emadin" den inip evlerine girerdi. Sonbahar, kış ve bahar mevsiminde Muhtar'ın sırtında hep uzun ve kara meşin ceket olurdu. Muhtar'ın bu ceketinin altında, belinde tabanca bağlı olduğu da söylenirdi. Başında da meşin şapka vardı, yazın ise boğazına kadar düğmeli koyu kahverengi bir gömlek giyerdi. Muhtar'ın kara deri çizmeleri, koyu kahverengi külot pantolonu bütün mahallede meşhurdu. Bir de Muhtar'ın evine telefon çekilmişti (mahallemizde hiç

kimsenin evinde telefon yoktu) ve aslında Muhtar'dan çekilmek o telefondan, o kara "emadin"den, o kara meşin çeketten çekilmek demektir.

Bir araya toplanmış kadınlardan başka mahallede hiç kimse, hatta çocuklar bile Muhtar hakkında konuşmaktan hoşlanmazlardı. Ama bir gün şöyle bir haber yayıldı: Güya Muhtar geceleri Şevket'in göbeğinden konuyak içiyormuş. Bunu mahallenin genç delikanlıları konuşmuş, sonra çocuklar duymuştu. Bana da bu haberi Caferkulu (yaşça bizden büyük, gençlerden ise küçük olduğu için Caferkulu genellikle bizimle düşer kalkardı, ama bazen de gençlerin yanında bulunurdu) verdi ve ben önce bu sözlere çok hayret ettim.

"Şevket'in göbeğinden niye?"

Caferkulu da benim hayrettime hayret etti.

"Nasıl yani niye?"

"Kadehe koyup içse ya..."

Caferkulu elini salladı:

"Ha ha!... Ulan, senin bu dünyadan habberin yok be!..."

Ben neden haberim olmadığını anlamak istemedim. Çünkü burada hoş gitmeyecek bir şey olduğunu hissediyordum. O küçücük Aliekber de muhakkak ki yüreğinin derinlerinde Şevket'le ilgili olarak o hoş gitmeyecek şeyi iştirmek istemiyordu. Bu yüzden de Caferkulu'ya hiç bir şey sormadım, ama birden bire Şevket'in beyaz, düz ve derin göbeği gözlerimin önüne geldi...

Eskiden anam beni kendisiyle birlikte hamama götürdüğünde çoğu zaman Şevket de orada olurdu. Şevket'in beyaz ve dolgun bedeninde, düzgün cildinde, kalın bacaklarında hamamdaki diğer kadınların bedeninden farklı olarak bir kırışıklık bile yoktu. Şevket hep gülüyordu, hep keyfi yerinde olurdu ve sanki Şevket'in o sağlam, o dolgun ve düzgün bedeni de hep gülerdi, sevinirdi.

Bir keresinde hamamda Şevket, dikkatle benim saçlarıma baktı, sonra bana doğru eğildi, başını iki eli arası-

na alıp kendine yaklaştırdı. Şevket'in düzgün, dik göğüslerinin iri ve ıslak uçları yüzüme dokundu, sonra Şevket yüksek sesle hamamdaki kadınlara seslendi:

"A kız, bunun başında üç tane beyaz tüy var!... Bahtlı bu, büyüyünce bahtı açık olacak!". Şevket, başını bıraktı, doğruldu ve o düzgün, dik göğüsler başımın üzerinden yukarı kalktı.

Anam da mahallemizin başka kadınları gibi Şevket'ten hoşlanmazdı. Ama hamamda Şevket'in söylediği o sözler anamın gönlüne göre olmuştu:

"Allah ağzından işitsin!" dedi.

Ama bir defasında da ben hamamda her zamanki gibi Şevket'e bakınca Şevket de ıslak, kara saçlarını yüzünden kenara çekmiş, ışıl ışıl parıldayan iri elâ gözleriyle bana bakmıştı. Sonra birden bana göz kırptı, sonra da kahkaha atıp gülerek anama dedi:

"A kız Suna, bu insanı gözleriyle yiyor, bunu neden getiriyorsun buraya?"

Ben öyle bozulduğum ki sanki bütün yüzüm alev alıp yanıyordu, ne yapacağımı bilemez hâldeydim. Ama buna rağmen Şevket'in böyle kahkaha atıp gülmesinde, o iri ve elâ gözlerinin ışıltısında, o beyaz ve dolgun bedenindeki gibi, o gergin pürüzsüz cildindeki gibi bir şeyler vardı. Aslında, evet aslında ben Şevket'e kırılmamıştım.

Bu hadiseden sonra bir daha hiç anamla kadınlar hamamına gitmedim. Anam ne kadar yalvardıysa da ("Allah vurmuş ona!" diyordu anam, hiddetle Şevket'in arkasından söyleniyordu: "Ahlâksızın birinin sözünden ötürü neden hamama gelmiyorsun?"), ben gitmiyordum ve aslında anamın bu hususta bir şey söylemesini istemiyordum. Çünkü Şevket'e sövmelerini, Şevket'e ahlâksız demelerini istemiyordum. Ben bir daha hiç bir vakit anamla birlikte kadınlar hamamına gitmedim. O günden sonra anam kazanda su ısıtıp beni mutfağımızda yıkamaya başladı.

Şevket'in evi bizim ara yoldan biraz uzakta, çatal dut ağacının yanındaydı. Bu tek katlı, sarı boyalı binanın kapısı doğrudan sokağa açıyordu. Şevket yalnız yaşıyordu, anasıyla babası çoktan ölmüştü. Bizim mahalleden hiç kimse onları görmemişti. Çünkü Şevket de Muhtar gibi bizim mahalleye sonradan gelme idi. Anam, şimdi Şevket'in yaşadığı o iki odalı evde önceleri ziftçi Mirzagilin yaşadığını, sonra ziftçi Mirzagilin Merdekan köyüne göçtüğünü, bu evi de filan paraya Şevket'e sattıklarını anlatıyordu. Şevket bu kadar parayı nereden bulmuştu? Hiç kimse bilmiyordu. Bu hususta benim yanımda kadınlar arasında söz geçtiğinde manalı manalı birbirlerine bakıyorlardı. Söylenenlere göre kendinden büyük bir kardeşi varmış, ama Şevket'i arayıp sormuyormuş. Çünkü Şevket evli bir adama kaçmıştı, sonra o adam da nedense Şevket'i kovmuştu.

Şevket, Meyrankulu emmiden rica etmişti ve Meyrankulu emmi de çatal dut ağacının yanında tahtadan bir iskemle yapmıştı (O günü ben çok iyi hatırlıyorum: Meyrankulu emmi iskemle yapıyordu, Azizağa emmi de kaldırımında durmuş seyrediyordu. Bu sırada aralarında benim anlamadığım şöyle bir konuşma geçmişti: "Meyrankulu, iyi çalışıyorsun, hayırlı bir iş mi var yoksa?". "Azizağa, ben artık öyle bir yaşa geldim ki balı şişeden yalıyorum. Başka bir şeye gücüm yetmez!...". Bunun üzerine Azizağa da yüksek sesle gülmüştü.). Şevket, yazda, baharda, sonbaharın başlarında akşamları işten sonra veya Pazar günleri sabahtan akşama kadar bu iskemlede oturup Ziba teyzeden aldığı günebakan çekirdeğini yedi, gelen geçenle selâmlaşır, kahkahalar atarak güle güle eğlenirdi. Bazen Şevket hemen yerinden kalkar, evlerine girerdi. Bu, Hanım teyze sokağa çıktı demektir. Şevket, Hanım teyzeden neden böyle korkardı? Hiç kimse bilmiyordu ve biz bu hususu Balakerim'e sorunca o şöyle derdi: "Bilmiyor musunuz, yılan sokan kişi, ala urgandan korkar?...". Biz tabii bu sözlerin manasını anlamıyorduk,

ama her zamanki gibi anlamadığımızı da hissettirmiyorduk, güya her şeyi anlamıştık. Balakerim'e sorduk "Peki Şevket niye öyle kahkaha atıp gülüyor?". Balakerim "Deveye boynun eğri demişler, nerem doğru ki boynum doğru olsun demiş" derdi. Biz bu sözlerin de manasını anlamıyorduk (hele ben hiç bir şey anlamıyordum). Ama Balakerim'in söylediği sözlerin Şevket'in hayrına olmadığını fark ediyorduk. Ben bu işe hayret ediyordum, çünkü mahallede herkes Şevket'in fabrikadan getirdiği pasta, kurabiye, gevrek, şeker gibi şeylerden Balakerim'e verdiğini, Balakerim'in de çoğu zaman bunlarla karnını doyurduğunu bilirdi.

Şevket, tatlı fabrikasında çalışıyordu ve büyük büyük alaca güllü uzun entarisinin cebi hep şekerle dolu olurdu. O hamam hadisesinden sonra arada bir beni gördüğünde gülüp göz kırpar ve cebinden şeker çıkarıp bana uzatırdı: "Al, güzel şekerdir, gel, al..." derdi. Ama ben kaçır giderdim. Çünkü şekerı alırken Şevket'in elimden tutup bırakmayacağından, yüzüme bakarak hamamdaki gibi kahkaha atıp gülmesinden, ne edeceğimi bilemez hâle düşmekten korkardım. Şevket de gülerken arkamdan söylenirdi: "Bu daha şekerin tadını bilmiyor!..."

Mahallenin genç kızları ve gelinlerinin Şevket'e karşı gizli bir hevesleri vardı. Yazın güneşin kızgın çağında sokakta hiç kimse olmazdı (sadece Şevket çatal dutun gölgesinde oturup çekirdek yedi), genç kızlar ve gelinler dükkâna çay, yağ almaya geldiklerinde ya da ellerine gazyağı kabı alıp gaz almak için geldiklerinde fırsat düşerse Şevket'in yanında dururlar, Şevket'in o çatal dutun gölgesinde iskemlede oturup çekirdek yiyerek konuşup gülmelerini seyredirdiler.

Şevket derdi:

"Allah hakkı için, benim de saatim bozulmuş... Gülağa'ya götürüp vermek istiyorum, yapsın. Ama korkuyorum o ciğeri yanık karısından!..."

Şevket bu sözleri söylerdi ve kakhaha atıp gülerdi. Şevket'in başına toplanmış kızlar, gelinler de, gerçi kendilerini tutamayıp kıs kıs gülerlerdi, ama aynı zamanda kızarırlar, gözlerini yere dikerlerdi.

Ben kızların, gelinlerin Şevket'in bu sözlerinden böyle kızarmalarına, utanmalarına hayret ederdim. Bir keresinde anama sordum:

"Ben yolun ağzında durmuştum, Şevket'in saatim bozulmuş, Gülağa'ya tamir etmesi için vermek istiyorum dediğini duydum..."

Anam sordu:

"Ee, ne oldu?"

Ben dedim:

"Ben de onu soruyorum ya... Bunda ne var da kadınlar utanıyorlar?"

Beni hayret бүрүdü. Çünkü anam bana baktı ve bir- den bire anam da kıpkırmızı kızardı.

Evet, ben Şevket'ten biraz korkuyordum, hatta neredeyse yüreğimde Şevket'le ilgili bir endişe vardı. Ama ben demin dediğim gibi onun hakkında fena sözler söylenmesini de istemiyordum. Caferkulu, Muhtar Şevket'in göbeğinde konyak içiyormuş deyince ben herkese yalandır bu demek istedim. Herkesi inandırmak istiyordum, böyle bir şey olamazdı. Ama tabii hiç kimse bana inanmayacaktı, benim sözlerimin hiç bir ehemmiyeti olmayacaktı. Çünkü arkadaşlarımla arasında yaşça en küçük bendim, ben de biliyordum ki Caferkulu'nun söylediği yalan değil, gerçektir. Yani Şevket'le Muhtar'ın arasında gizli bir şeylerin olduğunu biliyordum. Çünkü bir defasında onların gizlice birlikte olduklarını görmüştüm.

Cebrail, avlumuzun aşağı başında kümesin yanında benim için de tahtadan bir kutu yapmıştı. Ben şumagederlerimi, çiledilerimi o kutuya koyuyordum. Bir gece yağmur sesiyle uykudan uyandım. Bir süre evimizin damına, avlumuzda dökülen, kapımızı döven o yağmur sesini dinledim. Sonra bu yağmur sesinin içinde avludaki gü-

vercinlerin vakitsiz gurultusunu işittim. Şumagederlerimin şu anda o kutunun içinde yağmurun altında olduğu aklıma geldi (kutunun tahtaları birbirinden aralı olduğu için yağmur içine geçerdi, ıslatırdı. Bir defasında gece yağmur yağmıştı, demir şumagederlerimin hepsi suyun altında kalmış paslanmıştı). Anam uykudan uyanmasını diye (babam her zamanki gibi seferdeydi) yavaşça ayağa kalktım, hemen şumagederlerimi alıp eve getirmek için anamın şalını başıma, omzuma bürüyüp avluya çıktım. Ama ben ömrümce avlumuzu böyle تنها görmemişim, sanki avlumuz da yatmış uyumuştur. Bir müddet Hanım teyzegilin tahta merdivenlerinin altında durup, iyice anamın şalına sarınıp avlumuzun bu tenhalığını seyrettim. Güvercinlerin gurultusunu, oluklardan akan suyun şırıltısını, damımıza, avlumuzun ortasına dökülen yağmur sesini dinledim. Avlumuzun o tenhalığının, o yağmur şırıltısının sihri beni öyle tutmuştu ki şumagederler de aklımdan çıktı. Ben anamın şalının altında boynumu kısıp koştura koştura avlu kapımızdan ara yola çıktım. Ara yol da hiç görmediğim kadar tenhaydı. Sabahtan akşama kadar futbol oynadığım, enzeli¹ oynadığım ("Keçi girdi bostana!... Taş attım ayağı kırıldı!... Götürdüler hekime!... Hekim verdi vekile!... Vekil dedi: Ne işime!"), çiledi çilediğim, atlayıp zıpladığım bu yolu aslında hiç tanımamışım zannına kapıldım. O gece yansı, o yağmur içinde bizim ara yol da Balakerim'in anlattığı hikâyelerden bir parçası, bir kısmıydı. Sonra koşu koşu sokağa çıktım ve sokağımızı da aynı şekilde تنها gördüm, aynı şekilde yağmur içinde gördüm. Bütün ışıklar sönmüştü, bütün pencereler yatmıştı, sadece sokağımıza döşenmiş çakıllar yağmurun altında hafifçe şıldıyordu. Bu sırada hiç beklemediğim bir hadisenin şahidi oldum: Şevket'in yaşadığı evin sokak kapısı açıldı ve bir erkek karaltısı oradan çıkıp telâşla sokak boyunca yokuş aşağı gitti, üç katlı evin kapısı önünde gözden kayboldu.

¹ Enzeli: Azerbaycan halk oyunlarından birinin adı (a.n.)

Gerçi karanlıktı, gerçi o adamın yüzü görünmüyordu. Ama ben meşin ceketinin yağmur altındaki parıldısından onu o saat tanıdım. Muhtar'dı ve aslında eğer o meşin ceket olmasaydı da o küçücük Aliekber o karaltıyı muhakkak tanıyacaktı.

Dışarının soğuğundan sonra üşüye üşüye yatağıma girip yorganı başıma çektim, anamın ıslanmış şalından sonra yorgan bütün bedenimi evin sıcaklığıyla ısıttı. Acaba bu gece vakti Şevket'le Muhtar, Şevket'in evinde ne yapıyorlardı diye düşündüm. Çok düşündüm, ama bu soruya doğru dürüst bir cevap bulamadım. Fakat bizim mahallenin de kendine mahsus gece sırlarının var oluşu benim için bir keşifti... Sonra bir müddet yine yağmur sesini, vakitsiz uyanmış güvercinlerin gurultusunu dinledim. Sonunda Şevket'in böyle bir gecede yalnız kalmak istemediği ve bu yüzden Muhtar'la dertleştikleri kararına vardım. Ama niye Muhtarla? Muhtar'ın küçücük kulakları gözlerimin önüne geldi. Ben bu yağmurlu gecede, yere serilmiş yatağımın içinde tasavvurumda Muhtar'ı o geceye ve Şevket'e bir türlü yakıştıramıyordum. Bir de Muhtar'ın karısı Kübra teyze evde tek kalmıştı... Yine bir müddet yağmurun sesine, güvercinlerin gurultusuna kulak verdim. Doğrusu o yağmurlu gecede ben de kalkıp birileriyile sohbet etmeyi istedim, hatta anamı uykudan uyandırmayı bile istedim.. Ama uyandırmadım, çünkü anam bütün gün avlumuzdaki havuzun kenarında elbise yıkamış ve yorulmuştu.

Ben o yağmurlu gecede gördüklerimi hiç kimseye söylemedim. Caferkulu da hiç bir şey bilmedi. Çünkü ben Şevket'le Muhtar'ın bu gece vakti ne yaptıklarına akıl erdiremesem de iyi biliyordum ki bu durumu kime söylesem o anda mahalleye yayılacak ve mahallenin erkekleri Şevket'i öldürmeseler bile (evde Şevket'i öldürecek kardeşi veya babası yoktu), her halde mahalleden kovacaklardı. Ama Şevket çekirdek yiyerek bana bakıp göz kırpsa da, kakhaha atıp gülse de, ben Şevket'ten biraz

korksam da, onun mahalleden kovulmasını istemiyordum. Bir de Kübra teyzenin hâlinin daha fena olmasını istemiyordum.

Bazen Muhtar kara "emadin"e binip işe gittikten sonra Kübra teyze o üç katlı evin ikinci katındaki cumbalı balkonlarının penceresinden başını çıkarıp bize seslenirdi:

"Gelin çocuklar, gelin!... Çıkın yukarı!..."

Biz hepimiz, mahallenin çocukları taş merdivenlerden ikinci kata çıkardık, ayakkabılarımızı çıkarıp odaya girerdik ve odanın ortasındaki yuvarlak masaya otururduk. Bizim evlerimizde hiç bir zaman peraşki¹ pişirilmezdi. Biz peraşkiyi ancak hükümetin pişirttiğini, ancak sokaklarda, okul büfelerinde satarlar sanırdık (her halde ben böyle düşünürdüm). Ama sonra anladık ki Kübra teyze de çok tatlı et, patates ve nohut peraşkisi pişiriyordu. Kübra teyze haftada, on günde bir defa bizim için peraşki pişirirdi ve biz üstüne püsküllü sofraya serilmiş o yuvarlak masaya oturup peraşki yerdik.

Anamgil derdi:

"Zavallı Kübra'nın çocuktan yana yüreği yanıktır...".

Bu bakımdan anamgil bizim gidip Kübra teyzenin pişirdiği o peraşkileri yememizden hoşnutsuzluk duymazdı.

Kübra teyze hep tık nefes olurdu, mutfaktan odaya gidip içi sıcak peraşki dolu tabağı önümüze koyardı. Her defa da ben Kübra teyzenin böyle tık nefes olmasına, güçlüğü yürümesine, nefes alırken hırıldağına bakarak taaccüp ederdim. Çünkü bir defasında Meşhedihanım teyze anamgile söylerken işitmişim, kulakları küçük olan erkeklerin karısı güzel olurmuş. Muhtar'ın kulakları çok küçüktü, ama Kübra teyze güzel değildi... Evet, Kübra teyze güzel değildi, ama Şevket güzeldi. Bu hususta düşününce yine Şevket'in beyaz, pürüzsüz ve derin göbeği gözlerimin önüne geliyordu.

¹ Peraşki: Hamurdan yapıp içine et, ciğer, nohut, patates gibi şeyler konarak yağda kızartılan bir çeşit poğaça (a.n.)

Kübra teyze:

"Yiyn!..." derdi. Kendisi de güçlkle nefes alarak sandalye çekip yanımıza otururdu (bu sandalyelerin kolçakları da Muhtar'ın cekeki gibi kara meşindendi), dinlene dinlene tek tek bize bakardı: "Yiyn!..." derdi. "Bu defa etli peraşki az oldu... Muhtar'a ısmarladım, sizin için iyi et almasını söyledim. Bir dahaki hafta, Allah izin verirse et peraşkisini daha çok yapacağım... Yeter ki sağlık olsun! Yiyn!..."

Kübra teyzenin söylediği sözler bana çok tuhaf gelirdi. Çünkü ben Muhtar'ı herkese emir veren bir adam olarak tasavvur ediyordum. Ona emir vermek olmazdı. Bir de Muhtar'ın, kara "emadin"e binip işe gittikten sonra Kübra teyzenin bizim için peraşki pişirdiğini bilmesi ve bundan dolayı karısına kızmayışı beni hayrete düşürmüştü. Nedense bana öyle geliyordu ki bizim gelip burada böyle peraşki yememiz Muhtar'dan gizli bir iş olmalıdır ve Muhtar bu işten haberdar olunca Kübra teyzeyeye kızmalıdır.

Kübra teyzeğilin evinde en ilgi çekici şey, elbette ki telefondur. Ben, öyle bir yer olsun ki bu kara telefonun ahizesini kaldırıp oraya telefon edeyim diye çok istiyordum, ama öyle bir yer yoktu.

Birden peraşki yediğimiz yerde altına dantelli beyaz örtü serilmiş o kara telefon cihazı şiddetle çalmaya başlardı (bazen biz sokakta oynarken de bu zil sesini işitirdik). Biz hepimiz irkilip duraksardık. Kübra teyze nefes nefese gelip ahizeyi kaldırdı:

"Alo..." derdi, sonra gülümserdi. "İyiym, Muhtar. Vallahi iyiym, hekim falan lâzım değil, rahatsız olma. Ne pişireyim sana? Vallahi iyiym diyorum... Rahatsız olma..." . Sonra Kübra teyze ahizeyi usulca cihazın üzerine koyardı. Sanki Kübra teyze Muhtar'ın sesi zedelenir diye korkuyordu. Ben, Kübra teyzenin Muhtar'la ananın benimle konuşması gibi konuşmasına bütün kalbimle taaccüp ediyordum.

Kübra teyze:

"Yiyn!..." diyordu ve biz de ağızımız yana yana o sıcak peraşkileri lezzetle yiyorduk. Sonra tabağı boşaltıp kalkıp gitmek istediğimizde Kübra teyze üç dört tane peraşki sarılmış gazete paketini bize verirdi. "Bunu da götürün verin Balakerim'e..."

Kübra teyze hiç bir zaman evlerinden aşağı inmezdi, her halde ben hiç bir zaman Kübra teyzeyi bir yere giderken veya sokakta durup kadınlarla sohbet ederken görmemiştim. Hatta hamama bile gitmiyordu (Caferkulu, Muhtar'ın Kübra teyzeyi evde yıkadığını söylüyordu), çünkü hastaydı, merdivenleri inip çıkamıyordu. Ama Kübra teyze bizim mahallenin Balakerim'inin olduğunu da biliyordu.

Arada bir oturup peraşki yedik, Kübra teyze ise sık sık hırıltıyla nefes alarak, haddinden fazla büyük göğüsleri sık sık inip kalkarak yine mutfağa giderdi. Süzekli su kovanını suyla doldurup gidip sokak balkonuna çıkarırdı ve saksılardaki çiçekleri sulardı. Balkonda bir çok saksı vardı ve bu saksılarda çeşit çeşit çiçekler yetişmişti. Bir keresinde Kübra teyze o çiçekleri sularken şöyle dedi:

"Ben öldükten sonra bu çiçekler beni özleyecek..."

Evet, Kübra teyze bizi tatlı peraşkilere konuk ediyordu, ama hiç birimizin adını tam olarak bilmiyordu, şaşırtıyordu. Bir gün bana sordu:

"Senin adın nedir?"

"Aliekber" dedim.

"Sen Hanım'ın oğlu musun?"

"Yok" dedim. Sonra, Kübra teyze ben burada onun pişirdiği peraşkiyi yediğim için Hanım teyzenin adını anmaktan korkuyorum sanır diye düşündüm ve "Oğlu değilim Hanım teyzenin, ancak aynı avluda oturuyoruz" dedim.

Mesele şuydu: Bir defasında kışın Hanım teyze sokak ortasında Muhtar'ı rezil kepaze etmişti, şiddetlice azarlamış ve Muhtar'a iyice haddini bildirmisti.

O kış sanki sonbahardı, sık sık Bakü'ye ardi arkası kesilmeyen yağmurlar yağıyordu. Bu yağmurlu kış günlerinden birinde öğle vakti mahalleye Muhtar, Hanım teyzenin oğlu Abdülali'yi yakalattı diye bir haber yayıldı. Mahallenin bütün ahalisi bu işe şaşırmıştı, çünkü Muhtar göçmen olsa bile bizim mahallede oturuyordu ve kendi mahallesinin gencini yakalattı, elbette erkeklige yaracak bir şey değildi. Abdülali adam öldürse bile Muhtar'ın böyle bir iş yapmaması gerekirdi. Ama kısa sürede anlaşıldı ki Abdülali hiç kimseyi öldürmemiş, hiç kimseyi bıçaklamamış, dövmemişti. Muhtar, Abdülali'yi sabahleyin kara "emadin"de işe giderken Abdülali "polutorka" ile onu geçtiği ve bütün gece yağmur yağdığı için sokağın çamurlu suları "polutorka"nın tekerleklerinin altından sıçrayıp "emadin" in üstüne döküldüğü için yakalattı.

Ağahüseyn emmi parmaklarıyla tütün dumanından sararmış kır bıyıklarını çekiştirerek başını sallaya sallaya; "Ulan" dedi, "böyle de iş mi olur? Arabanı geçti diye de mahallenin delikanlısı yakalattılıp içeriye atılır mı?"

Azizağa emmi dedi:

"Ahir zaman oldu, dünyanın sonu geldi artık!..."

Hasanağa emmi parmağıyla Muhtargilin cumbalı balkonunu göstererek söylendi:

"Ulan, bize sataşır o, bize! Ulan, biz ölmüş müyüz ki böyle bir iş görür bu alçak? Biz neyiz be, ulan, erkek adam değil miyiz ki bu böyle davranıyor bize?"

Mahallenin kadınlarının canına korku düşmüştü. Hasanağa emminin kızı Fatma teyze diyordu:

"Hiç olmazsa rahatça evimizde oturup işimizle gücümüzle meşgul oluyorduk!... Bu köpek oğlu Muhtar kavgaya gürültü sokacak mahalleye!... Ben tanıyorum kendi kocamı!..."

Ağahüseyn emminin kızı Sakine teyze diyordu:

"A kız, bakan başımıza gelene, a kız!... Öldürecekler gece o hain oğlu hain Muhtar'ı, yavrularımızın gözü hapisane kapılarında kalacak!..."

Meşhedihanım teyze diyordu:

"A kız, görmüyor musunuz, o köpek oğlunun kulaklarını? A kız, erkek adamın o kadar ufak kulakları mı olur?..."

Biz de, yani mahallenin çocukları da bütün gün çatal dut ağacının altına toplanıp arada bir yağın yağmurda ıslanarak, ayazda üşüyerek akşamın olmasını bekliyorduk, kara "emadin" in gelmesini gözlüyorduk. Muhtar'ın evinde sık sık peraşki yediğimiz hatırımızdan çıkıp gitmişti. Kübra teyze da hatırımızdan çıkmıştı. Biz şimdi mahallenin namusuna sahip çıkıyorduk, Muhtar'ı rakibimiz, düşmanımız sayıyorduk. Hatta Caferkulu pantolonunun paçasının altına, çorabına bir demir şumageder sokmuştu. Akşam mahalle erkekleri Muhtar'la kavga ederken araya girmek ve demir şumagederi Muhtar'ın karnına sokmak düşüncesindeydi. Caferkulu'nun yaşı henüz hapse girmeye uygun değildi, Caferkulu'yu tutup hapse atamayacaklardı, çocuk ıslah evine göndereceklerdi. Yani Caferkulu hem Muhtar'ı vuracak, hem de mahallenin erkeklerini hapisten kurtaracaktı. Balakerim ise bütün bu sohbetlere kulak asıyordu:

"Eğer bir şey seninle ilgili değilse..." diyordu, "onun hakkında düşünmeyeceksin...". Çatal dut ağacının altında, ıslak kaldırımın kıyısında oturup özel bir hevesle kaval çalıyordu.

Ders hazırlamak, yemek yemek çocukların aklından çıkmıştı. Biz Muhtar'ın akıbeti hakkında, akşam ne olacağı hususunda sık sık yayılan muhtelif şeyleri müzakere ediyorduk. Caferkulu, Hanım teyzenin büyük oğlu Cafer'e sokakta tesadüfen kara "emadin" rast gelmiş, güya otobüsle kara "emadin" in önünü kesmiş ve Muhtar'dan Abdülali'yi serbest bıraktırmasını istemiş diye bir haber getirdi. Güya Muhtar, Cafer'i seni de tuttururum diye tehdit etmişmiş. Ben Caferkulu'nun nefesini bile toplamadan alelacele söylediği bu taze haberin gerçek olup olmadığını bilmiyordum. Hatta içimden bunu Caferku-

lu'nun uydurduğunu bile düşünüyordum. Ama bir fırsat bulup bu haberi anama yetiştirdim. Anam ellerini dizlerine vurup Muhtar'ın ardından;

"Vay senin çiğerin yansın! İspiyoncu oğlu ispiyoncu!" dedi.

Bu sırada ben bu yağmurlu kış günü Hanım teyzeyi gördüm. Her zamanki gibi, kara baş örtüsü başında, lacivert şalvarı, ince ak noktalı lacivert elbisesi sırtında, Hanım teyze bize geldi:

"Nohudum bitmiş Suna!" dedi. "Varsa, biraz ödünç nohut ver bana. Çocuklar gelecek birazdan, yemekleri hazır değil daha..."

Anam odamızdaki kilimin üzerine oturmuş, benim yorganımı sermiş, boyunu uzatıyordu (bu kış birden bire yorganım küçük gelmişti, yatınca ayaklarım yorganın altından çıkıyordu). Hanım teyzeyi görür görmez hemen ayağa kalktı:

"A a a a... Bu nasıl söz, Hanım teyze, ödünç de ne demek, ayıp değil mi?... Yukarıdan çağıraydın Aliekber getirirdi, neden eziyet çekip buraya kadar geldin?..."

Ben Hanım teyzenin kalın kaşlarının altından bakan sakın gözlerine, sımsıkı örtülmüş ince dudaklarına, ciddi sıfatına bakarken tam bir hayret içindeydim. Çünkü bütün mahalle Abdülalî'nin başına gelenlerle meşguldü, ama Hanım teyze o kadar sakindi ki evde, oturup yemek pişiriyordu, sanki hiç bir şey olmamıştı.

Bu yağmurlu rüzgârlı kış akşamı Muhtar'ın her zamanki gibi kara "emadin"le işten döndüğü vakte yakın Hasanağa emmi, Ağahüseyin emmi, Azızağa emmi, hatta Aliabbas kişi de sokağa çıkmıştı. Gelip Muhtargilin kapısının karşısındaki kaldırımında durmuşlardı. Aliabbas kişi bizim mahallenin erkekleri arasında en yaşlısıydı, yaşı sekseni geçmişti ve Aliabbas kişinin hakkında tuhaf bir hadise anlatılırdı. Bilmiyorum, gerçekten de bu hadise olmuş muydu, yoksa olmamış mıydı (Ben hâlâ sık sık bu hadise hakkında düşünüyorum)?

Caferkulu bu defa da şöyle bir haber getirdi: Aliabbas kişi Hasanağa emmiyi yanına çağırmış, mahallede kavga etmeyin demiş ve Muhtar'dan Abdülalî'yi bıraktırmasını istemek için kendisi giyinip bu havada sokağa çıkmıştı.

Ağahüseyin emmi gidip evlerinden tahta iskemle getirdi. Aliabbas kişi bu iskemleye oturup çenesini gümüş nakışlı bastonuna dayadı ve kara "emadin" ne zaman gelecek diye gözlerini sokağa dikti.

Ben bir yandan Aliabbas kişinin bembeyaz sakalına, gümüş nakışlı bastonuna bakarken bir yandan da acaba Aliabbas kişi de bir zamanlar çocuk oldu mu diye düşünüyordum.

Balakerim hâlâ kaval çalıyordu ve Balakerim'in hangi havayı çaldığını söylemek, elbette mümkün değildi. Çünkü o kavalın çalgısında bütün havalardan azar azar bir şeyler vardı ve bu kış akşamı o kavalın ne çaldığını, ne dediğini ancak Balakerim'in kendisi bilirdi.

Aliabbas kişi bir iki defa öksürdü, sonra gözlerini sokaktan çekip bizden tarafa baktı ve çağırdı:

"Balakerim!..."

Balakerim kavalı ağzından ayırıp Aliabbas kişiye doğru baktı, sonra ayağa kalkıp çatal dutun altından erkeklerin yanına gitti. Aliabbas kişinin önünde durdu. Aliabbas kişi sordu:

"Nasılsın Balakerim?"

Balakerim;

"İyiyim dayı" dedi.

"Çalma Balakerim"

"Baş üstüne dayı"

"Yeri değil"

"Oldu"

Balakerim tekrar bizim yanımıza gelmedi, yağmurdan ıslanıp koyulaşmış sarı ceketinin koluyla kavalının ağzını sildi, koydu cebine ve Aliabbas kişiden biraz uzağa çekildi. Sarı Hamam'ın duvarına dayandı.

Sokakta bir tane olsun kadın yoktu. Şu anda kadınlar evde oturmuşlar, endişe içinde sokaktan ne haber geleceğini bekliyorlardı. Kadınlar, arı hayayı unutup muhakkak ki içlerinden Muhtar'a en pis sokak küfürleriyle sövüyorlardı.

Sokağın aşağı başında Muhtar'ın kara "emadin"i göründü. Ama bu sırada hiç beklenmedik bir hadise oldu. Herkes sabahtan beri gözledikleri kara "emadin"e değil, başlarını çevirip bizim avluya doğru baktı. Hanım teyze önde, ardında da Cafer, Adil, Koca, Cebraile ve Ağarahim avludan çıkıp sert adımlarla Muhtargilin sokak kapısına doğru geliyorlardı. Kara "emadin"in görünmesiyle Hanım teyzeğilin avludan çıkması bir oldu. Bu nasıl olmuştu? Herkes bu işe hayret emişti.

Hanım teyze Cafer'den, Adil'den, Koca'dan, Cebraile'den ve Ağarahim'den üç dört adım ileride, taş döşenmiş sokağın tam ortasından doğruca arabanın önüne geliyordu. Kara "emadin" Hanım teyzeeye yaklaştıkça sürücü şiddetli şekilde korna çalmaya başladı. Hanım teyze sanki hiç bir şey işitmiyordu, sanki tek başına üstüne yürüdüğü araba değildi. Hanım teyzenin ciddi sıfatında, sınıksız örtülmüş ince dudaklarında hiç bir heyecan eseri yoktu. Sadece kalın kaşlarının altından bakan kara gözlerinde bir gazap ışıltısı vardı.

Kara "emadin" ıslak taşların üstünde tüyler ürperten bir ses çıkarıp Hanım teyzenin önünde durdu. Hırından göze çarpmak kadar genesi titreyen Muhtar, arabanın kapısını açıp bağırdı:

"Hey kadın..."

Muhtar daha başka bir söz demeye fırsat bulamadı. Çünkü Hanım teyze tek eliyle Muhtar'ın meşin ceketinin yakasına yapışıp dışarıya çekiyordu:

"Çık dışarı!... Çık!..."

Hanım teyzenin bu beklenmek hareketinden Muhtar'ın gözleri belerip neredeyse yuvalarından fırlayacaktı. Muhtar kendini kaybetmişti (akşamdı, ben görmüyor-

dum, ama bana öyle geliyordu ki Muhtar'ın küçük kulakları kıpkırmızı kızarmıştı), arabadan çıkmıyordu, kendini arabadan içeri çekerek yakasını Hanım teyzenin iri ellerinden kurtarmak istiyordu.

"Hey kadın!... Hey kadın!..."

Muhtar başka bir söz demiyordu, Hanım teyze ise ellerini Muhtar'ın yakasından bırakmak bilmiyordu:

"Çık!... Çık dışarı!..."

Cafer, Adil, Koca, Cebraile ve Ağarahim de sokağın ortasında, Hanım teyzedan iki üç adım uzakta duruyorlardı ve bir söz demeden Hanım teyzenin Muhtar'ı arabadan çekişine, Muhtar'ın da yakasını Hanım teyzenin elinden kurtarmak isteğine bakıyorlardı. Biz de dut ağacının altında donup kalmıştık. Hanım teyzenin bu hareketi o kadar umulmadı ki kendimize gelemiyorduk. Aliabbas kişi tahta iskemlenin üstünden ayağa kalkmıştı, ama o da bir şey demiyordu, öylece bakıyordu.

Kendine gelen ilk kişi, kara "emadin"in sürücüsü oldu, arabadan dışarı atıldı, belindeki kılıftan tabancasını çekip havaya bir el ateş etti, ama havaya edilen o ateş hiç kimseyi kıpırdatmadı. Sürücü de kaldırımda duran erkeklerle, sokağın ortasında duran o genç oğlanlara, Cafer'e, Adil'e, Koca'ya, Cebraile'e, Ağarahim'e baktı, çatal dutun altında duran bizlere baktı. Bir iki defa yüksek sesle ve telâşla;

"Hey adamlar! Yoldaşlar!..." dedi. Sonra tabanca tutan eli yanına düştü, korku içindeki gözleriyle bakındı, ne yapacağını bilemedi.

"Çık dışarı!... Çık!... Sen de erkek misin? Tüü!". Hanım teyze elini Muhtar'ın yakasından çekti ve elini çekmesiyle Muhtar'ın yüzüne ağız dolusu tükürmesi bir oldu.

Muhtar boş eliyle Hanım teyzenin tükürüğünü yüzünden sildi.

Sokağımızda öyle bir sükût vardı ki sanki her şey

donmuştu, sanki ahalinin yürekleri de sinelerinde donup kalmıştı, atmıyordu.

Hanım teyze sağ elinin iki uzun parmağını birleştirip neredeyse Muhtar'ın gözlerine soka soka bağırdı:

"Seni geberesice, eğer bu gün çocuğu bıraktırmazsan, gidip senin büyükle var ya onları bulacağım! Gidip gireceğim onların yanına! Senin başına öyle bir iş getireceğim ki anandan emdiğin süt burnundan gelecek! Sana yalvaracağımı mı sanıyorsun? Seni gidi geberesice!"

Muhtar âdeta yavaş yavaş kendine geldi, Muhtar'ın herhalde arabadan inmesi gerekiyordu. Sokakta toplanmış bu adamları hesaba katmasa bile hiç olmazsa sürücünün yanında ayıptı. Belindeki tabancanın, sırtındaki meşin ceketin, ayağındaki krom çizmelerin, şu kara "emadin" in, evindeki o kara telefon cihazının yarattığı eski güveni Muhtar'a yine geri geldi, arabadan inip Hanım teyzenin tükürüğüyle ıslanmış elini meşin ceketinin eteğine silerek;

"Kendini topla kadın!" dedi.

Hanım teyze:

"Kadın sensin!" dedi.

Muhtar:

"Görürsün!" dedi, "Görürsün!"

Hanım teyze:

"Sen de görürsün!" dedi. Sonra yüzünü kaldırımda duran Aliabbas kişigile, Hasanağa emmiye, Ağahüseyin emmiye, Azizağa emmiye çevirdi: "Eğer siz de buna bir söz dersiniz, buna el vurursanız erkek değilsiniz! Ben ölmedim daha!" dedi ve geri dönüp geldiği gibi sert adımlarla sokağın ortasından avlumuzaya doğru gitti. Cafer, Adil, Koca, Cebrail ve Ağarahim de Hanım teyzenin ardınca gitti...

... Bundan sonraki hadiseleri ben görmemişim, ama o hadiselerin hepsi şu anda gözlerimin önündedir...

... Muhtar'ın tam olarak hangi işte ve nerede çalıştığını bizim mahallede hiç kimse bilmiyordu. Bu yağmurlu

kış akşamının sabahı erkenden Adil'in "polutorka"sı avlunun ağzında durmuştu, o sabah Hanım teyze ömründe ilk defa oğlunun sürdüğü arabaya bindi, Adil'le birlikte soför mahalline oturup bekledi. Muhtargilin evinin önünde duran kara "emadin" yerinden kıpırdayıp Muhtar'ı işe götürdüğünde Adil'in "polutorka"sı da yerinden kıpırdadı, kara "emadin" in ardı sıra şehrin caddelerinden geçti.

Kara "emadin" bir binanın dış kapısı önünde durdu.

Adil de arabasını kara "emadin"den hayli uzakta durdurdu.

Hanım teyze:

"Bunun kapısını aç bakalım!" dedi.

Adil arabanın kapısını açtı. Hanım teyze arabadan indi ve;

"Sen işine git" dedi.

Adil bir müddet arabayı kıpırdatmadı, Hanım teyze alttan yukarı ters ters oğluna baktı:

"Sana git işine diyorum!"

Adil bir şeyler demek istedi, ama anasının sımsıkı örtülmüş ince dudaklarına, kalın kaşlarının altından ışıldayan gözlerine baktı, hiç bir şey demedi ve arabayı işe sürdü.

"Polutorka" gözden kayboldu.

Hanım teyze kara "emadin"e doğru baktı.

Kapının yanında küçük bir kulübe vardı ve sırtına polis elbisesi giymiş pos bıyıklı bir kişi kulübeden çıkıp elini kulağının dibine götürdü, sonra demir kapıyı açtı, Muhtar'ın bindiği kara "emadin" kapıdan geçip binanın avlusuna girdi, polis tekrar kapıyı kapattı ve kulübesine döndü.

Şu sabahıydı, soğuktuk ve o sabah seyrek kar yağmaya başlamıştı, ama kar yere düşer düşmez su oluyordu, asfaltın üstünde bir damla yağ lekeye dönüşüyordu!

Hanım teyze gelip kapının önünde durdu, dikkatle

binaya baktı, sonra kapının yanındaki kulübeye yaklaştı, kapıyı açıp içeride oturan o pos bıyıklı polise;

"Selâmünaleyküm" dedi.

Polis:

"Aleykümselâm" dedi ve taaccüple kulübenin ağzında duran kadına baktı.

Hanım teyze dedi:

"Büyüğünüz lâzım bana!"

"Kim lâzım?"

"Büyüğünüz!"

O pos bıyıklı polis Ermeniydi, güldü ve Ermeni şivesiyle;

"Yahu kadın, burda herkes benim için büyüktür be..." dedi. "Burda en küçük benim, anladın mı?"

"Anladım"

"Şimdi söyle bakalım sana kim lâzım?"

"Bu binadakilerin hepsinin en büyüğü!"

"Ya?! Çağırdı mı seni?"

"Hayır"

"Taniyor mu seni?"

"Yok"

"Sen taniyor musun onu, kadın?"

"Yok"

"Peki ne istiyorsun?"

"Anlamadın mı ne istediğimi? Bu binanın büyüğünü istiyorum!"

Polis bu defa ağzını açmaya fırsat bulamadı, çünkü kulübenin küçük penceresinden yine bir kara "emadin" in gelip kapının önünde durduğunu gördü. Hemen ayağa kalkıp Hanım teyzenin yanından geçti, yine kara "emadin" in önünde esas duruşta durup sağ elini kulağının dibine götürdü, sonra demir kapıyı açtı, kara "emadin" avluya girdi, polis kapıyı kapattı, kulübesine doğru geldi, deminki yerinde duran Hanım teyze;

"Git, bacı, git..." dedi. "Burası senin yerin değil". Kulübenin kapısını Hanım teyzenin yüzüne kapattı.

Hanım teyze yine kapının önüne geldi, binanın bütün pencerelerini dikkatle gözden geçirdi, sonra kulübeye baktı, kulübenin penceresinden görünen o pos bıyıklı polise baktı.

Polis elli sekiz altmış yaşlarında vardı, şapkasının altından ağarmış saçları görünüyordu, yanındaki tahta iskemlenin üstünde yuvarlak bir elektrik ocağı yakmıştı, sanki üşüyordu, ellerini ocağın üstüne tutmuştu.

Bu binaya yaya adamlar da geliyordu, kulübeye girip polisle selâmlaşıyorlardı, ceplerinden küçük bir kart çıkarıp gösteriyorlardı ve kulübenin arka kapısından içeri geçiyorlardı. Bu adamlardan bazıları gülererek polise bir şeyler söylüyorlardı, polis de gülererek cevap veriyordu. Bazısı da sadece başını sallayıp geçiyordu, öyleleri de oluyordu ki polise selâm bile vermiyorlardı, başlarını dik tutuyorlar, heykel gibi donuk biçimde içeri giriyorlardı. Polis arada bir başını aşağı eğip kulübenin küçük penceresinden Hanım teyzeyle bakıyordu, başını sallıyordu.

Yine bir araba gelip kapının önünde durdu. Bu arabada da sürücünden başka Muhtar gibi bir kişi vardı. Polis yine kulübeden çıkıp arabanın önünde elini kulağının dibine götürdü, arabanın içinde oturan adam başını kıpırdattı, sonra polis kapıyı açtı, arabanın avluya geçişine izin verdi, yeniden kapıyı kapatıp kulübesine döndüğünde Hanım teyze;

"Bacı" dedi, "Kendine acı, zatürre olacaksın. Git işinle meşgul ol"

Hanım teyze:

"Seni ilgilendirmez!" dedi, "Sen, git insanların kapısını aç!"

"Yahu ne fena kadınmışsın sen?!"

"Ben bilirim! Sen git, iyi ol!"

Polis başını sallaya sallaya kulübeye girdi, yine ellerini elektrik ocağının üstüne tuttu. Kendini tutamayıp kulübenin küçük penceresinden Hanım teyzeyle baktı ve yine başını salladı.

O soğuk kış sabahı Hanım teyze bu binanın bulunduğu sokağı bir baştan öbür başa gidip geldi. Polisin oturduğu kulübeden ve o demir kapıdan başka bu binanın hiç bir girişi yoktu. Hanım teyze yine gelip kapının önünde durdu.

Artık bu binaya gidip gelen yoktu, muhakkak ki iş başlamıştı. Polis de âdeta Hanım teyzeyi unutmuştu, küçük demir çaydanlığı elektrik ocağının üstüne koymuştu, gözlüğünü takmış eski "Ogonjok" gazetesini okuyordu.

Kar aynı şekilde seyrek seyrek yağıyordu, yere düşer düşmez suya dönüyordu, asfaltın üstünde yuvarlak bir yaş lekesi kalıyordu, sonra da kuruyup yok oluyordu.

Hanım teyze başına ve ceketinin üstüne omuzlarına aldığı kalın yün şalın içinde soğuğu hissetmiyordu, ama yavaş yavaş ayak parmakları ve elleri donmaya başlamıştı.

Sanki o soğuk kış günü bu bina da Hanım teyzenin parmakları gibi donmuştu. Sanki bu binanın içinde hiç kimse yoktu. Hanım teyze yine binanın pencerelerini bir bir gözden geçirdi. Pencerelerin hepsine lacivert renkli perdeler çekilmişti. Âdeta lacivert renkli perdeler de kumaştan değildi, ipten dokunmamıştı, lacivert renkli taştan yontulmuştu. Ömründe hiç bir el onları açmamıştı, hiç bir yel onları kıpırdatmamıştı.

Polis gözlerini gazeteden çekti, eliyle çaydanlığı yokladı, belli ki ısınıp ısınmadığını anlamak istiyordu. Sonra elini eline sürttü, belli ki çaydanlığın sıcaklığını bir elinden öbür eline veriyordu. Sonra yine başını aşağı eğip gazetesini okumak istedi, ama birden kulübenin penceresinden Hanım teyzeye baktı, sonra gözlüğünü gözlerinden alınca doğru kaldırıp daha dikkatlice baktı ve yine başını salladı.

Yün şal gitgide o seyrek sulu karın nemini çekmeye başlamıştı. Hanım teyze üşümüyordu, omuzlarında yün şalın ağırlığını hissediyordu. Ama ayak parmakları, elleri donuyordu.

Polis kulübesinin kapısı açıldı. İki kişi binadan çıkıp Hanım teyzenin yanından geçti ve sokaktan aşağı doğru giderek gözden kayboldular. Biraz sonra binadan bir kişi daha çıktı.

Sıradan adamlardı...

Polis kendine çay demliyordu.

Hanım teyze kapıya yaklaştı, dikkatle dinledi, içeriden hiç bir ses işitilmiyordu. Hanım teyze sonra yine gelip kulübenin kapısını açtı.

"Sen beni içeri bırakmayacak mısın' be adam?"

"Yahu bacı, sen ne enteresan kadınsın?!"

"Bırakacak mısın beni içeri, yoksa bırakmayacak mısın?"

"İzin belgen var mı?"

"Ne?"

"Kartın var mı diyorum? İzin kartın?"

"Yok"

"Peki o halde ne istiyorsun?"

"Buranın büyüğüyle işim var!"

"Casus mu tuttun?"

"Ne?"

"Hiç bir şey". Polis elektrik ocağının üstündeki çaydanlığın kapağını kaldırıp kaynamış mı diye baktı. Sonra dedi: "Gir içeri, kapıyı da kapat, soğuk."

Hanım teyze kulübeye girip kapıyı kapattı.

Polis sordu:

"Gerçekten mi işin var senin?"

"Nasil yani gerçekten? Sabahtan beri burda oyun oynamıyorum ya!"

"Ya! Çok önemli bir iş mi?"

"He"

Polis elinin önündeki küçük yazı masasının üzerindeki telefona uzandı.

"Hele bir nöbetçiye telefon edeyim"

"O kim ki?"

"Nöbetçi işte"

"Bana buranın büyüğü lâzımdır be adam! Anlamadın mı sen?"

"Aman be kadın, sen beni deli mi edeceksin? Ne kavga ediyorsun burada? Babamın senin babana borcu mu var? Git, git evine, güle güle!..."

"Sen de kal bu kümeste!". Hanım teyze kulübenin kapısını ardından çarpıp yine sokağa çıktı ve tekrar gelip kapının önünde durdu.

Kar kesilmişti, ama ayaz çıkmıştı.

Bu binanın pencerelerindeki o lacivert renkli perdeler öylece kıpırdamadan duruyordu ve o pos bıyıklı polisin oturduğu kulübenin küçük penceresi bu binadaki yegâne perdesiz pencereydi.

Polis çay içiyordu, birden elindeki yarım bardağı masanın üstüne koydu. Bu sırada Hanım teyze de bir zil sesi işitmişti. Polis kulübeden çıkıp geldi, kapıyı açtı. Bu defa üstü tenteyle örtülü büyük bir araba avludan çıktı, caddeden sür'atle geçip gitti. Polis kapıyı kapattı, sonra kulübesine dönmedi, gidip Hanım teyzenin karşısında durdu.

"Burada durmaktan ne çıkacak, kadın? Niye gitmiyorsun?"

"Senin için değil!"

"Ya! Seninle aynı evde yaşayanlar kim bilir neler çekiyor!... Burada durup onu mu bekliyorsun?"

Hanım teyze cevap vermedi.

Polis:

"Bacı" dedi, "Sen ne saf gönüllü insansın?... Git evine, istediğini dilekçeyle yaz. Bakarlar dilekçene, çağırırlar seni..."

"Senin üstüne vazife değil"

Polis yine başını sallaya sallaya kulübeye girdi ve kapısını kapattı.

Rüzgâr gitgide şiddetini arttırıyordu ve kar da yeniden yağmaya başlamıştı.

Böylece hayli müddet geçti.

Demın avludan çıkan üstü berezentle örtülü büyük

araba geri döndü, polis kulübeden çıkıp kapıyı açtı. Araba içeri girdi, polis demir kapıyı kapattı. Hanım teyzenin yanından geçip kulübeye doğru gitti, bir şey demedi. Ama kulübenin kapısının ağzında duraksadı, Hanım teyze doğru döndü:

"Gel, bir bardak sıcak çay iç! Hey aksi müslüman, dundun be!"

Bu sırada yine bir kişi kulübenin iç kapısından geçip sokağa çıktı. Bu adamın sırtında kara palto, başında Buhara derisinden yün papak vardı. Hanım teyze kalın kaşlarının altından dikkatle bu adama bakıp keskin adımlarla ona yaklaştı. Ama ağzını açıp bir şey demedi. Çünkü o pos bıyıklı polis Hanım teyzeye bakarak yavaşça başını salladı. Hanım teyze o zaman bu adamın yaklaşılacak bir adam olmadığını hemen anladı.

Bundan sonra binadan her adam çıkışında Hanım teyze kulübenin penceresine bakıyordu. Her defasında da polis hafifçe başını sallıyordu, yani hayır, yaklaşılacak adam değil diyordu.

Bütün öğle böyle geçti.

Kar ve rüzgâr da şiddetlenmeye başlayınca polis bir defa daha Hanım teyze için kulübeden çıktı.

"Bacı, git, hiç olmazsa bir lokma ekmek ye!"

Hanım teyze cevap vermedi.

Polis dedi:

"Dinim hakkı için, senin yüzünden beni işten çıkaracaklar, bir de beni azarlıyorsun!"

Bu defa Hanım teyze kendini tutamadı:

"Çok önemli vazifen var! Yazık!..."

Polis:

"Yahu!" dedi, "Aman bu ne biçim kadınmış?..."

Aman, böyle kadın mı olur? Bunun dili yılan dili gibi, vallah!..."

Polis söylene söylene kulübesine gitti, kapıyı kapattı, oturdu. Bir daha bu kadından tarafa bakmamak için kendine söz vermiş olmalıydı. Ama bu kadının gitgide

şiddetlenen tipi içinde böyle saatlerce kapının önünde durması ondan çok pos bıyıklı polisi rahatsız ediyordu. Zihnini toplayıp her zamanki gibi "Ogonjok" gazetesinin eski sayılarını okuyamıyordu, doğru dürüst bir çay da içemiyordu, evden getirdiği sucuk ekmeği de yiyemiyordu. Yine sık sık kulübenin penceresinden Hanım teyzeye bakıyordu. Yine Hanım teyze burada çalışanların yaklaşmak istediğinde hafifçe başını sallıyordu, yani yaklaşma, bundan sana bir fayda gelmez, senin aradığın adam bu değil diyordu.

O büyük binanın pencereleri yavaş yavaş karla örtülüyordu, lacivert renkli perdeler artık görünmüyordu, kar camları tamamıyla örtmüştü.

Yün şalın üstüne düşmüş kar donup kalmıştı. Hanım teyze başını kıpırdatınca şalın üstüne birikmiş kar hışırdıyordu. Hanım teyze hiç bir hususta düşünmüyordu, sadece bekliyordu. Ama karın o hafif hışırtısı hiç bir ilgisi olmadığı, hiç bir sebep olmadığı halde birden bire çocukluk yıllarını kadının aklına getirdi. Aniden babasının, anasının yüzünü gözlerinin önüne getirdi. Bazen de Abuzer'in veremden bembeyaz ağarmış yüzü Hanım teyzenin gözlerinin önüne geliyordu.

Akşam oluyordu ve şimdi artık sokağı kaplamış kar bu akşam içinde bembeyaz ağarıyordu.

O binanın içinden gitgide daha çok adam çıkıyordu, zil sesi geliyordu ve polis telâşla kulübeden çıkıp demir kapıyı açıyordu. Kara "emadin"ler avludan çıkıp gidiyordu. Hanım teyze artık bu binadan çıkan adamlara, arabalara değil, polise bakıyordu. Polis hafifçe başını sallıyordu, Hanım teyze de bu adamlardan hiç birine yaklaşmıyordu.

Polis arada bir kulübeden çıkıp kar camı örtmesin, içerisi görünsün diye o küçük pencereyi temizliyordu. Kulübenin ışıkları yanmıştı ve o küçücük pencere sanki karanlık kış akşamının gözüydü.

Hanım teyze bu defaki ses farklı gibi geldi, öbür zil seslerine benzemiyordu. Polis de kendini daha fazla topladı, telâşla kulübeden çıkıp demir kapıyı açtı ve yalnız Hanım teyzenin hissettiği bir tarzda başını eğip tasdik etti. Avludan çıkan Hanım teyzenin beklediği adamdı.

Hanım teyze sür'atle arabanın önüne geldi, arabanın arka tarafında şişman bir adam oturuyordu. Hanım teyze sür'atle gelip arabanın arka kapısını çekiştirince adam hayret dolu gözlerle Hanım teyzeye baktı, sonra da polise baktı.

Polis kendini ip gibi dikleştirip dümdüz durmuştu, sağ eli de kulağının dibindeydi.

Sürücü yavaş yavaş ilerleyen arabayı bir an durdurdu. Arkada oturan şişman adam kapıyı kendisi açtı.

"Nedir? Ne oldu?"

"Sizinle işim var!"

"Şişman adam yine polise baktı.

"Bu kimdir böyle?"

Polis bedenini daha da doğrulttu.

"Bilmiyorum!"

Şişman adam bağırды:

"Sen ne bilirsin?"

"Özür dilerim!"

Şişman adam sonra sürücüye emretti:

"Sür!"

Araba hareket etti. Bütün bunlar o kadar sür'atle oldu ki Hanım teyze bir şey demeye, bir şey yapmaya fırsat bulamadı.

O kara araba uzaklaşıp gözden kayboldu.

Polis öylece dimdik duruyordu, bir müddet uzaklaşıp giden o arabanın arkasından baktı, sonra da Hanım teyzeye döndü.

Hanım teyze ellerini, ayaklarını hissetmiyordu, ama soğuğu da hissetmiyordu. Geri döndü ve neredeyse topuğuna kadar kara bata çıka binanın yanından uzaklaştı.

Bütün gece kar yağdı, Bakü'de ısı sıfırın altına indi.

Bu kış gününün sabahında polis soğuk kulübesinde oturmuş, ellerini elektrik ocağının üstüne tutmuştu.

Polisin canı sıkındı, dolu mu yoksa boş mu diye çaydanlığın suyunu yokladı, elektrik ocağının üstüne koydu, sonra cebinden bir mendil çıkarıp pencerenin camlarını silmeye başladı. Bu sırada kulübenin küçük penceresinden yine demir kapının karşısında duran Hanım teyzeyi gördü. Polisi sabah sabah çağırışlar, iyice azarlamışlardı. Şu anda telefonla nöbetçiye haber vermesi gerekiyordu. Dün akşam arabanın önünü kesen kadın yine gelmişti. Ama polis bir müddet kadına baktı, sonra bu kadına ve bahtına söylene söylene hiç bir yere telefon etmedi. Kalkıp kulübeden dışarı çıktı, ihtiyatla sağa sola bakındı, sonra telâşla Hanım teyzeyle yaklaştı:

"Git buradan" dedi, "Seni görürlerse iyi olmaz".

Hanım teyze cevap vermedi, ancak durduğu yerden de kıpırdamadı.

"Hey, dinim imanım hakkı için, bundan kan kokusu geliyor! Yahu, bunun günahı benim başıma patlayacak, vallahi billahi öyle olacak...". Sonra polis biraz yumuşak bir sesle "Git eve, bacı..." dedi. "Zaten gelmedi. İki gün büyük toplantı olacak, o da orada olacak, işe gelmeyecek."

Hanım teyze yine hiç bir şey demedi, polis aynı ihtiyatla sağa sola bakınıp soğuk kulübesine döndü.

O karlı tipili kış günü Hanım teyze sabahtan akşama kadar o büyük binanın demir kapısı karşısında kaldırımın bir köşesinde durdu. O gün polis bir defa daha ihtiyatla oraya buraya baka baka Hanım teyzenin yanına geldi:

"Hey kadın, senin evin yok mu?" dedi "Çocuklarımın canına ant olsun ki gelmedi, burada yok. Büyük toplantı var, iki gün orada olacak... Yahu bacı, sen benim sözümü inanmıyor musun?"

Hanım teyze o gün ilk defa ağızını açıp söz söyledi:

"Aniden gelirse!..." Bu elbette, o yani ben sana ina-

nyorum, kendi işine bak, bana ehemmiyet verme demektir.

Polis:

"Yahu birden her şey olabilir!" dedi. "Şimdi ben burada yıkılıp ölebilirim, ne olacak?". Sonra bu iki günde bilmem kaçınıcı defa bu kadına söylediği sözlerin ehemmiyetsizliğinden emin olup paltosunun cebinden bir parça ekme çıkardı: "Al, ye bunu hiç olmazsa, hey aksi kadın!"

Hanım teyze:

"Çok sağ ol" dedi. "Git kendi ekmeğini ye, afiyet olsun"

Polis başka bir söz söylemedi, ekmeği cebine koydu ve kulübesine doğru giderken Hanım teyze arkadan dedi:

"Senden ben çok memnunum... İyi adamsın..."

Doğrusu Hanım teyzenin bu sözleri o karlı tipili kış günü hayatta dünyanın her yönünü görmüş o pos bırıklıklı polisi duygulandırmıştı.

Akşam oldu, binadaki adamların hepsi çıkıp gitti, kar tutmuş o lacivert perdelerin arkasında yanan ışıklar da söndü, polis de yerini başkasına devretti, ama Hanım teyzenin beklediği araba ne geldi, ne de gitti.

Üçüncü gün de böyle geçti. Hanım teyze sabah erkenden gece olana kadar, bina boşalana kadar burada durdu. Ama beklediği araba yine ne geldi, ne de gitti. Bir defasında avludan çıkan kara "emadin"de Muhtar'ı gördü. Ama Muhtar her zamanki gibi ciddi ciddi oturmuş, dosdoğru önüne bakıyordu. Bunun için kaldırımın bir kenarında duran kalın kaşlarının altından öfkeyle bakan Hanım teyzeyi görmedi.

Kara "emadin" yine mahalleye gelip Muhtargilin kapısında duruyordu, Muhtar arabadan inip eve gidiyordu ve hiç kimse Muhtar'a bir şey demiyordu. Hayli sonra Hanım teyze yaya geliyordu ve mahallede hiç kimse Hanım teyzeyle de bir şey sormuyordu. Herkes biliyordu ki

Hanım teyze sabah erkenden çıkıp gidiyor, ama nereye gittiğini hiç kimse bilmiyordu. Sadece Hanım teyzenin gittiği yere Abdülali'nin işi için gittiği herkesin malûmuydu.

Bütün mahalle Abdülali'nin yolunu gözlüyordu, Abdülali ise çıkıp gelmiyordu.

O küçücük Aliekber de Abdülali'nin yolunu gözlüyordu... O küçücük Aliekber de bütün mahalle halkı gibi, Hanım teyzenin o kara "emadin"den, o telefon cihazından, o kara meşin ceketten üstün çıkmasını çok istiyordu...

Dördüncü gün Hanım teyze yine gelip binanın karşısında durunca polis kulübeden çıktı, Hanım teyzeye baktı ve hafifçe başını salladı. Hanım teyze beklediği arabanın avluda olduğunu anladı.

Yine bütün gün kar yağdı ve Hanım teyze arada bir kalın yün şalını çırpıp çırpıp akşama kadar bekledi. Bina yine boşalmaya başladı, kar kaplı pencerelerde lacivert perdelerin arkasında yanan ve güçlükle sezilen ışıklar bir bir söndü, nihayet Hanım teyze o zil sesini işitti.

Polis telâşla ayağa kalktı, koşarak kapının önüne geldi, Hanım teyzeye baktı, sonra demir kapıyı açtı. O kara araba avludan çıkınca Hanım teyze sert adımlarla gidip tam arabanın önünde durdu, iki elini de arabanın kaputuna dayadı.

Şişman adam ilk gün olduğu gibi yine arabanın arkasına oturmuştu. Hanım teyzeyi görür görmez tanımıştı, öfkeyle polise baktı. Polis dimdik hazırol vaziyetinde durmuştu, eli de kulağının dibindeydi. Sanki canlı değildi, nefes almıyordu, âdeta bir tahta parçasıydı.

Sürücü arabadan inmek istedi, ama şişman adam: "Gereği yok" dedi. Sonra arabanın kapısını açtı: "Bu nedir böyle? Yine ne istiyorsun?"

"Sana sözüm var"

"Ne sözün var?"

"Şikâyetim var!"

"Kimden behey kadın, şikâyetin? Bu ne utanmazlıktır böyle?"

"Sendendir şikâyetim!... Bir de senin memurlarından!"

"Ne?" Şişman adam hayretle başını öne uzattı. "Ne dedin?"

Sanki bir rüzgâr esti, eli kulağının dibinde dimdik duran polisi bir iki defa yerinden salladı.

"Şikâyetim senden dedim, senin memurlarından! Adam değil misin sen? İnsan değil misin? Dünyayı bu arabayla mı zaptedeceksin?" Hanım teyze iki elini arabanın kaputuna dayamış duruyordu ve yerinden kıpırdamıyordu.

Şişman adam bedenine yakışmayan bir çeviklikle arabadan indi ve Hanım teyzeyle karşı karşıya durdu. Üstüne arabanın ışığı düşen kadının sımsıkı örtülü ince dudaklarına, hırstan mı, heyecandan mı, yoksa soğuktan mı bilinmez mosmor morarmış suratına baktı, kar düşüp donmuş şalına, uzun kat kat şalvarına, neredeyse dize kadar kara batmış ayaklarına baktı ve sordu:

"Bütün gün beni mi bekledin burada?"

Hanım teyze cevap vermedi.

Şişman adam polise;

"Bırak bunu içeri!" dedi ve ciddi adımlarla kulübeden geçip binaya döndü.

Hanım teyze ellerini arabanın kaputundan çekti, polise baktı, sonra şalını çırpıp ve şişman adamın arkasından kulübeden geçip binaya girdi...

... O gece benim hatırımdadır...

Mahalleye Abdülali'yi bırakmışlar, eve gelmiş diye haber yayıldı. O karlı tipili kış gecesi Aliabbas kişi, Hasanağa emmi ve Azizağa emmiyle birlikte Hanım teyzegile geldi, Abdülali'yle görüşüp hoş geldin dediler.

O gece biz de sokakta doyasıya kar topu oynadık, sonra Sarı Hamam'ın önünde ateş yakıp Balakerim'in başına topladık, gece yarısına kadar Balakerim'in özel

bir hevesle anlattığı o uzak ve sihirli hikâyeleri dinledik. Sanki mahallemize hiç kimsenin ummadığı bir bayram gelmişti, hiç kimse bizi eve çağırmadı ve biz de doyasıya ateşin başında oturduk.

Balakerim o gece insanların birbiriyle mücadelesinden, orduların birbiriyle savaşından, dünyanın büyük kavgalarından bahsetti, Ak Deve'nin insan gibi dile gelip konuşmasından söz etti...

Elbette ki dünyanın en büyük kavgasının pusuya yatıp bizi beklediği o vakitler hiç birimizin aklına gelmezdi. Çok az bir zaman geçecek, dünyanın en büyük kavgası mahallemizde erkek bırakmayacaktı, erkek olarak da bir biz kalacaktık, bir de Balakerim...

O güzel kış gecesinin sabahı, öğleye yakın sokağın aşağısında Muhtar'ın kara "emadin"i görüldü, herkes buna şaşırıldı. Çünkü Muhtar'ın kara "emadin"i yalnız sabahları Muhtar işe giderken ve akşamları işten dönerken görünürdü. Bu defa o kara "emadin" Muhtargilin kapısında durmadı, bizim ara sokağın önünde durdu, ben de koşa koşa ara sokağımızın başına geldim. Muhtar arabadan inip ara sokağın girişinde durdu, sokağa açılan kapılara baktı, sonra bana baktı ve sordu:

"Sen burada mı oturuyorsun?"

Ben evet anlamında başımı salladım.

Muhtar sordu:

"Onlar da burada mı oturuyor?"

Ben o zaman kimden söz edildiğini anladım ve yine başımı evet anlamında salladım.

Muhtar telâşla;

"Gel" dedi, "Göster bakalım, nerede oturuyorlar?..."

Ben önce Hanım teyzegilin nerede oturduğunu Muhtar'a göstermek istemedim, ama Muhtar'ın çok telâşlandığını gördüm. Ayrıca Muhtar'ın böyle telâşlanışının Hanım teyzenin gücünden kaynaklandığını da anlamıştım. Sonra onun küçük kulaklarına baktım ve neden-

se Muhtar'a acıyasım geldi, öne düşüp ara sokağa girdim, Muhtar da benim ardımdan geldi.

Anam eline kürek almış, avlu kapımızın ağzını kardan temizliyordu. Muhtar içeri girip selâm verdi, anam hayretle Muhtar'a baktı, ama selâmını almadı.

Muhtar yine bana baktı:

"Nerede oturuyor o?"

Ben başımla Hanım teyzenin cumbasını işaret ettim. Muhtar hemen tahta merdivenleri çıkmak istedi, ama bu sırada Hanım teyze cumbanın penceresini açtı ve avluya yöneldi.

Muhtar da Hanım teyzeyi gördü, tahta merdivenlerin üstünde durdu. O zaman ben hayatımda ilk defa bir insanın başka bir insanın bakışları altında, üstelik kayıtsız şartsız, yavaş yavaş nasıl kıpkırmızı kızardığını gördüm. O kış günü Muhtar'ın yüzü sanki ateş alıp yanıyordu, küçücük kulakları bile kıpkırmızı kızarmıştı. Elbette o küçücük kulakların kızartısı sadece o kış soğuğunun kızartısı, değildi.

Hanım teyze sordu:

"Ne istiyorsun?"

Muhtar mertçe söyledi:

"Bana senden özür dilememi emrettiler."

Hanım teyze o kış günü kıpkırmızı kızarmış Muhtar'ı o tahta merdivenlerin üstünde çok bekletmedi.

"İyi" dedi, "Ama çık git, bir daha ayağın bu avluya, bu sokağa değmesin!"

Muhtar avludan çıktı, sonra kara "emadin" in sesi geldi, sonra bu ses de yok oldu. Hanım teyze cumbanın penceresini kapattı, avluya her zamanki sessizlik çöktü ve bu sakinlik içinde yalnız anamın elindeki küreğin sesi, temizlediği karın hışırtısı işitiliyordu.

Birden Hanım teyze yine cumbanın penceresini aralayıp bana seslendi:

"Yukarı gel, Aliekber..."

Ben cumbaya çıktım. Hanım teyze cumbada otur-

muş, tek başına gutap pişiriyordu. Tavadaki sıcak gutaplardan birini alıp üstüne sumak serpti, bana uzattı:

"Al, ye, Aliekber!"

Ben ağzım yana yana o sıcak gutabı lezzetle yedim. Hanım teyze sordu:

"Gutaplar nasıl olmuş, Aliekber?"

Ben;

"Harika" dedim ve Hanım teyzenin bu gutabı birisi için özel olarak pişirdiğini anladım, yoksa hiç böyle soru sormazdı.

Gerçekten de öğle vakti Adil'in "polutorka"sı gelip ara sokağın önünde durdu. Adil arabadan inip evlerine çıktı. Hanım teyze hazırladığı büyük bir çıkını oğluna verdi ve Adil koltuğundaki bu çıkınla avluya inip beni çağırıldı:

"Gidelim Aliekber, işim var seninle"

Tabii büyük bir hevesle Adil'in arabasına bindim. Biz şehrin sokaklarından geçip giderken karla kaplanmış şehrin beyazlığı, sanki bizim mahallenin beyazlığı ve temizliği idi. Bu beyazlık ve temizlik, yabancı sokaklara geçmiş gibiydi ve bu yabancı sokakları bana yakınlaştırıyordu.

Adil, Hanım teyzenin verdiği çıkını benim yanıma koymuştu ve ben bu çıkının sıcaklığından, kokusundan gutap olduğunu anlamıştım.

"Nereye gidiyoruz?" diye sordum.

"Anam bu payı götürüp vermemizi tembihledi."

Adil arabayı büyük bir binadan biraz uzakta durdurdu ve demir kapının yanındaki küçük bir kulübeyi bana göstererek;

"Al bu gutapları Aliekber, götür, orada bir Ermeni polis var, ver ona. Onun için, çocukları için anam gönderdi, de!"

Ben çıkını alıp arabadan indim ve karlara bata çıka kulübeye gittim, kapıyı açtım. İçeride pos bıyıklı bir polis oturuyordu, ellerini yanındaki elektrik ocağının üstüne

tutmuş, ısıtıyordu. Hayretle bana baktı. Ben elimdeki çıkını onun önündeki küçük yazı masasının (Koca'nın yazı masası gibi bir masaydı) üstüne koydum.

"Hey, bu ne böyle?" diye sordu.

"Pay" dedim, "Hanım teyze gutab pişirmiş, size de gönderdi. Size, bir de çocuklarınıza."

Polis yine hayretle bir bana, bir de masanın üstündeki o özenle bağlanmış çıkına baktı:

"Ha-a-a?"

Ben:

"Evet" dedim.

"Hanım teyze kimdir, kurban olduğum?"

"Hanım teyze işte..." dedim. Çünkü bu soruya başka bir cevap bulamadım.

O pos bıyıklı polis birden;

"Bana bak, yoksa o kadın mı?" diye sordu ve âdeta yüzüne bir ışık geldi. "Yahu, çok sağ olsun! Ama, bu ne zahmet böyle? Vallahi, bu payı hiç kimseden almazdım, dinim imanım hakkı için, ama o kadın var ya, o başka bir kadındı!..."

Ben:

"Sağ olun" deyip kulübeden çıktım. Polis de ayağa kalkıp benim ardımdan kulübeden çıktı.

"Hey kurban" diye bağırdı. "O kadına benden çok selâm söyle! İşi düzeldi de ona muhakkak?! Bana bak, dinim imanım hakkı için, ben hiç öyle bir insan görmедim!... Tamam mı!..."

O günün akşamı mahallede, Muhtar'ın rütbesini indirmişler diye bir haber yayıldı. Çünkü işten eve yaya gelmişti. Muhtar, hayli müddet bu şekilde evden işe, işten eve yaya gidip geldi, o kara "emadin" görünmedi. Muhtar'ın böyle yaya gidip gelmesi hepimize tuhaf geliyordu, ama günlerden bir gün Muhtar'ı işe götürmek için yine bir kara "emadin" geldi. Bu defa da mahalleye, güya Muhtar iyi bir memur olduğu için rütbesini tekrar yükseltmişler diye bir haber yayıldı.

XIII

Yılda bir defa, iki defa babam beni de kendisiyle birlikte sefere götürürdü. Hem gezerdim, hem de trenle babama yardım ederdim. Ben bu seferlerden dünyadaki her şeyden daha çok hoşlanıyordum, trenle yol gitmek, babamla birlikte vagonu temizlemek, tren durduğunda babamla birlikte tanımadığım bilmediğim istasyonlarda trenden inmek, uzak istasyonlarda tanımadığım bilmediğim insanları görmek, her yerden bir yiyecek alıp hasır sepeti doldurmak, benim için dünyada mutluluk, sevinç denen bir şey varsa, oydu. Ama anam gençti, güzeldi ve onu tek başına bırakıp gitmek doğru değildi. Genelde ben anamın evde yalnız kalmasını, bizim için üzülmelerini istemiyordum. Ama yine de yılda bir iki defa babamla seyahate çıkıyordum (bu seyahatler Mohaçkale yahut Minvod gibi nisbeten yakın seyahatler oluyordu, en uzak olarak ise Rostov'a gidip gelirdik). Bir defasında sabah erkenden bu seyahatlerden birinden Bakü'ye döndük, eve girince anamın ağlamaktan gözlerinin kızarmış olduğunu gördük. Babam;

"Ne oldu?" diye sordu ve gülümsedi:

Babamın Aras nehrinden bu tarafta benden ve anamdan başka hiç kimsesi yoktu. Bu yüzden de gülümseyordu, çünkü eğer ben ve anam sağ salım gözünün önündeysen korkulacak bir şey yok demektir.

Anam yine hıçkırdı ve dedi:

"Zavallı Kübra, Muhtar'ın karısı, dün rahmetli oldu"

Babam ciddileşti ve;

"Allah rahmet eylesin..." dedi.

Kübra teyzegilin balkonundaki saksılar, saksılardaki çiçekler birden bire gözlerimin önüne geldi. O çiçekler dünden beri Kübra teyzesizdi, o çiçekler dünden beri Kübra teyze için üzülyordu. Kübra teyze de, çiçeklere de çok acıyasım geldi.

Muhtar, Kübra teyzeyi imamsız defnettirdi. Çünkü

Muhtar'ın din düşmanı olduğu, Muhtar gibi bir adamın kendi ölüsü için imam çağırmasının sıradan halka kötü etki edeceği söyleniyordu.

Gerçi mahalleimizde Muhtar'ın gizlice Molla Esedulah'a para verip yasin okuttuğu, kimseye söylememesi için korkuttuğu da söyleniyordu. Gerçekten böyle miydi, yoksa değil miydi, bilmiyorum, ama böyle bir söylenti de dolaşıyordu.

Kübra teyze öldü, Muhtar tek kaldı. Sonra savaş başladı ve biz artık Kübra teyzenin pişirdiği o tatlı, o sıcak peraşkilerden yemedik.

XIV

Öbür odadan royal¹ sesi geliyor, kızım Bach'ın prelüdlerini² çalıyor.

Bach'ın prelüdları klasiiktir, her zaman insanlarla birlikte olacak. O prelüdlar yüz yıl önce çalınmışlar, bugün onları benim kızım çalıyor, yüz yıl sonra da birileri onları çalacak.

Ama Balakerim'in kavalla çaldığı havaları bir daha hiç kimse dinlemeyecek.

Bach büyüktü, ama Balakerim bir hiçti.

Hiçlerin türküsü ebediyen susar.

Bu çok acıdır...

XV

Son zamanlarda sık sık aklıma Gülağa geliyor...

Gülağa şimdiki gibi gözlerimin önünde; uzun boylu, kartal gagası gibi sivri burunlu, ince kara bıyıklı bir oğlandı. Bıyıkları sanki kapkara ince ipekten yapılmıştı. Bir

¹ Royal: Telli bir müzik aleti (a.n.)

² Prelüd: Musiki eserine giriş veya piyano için müstakil bir şekli olmayan müstakil musikili piyes (a.n.)

de Gülağa'nın çeşit çeşit küçük aletleri gayet iyi hatırımdadır. Şu anda da Bakü'de, başka şehirlerde, dışarıda saat tamirhaneleri görünce, saatçi aletleri görünce hemen Gülağa aklıma geliyor.

Gülağa saat tamircisiydi ve mahallemizde kimin evinde saat bozulursa Gülağa bir fırsatını bulur gelirdi, küçük çantasını açıp aletlerini çıkarırdı. Kol saati ise sağ gözüne kalın bir gözlük takardı ve hemen saati onarıp telâşla çıkar giderdi (tabii para almazdı).

Gülağa neden böyle acele ederdi, neden vakti az olurdu, çünkü gece gündüz karısı Suna'yla birlikteydiler. Sabah erkenden evden beraber çıkarlardı, Gülağa kendi tamirhanesine giderdi, Suna çalıştığı dikiş fabrikasına giderdi. Akşam da işten sonra yine görüşüp eve beraber dönerlerdi, kapılarını kapatıp bütün akşam evlerinde olurlardı veya yeniden evden çıkıp kol kola sinemaya giderlerdi. Hatta mahallede tiyatroya gittikleri de söylenirdi.

Gülağa ile Suna gibi bizim mahallenin hiç bir karı-kocası halkın gözü önünde böyle kol kola girip yürümemişti. En tuhafı mahalle halkı Gülağa ile Suna'nın böyle kol kola gezmelerini kabul etmişti. Sanki bütün mahallenin kanunu kaidesi bu genç karı koca için geçerli değildi.

Bir defa nevrüz bayramı arefesiydi, akşam çatal dutun altında Balakerim'in başına toplaşmıştık. Balakerim hayli müddet kaval çaldıktan sonra birden bire şöyle dedi:

"Çok eski devirlerde bir Süleyman peygamber vardı, biliyorsunuz, size anlatmıştım. Bu Süleyman peygamberin bir karısı vardı, adı Belkis'ti, çok da sadık bir kadındı. Bir de bir deve kuşu vardı, bu kuşun adı da Bubbu kuşu idi. Bu Bubbu kuşu Süleyman peygamber ile Belkis'in sırlarını birbirlerine ulaştırırdı. Gülağa da, işte bu Süleyman gibidir. Suna da Belkis'tir. Bubbu kuşunu sorarsanız, o da Gülağa ile Suna'nın bizatihi kendileridir..."

Ve çatal dutun altında oturduğumuz o akşam, Balakerim'in epey zamandır Gülağa ile Suna için kaval çalmakta olduğunu anlamıştım. Aslında Balakerim'in her defasında ansızın kavalını sarı ceketinin cebinden çıkarıp çalmaya başladığında bu musikiyi bilemediğim birisine ithaf ettiğini, Balakerim'in bilemediğim birisinin hakkında düşünceye daldığını anlamıştım.

Savaş başladıktan sonra Gülağa cepheye gitti, öldü. Gülağa'nın ölüm haberinden sonra bir hayli zaman geçti, Suna da bir yerlere göç etti ve ben bir daha Suna'yı görmedim.

Savaştan bir kaç yıl sonra nerede kimden kulağıma geldi bilmiyorum, güya Gülağa hakkındaki kara haber doğru değilmiş, güya geri dönüp gelmiş diye bir haber işitmişim, şimdi hatırlıyorum. Ama bu haberin de ne derece doğru olduğunu bilemedim...

... Suna da sık sık gözlerimin önüne geliyor ve ben Suna hakkında düşünceye dalıyorum...

XVI

Aliabbas kişi bazen İbadullah'tan söz edilince şöyle derdi:

"Allah Hamidullah'a rahmet eylesin!... İyi ki vaktinde göçtü bu dünyadan, bu zayıtı görmedi!..."

Aliabbas kişinin bu sözleri her zaman bana tesir etmiştir, hatırımdan hiç çıkmamıştır. Bu sadece İbadullah'tan ödüm koptuğu için değildi, yüzünü bile görmediğim o rahmetli Hamidullah kişiye de, Emine teyzeye de acıyasım geliyordu. Hem de bazen biz kavga edince ya da kötü bir şey yaptığımızda ve analarımız bize kızınca şöyle derlerdi: "Vallahi korkarım sonunda Mehmetbakır olacaksınız!..." "Ol, ol, Mehmetbakır ol da, rezil et bizi bu âlemde!..." "Aman, sen de benim için Mehmetbakır'sın zaten?!"

Bazen anama sorardım:
 "Mehmetbakır kim?"
 Anam telâşla:
 "Hiç kimse. Yat!" derdi.
 "Biliyorum, Aliabbas kişinin oğlu..."
 Anam öfkelenirdi:
 "Çocuksan, çocuk işinle meşgul ol!... Sana yat demi-
 yor muyum?!"

Aliabbas kişi bizim ara sokaktan biraz aşağıda, Sarı Hamam'ın yanında oturuyordu. Bütün mahallede Aliabbas kişinin hatırını en çok sayan kişinin Hanım teyze olduğunu herkes biliyordu. Aliabbas kişi de Hanım teyzenin hatırını en çok sayan kişiydi.

Aliabbas kişi tek yaşadığı için mahallenin kadınları ona sık sık pay gönderirlerdi. Ama Aliabbas kişi mahallenin bütün kadınlarının, hatta kapı bir komşuları Ağahüseyin emminin karısı Sakine teyzenin bile yemek pişirip gönderdiği payı geri çevirirdi (tabii Aliabbas kişi değil, bir başkası olsaydı, payı geri çevirdiği için araya kırgınlık girerdi, ama Aliabbas kişiye incinmek olmazdı. Çünkü o mahallenin ak sakallısıydı.). Sadece Hanım teyzenin payını kabul ederdi. Hatta bazen gümüş nakışlı bastonunu takırduta takırduta bizim avluya gelirdi, aşağıdan yukarı Hanım teyzeye seslenirdi. Hanım teyze cumbadan uzanırdı.

"Hanım, canım balkabağı gutabı çekti. Yarın öbür gün imkânın varsa balkabağı gutabı pişir benim için..." derdi.

Bu, Aliabbas kişi Hanım teyzeyle çok hürmet ediyor, Hanım teyzeyi kendine yakın buluyor ve bunun için de rahatça sipariş veriyor demekti.

Aliabbas kişi, Hanım teyzenin babası ve bir de Settâr Masum vaktiyle çok sıkı dostmuş derlerdi. Bu dostlardan şimdi sadece Aliabbas kişi sağ kalmıştı, kocamıştı, bastonla yürüyebiliyordu, yalnızdı, ama sağdı.

Sarı Hamam'ı Aliabbas kişinin babası yaptırmıştı ve bu yüzden de bizim mahallenin yaşlı adamları ile bizden yukarıdaki mahallelerin halkı da çoğu zaman Sarı Hamam'a Hacı Kasım Hamamı derlerdi. Çünkü Aliabbas kişinin babasının adı Hacı Kasım imiş. Vaktiyle Sarı Hamam Aliabbas kişinin özel mülküymüş, Bakü'de Sovyet hakimiyeti kurulduktan sonra ise uzun müddet hamamın müdürü olarak çalışmış, ihtiyarlayınca da emekliye ayrılmıştı ve yerini kapı bir komşusu Ağahüseyin emmiye vermişti. Aliabbas kişinin karısı Halime teyze ölmüştü ve bu yüzden de mahallenin kadınları Aliabbas kişiye hizmet etmek istiyorlardı. Ama bu hususta (ve genelde!) Aliabbas kişinin karakteri sertti. Hanım teyze dışında öbür kadınların hizmetleri boşuna oluyordu. Aliabbas kişinin tek kızı Nisa teyze de babasının sadece Hanım teyzeyle hürmetini kabul ediyordu. Hanım teyzenin gönderdiği paya ve Hanım teyzeyle verilen siparişlere olumsuz bakmıyordu. Nisa teyze Maştağa'da kocadaydı, kocası kasapı, tek çocukları, torunları vardı. Nisa teyze de, kocası da, çocukları da bütün yalvarmalarına rağmen Aliabbas kişiyi köye, kendi yanlarına götüremiyorlardı (Aliabbas kişi "Beni öldürmek mi istiyorsunuz? Mahallesiz bir gün bile yaşayamam ben!..." diyordu). Haftada bir iki defa banliyö trenine -"elektrikli tren"- binip geliyorlardı, silip süpürüyorlardı, yıkayıp ütölemek için elbiselerini alıp dönüp gidiyorlardı.

Bazı geceler yağmur yağınca veya şiddetli lodos ya da poyraz esince ve Aliabbas kişi evinde tek başınayken Hanım teyze, Cafer'e, Adil'e, Abdülali'ye, Koca'ya, Cebraile'ye ya da Ağarahim'e şöyle derdi:

"Gidin bir halini hatırını sorun, bakın bakalım kişi ne yapıyor?..."

Bazen sonbaharın başlarında sabah sabah fırtına çıkardı, neredeyse sokağımızdaki o çatal dut ağacını kökünden çıkarıp götürülecek... o zaman Cafer, Adil, Abdülali, Cebraile, Ağarahim isteyken, Koca enstitüdeyken, ya-

ni evde hiç kimse olmadığında Hanım teyze cumbadan bağırırdı:

"Aliekber, hey Aliekber! Git bak bakalım kişi ne yapıyor?... Bir şey lâzım değil miymiş ona?..."

Ben, rüzgâr başımdan almasın diye bir elimle kalpağımı, bir elimle de ceketimin eteklerini tutup rüzgâra karşı koşarak gidip Aliabbas kişinin gece gündüz hep sürgüsüz olan kapısını açardım. İçeri girerken de;

"Hanım teyze soruyor, nasılsın?" derdim.

Aliabbas kişi kaşlarını çatardı. Kızıyor mu yoksa şaka mı ediyor, anlayamazdım. Çünkü Aliabbas kişi genel de hem öfkeliydi hem de şakacı bir kişiydi.

"Yavrum, İran'da insana selâm vermezler mi?..." diye sorardı.

O küçücük Aliekber omuzlarını çekip;

"Bilmiyorum..." derdi.

"Niye yavrum? Sen İranlı değil misin?"

"Yok"

"Peki nerelisin?"

"Bizim mahalleli!"

Aliabbas kişi bu defa aleni gülerdi:

"O zaman, ey bizim mahalleli, önce Allah selâmını ver, sonra sözünü söyle..."

Ben yeni baştan selâm verirdim:

"Selâm"

"Hay babana rahmet! Allah babana da can sağlığı versin, İranlı olsa ne olur, iyi adamdır!... Aleykümselâm, erkek parçası! Nasıl mıyım? Her şey yolunda, sadece bezm-i Süleyman'ım¹ eksik!..." Aliabbas kişi yine gülümserdi. "Biliyor musun Aliekber, senin adaşın Mirza Aliekber çok büyük bir kalem ehlidir!... Demiş ki, ihtiyar servet zengini olsa da kolunda bir çocuk kadar kuvvet olmaz!... Anladın mı?"

¹ *Bezm-i Süleyman*: Dine göre Süleyman peygamber yeryüzündeki bütün canlıların dilini bilir ve istediği zaman kuşları, hayvanları meclisine toplarmış, bu meclise verilen addır (y.n.).

Ben başımı sallardım, yani evet anladım derdim. Tabii aslında bu sözlerden hiç bir şey anlamazdım. Sonra Aliabbas kişi derdi:

"Allah Mirza Aliekber'e rahmet eylesin, ne söylediğini biliyormuş! Allah Mirza Settar'a da rahmet eylesin, Sabir'in delisiydi, şiipleri dilinden düşmezdi... Çünkü kendisi de Sabir gibi halkın sevdiği bir adamdı..."

Anam bizim evde Fethullah Hatem'in arkasından her konuştuğunda, Fethullah Hatem'in fotoğrafı çıkmış gazete parçası ile mutfaktaki gaz ocağını silip temizlerken benim hatırıma hep Aliabbas kişi gelirdi. Çünkü Aliabbas kişinin dostu Settar Masum'un akıbeti, anamın dediklerini tasdik ediyordu ve benim dünyamda anamın bu sözlerine, bu hareketlerine haklılık kazandırıyor.

Aliabbas kişi çoğu zaman elinde kehribar tesbihiyle oynayarak, tahta iskemlenin üstüne serilmiş minderde otururdu. Ayaklarından biri altında olurdu, öbürünü de kaldırıp iskemlenin üzerine koyardı. Aliabbas kişiyi böyle yumak gibi büzülmüş iskemlenin üstünde oturmuş halde görünce, bu kişi mahallemizde yaşayan sıradan insanlardan değil, başka bir âlemden gelmiş, belki de Balakerim'in anlattığı o sırlı âlemden gelmiş diye düşünürdüm. Ya da bazen bana öyle gelirdi ki Tanrı'nın sıfatı da mutlaka Aliabbas kişinin sıfatı gibidir, böyle saçı kaşı ağarmış, ak sakallı... Ama öksürünce sıradan insanlar gibi öksürürdü ve öksüre öksüre şöyle derdi:

"Aliekber, madem ki geldin, sana bir sırrımı açayım". Aliabbas kişinin gözleri yine gülerdi. "Bilirsin işte, şimdi yirminci asrın ilk yarısıdır. Biliyor musun, asır ne demektir? O bedbaht oğlu bedbaht Balakerim anlatmadı mı size, asır nedir? Asır, yüz yıl demektir. Sen yirmibirinci asırda yaşayacaksın, o zaman benim şimdiki halimden daha genç olacaksın... Bir de o zaman Deccal zuhur ettiğini mi gördün Aliekber, ben Mehdi'ym mi dedi... O zaman sen, Aliekber, bil ki yalan söylüyor o köpek oğlu Deccal, Mehdi değildir. Mehdi Sahibüzzaman daha son-

ra zuhur edecek, tamam mı Aliekber? Allah izin verirse yirmibirinci sırada bu sözlerimi hatırlarsın, o zaman belki beni de hatırlarsın." Aliabbas kişi yine gülümserdi ve ben şaka mı ediyordum, yoksa bu anlaşılmaz sözleri gerçekten mi söylüyor, anlamazdım. "Tamam mı Aliekber?"

Ben tamam anlamında başımı sallardım, çünkü zaten Aliabbas kişinin söylediklerinden hiç bir şey anlamıyordum. Yine bir elimle kalpağımı, öbür elimle ceketiminin eteklerini tutarak bu defa koşa koşa (çünkü dönerken rüzgâr arkadan eserdi) avlumuza gelirdim. Hanım teyze sorardı:

"N'oldu Aliekber? Kişi nasıl?"

Ben;

"İyi" derdim, "Ancak öksürüyor."

Akşam Hanım teyze Cafer'e, Adil'e, Abdülali'ye, Cebrail'e veya Ağarahim'e, en çok da Koca'ya (çünkü Koca tıp okuyordu) bir parça keçi yağı verirdi:

"Git, kişinin beline sür bir az" derdi. "Soğuk algınlığını çekip alsın..."

Tabii anam, Aliabbas kişi gibi bir adamın Mehmetbakkır gibi bir oğlundan söz etmesini istemezdi. Ama buna rağmen ben her şeyi bilirdim. Balakerim, bu hadisenin yirmili yılların başında, yani devrimin ilk yıllarında meydana geldiğini söylerdi...

... Kaç gündür ben bu hadiseyi düşünüyorum. Bazen bu hadise benim gözlerimin önünde cereyan etmiş sanıyorum...

Bir güz akşamı sonra eriyor, gece başlıyordu. Yağmur da gitgide şiddetleniyordu, suyun sırtı rüzgârın sesine karışmıştı. Rüzgâr yağmuru Aliabbas kişiyi sokak penceresinin camına her çarpışında sanki kişinin yüreğinde bir şeyler kırılıyordu, sebebini bilmediği bir huzursuzluk meydana geliyordu.

Aliabbas kişi, sanki o güz gecesinin ömür boyu sürecekti azabını önceden hissetmiş gibiydi.

Aliabbas kişi masanın üstünde yanan gaz lâmbasının ışığında Mehmetbakkır'a bakıyordu ve oğlunun da huzursuz olduğunu açık biçimde görüyordu.

Mehmetbakkır köşedeki sedirin üstünde oturmuş, yedi numara gaz lâmbasının alaca karanlığında, bir yerlerden eline geçirdiği gazeteyi okuyordu. Sık sık kalkıp sokak penceresine gidiyor, camdan dikkatle dışarı bakıyordu.

O güz günü sabah erkenden Halime teyzenin başı ağrıyordu. Kadın bütün günü üzgün geçirmişti. Yemeği pişirmiş, ev işlerini görmüştü ve artık iyice yorgun düşmüştü. Mendille başını sarıp yatağına girmişti, uykulu uykulu;

"Niye yatmıyorsunuz?" diyordu.

Aliabbas kişi soyunmuş, entarisiyle yatağın üzerine oturmuştu. Ama yüreğindeki huzursuzluk bırakmıyordu veya nedense uyumak istemiyordu.

Mehmetbakkır on sekiz yaşındaydı, Aliabbas kişinin tek oğluydu (bir de Nisa vardı ve Maşağa'da kocadaydı). Aliabbas kişi yedi numara lâmbanın ışığında oğlunun yeni terlemiş bıyıklarına baktı. Bir fikir Aliabbas kişiyi alıp eskilere götürdü, kendinin böyle genç olduğu zamanlara götürdü. Kişiyi, bu tarihten kırk beş yıl değil de, bin yıl geçmiş gibi geldi. Çünkü gençlik öyle uzaklarda kalmıştı ki, kırk beş yılın yükü o kadar ağır olmuştu, o kadar keşmekeşli olmuştu ki sıradan yılların gününe, sıradan yılların hatırasına sığmıyordu.

Aliabbas kişi sordu:

"Niye yatmıyorsunuz?"

Mehmetbakkır;

"Gazeteyi okuyup da yatacağım..." dedi.

Aliabbas kişiyi, Mehmetbakkır gözlerini gizlemek istiyor gibi geldi, babasından tarafa bakmamaya çalışıyor gibi geldi. Mehmetbakkır'ın sözlerinde, daha doğrusu söylediği sözlerin telâffuzunda bir sun'ilik vardı, bunu sadece bugün değil, son zamanlarda arada bir hissediyordu.

O yağmurlu rüzgârlı güz gecesi sanki birden bire Aliabbas kişinin eli kıpkırmızı köze değdi, irkildi, kendi kendine "Lânet şeytana!" dedi. Sonra kalkıp bir sigara yakmak istedi, ama Halime'ye acıdı. Çünkü Halime yorulmuş, bitkin düşmüştü, bütün gün başı ağrıyordu. Aliabbas kişi, kadının şimdi de sigara dumanı altında yatmasını istemedi.

Aliabbas kişi;

"Kör edeceksin gözlerini" dedi. "Söndür ışığı, git yat". Aliabbas kişi 'Çok okudun, diyelim ki sonunda Settara Masum oldun, daha sonra ne olacak?' demek istedi. 'Zavallı adamı o kadar asabileştirdiler ki, yazdığı gazelle-ri okuyanlar da, okumayanlar da o kadar üstüne düşüp ifşa ettiler ki, zavallı Mirza, hangi çareye baş vuracağını bilemedi'. Ama Aliabbas kişi bu hususta bir şey demedi. Çünkü önce Settara Masum olmak o kadar kolay bir şey değildi. İkincisi de her halde Settara Masum olmak, Settara Masum'un gazellerini okumadan o gazellerdeki güle, bülbüle zararlı bir şey aramaktan kat kat üstündü. "Söndür ışığı, söndür, yatalım."

Mehmetbakır;

"Şimdi" dedi ve ayağa kalktı.

Bu sırada yağmurun sırlıtısı, rüzgârın uğultusu arasında önce bir araba gürültüsü işitildi, sonra arabanın ışığı pencereden odaya düştü. Aliabbas kişi, gece vakti kapılarının ağzında duran bu arabaya hayret etti (genellikle Bakü'nün bu dağlık sokaklarından faytonlar geçerci, arabalar buralara çıkmazdı).

Mehmetbakır, ayak üstü donup kaldı. Aliabbas kişi, oğlunun ayak üstü böyle donup kalışını açıkça hissetti. Oda alaca karanlıktı, ama Aliabbas kişi bu alaca karanlık içinde Mehmetbakır'ın bembeyaz kesildiğini gördü. Ayrıca oğlunun kalbinin neredeyse yerinden fırlayacakmış gibi çarptığını da hissetti.

Sokak kapısını kuvvetlice vurdular. Aliabbas kişi önemli bir hadise olduğunu anlamıştı, bu öyle böyle bir

kapı çalmak değildi. Yerinden kalktı, ceketini omzuna aldı. Küçük aralığa geçip dış kapının yanında durdu:

"Kim o?"

"Aç! Hükümetin adamlarıyız!"

Dışarıdan gelen bu seste öyle bir sertlik ve emredicilik vardı ki burada daha başka bir söze gerek kalmamıştı. Aliabbas kişi yeniden odaya geçerken;

"Şimdi" dedi, "Bir dakika bekle."

Aliabbas kişi Halime'nin hemen kalkıp giyinmesi, bu yabancı adamların karısını gecelikle görmemesi için telâşlanıyordu. Ama dışarıdaki ses daha sert ve emredici bir tonla dedi:

"Çabuk aç! Hemen aç! Kıracağız kapıyı!"

Aliabbas kişi Halime'ye;

"Kalk giyin! Giyin!" diyordu. Halime teyze de yatağın ortasında oturmuş, uyuklu gözlerini ovuştururken neler olduğunu anlayamıyordu.

Aliabbas kişi Halime teyzeye;

"Çabuk ol, giyin!" diyordu. Ama Halime teyze giyinmeye fırsat bulamadı. Çünkü bu defa kapıyı öyle sert çaldılar ki Aliabbas kişiginin dış kapısının zayıf kilidi dayanamadı, kırıldı ve kapının çarpılıp açılmasıyla üç kişinin odaya girmesi bir oldu.

Bu adamlardan birinin sırtında uzun kışık askeri palto vardı, öbür iki kişi ise kara deri mont giymişlerdi. Kapı ağzında yağmurun altında durdukları için üçünün de üstünden sular sızıyordu. Uzun paltolu adam sert ve seri adımlarla masaya doğru yürüyüp gaz lâmbasının ışığını sonuna kadar açtı, oda aydınlandı, ama lâmba is vermeye başladı ve is kokusu hemen odaya doldu. Sanki bu is kokusunu içeri giren o üç kişi kendileriyle birlikte getirmişti, sanki bu is kokusu o uzun paltolu, o kara deri montuların kokusuydu.

Halime teyze gözünü is çıkaran gaz lâmbasından çekemiyordu, çünkü ateş, gece vakti is çıkarırsa o gece eve şeytan geleceğine işaret sayılırdı.

Uzun paltolu, odanın ortasında hiç kıpırdamadan duran Mehmetbakır'a kibirli bir bakış fırlattı, sonra gelip Aliabbas kişinin karşısında durdu ve şöyle dedi:

"Demek ki kapını hükümetin yüzüne kapatıyor-sun?!"

"Niye kapatayım? Kapatmıyorum... Benim hükümetten gizli bir işim yok ki..."

"Peki niye açmıyordun?"

"Gecenin yarısı, evlât ayal var evde..."

"Demek ki evlâdının ayalının kaygısına düşünüyorsun, ama hükümet adamlarını yağmurun altında bekletiyor-sun, öyle mi?!"

Meşin montlulardan biri dedi:

"Bunun nefesi düşman nefesidir!"

Uzun paltolu;

"Böylelerini az görmedik biz!" dedi. "Paraları getir!"

Aliabbas kişi, bu uzun paltolu kişinin sözlerini doğru anlamadığını sandı:

"Neyi getireyim?"

"Paraları!"

"Hangi paraları?"

"Fakir fukarayı soyarak topladığın paraları!"

Aliabbas kişi;

"Ben hamamcıyım" dedi, "Soyguncu değilim!"

"Demek soymuyorsun yoksulları?"

"Kendi kendimi soyamam ya! Ben kendim zaten yoksulum..."

Uzun paltolu adam, parmağını uzatıp neredeyse Aliabbas kişinin gözünün içine sokacaktı:

"Böyleleri paraları kendiliğinden getirip hükümete vermez!" dedi. "Böyleleri parayı kendilerinden bile çok severler. Açlık kıtlık var, halk yiyecek ekme bulamıyor, böyleleri ise paranın pulun üstünde oturuyor. Sen vermezsen kendin bilirsin, bulamayacağız mı sanıyorsun? Arayın!"

Meşin mont giymiş iki asker odayı aramaya başladı.

Gaz lâmbasının ışığı hâlâ is çıkarıyordu, yatağına oturup yorgana sarınmış Halime teyze arada bir elinde olmadan kalkıp lâmbanın ışığını kısmak istiyordu, ama o uzun paltoluya, deri montlu iki askere bakınca yerinden kıpırdamıyordu.

Mehmetbakır odanın ortasında ayak üstü durmuştu, kımıldamıyordu. Aliabbas kişi, oğlunun bembeyaz kesilmiş yüzüne bakarak şöyle düşünüyordu: Bu üç askerin böyle içeri girmeleri, evi böyle alt üst etmeleri oğlunu öfkeli kılardı, onun için böyle bembeyaz kesilmişti, böyle durup kımıldamıyordu. Kişi, Mehmetbakır gençtir, delikanlıdır, birden elinden bir kaza çıkar, bu adamlara hücum eder, vurur onlara, söver sayar ve ondan sonra da bunların elinden kurtarmak mümkün olmaz, bedbaht olur çocuk diye ihtiyat ediyordu.

Evet, Aliabbas kişi böyle düşünüyordu, ama bütün bu fikirlerle birlikte, Mehmetbakır'ın yüzünde, duruşunda başka bir şeyin de var olduğunu görüyordu. Aliabbas kişi bunun ne olduğunu bir türlü anlayamıyordu.

Odada, mutfakta, holde o iki askerin yoklamadığı yer kalmadı, köşe bucak kalmadı. Bu adamlar her defasında dolabın gözünde, kazanın içinde elbiseden çamaşırdan, yatak çarşafından, sofraya bezinden veya soğandan, sarımsaktan, nohuttan başka bir şey bulamadıkça, uzun paltolu adam gitgide artan bir öfkeyle Mehmetbakır'a bakıyordu.

Aliabbas kişi, uzun paltolunun Mehmetbakır'a attığı o öfkeli bakışları görüyordu ve bu bakışları bir türlü yorumlayamıyordu, bu bakışların mânâsını anlayamıyordu. Ama bu bakışlarda hoş gitmeyen, insanın tüylerini diken diken eden bir şeyler hissediyordu.

Lâmbanın şişesinin üst kısmı isten kararıyordu ve bu yüzden odanın duvarlarının yukarı taraflarına da sanki gölgeler düşüyordu.

Rüzgâr arada sırada yağmuru yine odanın sokak penceresinin camına çarpıyordu. Ama Aliabbas kişi buna

dikkat etmiyordu. Mehmetbakır da deminki gibi sokağa bakmıyordu.

Deri montlulardan biri mutfakta elini neredeyse koltuğuna kadar un çuvalına sokup içinde para arıyordu. Bu sırada burnuna un dolduğu için sık sık aksırmaya başladı. Bu adam aksırdıkça uzun paltolu âdeta daha da asabileşti, öfkeli gözleri yerinden oynamaya başladı:

"Para nerede?" diye bağırdı. İşin tuhafı Aliabbas kişi, uzun paltolu adam kendisine, yani Aliabbas kişiye değil, Mehmetbakır'a bağınyormuş sandı.

Deri montluların ikisi de elleri boş gelip uzun paltolunun yanında durdular. Uzun paltolu bilmem kaçınıc defa odayı dikkatle gözden geçirip Halime teyzeye baktı:

"Bunun yatağını yorganını arayın!" dedi.

Mehmetbakır kıpkırmızı kızardı.

Aliabbas kişi;

"Azerbaycanlı değil misin sen?" dedi.

Uzun paltolu;

"Senin gibi Azerbaycanlı olup ülkenin bu açlık zamanında yoksuldan yetimden para saklamaktansa çingene olmak daha iyi!" dedi.

Halime teyze, sarınıp oturduğu yorganı daha sıkı göğsüne bastırdı.

Aliabbas kişinin beyninde bir düşünce o anda nabız gibi vuruyordu: Mehmetbakır'a mukayyet ol! Mehmetbakır'a mukayyet ol! Mehmetbakır'a mukayyet ol! Ama birden bire her şey hatırından çıktı. Aliabbas kişinin bütün varlığı böyle bir rezillığe dayanamadı, bu yabancı adamların önünde karısını geceliğiyle ayağı yalın, başı açık görmektense ölmek yüz defa daha iyiydi. Aliabbas kişi artık her şeyin bittiğini fark etti, bu yaşında şimdi uzun paltolu adamın üzerine atılacaktı, hiç olmazsa içindikileri boşaltacaktı.

Halime teyze yorganı daha da sıkı sıkı göğsüne bastırılmış, yatağın üzerinde oturuyordu, gözleri Aliabbas kişideydi. Halime teyze o anda her şeyi anladı, otuz yıl aynı

yastığa baş koyduğu Aliabbas kişinin gözlerinden her şeyi okudu. Birden ayağa kalktı, büründüğü yorganla beraber yatağından bir adım kenara çekildi. Aliabbas kişiye fırsat tanımadı, telâşla dedi:

"Gelin, gelin, kurbanınız olayım, gelin, arayın! Ne olacak? Herkes kendi işini yapacak tabii!... Gelin, gelin, arayın... Ancak hangi ciğeri yanasılarsa sizi aldatmışlar!..."

Deri montlulardan biri yastığı yoklayıp bir kenara attı, döşeği yoklayıp öbür tarafa iteledi. Sonra Halime teyzenin büründüğü yorgana baktı.

Halime teyze;

"Kardeşim, vallahi bu yorganda hiç bir şey yok!..."

Uzun paltolu;

"Biz Allah'a filan inanmayız, kadın!" dedi.

"Neye inanıyorsanız, söyleyin, ona ant içeyim. Bu yorganda para yok, kardeş!..."

Uzun paltolu adam Mehmetbakır'a baktı, Mehmetbakır gözlerini gizledi. Uzun paltolu bağırdı:

"Peki hani paralar?"

Sükût çöktü, sanki yağmur kesilmiş, rüzgâr durmuştu. Sonra Mehmetbakır -sanki ayakları odanın tahta döşemesine yapışmıştı- güçlükle ayaklarını çekerek odanın bir köşesinde duvara dayanmış sekiye yaklaştı, eğilip sekiyi yerinden kıpırdattı ve zorlana zorlana kenara çekti. Sekinin altında, tahta döşemede ağzı küçük bir kilitle bağlı ufacak bir kapı vardı.

Uzun paltolu adam tahta döşemedeki o ufacak gizli kapıya baktı, sonra Aliabbas kişiye baktı. Onun gözlerinde şu anda öyle bir nefret vardı ki sanki insana, yani Aliabbas kişiye değil, dünyanın en pis mahlûğuna bakıyor gibiydi.

Mehmetbakır o ufacak kapının yanından kenara çekildi.

Aliabbas kişi hiç bir şey demiyordu.

Ayak üstü duran Halime teyze büründüğü yorganın içinde üşüdü, titremeye başladı.

Rüzgâr yine arada sırada yağmur darbelerini sokak penceresinin camına vuruyordu.

Gaz lâmbasının isisi lâmbanın şişesini tamamen kap-kara etmişti. Odanın duvarlarının üst kısımlarına da karanlık çökmüştü.

Uzun paltolu;

"Kırın!" dedi.

Uzun paltolu neredeyse Aliabbas kişinin yüzüne tükürecekti.

Deri montlulardan birisi aceleyle mutfaktan getirdiği bakır kepçenin sapıyla döşemedeki o gizli ufacık kapının küçük kilidini kırdı ve kapıyı kaldırıp açtı. Döşemenin altında küçük bir odacık vardı. Uzun paltolu adam tüteyen gaz lâmbasını masanın üstünden kapıp sür'atle yanına geldi. Lâmbanın ışığı bu sür'atin yelinden titredi, odanın duvarlarının üst kısımlarındaki o karanlık gölgeler de titredi. Sonra uzun paltolu adam elindeki gaz lâmbasını ileri tutup odacığı aydınlattı: İçeride yüzüne açık kahverengi deri çekilmiş dört köşeli, uzun boylu bir sandık vardı. Bu sandığın ağzı da küçücük bir kilitle kitlenmişti. Deri mont giymiş adam, elinde tuttuğu kepçenin sapını bu ufacık kilite de geçirip kanırmak istedi. Ama kilit çok küçük ve zarif olduğu için, kepçenin sapı onun demirine geçmedi. Deri montlu adam bu kilidi eliyle çekip koparttı.

Sandığın içinde avuç içine sığacak kadar bir Kur'an vardı, başka hiç bir şey yoktu.

Deri montlu adam sandığı uzun paltolu adama uzattı, ama uzun paltolu adam el hareketiyle sandığı geri itti, sür'atle odanın ortasına geçip gaz lâmbasını hırsıyla masanın üstüne koydu ve Mehmetbakır'a ters ters baktı.

Mehmetbakır da başını kaldırıp uzun paltolu adama baktı.

Aliabbas kişi, Mehmetbakır gözleriyle yalvarıyor, yardım istiyor diye düşündü.

Uzun paltolu Mehmetbakır'a yaklaşmak istedi, ama iki adım atıp durdu, elini kaldırıp uzun parmağıyla Mehmetbakır'a çıkıştı:

"Senin yaptığın ihbarların hepsi böyle boş çıkıyor!" dedi. "Bizi halkın önünde rezil ediyorsun! Yaşadığın evden bile haberin yok senin! Hani babam para gizliyor di-yordun!"

Mehmetbakır yutkuna yutkuna odacığa doğru işaret etti:

"Burada para var sanıyordum..."

Uzun paltolu nefret dolu gözlerle Mehmetbakır'a bakarak;

"Ahmak oğlu ahmak!" dedi. Sonra dönüp sür'atle Aliabbas kişigilin evinden çıkmak istedi, ama dış kapının ağzında duraksayıp Aliabbas kişiye baktı: "Bağışla vatan-daş!" dedi. "Devir kötü!... Vaziyet ağır... Neyse, bağışla." Ve çıktı.

Deri mont giymiş öbür iki asker de uzun paltolunun ardından evden çıktılar.

Sonra sokaktaki araba çalıştı, ışığı sokak penceresini aydınlattı. Daha sonra araba da tıpkı o uzun paltolu gibi hırsla yerinden fırladı, gitgide sesi uzaklaştı ve işitilmez oldu.

Yağmur habire yağıyordu.

Sokak kapısının kancası takılmadığı için gıcirtıyla açılıyordu, sonra rüzgâr kapıyı yeniden yerine çarpıyordu.

Gaz lâmbası masanın üstünde bırakıldığı gibi tüte tüte yanıyordu, odanın duvarlarının üst kısımlarına çökmüş karanlık da yavaş yavaş artıyordu.

Odanın içindeki bu üç kişi, yani Aliabbas kişi, Halime teyze ve Mehmetbakır âdeta taşla dönmüşlerdi, kıpırdamıyorlardı, hareket etmiyorlardı.

Birden Aliabbas kişi ileri yürüyüp sokak penceresini

ardına kadar açtı, rüzgâr yağmuru kişinin yüzüne çarptı. Sokak kapısı da açık olduğu için odanın içine rüzgâr girdi, gaz lâmbasının şişesi yerinden fırlayıp döşemenin üstüne düştü ve paramparça oldu.

Aliabbas kişi iki elini de pencereden dışarı uzatıp göğe kaldırdı, yağmur bir anda kişinin kollarından süzül-
dü, bütün bedenini ıslattı. Ama Aliabbas kişi bu buz gibi soğuğu hissetmedi, suların süzül-
düğü ellerini havaya doğru uzatarak heyecandan boğulmuş sesiyle;

"Ya Allah!" dedi. "Ya Allah! Eğer varsan, eğer görür-
yorsan, eğer işitiyorsan, bunun - Aliabbas kişi su süzülen
elinin biriyle odada duran Mehmetbakır'ı gösterdi- bu-
nun cezasını ver! Çeksin cezasını!... Eğer yoksan, hiç bir
şey duymuyorsan, hiç bir şey görmüyorsan da bırak bu
cezasını çeksin!..."

Büründüğü yorgan epeyiden beri omuzlarından yere
düşmüş olan ve şimdi sadece geceliğiyle başı, sinesi açık,
ayağı yalın duran Halime teyze deli gibi;

"Aliabbas!" diye bağırdı. "Aliabbas!..."

Aliabbas kişi karısını duymadı bile, göğe doğru
uzanmış ıslak elleriyle gece karanlığını yara yara;

"Allah cezasını versin! Versin!..." dedi.

... O hadiseden sonra Mehmetbakır bir daha evle-
rinde hiç kalmadı, kısa ömründe bir daha hiç Aliabbas
kişinin gözlerine görünmedi. Bu yağmurlu güz gecesi ba-
şını alıp evden gitti. Sonra esrarkeşlere, kumarbazlara ta-
kılmış diye bir haber geldi. Kumarda kaybediyormuş, pa-
ra vermiyormuş, kaçıp saklanıyormuş deniyordu. Günler-
den bir gün bin dokuz yüz yirmi üç senesinin bir kış saba-
hı mahallenin adamları çatal dut ağacının dibinde Meh-
metbakır'ın cesedini buldular.

Takıldığı dostları, yoldaşları, kumarbazlar, sarhoşlar
para kaybedip kaçmış olan Mehmetbakır'ı bulup bıçakla-
mışlardı. Mehmetbakır da kendini güçlkle mahalleye
atabilmiş ve o çatal dut ağacının dibinde düşüp kalmıştı.

Tabii o kış sabahı haber hemen bütün mahalleye ya-
yıldı. Mahallenin adamları sokağa çıkmışlardı, Mehmet-
bakır'ın cesedinin etrafını çevirmişlerdi.

Mehmetbakır'ın genç ve solgun yüzünde herhangi
bir ağrı, azap alâmeti yoktu. Bilakis yüzüne sanki bir
mutluluk gölgesi konmuştu.

Birden herkes Sarı Hamam'dan tarafa baktı.

Aliabbas kişi evden çıkmış, ağır adımlarla cemaate
doğru geliyordu.

Mahallenin adamları aralanıp yol verdiler. Aliabbas
kişi aynı ağır adımlarla cemaatin arasından geçip çatal
dut ağacının önünde durdu, arkası üstü yere serilmiş
olan oğluna baktı.

Mehmetbakır'ın paltosunun, ceketinin yakası açıktı.
Kan gömleğini kıpkırmızı kızartmış, boynunda, çenesinin
altında pıhtılaşmıştı. Elleri ve yüzünün bir tarafı çamura
batmıştı.

Aliabbas kişi bir müddet oğlunun cesedine baktı,
birden titrek ellerini göğe kaldırdı:

"İlâhî!" dedi. "Şükür gördüğüme!" dedi. "Şükür gör-
düğüme!..." Sonra geri dönüp aynı ağır adımlarla cema-
tin arasından geçip evine gitti. O kış günü bir daha ev-
den çıkmadı.

Mahallenin ak sakallısı, bilgisi Settar Masum bir
müddet tereddüt etti, sonra Aliabbas'ın yanına gitti.

"Gaddar olma..." dedi ve Aliabbas kişi ömrü boyun-
ca ilk defa dostuna olumlu ya da olumsuz bir cevap ver-
medi, Settar Masum'un yüzüne bile bakmadı.

Mehmetbakır'ı mahallenin adamları defnetti.

Aliabbas kişi oğlunun defin merasimine iştirak et-
medi, nerede defnolunduğundan da haberi olmadı.

Mehmetbakır'ın defni sırasında herkes suskundu,
için için ağlayan, kendileri söyleyip kendileri dinleyen sa-
dece Halime teyze ile Maştağa'dan gelen Nisa idi.

Mahallenin kadınları gizli gizli Halime teyzenin der-
dine ağlıyorlardı.

Aliabbas kişi oğlu için yas tutmadı, hiç kimsenin baş sağlığı dileğini de kabul etmedi.

XVII

Savaşın başladığını ilk defa ne zaman ve kimden işittim, işitince ne yapmıştım, neyle meşguldüm, bir türlü hatırlayamıyorum. Bazen bu haberi ilk defa anamdan duymuşum gibi geliyor, bazen de hayır, savaşın başladığını ilk olarak Balakerim haber vermişti diye düşünüyorum. Yoksa bizim ara sokağın tam dibindeki o kara durun altında çiledi çilerken Caferkulu koşa koşa gelmiş ve ilk defa bu haberi bize o mu getirmişti? Bazen de savaşın başladığını ilk defa mahalleden işitmişim gibi geliyor, sanki bu haberi bana bomboş sokağımız fısıldamıştı, bomboş ara yolumuz fısıldamıştı, göze çarpacak kadar yetimleşmiş Sarı Hamam fısıldamıştı... Ama sokağımız savaş başladıktan sonra boşalmıştı, kimsesizleşmişti. Sarı Hamam da savaş başladıktan sonra yetim kalmıştı. Bazen gözlerimi yumuyorum ve o bomboş, kimsesiz sokakta, kaldırımın üstünde sahipsiz bir tahta iskemle görüyorum: Güneş doğmuştur, o tahta iskemlenin gölgesi kaldırımın üstüne düşmüştür ve o bomboş, kimsesiz sokakta yavaş yavaş, göze görünmeden hareket eden sadece o tahta iskemlenin kaldırımın üstüne düşmüş gölgesidir. Güneş batmaya hazırlanmaktadır, gölge tahta iskemlenin başına çıkar, o dört ince iskemle ayağının gölgesi arada bir tamamen eriyip yok olur, çünkü gün ışığı iskemlenin üstüne düşmektedir. Sonra yine o gölge yavaş yavaş kaldırımın üstüne uzanır, daha sonra ise akşam olur, gün çekilir, gölge kaybolur. Ben, o tahta iskemlenin Aliabbas kişinin iskemlesi olduğu zannına kapılıyorum, getirip Sarı Hamam'ın yanına koyarlardı hep, üstüne de ufacak bir minder atarlardı. Aliabbas kişi de gelip o iskemleye otururdu, çenesini, iki eliyle tuttuğu gümüş nakışlı esasımın sa-

pına dayardı ve gelip geçene bakardı, selâm alırdı, lâf atardı, dargınları, küskünleri çağırıp barıştırırdı, kavga edenlerin aklını başına devşirirdi (sadece İbadullah hariç, çünkü Aliabbas kişi içki içip sarhoş olan adamlarla sohbet etmezdi). Savaş başladıktan hemen sonra mahallemize âdeta bir yetimlik çöktü, âdeta Sarı Hamam'ın rengi bir keder rengi gibi bütün mahalleye yayıldı. O zaman Nisa teyze, kocası ve oğlanlarından biriyle gelip ömrü boyunca ilk defa babasına karşı çıktı, babasının sözüne, karşı koymasına, mahalleden ayrılmak istemeyişine bakmadı ve Aliabbas kişiyi kendisiyle birlikte Maştağa'ya götürdü. Biz ondan sonra Aliabbas kişiyi hiç görmedik. Aliabbas kişinin bizim ara yoldan aşağıda, Sarı Hamam'ın yanındaki evinin sokak kapısında hep kocaman ve kara bir kilit asılı durdu ve benim içimde de o kocaman ve kara kilite karşı bir kin, bir nefret oluştu. Savaş bittikten çok uzun yıllar sonra da, hatta şimdi bile savaşı düşündüğümde o kocaman ve kara kilit gözlerimin önüne gelir.

XVIII

Bir defasında Balakerim'in her zaman yol gözleyen kara gözlerine derin bir keder çöktüğüne şahit olduk...

Aynı akşam Balakerim çatal dutun altına oturup Ak Deve'den söz ederken ve biz de her zamanki gibi başına toplaşıp Balakerim'i dinlerken, bir de baktık ki İbadullah da bizim yanımızda ve o da dikkatle Balakerim'in anlatıklarını dinliyor.

Balakerim anlatıyordu ve anlattıkça da her zamanki gibi uzaklara dalyordu, o eski devirlerde, Ak Deve'nin yanında oluyordu, şimdi de oradaydı.

Biz de her zamanki gibi Balakerim'le birlikte Ak Deve'nin yanında, pek de iyi anlayamadığımız o sihirli âlemdeydik.

Birden İbadullah, Balakerim'in konuşmasını yarıda kesti:

"Ulan Balakerim, bu ne biçim masal be, ulan bu çocuklara ne anlatıyorsun? Sen deve eti gutabından bahset, deve eti gutabından!". Sonra İbadullah ağzının suları akarak deve eti gutabını tasvir etti. "Tavada cızıratarak kızartacaksın iki yanını, üstüne de sumak döküp ağzın yana yana yiyecesin!... Yanında da yüz gram aslan sütü, sonra bir tane daha yüzlük!..."

Balakerim sohbeti kesip hep yol gözleyen kara gözlerini İbadullah'a dikti, bizim gözlerimizin önünde açık bir şekilde Balakerim'in gözlerini derin bir keder бүrüdü. Tabii o küçücük Aliekber o zamanlar "keder" sözünün ne anlama geldiğini belki de hiç bilmiyordu. Ama İbadullah'ın sözlerinin, İbadullah'ın ağzı sulanarak ettiği tasvirin Balakerim'e çok kötü tesir ettiği muhakkaktı.

Sonra Balakerim kederli gözlerini İbadullah'tan çekip bir bir bize baktı. Biz bu gözlerde bir acı hissettik, o anda bize Ak Deve'nin değil Balakerim'in etini kesip tavada kızartıyorlar, gutap pişiriyorlarmış gibi geldi. Balakerim bir bir bize bakıyordu ve sanki bu bakışlarla bize İbadullah'ın sözlerini duymayın, demin dediklerini unuttun diye yalvarıyordu.

O gece uykuya dalmadan önce kendi kendime, bir daha hiç bir zaman et yemeği yemeyeceğim diye söz verdim.

Savaş başladıktan sonra bizde zaten et yemeği pişmiyordu.

O günden tahminen üç ay sonra, Sarı Hamam'ın yanında Aliabbas kişinin kapısı kilitli evine komşu olarak yaşayan Ağahüseyin emmi ile Safure teyzegil adak olarak koyun kesmişlerdi. Ağahüseyin emmi ile Safure teyzenin büyük oğulları Aynullah savaştan yaralı olarak dönmüştü. Bakü'de hastaneye yatmıştı, şimdi de sağ salim evlerine gelmişti. Safure teyze bütün altın ziynetini satmıştı. Ağahüseyin emmi de bu parayla oğlu savaş yarısından

böyle sağ salim kurtulduğu için koyun almış, hayvanı Kasap Dadaşbala'ya kestirmişti. Etten yarımşar kiloluk parçaları gazete kâğıtlarına sarıp mahalledeki bütün evlere pay göndermişti.

Bize de pay gelmişti, anam da bu paydan bozbaş pişirmişti.

Ben kendi kendime verdiğim sözü unuttum ve bozbaş yedim...

... Bir müddet sonra Aynullah yeniden savaşa gitti ve dönmedi...

XIX

Bir gün -o zamanlar henüz savaşın ilk aylarıydı- mahalleye şöyle bir haber yayıldı: Ziba teyzenin gerçekten de Gavril adında bir oğlu varmış, Gavril gerçekten de Amerika'da yaşamış ve bu Gavril şimdi Ziba teyzeyi kendisiyle birlikte Amerika'ya götürmek için mahallemize gelmiş.

Bu görülmemiş hadise bütün mahalleyi hayrete düştürmüştü. Daha sonra mahalleye bir haber daha yayıldı. Ziba teyzenin oğlu Gavril meşhur bir faşist düşmanymış, Amerikan halkını faşistlerin aleyhine ayağa kaldırmış, gazetelerde dergilerde yazılar yazıp faşistlerle mücadele hususunda Amerikan halkını aydınlatıyormuş. Bu yüzden de Ziba teyzeyi götürebilmesi, annesiyle babasıyla birlikte olabilmesi için Gavril'e izin vermişler.

Ziba teyzenin evi bizim mahallenin aşağı başında, gaz dükkânının yanındaydı ve buradan geçerken gaz kokusundan başka kavrulmuş günebakan çekirdeği kokusu da insanın burnuna vururdu. Çünkü Ziba teyze yaz kış çekirdek kavururdu, mavi torbasını çekirdekle doldurup sokak kapısının ağzında, tahta iskemlenin üstünde otururdu, torbanın içindeki kalın cam bardağı doldurup çekirdek satardı. Ziba teyzenin çekirdek sattığı bardak o

kadar çatlayıp kırılmıştı ve çatlak yerleri, kırıkları gazete parçalarıyla, çeşitli renklerde kâğıt parçalarıyla o kadar yapıştırılmıştı ki aslında cam hiç görünmüyordu, desen yeri idi. Bardağın içindeki çekirdek de azalıp bir avuç kalmıştı.

Ziba teyze yahudiydi, bir zamanlar Guba'ya bağlı bir yahudi köyünden göç edip bizim mahalleye gelmişti, kocası bizim mahallede ölmüştü ve o zamandan beri yalnız yaşıyordu. Ama herkes Ziba teyzenin Gavril adında bir oğlu olduğundan ve bu Gavril'in Amerika'da yaşadığından bahsediyordu. Gerçi herkes bunu söylüyordu, ama aslında hiç kimse buna yürekte inanmıyordu. Çünkü Amerika çok uzak bir memleketti, çünkü Amerika hakkında çeşitli mucizeler anlatılıyordu. Orada öyle binalar varmış ki elli kattan bile yüksekmiş diyorlardı. Amerika'da öyle arabalar varmış ki saatte 130 kilometre gidiyorlar diyorlardı. Oranın gençleri ellerine silah alıp yüzlerine göz yeri delik kara bez bağlayıp banka soyuyorlarmış diyorlardı. Ayrıca Amerika'da kaplumbağa yumurtasını kurutup "toz" yapıyorlarmış, sonra da pişirip yiyorlarmış da diyorlardı (sonradan bu kaplumbağa yumurtası "toz"u Bakü'ye de geldi ve biz de bunun gerçek olduğunu anladık). Ziba teyze ise çok sıradan bir insandı, Ziba teyze yi her gün görürdük, ufacak ve uzunca tahta iskemlesinin üstüne oturup çekirdek satardı:

"Peygamber hakkı için güzel çekirdek!..." derdi.

Bir defasında Aliabbas kişi gümüş nakışlı esasını takırdata takırdata sokaktan geçerken Ziba teyzenin bu sözlerini işitti ve gülerken kadına sataşmak istedi:

"Sen hangi peygamberden bahsediyorsun Ziba?"

Ziba teyze;

"Aliabbas kardeş, Allah seni selâmet eylesin, eğer peygamberse demek ki iyi insandır. İyi herkes için iyidir, sen müslümana da, hıristiyana da, bana da..." dedi.

Aliabbas kişi, Ziba teyze akıllı konuşuyor anlamında başını salladı ve dedi:

"Vallahi, doğru söze ne denir?..."

Tabii ki Ziba teyzenin en birinci müşterisi Şevket'ti. Evde, dükkânda, hamamda mahallemizin kadınları Şevket'ten söz ederken Meşhedihanım teyze arada bir şakayla şöyle derdi:

"Allah rızası için çok konuşmayın Şevket hakkında... Başına bir iş gelir, Ziba teyze aç kalır..."

Mahallemizde herkes Ziba teyzenin hatırını sayardı, çünkü hayra şerre yarayan bir kadındı, sempattı, tatlı dilliydi, hiç kimseyle işi yoktu. Ne zaman ki savaş başladı, artık çekirdek bulunmadı ve Ziba teyze de o uzunca tahta iskemlesinin üstüne oturup "Peygamber hakkı için güzel çekirdek!..." diye çekirdek satmadı. Mahallemizin evlerinde ona buna yardım etmeye başladı, özellikle savaşın kara haberleri sık sık gelmeye başlayan gençlerin yas meclislerinde kapkacak yıkadı, bardak tabak kuruladı, bir karnı vardı, yarın aç, yarın tok geçindi, gitti.

Daha bir kaç ay olmuştu savaş başlayalı, biz hepimiz gençlerin mahallemizden gitmesine, her birisinin üç köşeli asker mektubunun dünyanın neresindense gelmesine alışmıştık. Bunun için şimdi tam tersine birisinin mahallemize gelmesi, özellikle de bu adamın Amerika'dan gelmesi, faşistlerin meşhur düşmanı olması, Amerika'dan gelen bu adamın hepimizin alıştığı, her gün gördüğümüz Ziba teyzenin oğlu olması bize öyle tesir etmişti ki bütün çocuklar toplanıp gidip Ziba teyzenin evinin karşısındaki kaldırımında durmuştuk. Gözlerimizi de Ziba teyzenin beyaz basma perde asılı sokak penceresine dikmişdik, Gavril'i görmek istiyorduk. Çünkü sırtında garip garip elbiseler var, başına da güya silindir koymuş diyorlardı. Gavril ise evden dışarı çıkmıyordu. Biz de öylece durup Ziba teyzenin o beyaz basma perdeli penceresine bakıyorduk.

Kadınlar, Gavril'in Ziba teyzeyi kendisiyle birlikte Amerika'ya götürmek için geldiğini söylüyorlardı. Denilene göre Gavril'in Amerika'da on odalı evi varmış, üstelik yirmi birinci kattaymış...

Safure teyze diyordu:

"Vay zavallı Ziba, o katları nasıl çıkacak ki?"

Firuze teyze diyordu:

"A kız, merdivenden çıkmıyorlarmış ki, makine kaldırıyormuş insanları yukarıya..."

Nisa teyze diyordu:

"A-a-a... Zavallı Ziba, o makineye nasıl binecek her gün a kız?"

Savaş başladıktan sonra ilk defa mahallenin kadınları birisi için seviniyorlardı. Çünkü savaş başladıktan sonra ilk defa mahallemize kötü haber değil, Ziba teyze için iyi bir haber gelmişti (yani oğlu Gavril gelmişti).

Firuze teyze diyordu:

"Zavallı Ziba çok eziyet çekti. Sabhtan akşama kadar eğilip çekirdek satmaktan belı büküldü. Bırakın git-sin oğluyla, hiç olmazsa ömrünün sonunda oğul uşak görsün..."

Meşhedihanım teyze diyordu:

"Madem iyi evlâtım, neden şimdiye kadar ortalıkta görünmemiş? Neden benim bir anam var dememiş? A kız, vallahi ben ölürsem siz görürsünüz, bunu karısı göndermiştir buraya, git ananı getir, çocuklara baksın, demıştır!..."

Anam diyordu:

"Sizi bilmem ama, vallahi ben üzüleceğim Ziba teyze için."

Öğle vakti kadınların bizde toplanıp oturduğu zaman anamın söylediği bu sözler bana da çok tesir etti. Çünkü birden bire hiç hakkında düşünmediğim, her gün gördüğüm ve bizim mahallenin herhangi bir binası, herhangi bir kapısı, penceresi gibi alıştığım, benimsediğim Ziba teyzeyi çok sevdiğimi fark ettim. Ziba teyze gittikten sonra ben de anam gibi onun için üzülecektim.

Deminden beri öylece sokakta durup Ziba teyzenin beyaz basma perdeli sokak penceresine bakıyorduk. Gavril ise görünmek bilmiyordu. Gavril'i görmekten ar-

tık iyice ümidimizi kesmiştik. Bu sırada Hanım teyze başta olmak üzere mahallemizin üç dört kadını göz aydınlığı dilemek ve Gavril'e hoş geldin demek için Ziba teyzegile geldi. Anam da bu kadınların arasındaydı. Gerçi deminden beri benimle birlikte kaldırımda durup Ziba teyzenin beyaz basma perdeli penceresine bakan çocuklar dışarıda kalacaktı, Gavril'i göremeyeceklerdi ve benim onları öylece burada bırakmam doğru değildi. Ama Amerika'dan gelen Gavril'i görme isteğim o kadar güçlüydü ki çocuklardan ayrılıp anamın yanına koşturdum ve anamın elinden tutup kadımlarla birlikte çocukların öfke ve haset dolu bakışları altında Ziba teyzegile girdim.

Ziba teyze sanki bütün ömrü boyunca oğlunun değil Hanım teyzenin yolunu gözlüyormuş gibi kendini kadınların üstüne attı, bir bir hepsinin yanaklarından öptü, benim de yanaklarımdan öptü.

"Ne iyi ettin de geldin Aliekber!... Allah seni hep selâmet eylesin!...". Daha sonra Ziba teyze birden bire içini çeke çeke ağlamaya başladı: "Peygamber hakkı için, hiç bir yere gitmezdim!... Sizi bırakıp nereye giderdim? Kimdi beni adam yerine koyan sizden başka? Ama torunlarım var o harabede, görmek istiyorum onları, ne edeyim, başka ne zaman göreceğim? Torunlarımız ingilizce konuşuyorlarmış, ben onları nasıl anlayacağım? Ey kadınlar, ben sizi bırakıp nereye gideceğim, başımı nerenin taşlarına vuracağım? Allah sizi sağ selâmet eylesin, o harabede ben ne edeceğim?..."

Anam da, Safure teyze de, Meşhedihanım teyze de etkilenmiş ağıyorlardı, sadece Hanım teyze ağlamıyordu. Gözlerini dikkatle Gavril'e dikmişti, Hanım teyzenin o gözleri Ziba teyzenin bu ufak odasında âdeta Gavril'i imtihandan geçiriyordu. Bizim bu bedbaht Ziba teyze bu adamın yanında güzel bir gün görececek mi görmeyecek mi, anlamak istiyordu.

Gavril, masanın başına oturmuştu, biz içeri girince ayağa kalktı, kadınların öpüşüp ağlaştığı sürece ayak üs-

tünde durdu, sonra yine masanın başına oturdu. Doğrusu ben Gavril'i görünce biraz müteessir oldum, çünkü faşistlerle mücadele etmek isteyen Köroğlu gibi bir kahraman göreceğimi umuyordum. Ama Amerika'dan gelmiş bu Gavril, umduğumun tam aksine sıradan bir adamdı. Saçları dökülmüştü, sarışın, zayıf ve uzun boyluydu. Gavril'in giydikleri de sıradandı. Ayaklarında Ziba teyzenin ev terlikleri, sırtında adi bir pantolon, adi bir gömlek ... Beni müteessir eden en büyük alelâdelik de Gavril'in sıradan Azerbaycan şivesiyle konuşmasıydı. Her iki kelime de bir "Allah izin verirse!...", "Allah'ın yardımıyla!...", "Allah en iyisini bilir!..." diyordu. Beni hayrete düşüren bir başka husus ise şuydu: Ziba teyze ağladıkça; anam, Safure teyze ve Meşhedihanım teyze kızarmış gözlerini sildikçe Gavril de bu kadınlarla birlikte üzüyor, dudaklarını ısırıyor, dolu gözlerini tavana dikiyordu. Ama mutlaka Gavril'in çocukları evlerinde İngilizce konuşuyorlardı. Bu bana son derece tuhaf geliyordu. Bizim Ziba teyzenin torunları, dakikada bir "Allah izin verirse!..." deyin gözlerine yaş dolan bu Gavril'in çocukları birbirleriyle İngilizce konuşuyorlar, Azerbaycan Türkçesini bilmiyorlar, hiç olmazsa Rus dilini de bilmiyorlardı.

Biz de masanın arkasına oturmuştuk. Ziba teyze arada bir hıçkırma hıçkırma, içini çeke çeke, elindeki küçük mendille gözlerini, ıslak burnunu sile sile;

"Allah sizi sağ selâmet eylesin!... Beni unutmayın..." diyordu. "Dönüp geleceğim ben..."

Gavril başını sallayıp anasının sözlerini tasdik ederek;

"Allah izin verirse!..." diyordu.

"Bırakın gidip torunlarımı göreyim bir..."

Gavril;

"Allah'ın yardımıyla!..." diyordu.

"Sonra yine dönüp geleceğim, peygamber hakkı için..."

Gavril;

"Allah izin verirse!..." diyordu.

"Hepinize mektup yazacağım, siz de, kurbanınız olayım, yalnız bırakmayın beni orada, mektup yazın, Allah hepinizi sağ selâmet eylesin!..."

Bu sırada Gavril sırtındaki ak gömleğin cebinden küçük kaval gibi bir şey çıkardı, çevirip ağzını açtı. Ben hayatımda ilk defa otomatik kalem böylece gördüm... Gavril bu otomatik kalemle masanın üstündeki gazetesinin kenarına Amerika'daki adresini yazıyordu. Ben ise gözlerimi o otomatik kalemden çekemiyordum. Küçük ve güzel sarı ucuna bakıyordum. Sedef gibi düz ve parıldayan kalemine bakıyordum. İşte o zaman ben Gavril'in gerçekten de Amerika'dan geldiğine inandım. O otomatik kaleme bakarken Gavril'in kadın gibi üzümlü ağlaklı hâle gelmesi, dakikada bir "Allah izin verirse!..." demesi de hatırımdan çıktı.

Ben bir türlü gözlerimi Gavril'in elindeki o mucizeden çekemiyordum. Benim çeşitli uçlara, kalemlere karşı bir hastalığım vardı (o yıl, yani savaş başladığı yıl ben birinci sınıfa gidiyordum). Evde oturup ince ve uzun tahta kalemin ucuna taktığım ucu mürekkebe batırarak beyaz çizgili defterlere yazmağa da çok hevesim vardı. Gavril'in elindeki otomatik kalem bana öyle tesir etmişti ki sanki benim hayatımda moralimi düzelten bir bayram hâlet-i ruhiyesi vardı. Gerçi bu bayramda hafif bir hüzün de vardı, çünkü o otomatik kalem benim değildi, hiç bir zaman da benim olmayacaktı. Ama ne olursa olsun, dünyada böyle güzel otomatik kalemler vardı ya...

Gavril, sedef gibi düz ve parıldayan otomatik kalemin küçük ve güzel sarı ucuyla Amerika'daki adresini (ve bizim Ziba teyzenin bundan sonraki adresini de!) yazıp kadınlara verdi. Sonra otomatik kalemin ağzını kapattı ve gömleğinin cebine koydu. Ben şimdi de gözlerimi o ak gömleğin cebinden çekemiyordum. Bu sırada üzerimde Hanım teyzenin ani bakışlarını hissettim, bu bakışları gör-

medim, sadece hissettim. Kızardım ve gözlerimi Gavril'in ak gömleğinin cebinden çektim.

Bir kaç gün ben bu otomatik kalemin hâlet-i ruhiyesi içinde kaldım. Bu otomatik kalem bende sebebini bilmediğim bir coşku, bir iyimserlik meydana getirmişti. Ben artık kendimi, gelecekte mutlaka böyle otomatik kalemlerim olacağına, o otomatik kalemlerle Gavril gibi seri ve düzgün yazılar yazacağıma inandırmıştım. Ama bu yazılar gazete kenarındaki adres yazıları olmayacaktı, başka yazılar olacaktı... Bütün bunlarla beraber bendeki o coşku ve iyimserlikte, yine sebebini bilmediğim hazin bir kaygı vardı. O kalemin hâlet-i ruhiyesi içinde, o küçücük Aliekber birden bire Adile'nin "sevgili mektubu"nu hatırlamıştı, o "sevgili mektup"un harareti yine küçücük Aliekber'in sinisini kızdırmıştı, ama aynı zamanda o hararete de bir ukde vardı.

Ziba teyze gaz dükkânının yanındaki evinin sokak kapısına küçük bir kilit vurdu ve oğlu Gavril ile Amerika'ya gitti. Savaşın derti, âdeta hafif bir yenilikten, çok küçük bir aradan sonra yine bütün mahallemizi sardı. Akşamları Balakerim hiç kimseye bir şey demeden çatal dutun altında, kaldırımın kenarında oturup kavalını çalmaya başladığında o kaval sanki sihirli dünyalarla, dünyanın mucizeli işleriyle birlikte bizim mahallenin yetimleştiklerinden de söz ediyordu. Sarı Hamam'ın, ara sokağımızın, mahallemizdeki evlerin duvarlarına sinmiş kederlerden söz ediyordu. Ben sesimi çıkarmadan Balakerim'in o güzel kavalını dinlerken birden bire, bir gün gelecek ve ben bu güzel kavalın söylediklerini o otomatik kalemin küçük ve güzel sarı ucundan çıkan kelimelerle yazacağım diye düşündüm... Bu fikir benim içimde bir heyecan uyandırdı, çünkü hiç umulmadık bir fikirdi. Aslında bu fikir o küçücük Aliekber için büyük bir keşifti ve bu keşif yüreğime yeni duygular getirmişti. Âdeta birden bire kendim kendi gözlerimde büyümüşüm. Âdeta zayıf avurtlarını doldurarak, ince çenesini oynatarak o güzel

kavali çalan Balakerim'e, o çatal dut ağacına ve o çatal dut ağacının yaprakları arasından görünen gökyüzüne, yeni çıkmış yıldızlara büsbütün yeni gözlerle baktım.

Ben her gün sabah erkenden uyukudan kalkıp kitaplarımı, defterlerimi, hokkamı, ucuna divit takılmış ince ve uzun tahta kalemini anamın birinci sınıfa gitmemden dolayı benim için diktiği torbaya koyardım, torbanın ipini omzuma asıp okula giderdim. Ziba teyze bizim mahalleden göçüp Amerika'ya gittikten iki gün sonra, sabah erkenden kalkıp derse giderken Hanım teyze cumbadan başını çıkarıp bana seslendi:

"Buraya gel Aliekber"

O sırada Hanım teyzenin üç oğlu cepheye gitmişti; Cafer, Abdülali ve Adil. Üçünü birden götürmüşlerdi, diğerleri evdeydi. Koca henüz Tıp Enstitüsü'nde okuyordu. Ama bugün yarın Koca'yı da götüreceklerdi, Koca gibi hekim olmak isteyenler şimdi cepheye çok lâzımdır diyorlardı (gerçekten çok geçmeden Koca'yı da götürdüler). Cebrail ile Ağaraham ise hâlâ evdeydiler. Mahallemizde oğulları, kocaları, babaları, kardeşleri savaşmış bütün kadınların, kızların, gelinlerin gözleri hep yaşlıydı, hepsi endişe içindeydi. Hiç biri yiyecek ekmek bile bulamıyordu, ama cepheden alelâde bir sağlık mektubu almak için adaklar adıyorlardı. Sakine teyze, Meşhedihanim teyze, Firuze teyze ve mahallemizin kocasını, oğlunu, kardeşini cepheye yollamış başka kadınları göze çarpacak ölçüde değişmişlerdi, bir iki ay içinde kocamışlardı. Kocaları, oğulları henüz savaşa gitmeyen kadınlar da endişe içinde yaşıyorlardı, bir ümitsizlikle kocalarını, oğullarını cepheye yollayacaklardı, o günü bekleyerek yaşıyorlardı. Anam gibi "Ah Aliekber, babanı yolladıktan sonra biz başımızı hangi taşlara vuracağız, ah Aliekber?... Baban gibi bir zavallı gidip orada ne yapacak?..." diye ağlaya ağlaya yaşıyorlardı. Ama ben Hanım teyzeyi bir defa olsun ağlarken görmemişim (ve görmedim de!), Hanım teyzenin yüzü de değişmemişti, ince dudakları

her zamanki gibi sımsıkı örtülüydü, kalın kaşlarının altından bakan kara gözleri her zamanki gibi sertlik işareti taşıyordu. Ama ben Hanım teyzenin sesinde bir şeyler hissediyordum, bu seste bir şeylerin değiştiğini hissediyordum, ama bunun ne olduğunu bilmiyordum.

"Buraya gel Aliekber"

Ben Hanım teyzeğilin tahta merdivenlerini çıkıp cumbalı kısma vardım. Hanım teyze kapının ağzında durmuştu, ben içeri girer girmez elinde tuttuğu ufacak torbacığı bana uzattı:

"Al Aliekber, senin için yaptım... Mürekkep hokkanı koyarsın bunun içine..."

Ben, Gavril'in otomatik kalemini gördüğüm andan bu yana geçen üç dört günde Hanım teyzenin bu küçük torbayı benim için yaptığını anladım... Mürekkep kabımı içine koyup okula götürdüğüm yeşil kadifeden yapılmış bu torbacık şu anki gibi gözlerimin önünde... Hanım teyze o torbacığın üstüne çeşit çeşit küçük boncuklardan nakışlar işlemişti ve o rengârenk boncuklu nakışlar yeşil kadife torbacığı o kadar güzel yapmıştı ki kızların oyuncağına, kızların süslerine benziyordu. Ama buna rağmen ben o boncuklu yeşil kadife torbacığı yırtılıp dağılanâ kadar, demek ki savaşın sonuna kadar, dayımın gelip bizi mahallemizden götürdüğü vakte kadar okula getirip götürdüm.

Hanım teyze mürekkep kabı için diktiği o torbacığı bana bağısladığı o sabah, ben Hanım teyzeyi kucaklayıp öpmek istedim. O küçücük, o zarif, o kız süsüne benzeyen torbacığa bakan hiç kimse, bunu, bu zarif torbacığı Hanım teyze dikmiştir demezdi. Ama ben bunu Hanım teyzenin diktiğini biliyordum. Bana, Hanım teyze de benim için anam gibi mübarek ve aziz bir insanmış gibi geldi. Ama sımsıkı örtülmüş ince dudaklarına baktım, kalın kaşları altından bakan kara gözlerine baktım ve sadece "Çok sağ ol!" deyip tahta merdivenlerden aşağı inebildim. Avlumuzdan çıkıp ara yolda durdum, mürekkep ka-

bımı omzumdaki torbadan çıkarıp boncuklu kadife torbacığa koydum ve okula yollandım. Ben, tabii ki Hanım teyzeyi çok seviyordum, tabii ki okula giden yol boyunca o güzel kadife torbacığa baka baka seviniyordum. Ama aynı zamanda kendi kendimi -bilmiyorum niye?- suçlu görüyordum. Sebebini bilmediğim bu his, doğrusu beni sinirlendirmişti...

Ziba teyze ise artık bizim mahalleye dönmedi. Ziba teyzenin gaz dükkânının yanındaki evinin sokak kapısındaki o ufacak kilit, savaşın sonlarına doğru bizim evimizi satıp mahalleden dayımın yanına göçtüğümüz ana kadar, böylece kapıda asılı kaldı. Güzün yağmurları, kışın karları o ufacak kiliti paslandırdı. Bu paslı kilit, Aliabbas kişinin kapısına asılı olan büyük kilitle birlikte sanki sadece Ziba teyzenin, sadece Aliabbas kişinin kapısına asılmamıştı. Hem o paslı kiliti, hem de o büyük kiliti savaş âdeta bizim mahallemize asmıştı. Sanki Ziba teyze Amerika'ya gitmemiş, Aliabbas kişi Maştağa'ya, kızının yanına göçmemişti, onlar da savaşta ölüp gitmişlerdi.

... Balakerim kavalı ağzından çıkarıp sarı ceketinin göğüs cebine koyuyordu;

Hamam hamam içinde,
Kalbur saman içinde,
Deve tellaklı eder,
Köhne hamam içinde!...

diyordu ve bizi mahallemizdeki evlerin, ara sokağımızın duvarlarına, kapılarına, pencerelerine, sokağımızın taş döşemesine bir rutubet gibi, bir koku gibi sinmiş o kayıdan, kederden koparıp geçici de olsa kendi uzak ve sihirli âlemine götürüyordu. Bazen bana öyle geliyordu ki sanki Balakerim de o sihirli âlemin hikâyelerini Gavril'in çocukları gibi İngilizce anlatıyor ve ben onu anlamıyordum...

XX

O iki aile dağların arasından geçip bu güzel, bu bereketli yamaçta mekân tutmuştu. Burada akan çayın şırıl-tısı, buranın göz alabildiğine uzanan ve dünyanın güzel işlerinden, güzel yönlerinden, safliktan, temizlikten söz eden yeşilliği, gülü, çiçeği, buradaki sürülmüş koyu kahverengi toprağın kokusu o uzak dağlardaki azabın, eziyetin hep geçmişte kalmasından, yalnız uzak ve acı bir hatıraya dönmesinden işaretler taşıyordu.

Güneş yeni doğmuştu ve kendisiyle birlikte bu taraflara bir saadet getirmişti. Bu geniş yamacın üst tarafındaki sık ormanlık, aşağı tarafta uzanıp giden yeşil çimenlik, kıvrıla kıvrıla akan şirin sulu çay, sürülmüş koyu kahverengi toprak Muhammet'in, Ali'nin ve onların karılarının, çocuklarının yüzüne gülüyordu.

Onlar uzak ve yalçın dağlardan göçüp gelmişlerdi, ömürlerini o uzak dağlarda, taşların, kayaların arasında geçirmişlerdi. Büyük dedeleri bir zamanlar –Nuh Nebi devrinde, Dede Korkut'un boy boyladığı, soy soyladığı çağlarda- düşman elinden kaçıp bu dağlara sığınmışlardı. Orada, düşman kılıcından, oklardan, mızraklardan uzak o dağlarda köy kurmuşlar ve o zamandan beri de orada kalmışlardı. O köyde toprak yoktu, her taraf taşı, çakıldı. Orada ekip biçmek bin bir azapla eziyetle oluyordu. O köyde yağmur yağmıyordu, yağdığında da sel olup bin bir azapla ekilmiş ne varsa hepsini alıp götürüyordu. O köyde soğuk olmuyordu, olunca da yıllarca bakılmış ve yeni yeni meyve vermesi beklenen meyve ağaçlarını don vuruyordu, koyun sürüleri, davarlar büsbütün azalıyordu.

Muhammet o köyde doğmuştu, ömründe o köyden başka bir yer görmemişti, orada büyümüşü, orada evlenmişti. Bütün ömrünce orada toprağın çaklımı temizlemiş, selin önüne bent çekmişti. Taşı, kayayı parçalayıp kendine ev bark kurmuştu. Ama bütün bunların ehemmiyeti

yoktu, çektiği zahmetin, eziyetin yüzde bir faydasını ya görmüşü ya görmemişti.

Ali de o köyde doğmuştu. Ali de ömründe o köyden başka bir yer görmemişti. Ali de köyün bütün erkekleri gibi gece gündüz çalışmış, yaz dememiş, kış dememişti. Yazın güzden çok çalışmıştı, güzün yazdan fazla eziyet çekmişti. Ama Ali de o köyün bütün ahalisi gibi bolluk görmemişti. Ali'nin çocukları da karınları yarı aç, yarı tok büyümüşü.

O köyde insan ayağının altındaki toprak da cimriydi, başının üstündeki gök de cimriydi, o yerler zahmetin, emeğin kadrini bilmiyordu, Adem oğluna zulüm, işkence ediyordu. O köyde kabir kazarken bile eline külünk alıp kaya gibi yeri kazmak gerekiyordu. O köyün ahalisi buna alışmıştı, o köyün ahalisi böyle olması gerektiğine de inanmıştı. Bin yıldır kaderleriyle barışmışlardı, bin yıl sonra da böyle olacağına razı olmuşlardı.

Allah o köyü büsbütün unutmuştu.

Muhammet ile Ali'nin bu köyde geçirdikleri son gün de gökten sel gibi su aktı, sel geldi, ne ekilmişse hepsini alıp götürdü. O selden, su taşkınından sonra ekin tarlalarında arazi yerine, toprak yerine sadece çakıllar, kaya parçaları kaldı. Bu taş parçaları yağmurdan sonra çıkan güneşin altında parlıyorlardı; yarımın, bir yıl sonranın, yüz yıl sonranın azabından, ıstırabından, mahrumiyetinden söz ediyor gibiydiler.

O köyde ilk defa insan kendine geldi, insan isyan etti: Muhammet, ekin yerini basan taş parçaları arasında dolaşırken iri ve güçlü bedenine yakışmayan bir ihtirasla; "Lânet olsun bu yerlere!" diye bağırdı. "Lânet olsun bu yerlere! Yeter artık, dağ keçisi gibi yaşadığımız! Yeter! Göçelim buradan! Atalarımız boşuna burayı yurt tutmuşlar! Yiğit düşmanın kılıcına hedef olmak burada yurt tutmaktan iyidir! Gidelim buradan! Allah'ın altındaki yer yüzü geniştir! Gidelim! Gidelim buradan!"

Köy ahalisi Muhammet'in başına toplandı, ama hiç kimse bir şey demedi. Herkes hayretle Muhammet'e baktı, hayretle Muhammet'i dinledi. Köy halkı bin yıldır, başka bir yere göçmeyi, başka bir yerde toprak aramayı, taşsız kayasız, selsiz soğuksuz yaşamayı hiç aklına getir-memişti ki!...

Sonra herkes bütün bu yerlerin en büyük sakini Süleyman dedeye baktı.

Dede Süleyman bir müddet hiç bir şey demedi, sonra sanki kendi kendisiyle konuştu:

"Ataların yaptığı iş doğru iştir" dedi, "Ataların ruhu mukaddestir... Kınamaya lâyık değildir..."

Muhammet gelip Dede Süleyman'ın karşısına dikildi:

"Beni başışla Dede" dedi.

Dede Süleyman;

"Ben başışladım" dedi, "Bağışlarsa Allah bağışlasın"

Muhammet;

"Ben gidiyorum, Dede" dedi.

Dede Süleyman yine bir müddet sustu, sonra Muhammet'in başına toplanmış olan köy ahalisini bir bir gözden geçirdi. Sonra da o uçurumlu dağlardan aşağıdaki küme küme boz bulutlara baktı, birden bire bir vahiy gibi gelen Dede Korkut sözlerini fısıldadı:

Oğul! Sen varacak yerin

Dolamaç dolamaç yerleri olur.

Atlı batıp çıkmaz,

Onun balçığı olur.

Ala yılan sökemez,

Onun ormanı olur...

Hey demeden baş getiren

Onun cellâdı olur...

Dede Süleyman sustu, Muhammet'e baktı, bir müddet de böyle geçti. Muhammet yine;

"Ben gidiyorum, Dede" dedi.

Dede Süleyman uzun ömründe bir daha anladı ki olacağın çaresi yoktur, ne yazılmışsa o olacaktır.

"Kim istiyorsa onunla gidebilir..." dedi.

Köy halkı Dede Süleyman'ın bu sözlerinden ürküp dağılmaya başladı. Herkes kendi evine çekildi. Biraz sonra taşlı tezekli ekin yerinde bir Muhammet, bir Dede Süleyman, bir de Ali kaldı.

Ali, Muhammet'in önüne geldi:

"Ben de seninleyim!" dedi. "Ben de bıktım artık! Ben de gidiyorum!" dedi. Sonra Dede Süleyman'a baktı.

Dede Süleyman'ın uzun yıllardan beri küçülmüş, alacalanmış gözlerinde bembeyaz saçlarına, bembeyaz sakalına yakışmayan bir ışık vardı. Dede Süleyman o ışıklı gözleriyle Muhammet'e baktı, Ali'ye baktı, o sarp dağlardan aşağıdaki küme küme boz bulutlara baktı ve gü-lümsedi:

"Hazret-i Ali de hep Muhammet Peygamber Resûlallah'la birlikte olmuş..." dedi.

Muhammet;

"Bize hayır dua et, Dede" dedi.

Dede Süleyman;

"Oğul, yolun açık olsun!..." dedi. Aynı sözleri Ali için de söyledi. Yüreğini kaplamış hüznün ve keder içinde yavaş yavaş kendi külesine gitti, yatağına oturdu.

O gün Muhammet ve Ali, mandalarını arabalarına koştular. Sabanlarını, çapalarını, küreklerini, külünklerini aldılar. Karılarını, çocuklarını arabaya bindirdiler, kendileri de arabaların önlerine düştüler. O sarp kayalara, küme küme boz bulutlardan hayli yukarıda olan o köye son defa baktılar: "Yâ nasip!" dediler ve yola koyuldular.

Köy halkı Muhammet ile Ali'ye hiç bir şey söylemedi, ama onlar yola koyulduktan sonra köyün karşısındaki sarp kayalara toplanıp arkalarından baktılar. Kadınlar, kızlar, gelinler koşturup evlerinden su getirdiler, Muhammet ile Ali'nin ardından su döktüler ve ağladılar. Bu

köy ahalisi şimdiye kadar sadece ölen insanlardan ebedi olarak ayrılmıştı. Şimdi ilk defa ebedi olarak ayrıldıkları insanları toprağa gömmüyorlardı, başka bir yere uğurluyorlardı.

Sonra köy ahalisi Dede Süleyman'ın kulübesine doğru yöneldi, çünkü Dede Süleyman yüreğini kaplamış o hüznün ve keder içinde, bu dünyada parmakla sayılacak kadar sayılı gecelerin ve gündüzlerin konuğu olduğunu hissediyordu...

Muhammet ile Ali gece gündüz yol gittiler, dağlardan aştilar, tepelerden geçtiler, yollara meydan okudular: Karşı yatan kara dağını aşmaya gelmişiz, akıntılı suyunu geçmeye gelmişiz... Birbirlerine destek oldular, birbirlerine yardım ettiler, son dilimlerini ikiye böldüler ve nihayet gelip bu geniş yamaca ulaştılar, burada mesken tuttular.

Hem Muhammet, hem Ali, hem de onların karıları ve çocukları ömürlerinde ilk defa böylesine bir genişlik görüyorlardı, ömürlerinde ilk defa avuçlarına doldurdıkları koyu kahverengi toprağın kokusunu böylesine hissediyorlardı ve o toprağın nemi onların avuçlarından geçip bütün bedenlerine şimdiye kadar hiç hissetmedikleri bir rahatlık getiriyordu, yarının bolluğundan, genel olarak yer yüzünün güzelliğinden, hayatın saadetinden söz ediyordu.

Muhammet de, Ali de gece gündüz çalıştılar, birbirlerine yardım ettiler, meyve topladılar, av avladılar, birbirlerine destek oldular. Birlikte önce Muhammet'e, sonra da Ali'ye ev kurdular, bahçe yaptılar. Her birisi kendisi için büyük bir araziye sürmeye başladı, toprağa hizmet ettiler.

O gün güneş yeni doğmuştu ve doğuşuyla birlikte bütün bu taraflara bir saadet getirmişti. Muhammet çarıklarını çıkarıp çit boyunca kendi arazisini geziyordu. Bu çiti yeni çekmişlerdi, bu çit Muhammet'in arazisi ile Ali'nin arazisini birbirinden ayırıyordu. Bu çit o yeşil

dağların, o güllü çiçekli ovanın, o koyu kahverengi toprağın gördüğü, şahit olduğu ilk çitti.

Muhammet, bu toprağı çarıklarıyla çığnemeye kıyamıyordu, ömründe ilk defa Muhammet'in yalın ayakları topuklarından yukarıya kadar yumuşak toprağın içine batıyordu. O koyu kahverengi, yumuşak toprağın neminde bir sıcaklık, bir hararet vardı. Hiç bir zaman hiç bir elbise, hiç bir yorgan Muhammet'in bedenini bu sıcaklık ve bu hararet kadar ısıtmamıştı. Bu sıcaklıkta, bu hararete bir ana elinin aziz kokusu vardı.

Muhammet, toprağın sıcaklığıyla, hararetiyle böylece ısına ısına gidip dallı budaklı bir armut ağacının yanına durdu. Hayretle armut ağacına ve armut ağacının altından geçen çite baktı. Bu armut ağacı da, ağacın dibindeki toprak da Muhammet'in arazisinde olmalıydı, böyle anlaşmışlardı ve çiti de böyle çekmişlerdi. Ama şimdi çit ileri çekilmişti ve ağacın dibindeki bütün toprak Ali'nin arazisine geçmişti.

Muhammet'in bedenini bürümüş olan o toprak sıcaklığı, o hararet bir an içinde yok olup gitti, sanki güneşin bu yerlere getirdiği o saadet de silinip gitti, çok acı bir perişanlık hissi Muhammet'i sarstı.

Bu sırada Ali de çit boyunca kendi arazisini gezmeye başlamıştı. Gelip aynı armut ağacının altında Muhammet'in karşısında durdu. Muhammet, Ali'nin iri ve düne kadar tertemiz olan gözlerine bakarken ilk defa bu gözlerde bir harislik sezdi, titrek sesiyle;

"Birbirimize kardeş dedik! Susayınca suyumuzu böldük, acıkınca rızkımızı böldük, tuzumuz bir oldu!" dedi. "Niye böyle bir şey yaptın? Neden çiti ileri çektin, benim toprağımı aldın?"

Ali, kibirle, gururla çit boyunca kendi arazisini baktı, sürülmüş koyu kahverengi toprağa baktı, sonra yine Muhammet'e baktı ve şöyle dedi:

"Bu toprak da benimdi. Ben sürmüştüm burayı."

Muhammet de armut ağacının altındaki toprağa baktı ve Ali'nin bu apaçık yalanı karşısında dehşete düştü. Muhammet, Ali'nin iri ve düne kadar tertemiz gözlerinde hiç görmediği ve tasavvur bile edemediği bir farklılık gördü. Ama güçlkle kendini tuttu.

"Sen yanıyorsun kardeş, burası benim toprağımdı!..." dedi.

Ali gülümsedi:

"Yok kardeş, sen yanıyorsun!... İyi hatırla... Burası benim toprağımdı!..."

Sonra Ali çitin bu tarafına, Muhammet'in arazisine baktı. Muhammet, Ali'nin gözlerinde bir açlık duydu. Ali, âdeta gülümseyen gözleriyle Muhammet'in sürülmüş toprağını yemek istiyordu. Muhammet, Ali'nin bu toprağa da sahip olmak istediğini anladı. Ömür boyu toprak-sızlık çekmiş, ömür boyu azap eziyet çekmiş Muhammet'in bütün bedeni titredi. Sanki onu yine çekip o küme küme boz bulutlardan yukarıda, o sarp kayaların arasında yaşadığı betsiz bereketsiz, sellı yağmurlu günlere götürmek istiyorlardı. Muhammet kendini topladı, yeniden o günlere dönmek için bütün varlığıyla mukavemet gösterdi. Sabandan çıkarıp çitin dibine attığı tırmığı yerden kaptı ve var gücüyle Ali'nin başına vurdu.

Bir an içinde bütün bu tarafları bürümüş o saadet, toprağın o güzel koyu kahve rengi kıpkırmızı kızarıp kan rengi aldı. Sonra Ali hiç bir şey görmedi, dehşetli bir hayret içinde:

"Kardeş?!" dedi. Sonra her şey bitti. Ali'nin cansız bedeni ömrü boyunca dünyanın bin bir türlü hâlini görmüş dallı budaklı armut ağacının dibine serildi. Parçalanmış alnından akan kan, gözlerinin üstünden süzülüp o kahverengi, sürülmüş toprağa döküldü.

Muhammet, bir müddet Ali'nin cesedine baktı, gözlerini cesetten ayıramadı: Göz alabildiğine uzanan o genişlik içinde birden bire Dede Süleyman'ın fısıltısı ile Dede Korkut'un sözlerini işitti:

Oğul, oğul, ay oğul!

Kara külçe gözlerim aydını oğul!

Güçlü belim kuvveti oğul!

Gör ahir neler oldu?...

Ve sanki Dede Süleyman, Dede Korkut'un bu sözlerini Muhammet için değil, o armut ağacının dibinde serilip kalmış Ali için fısıldıyordu. Sanki Muhammet bu fısıltıyı kendi kulaklarıyla değil, Ali'nin o kanlı kulaklarıyla işitiyordu. Sonra Muhammet, arkadan Ak Deve'nin üstünde "hakikati söyleyen"in geldiğini hissetti, geri döndü, baktı.

Ak Deve başını dik tutmuş, her zamanki gibi yavaş adımlarla ilerliyordu. Ak Deve ayak tabanlarını her yere basıp kaldırdıkça iz yerlerinden bembeyaz çiçekler baş kaldırıyordu.

"Hakikati söyleyen" hiç bir zaman sırtına elbise giymezdi, saçını sakalını kırtırmazdı, tırnaklarını kesmezdi. Çünkü "hakikati söyleyen" de aslında bir insandı ve "hakikati söyleyen"in fikrine göre insan gerektiği gibi görünürdü.

"Hakikati söyleyen" Ak Deve'nin sırtına oturmuştu. "Hakikati söyleyen"i hiç kimse görmemişti, ama herkes onu tanıyordu.

Ak Deve öylece yavaş adımlarla gelip Muhammet'in önünde durdu.

Muhammet ömründe deve görmemişti. Yer yüzündeki bütün develer Ak Deve oluyor sandı.

"Hakikati söyleyen"in gözleri de Ak Deve'nin iz yerlerinden baş kaldıran o çiçekler gibi bembeyazdı. O bembeyaz gözlerde her şey aksini buluyordu, Muhammet de o anda bembeyaz gözlerde kendi aksini gördü, dallı budaklı armut ağacının aksini gördü. Ali'nin kıpkırmızı kana bulanmış cesedinin aksini gördü.

Ali'nin alnından akıp yüzünde, koyu kahverengi toprağın üstünde pıhtılaşmış kan "hakikati söyleyen"in beyaz gözlerinde küçük kırmızı bir leke meydana getirmişti.

Muhammet sabahtan beri elinde tuttuğu ağız kanlı tırmığı yere attı ve bütün varlığıyla "hakikati söyleyen" in kendi sözlerini tasdik etmesini bekledi:

"Bu toprak benimdi, onun değildi!" diye bağırdı. "Söyle, hakikat, kimindi? Söyle hakikati!"

"Hakikati söyleyen" Muhammet'e baktı, armut ağacının dibinde serilip kalmış Ali'nin cesedine baktı ve dedi:

"Ben benim, ben oyum". "Hakikati söyleyen" elini uzatıp Ali'nin cesedini gösterdi. "Ben ne diyebilirim? Kavga toprak üzerineydi, toprağa da sormak lâzımdır"

Ak Deve ön ayaklarını dizden büktü, boynunu ileri uzattı ve bir kulağını toprağa dayadı, bir müddet toprağı dinledi. Sonra boynunu kaldırdı, başını çevirip iri, kara gözleriyle "hakikati söyleyen" in bembeyaz gözlerinin içine baktı. "Hakikati söyleyen" Ak Deve'nin bakışlarından her şeyi okudu:

"Toprak diyor ki siz ikizin de yalan söylüyorsunuz!" dedi. "Toprak diyor ki ben onların hiç birinin değilim. Toprak diyor ki onlar benimdir! Biri şimdi koynuma geldi, öbürü de vakti gelince benim olacak!"

Sonra Ak Deve ayağa kalktı ve her zamanki gibi ağır adımlarla uzaklaşıp yavaş yavaş gözden kayboldu...

... Sıra sıra uzanmış iz yerlerinde biten o beyaz çiçekler, Ak Deve'nin bir zamanlar buralardan geçtiğinden haber veriyordu...

XXI

Mahalleminin ilk kara bahtlısı zavallı Meyrankulu emmigil oldu. Mahallemize savaşın ilk kara haberi Meyrankulu emmigilin evine geldi. Zavallı Meyrankulu emmi kendini tutamayıp kadınların, çocukların yanında zayıf ve uzun parmaklı ellerini ince bacaklarına vura vura, ağlaya ağlaya sadece şu sözleri söylüyordu:

"Şair oğlum benim!... Şair oğlum benim!..."

İbrahim'in altı bacısı o kadar ağlamışlardı ki, yüzlerini, sinelelerini o kadar parça parça etmişlerdi ki ancak inlemeye mecaleri kalmıştı.

Bütün mahalle ahalisi Meyrankulu emmigile toplandı: Hasanağa emmi, Ağahüseyin emmi, Azizağa emmi (bir süre sonra onların da hepsi savaşa gittiler...) ve bizim ara sokaktan da Cebrail'e Ağarahim, Meyrankulu emmigilin evlerinin önüne, sokağın ortasına çadır kurduklar. Molla Esedullah da çadırın içinde, baş köşeye oturmuş, Kuran okuyordu. Arada bir o kalın ciltli, büyük ve kalın kitabı büyük bir özenle bir kenara koyuyordu. Gözlüğünü de gözlerinden çıkarıp kitabın yanına koyuyordu. Sükût içinde çay içerken şöyle fısıldıyordu:

"Kefensiz giden delikanlı!...". Sonra yüksek sesle "Allah rahmet eylesin!..." diyordu.

Çadırın içinde oturan erkeklerin de hepsi hafifçe yerlerinden kalkıp bir ağızdan;

"Allah rahmet eylesin!..." diyorlardı.

Molla Esedullah;

"Allah sizin de bütün ölmüşlerine rahmet eylesin!..." diyordu. "Allah sebep olanların cezasını versin!... Allah sizin gençlerinizin hepsini korusun, kurşundan saklasın! Allah hiç bir evi erkeksiz koymasın, çocuklar yetim kalmasın!... Allah Hitler'in cezasını versin, düşmanı Azrail olsun, kabri alev alıp yansın, dili ağızda kömüre dönsün!... Allah Stalin'in ömrünü uzun eylesin!..."

Çadırın içindeki erkekler yine bir ağızdan;

"Amin!" diyordu.

Caferkulu ile ben sık sık o çadırın içine girip çıkıyorduk, orada oturan adamlara çay dağıtıyorduk, boş bardakları topluyorduk. İşin tuhafı, Molla Esedullah'ın söylediği sözler, çadırın içindeki adamların bir ağızdan konuşması beni kendi gözlerimde büyütüyordu, ben kendi kendime büyük bir adam gibi görünüyordum.

Molla Esedullah şöyle diyordu:

"Meyrankulu'nun oğlu İbrahim çok iyi bir oğlandı. Bu bakımdan İbrahim peygambere benzerliği vardı. Babil padişahı Nemrut, İbrahim'i ateşe attırdı, ama ateş İbrahim Halil'i almadı, o kadar temizdi!... Ve orası, ateşin yandığı yer çiçekli bir bahçeye döndü..."

Molla Esedullah böyle hikâyeler anlattığında ben yerimden kıpırdamıyordum, durup dinliyordum. Bu sohbetler bana o kadar tesir ediyordu ki dünyada her şey hatırımdan çıkıyordu. Bazen kendime geliyordum, çünkü ya sıcak çay elime dökülüp yakıyordu, ya da Caferkulu kolumdan tutup çekiyordu. Molla Esedullah'ın anlattığı hikâyeler, bazen Balakerim'in anlattığı hikâyelere benziyordu. Ama esas fark şuydu. Bana Molla Esedullah, anlattığı hikâyelerin hepsini gözleriyle görmüş, bütün bunların hepsi gerçekmiş gibi gelirdi. Gerçi Molla Esedullah bu rivayetleri çocuklara anlatmıyordu ve bu yüzden de bu rivayetlerin tesiri daha fazlaydı...

Ben İbrahim'in bize bir abbasiye sinema oynatışını, paramız olmadığına bizden şeker almasını ve buna benzer başka işlerini unutmuştum. Ama şair İbrahim'in yazdığı o iki mısra aklımdan çıkmıyordu:

Gök yakasını açınca ay göründü,
Sen yakanı açınca güneş göründü!...

Evet, gerçi ben bu iki mısranın manasını anlamıyordum, ama bu iki mısra (belki onlar gerçekten de İbrahim'in değildi, ama bunun önemi yoktu...) İbrahim'in ölümünden sonra sanki dünyanın en dertli, kederli ağ-mesiydi. O zaman, o küçük Aliekber ölümün de ne olduğunu pek bilmiyordu, ama şair İbrahim'in mısralarıyla yüreğimde zuhur etmiş o dertli, kederli nağme arada bir beni duygulandırıyor, gözlerimi dolduruyordu ve ben ağlamak istiyordum. Bir de Molla Esedullah'ın bahsettiği o çiçekli bahçe gözlerimin önünden gitmiyordu. O bahçede biten kırmızı, turuncu, mor çiçekler de dert ve keder içindeydi.

O gece uykuya dalmadan önce kendimi şair İbrahim'in yerinde tasavvur ettim, sanki savaşta ölen şair İbrahim değil, bendim. Meyrankulu emmiginin evinin önündeki o çadır da benim için kurulmuştu, mahallenin bütün erkekleri o çadırda benim yasıma toplanmışlardı. Molla Esedullah beni İbrahim Halil peygambere benzetiyordu, mahallemizin erkeklerinin hepsinin yüzleri bir bir benim gözlerimin önünden gelip geçiyordu. Ben bir taraftan kendim için kederleniyordum, savaşta öldüğüm için kendime acıyordum, bir taraftan da gurur duyuyordum, kendimle övünüyordum. Çünkü savaşta vuruşmuş-tum, çünkü savaşta ölmüştüm, çünkü mahallemizin bütün erkekleri benim için o çadıra toplanmışlardı, o kadınlar, kızlar, gelinler de benim için ağlıyorlardı. Sonra Babil padişahı Nemrut beni yakmak istiyor gibi geldi, ateşin sıcaklığını hissettim. Ama korkmadım, çünkü o ateş çiçekli bir bahçeye dönecekti ve o bahçenin kırmızı, turuncu, mor çiçekleri olacaktı.

Mahallemizde bu tür ikinci kara haber Firuze teyzegilin evine geldi. Bu defa çadır Firuze teyzegilin evinin önüne kuruldu. Sonra o çadır sık sık kurulmaya başladı. Bu evin kapısından öbür evin kapısının ağzına göçtü. Bu çadır da sanki döndü, oldu bir Ak Deve, kapıların ağzında kurulup dünyanın kederli işlerinden haberler verdi durdu.

Bir defasında ben Balakerim'e sordum:

"Peki o Ak Deve neden Hitler'in kapısına yatmıyor?"

Balakerim, önceden her şeyi biliyormuş gibi manalı manalı gülümsedi:

"Yatacak Aliekber, yatacak... Farslar ne demiş biliyor musun Aliekber? Babana sor, o bilir, Farslar demiş ki "her suhen caiz, her nokta makam darest..."¹

Ben Farsların söylediği bu sözlerin manasını elbette anlamıyordum. O sözlerin söylenişinde, musikisinde bir

¹ "Her söz caiz; he nokta makam, mevkidir" anlamında Farsça ifade (a.n.)

şakinlik, rahatlık vardı, ama o şakinliğin ve rahatlığın bizim mahallemizle bir ilgisi yoktu. O şakinlik, o rahatlık bizim mahalleden çoktan göçüp gitmişti.

Bu çadır bizim mahallede sadece bir defa kurulmadı. Anamın adaşı Suna, kocası saatçi Gülağa'nın kara haberi geldiğinde mahallemizde hastalık, sakatlık ya da başka bir sebepten dolayı savaşa gitmemiş üç beş erkek, Gülağa'nın evinin önünde çadır kurmak istedi. Ama Suna izin vermedi, bağırды çağırды, yas tutmadı. Çünkü Suna, Gülağa'nın öldüğünü inanmıyordu, bağıra çağıra herkeşe bu kara haberin yalan olduğunu anlatmak istiyordu.

Herkes Suna'ya acıyordu, mahallenin kadınları bir taraftan gencecik gitmiş, şakin, hiç kimseyle işi olmayan, yakışıklı Gülağa için ağlıyorlardı, bir taraftan da zavallı Suna'nın bu hâline ağlıyorlardı. Suna aklını kaçırmış diyorlardı. Ama bu konuda çok fazla konuşmuyorlardı, konuştuklarında da yana yana, gözleri dola dola konuşuyorlardı.

Sokağımızın tam alt başında, iki sokağın keşiştiği yerde yan yana üç dükkân vardı: Et dükkânı, ekmek dükkânı ve gaz dükkânı. Bizim mahalle halkı eti (nohut, pirinç, tuz, şeker ve yağ da bu dükkânda olurdu) hep bu dükkânda Kasap Dadaşbala'dan alırdı. Ama savaş başladıktan sonra o dükkân da kapandı ve Kasap Dadaşbala da çaycılığa başladı. Yas yerlerine semaver koydu, gidip Gürcistan'dan kuru çay aldı getirdi, çay demledi ve hiç bir zaman işsiz kalmadı. En çok para kazanan da belki o ydu, ama adı eskisi gibi Kasap Dadaşbala idi. Anamgil bütün gece ekmek dükkânının önünde sırada beklerdi. Önünde bu kadar kuyruk olan dükkân, sabah erkenden açılırdı ve hemen boşalıp kapanırdı. Elimize kap alıp biz de gaz peşine giderdik. Ama çok kısa süre sonra gaz da bitti (gaz da erkekler gibi savaşa gidiyordu). Zaman geçti ve evimizin lâmbasına, ocağına sinmiş gaz kokusu da çekilip gitti, yok oldu.

Bizim ara sokağın önünde artık bir otobüs ile dört "polutorka" yan yana durmuyordu. Çünkü sadece sokağımız değil, sadece ara yolumuz değil, avlumuz da boşalıyordu. Önce Cafer, Adil ve Abdülali savaşa gitti. Sonra da Koca gitti. Hanım teyze sadece Cebrail ve Ağarahim'le kaldı.

Savaş başlamıştı ve biz hepimiz kaza ve belânın, oğlu olan, kocası, babası, kardeşi olan evlerin başında dönüp durmasına alışmıştık. Ama tabii hiç kimsenin aklına felaketin gelip beş kızı olan Papakçı Ebulfeth emmiginin evine gireceği gelmezdi (Arada sırada kadınlar bir araya toplandıklarında Meşhedihanım teyze derdi: "Kızı olmanın da bu saadeti var!... İşte Fatma, beş çocuğu var, beşi de kız, hiç biri de gitmeyecek savaşa...").

Ne zaman bizim mahallenin evleri önünde çadırlar kurulmaya başladı, ne zaman Kasap Dadaşbala baltayı, küttüğü bir tarafa atıp çaycılıkla meşgul olmaya başladı, ne zaman anam geçeden sabaha kadar ekmek dükkânının önünde sıraya girdi; o zaman artık savaştan önceki bütün hadiseler tamamen uzak bir geçmişte kaldı. Benim hayatım sanki bükülüp ortadan iki parçaya ayrılmış demir çubuk gibi birden bire iki kısma ayrıldı: Savaş başlanana kadar olan hayatım ve savaş başladıktan sonraki hayatım.

Hem yüreğimdeki o sirk sevinci, hem de önceleri gözlerimin/önünde oynayıp duran sirk renkleri artık seviz dokuz yaşındaki Aliekber için uzak bir geçmişte kalmıştı. Arada bir sokakta Adile'yi görünce o sirk hatıraları bu uzak geçmişten başını kaldırır, bir güzel duygulanış meydana getirmek isterdi, ama bu duyguların sıcaklığı hemencecik de soğuyuverirdi. Adile sokakta gözden kaybolurdu ve hatıralar da yine ulaşılmaz uzaklığına geri dönerdi. Bizim mahallede ve benim hayatımda o "sevgili mektub"u uzaklardan çıkarıp getirebilecek kadar sevinçli bir hadise, sevinçli bir duygu ve heyecan olamazdı. İşin

tuhafı, sanki Adile'nin o kalın, uzun ve hurma renkli çifte örgüleri de ışlığını yitirmişti, alelade bir hâl almıştı.

Uzun bir süre Adile'yi sokakta gördüğümde utandığım için beni görmesin diye kaçıp gizlendim.

Mesele, babamın nöbetli seferlerinden döndüğü günlerden bir gün anama söylediği şu sözlerdeydi:

"Dünya çok güvenilmez oldu, bacı... Er geç ben de gideceğim cepheye. Hiç olmazsa Aliekber'in küçük toyunu görmek istiyorum..."

Savaştan önce bizim mahallede çocukların sünnet olması düğüne bayrama dönerdi. Ama bu defa hiç bir toy bayram olmadı. Babam bir Lezgi berber bulup getirdi ve her şey çok sıradan oldu. Tek olağanüstülük benim de savaştan önceleri olduğu gibi belime kıpkırmızı peştamal bağlamamdaydı; sünnetten iki gün sonra belimde o kıpkırmızı peştamalle sokağa çıkıp çocuklarla oynamaya başlamamdaydı.

Biz her zaman bizden büyük oğlanların bellerine kırmızı peştemaller bağlayarak sokakta oynamalarına hasetle bakardık. Artık ben de büyümüşüm, ben de belime kırmızı peştamal bağlamıştım ve aslında belimdeki bu kırmızı peştemalin sevinci, benim savaş başladıktan sonraki hayatımın yegâne sevinciydi.

Ben sokakta, herkesin gözü önünde kendimi çok gururlu görüyordum, çünkü büyümüşüm, çünkü benim belimde kırmızı peştamal vardı. Ama yalnızca Şevket'i görünce görmezlikten geliyordum ve elimde olmadan hemen kaçıp avlumuza girmek istiyordum. Bir de Adile'yi gördüğümde gizleniyordum, Adile'nin beni bu kıpkırmızı peştamalle görmesini istemiyordum, çünkü Adile'den utanıyordum.

Şevket yine arada bir evinin önünde, çatal dut ağacının yanındaki tahta iskemlede oturuyordu. Ama artık eskisi gibi çekirdek çitlemiyordu. Çünkü Ziba teyze göçüp gitmişti Amerika'ya... Artık çekirdek de bulunmuyordu. Şevket eskisi gibi kahkaha atıp gülmüyordu, arada bir

gülümsüyordu. Gerçi Şevket'in savaşa gidecek her hangi bir yakını yoktu, ama onun dudaklarındaki tebessümde de bir keder vardı. Bütün bunlar böyleydi işte. Ama ben kıpkırmızı peştemali belime bağlayıp sokağa çıktuktan sonra Şevket yine eskisi gibi göz kırparı, yavaşça sorardı:

"Çok acıdı mı?" derdi ve kıs kıs gülerdi.

Bu çeşit sözlerine rağmen yine de Şevket'ten nefret etmezdim. Ama onu görünce kaçıp avlumuza girerdim ve sokağa çıkmazdım. Âdeta bu da Şevket'le benim aramdaki bir oyundu.

Adile'den ise utanıyordum.

Adile'nin o kara gözleri, o beyaz yüzü, o kalın ve uzun, o hurma rengi çifte örükleri benim için yine de çok hoştu, sevimliydi. Ama bu hoşlukta bir uzaklık, bir geçmişte kalmışlık vardı. Nedense bana, Adile'nin bu sempatiği Koca için böyle uzakta, böyle geçmişte kalmış ve Adile bunu biliyor, bunun için azap çekiyor gibi geliyordu.

Koca da savaşa gitmişti. Böylece mahallemizdeki Koca ile Adile hakkındaki sohbetler de unutulup gitmişti. Balakerim artık Romeo ve Juliet'ten söz etmiyordu. Ben artık Ak Deve'nin Adilegilin kapısı ağzında yatacığından korkmuyordum. Ama bir defa sokakta ansızın Adile ile karşılaşım ve ben belime bağladığım o kuşak gibi kıpkırmızı kızardım. Ama Adile bu kuşağı sanki hiç görmedi, kara gözleriyle bana baktı ve ben bu gözlerde bir hasret hissettim, derin bir keder gördüm. Sanki o gözler bana bakmıyordu, çok uzakları arıyordu, Balakerim'in gözleri gibi yol gözlüyordu. Sonra ikinci defa Adile bana sordu:

"Nasılsın Aliekber?"

Adile bu soruyu öylesine sordu ki sanki aslında başka bir şey söylüyordu. Sanki 'ben çok kötüyüm Aliekber, benim kalbim gülmüyor Aliekber, ben dünyanın en bedbaht insanıyım Aliekber, ben zavallıyım, kimsesizim' di-

yordu... Sonra Adile birden bire bana dünyanın en tesirli sözlerini söyledi:

"O sirkın biletlerini hatıra olarak saklıyorum, Aliekber..."

Ben artık kendimi tutamadım, gözlerim doldu. Dolu gözlerimi Adile'den gizlemek istedim, ama kâr etmedi. Adile benim gözlerimin dolduğunu gördü, işte bu anda Adile'nin de o kara ve kaygılı gözleri doluverdi.

Ondan sonra ben bir daha Adile'yi hiç görmedim.

Birden bire mahalleye şöyle bir haber yayıldı: Muhtar, kendi kendisi için Ebulfethgile dünürçülüğe gitmiş, Adile'nin "rıza"sını almış, Adile'yi Muhtar'a kocaya vermişler.

Bu haber, sadece Muhtar'la Adile'nin evlenebileceğini hiç kimsenin aklına getirmemesi yüzünden beklenmedik değildi. Savaş başladıktan sonra âdeta dünyanın bütün toyları düğünleri ebedî bir uzaklıkta, geçmişte kalmıştı. Bütün mahallemizde evlerin kapısı ağızda taziye çadırları kurulduğu bir vakitte birilerinin evlenmek istemesi, dünürçülüğe gitmesi insanı hayrete düşürüyordu, üşütüyordu.

Kübra teyze öldükten sonra Muhtar o cumbalı evlerinde tek başına yaşıyordu. Yine sabah erkenden kara "emadin"e binip işe gidiyordu ve aynı kara "emadin"le de akşam işten dönüyordu. Yine sırtında aynı kara meşin ceket, ayaklarında deri çizmeler vardı. Savaş başladıktan sonra da Muhtar'ın hayatı böyle devam ediyordu, sadece akşamları eve eskisine nisbeten geç dönüyordu. Bazen tam gece yarısı geliyordu ve ben aç karnına yatağıma uzanıp da uyuyamadığım vakitler bazen o kara "emadin" in sesini işitiyordum.

Bir defa sabah erkenden okula giderken Muhtar'ı sırtında fanilasıyla balkonlarındaki saksılardaki çiçeklere su dökerken gördüm. Doğrusu Muhtar'ın sıradan insanlar gibi böyle fanilasıyla Kübra teyzenin saksılarındaki çiçeklerini sulaması beni çok etkiledi. Ben bir kaç gün,

Muhtar'a da selâm vermek lâzım, Muhtar da adamdır, "selâm" zaten bizim değil diye düşündüm. Çünkü Balakerim "selâm" Allah'ındır diyordu, nihayet ben Allah'ın "selâm"ını Muhtar'a da verme kararı aldım. Bir defasında, akşamı biraz geç Muhtar işten dönüp kara "emadin"den indiğinde ona selâm verdim, ama Muhtar göz ucuyla bana baktı (Belki de tanıdı beni? Tanımış olabilir, Hanım teyzeden özür dilemeye geldiğinde Hanım teyzegilin evini ona ben göstermiştim ve savaştan önceki o güzel günde Hanım teyzenin onu kovmasına şahit olmuşum ya?) ve selâmımı almadı. Bundan sonra ben ona yine hiç selâm vermedim. (Bir defasında Balakerim çatal dut ağacının altında, kaldırımda oturup bir süre Muhtargilin cumbasına baktı, sonra şöyle dedi: "Dünyada ne kadar çiçek varsa bu çiçeklerin o kadar kendilerine has dilleri var. Kübra onların dilini bilirdi, ancak Muhtar onlarla konuşmıyor, o çiçeklerin yüreği sıkılıyor...")

Safure teyzenin oğlu Aynullah o sırada henüz savaşta kaybolmamıştı; birinci defa yaralanıp iyileştikten sonra ikinci defa savaşa gitmişti. Safure teyze şöyle diyordu:

"Muhtar olsa ne olur, yavrum, erkek değil mi bu? İşini öyle kurmuş ki cepheye gitmeyecek!... Yaşı biraz fazlaymış Fatma'nın kızından, n olur yavrum, erkeğin yaşı çok olur mu, erkek erkektir be, kurban olduğum!... Kulakları küçük olsa ne olur? Öleceğini bile bile, vallahi insafliymiş, Kübra'ya çok iyi bakardı Muhtar, ev canlısı bir erkektir. Doğru, Adile çok hanım hanımdır, ama gidecekti Hanım'ın oğluna da nolacaktı, ikisi de genç, bir tarafta da Hanım gibi bir zalim!..."

Anam diyordu:

"Hanım teyze niye zalim oluyor, Safure bacı?..."

Safure teyze diyordu:

"Şimdi Hanım'ı bana sen mi tanıtacaksın?... Muhtar ağağını sağlam basmış yere. Koca, Allah nasip etsin de sağ salım cepheden dönsün, akıllı çocuktur, terbiyelidir, söz yok, adamın Allah'ı var. Hanım'ın oğlanlarının hepsi

terbiyeli çocuklardır, ama kurban olduğum sadece terbiye ile avrat beslemek olur mu? Devir kötü devir. Bak, zavallı yetim Gülağa'nın sonu ne oldu? Tavuk başı kesmeye kıyamıyordu, bir kurşuna hedef oldu genç canı... Allah bir gün de Hitler köpoğlusuna kismet eylesin o kurşunları!... Zavallı Suna'nın, senden uzak olsun, düştüğü hâli de Allah düşmanıma bile kismet eylemesin!..."

Anam diyordu:

"Gönül kimi severse güzel odur, Safure bacı..."

"Yeter kız, çocuk gibi konuşma!... Kızı bırakırsan kendi başına, ya helvacıya gider, ya zurnacıya!..."

Anam, Safure teyzeden gençti. Anam, yüreğinde Adile ile Koca'ya sahip çıkıyordu ve bu sohbette Safure teyzeye yenilmek istemiyordu.

"Ama şöyle de demişler Safure bacı, kızı odalıya değil, papaklıya ver!¹..."

Ben içimden anamın bu sözlerinin tamamına destek çıkıyordum, çünkü anam odalıya gitmemişti, babamın hiç bir zaman evi olmamıştı. Ama babam papaklı erkek adamlardan biriydi, gece gündüz yol giderdi, hiç yüzünden Fethullah Hatem gibilerine ağız açmazdı ve bu ağır günlerde bile bizi geçindirirdi.

Safure teyze diyordu:

"Ne olmuş kız Muhtar'ın papağına? Senin Fatma'dan daha çok yüreğın yanıyor galiba o kıza? Vallahi gül gibi söz diyor Fatma kendi kızına! Diyor ki, bize bak, akıllı ol, hep fakir yoksul olduk, karnımız yarı aç, yarı tok yaşadık, bak bacılarına, Allah babanın papak diken ellerini hep böyle sağ selâmet eylesin, yoksa herkesin çocuğu aç ölüyor, diyor, doğru da diyor... Fatma kendi eğer papakçı Ebulfeth'e gitmeseydi, Hanım'ın kardeşi rahmetli Abuzer'e gitseydi, şimdi ne olacaktı? Yetim kalacaktı bütün çocukları..."

Anam diyordu:

¹ Kızı odalıya, yani zengine değil, başı papaklıya, yani erkeğe ver, anlamında bir atasözü (a.n.)

"Allah en iyisini bilir... Kimin alınına ne yazılmışsa o olur..."

Anam bu sözleri söylüyordu. Böyle anlarda anamın ne düşündüğünü ben gayet iyi biliyordum: "Dünyanın işleri neden böyle insafsızdır, Allahım! Bu dünyanın dertleri belaları hep bize mi kalmış? Yani bu kadar büyük savaş da mı Fethullah Hatemleri etkilemiyor? Halkın evladı geri dönmüyor, kocası kayıp düşüyor, ama gazeteler yine Fethullah Hatem'in fotoğraflarını yaymıyor: Fethullah Hatem cephedeki askerlere mektup yazmış, Fethullah Hatem faşist köpeklerin aleyhine konuşma yapmış!... Oysa şimdi konuşmak, mektup yazmak yerine herkesin kocası gibi, oğlu gibi gidip kendisi vuruşun faşistlerle, neden gitmiyor? Çünkü o Fethullah Hatem'dir..."

... Muhtar'ın kendi kendisi için dünürücü gidişi, Adile'yi istemesi ve papakçı Ebulfeth'le Fatma teyzeden Adile'nin "rıza"sını alması bizim yetimleşmiş sokağımıza, kimsesizleşmiş, göze çarpacak kadar rengini yitirip bozmuş mahallemize bir canlılık getirmişti. Ama günlerden bir sonbahar günüydü, günlerden kötü bir gündü, günün öğle vakti anamla birlikte feryat figan sesine evden koşup sokağa çıktık.

Adile kendini o üç katlı evin damından aşağı atmıştı.

Anam elleriyle benim başımı tutup karnına bastırıyor, benim sokağın ortasına düşmüş Adile'yi görmeme fırsat vermedi. Ama zaten ben öbür çocuklar gibi koşturup sokağın ortasına, taşların üstüne düşmüş Adile'ye bakmak istemiyordum. Ben artık çocuk değildim, benim tecrübem vardı, ben mahallemizin kapıları ağzında kurulmuş çok çadırlar görmüştüm. Ölümün ebedi ayrılık olduğunu ben biliyordum, bunu artık anlamıştım, idrak etmiştim. Başımı daha da kuvvetlice anamın karnına bastırdım, sokağın feryat figanını, bağırış çığırışını, anamın hıçkırıklarını iştirerek Adile için hüngür hüngür ağladım.

Anam sıcağı avucuyla benim başımı karnına bastırıyor ve bu şekilde de beni eve götürdü.

"Korkma" dedi. "Korkma". Sonra kendisi de ağlayarak avluya koşup bir kova serin su getirdi, yüzümü yıkadı, bana su içirdi. Ama ben bir türlü sakinleşemiyordum, anam da benim hiç bir şey söylemeden böyle hüngür hüngür ağlamamı korkmama yoruyordu. O ufacak Alikber'in korkudan değil, kederden ağladığını aklına bile getiremiyordu. Benim yüreğimi titreten o kederin hafif, hatta hiç ağırlığı olmayan bir lekesi şu ana kadar da yüreğimde kalmıştır.

Adile sağdı, ama tamamen ezilmişti, arabaya koyup hastaneye götürdüler.

Bütün mahalle hastaneden haber bekliyordu, bütün mahalle Adile iyileşsin diye Allah'a yalvarıyordu. Mahallemizde hiç kimse ağzını açıp Adile'nin ardından bir söz söylemiyordu, böyle kötü bir iş yaptığı için Adile'yi suçlamıyorlardı.

Dört gün sonra Adile öldü.

Adile, benim için ölen ilk yakın, dost, sevgiliydi.

Evet, savaştan mahallemize kara haberler geliyordu, evet, ben şair İbrahim'i de, saatçi Gülağa'yı da, başka kara haberlileri de iyi tanyordum, bu ölümler bana çok tesir ediyordu, ben de bütün mahallemiz gibi bu ölümlerin üzüntüsünü çekiyordum, ama Adile'nin ölümünde, sanki benim için şahsi bir yan vardı, sanki benim de bir parçam ölmüştü...

Ben, hiç kimse görmesin diye, ya sokağımızın dibindeki o büyük kara dutun altında, ya da gaz yerine ocakta yakmak için Sarı Hamam'ın bahçesine yığılmış tahta parçalarının, odun kırıklarının (bunların çoğunu Balakerim oradan buradan bulup taşır getirirdi) arasında bir tarafa çekilip Adile hakkında düşünceye daldım. Adile'nin kara gözlerini, beyaz yüzünü, o kalın ve uzun, o hurma rengi örüklerini, savaştan önceki o bahar akşamı sirk büfesinde hızlı hızlı kalkıp inen dolgun sinisini gözlerimin önüne getirirdim. Bana, Adile yine elini uzatıp benim başımı okşayacak gibi gelirdi ve ben kahırlanırdım. "Sevgili

mektub'un o dalgalı kırmızı çizgisi; o zaman, ara sokaktaki o kara dutun altında veya Sarı Hamam'ın bahçesindeki o tahta parçası yığınının arasında bana yalnız ve yalnız dünyanın kederli işlerinden haberler verirdi. Ben birden bire savaştan önceki o uzaklıktan, o geçmişten dönüp gelmiş kızıl gül ıtrını da hissederdim. Ama o kızıl gül ıtrı da o anda dünyanın kederli işlerinden haber verirdi ve ben kendi kendime o "sevgili mektub'un sonundaki dört mısırayı fısıldardım:

Mektup seni ad eylerim,
Postaya emanet eylerim,
Gidip Koca'ya çatmazsan,
Bil ki kıyamet eylerim...

Bence o "sevgili mektup" ömrünce gidip hiç kimseye çatmadı, hep yolda oldu, ben de o mektubu okumadım. O "sevgili mektup" hep böyle yolda olacaktı, hiç bir zaman hiç kimseye ulaşmayacaktı, bu yolun böylesine ebedi ve sonsuz oluşu benim için bütün dünyanın vefasızlığıydı...

Adile bir daha hiç kimseye mektup yazamayacaktı, Adile bir daha hiç kimseye kızıl gül ıtrılı selâm sunamayacaktı. Ben birden bire Hanım teyzeyi hatırladım, Hanım teyzenin savaştan önceki o güzel bahar gecesi sirk önünde peyda olup bağıra çağıra söylediği "Ne hayasız kızsın sen?!" sözlerini yeniden işittim ve daha da duygulandım. Elbette Adile'nin bu kadar azaplı bir şekilde ölümünde Hanım teyzenin kusuru yoktu, ama ben yine de bu dakikalarda Hanım teyzeyi hatırlamak istemiyordum, Hanım teyzeyi gözlerimin önüne getirmek istemiyordum, sesini duymak istemiyordum. Benim küçücük kalbim kırılmıştı, Adile'nin ölümünden sonra Hanım teyzeye güvenmişim ve bana bir daha Hanım teyzeye barışamayacakmışım gibi geliyordu.

Adile'nin cenazesini o üç katlı evden çıkardılar. Molla Esedullah öne düştü, bütün mahalle halkı cenaze-

nin ardından mezarlığa doğru yavaş adımlarla yürümeye başladı. Ben, Adile'nin şimdi omuzlarda giden o tabudun içinde olduğunu bir türlü kabullenemiyordum. Tabudun üstünü şalla, ipek örtüyle öyle örtmüşlerdiki sanki nefes bile alamıyordu.

Biz, ölen adamın cesedinin olmayışına alışmıştık, yani savaştan kara haberler geldiğinde çadırlar kurular, evlerde feryat figan kopar, yaslar tutulurdu, ama hiç kimse mezarlığa gitmezdi. Çünkü ceset olmazdı, cesetler uzak uzak illerin soğuk topraklarında kalırdı... Şimdi ise, yine savaştan önceki gibi, cemaat cenazenin ardından mezarlığa gidiyordu ve bu merasim de âdeta Adile'nin ölümünü daha tesirli, daha acıklı hale getirmişti.

Klârnet çalan Aliekber'in bir gözü sakattı, bu yüzden de savaşa gitmemişti. Arada bir cepheden, özellikle gençlerin, henüz evlenmemiş, düğünü çalınmamış insanların kara haberleri geldiğinde, kapılarında kurulmuş çadırlara girerdi, kutusunu açıp telâşlanmadan klârneti toplardı ve yürekten gelen bir yanıklıkla muğamat¹ çalardı. Böyle zamanlarda Aliekber'in klârneti mahallemizin henüz savaşa gitmemiş erkeklerinin de gözlerini yaşartırdı, erkekler de kimse görmesin diye gözlerine mendil tutup omuzlarını çeke çeke ağlarlardı.

Aliekber, Adile'nin cenazesinin ardından giderken klârnetle "segâh" çalıyordu. Aliekber'in titreyen parmakları klârnetin dillerinde gezindikçe ben kendimi sanki Balakerim'in anlattığı o uzak ve tenha sahralar dünyasında hissediyordum. O dünyada göz alabildiğine uzanan o çöl kumlarından başka, masmavi gökten başka, bir de bu yanık klârnet sesinden başka hiç bir şey yoktu. Ama o çölde de, o masmavi gökte de, o yanık klârnet sesinde de Adile'nin kara gözlerini, kalın ve uzun, o hurma rengi çifte örüklerinin kaygısı, kederi vardı.

¹ *Muğamat*: Muğam tarzında bir kaç bölümden oluşan doğuya has enstrümantel musiki tarzı (a.n.)

Cenaze alayı bizden yukarıdaki mahallelerden geçiyordu. O mahallelerde de bir yetimlik vardı, o mahallelerin de erkekleri, gençleri yoktu, kadınları, kızları dert yüzünden değişmişti, gözleri yoldaydı. Ama biz Adile'nin cenazesini götürürken o sokakların kapılarının önüne de cemaat toplanmıştı, o cemaatin de gözleri doluyordu, yüreği yanıyordu:

"Kendini öldüren saçlı kızmış..."

Elbette bizim mahallemiz dert içindeydi, ama o dertle beraber mahallemizin insanların yüreğinde sözle dile getirmediikleri kötü bir merak da vardı. Ne saklayayım, o kötü merak ufacak Aliekber'in yüreğine de sirayet etmişti: Hanım teyze ne edecekti? Bu defin merasimi sırasında sokakta görünecek miydi, yoksa evde mi oturacaktı? Düşman saydığı insanların bu dertli gününde onların gözüne görünecek miydi? Hanım teyze bir tarafında Cebra-il, öbür tarafında da Ağarahim ara sokaktan çıktı ve her zamanki düz adımlarıyla gelip cemaata katıldı. Hanım teyzenin etrafındaki insanların hepsi, hatta ağlayan kadınlar bile seslerini kestiler. Hiç kimse bir şey demedi ve herkes bu sükût içinde, Aliekber'in klârneti eşliğinde Adile'nin cenazesinin ardından yürüdü.

Mahallemizin yaşlı kadınları Fatma teyzenin koluna girmişlerdi, ama Fatma teyze imkân bulur bulmaz elini başına atıp darmadağın olmuş saçlarını yoluyordu, elini yüzüne atıp yanaklarını yırtıyordu ve ağlamaktan, feryat figandan kısılmış sesiyle sızlanıyordu:

"Beni öldüreydin!..." diyordu. "Civan canına niye kıydın?"

Papakçı Ebulfeth emminin yüzü görünmüyordu, çünkü kocaman mendilini gözlerine basmıştı. Ama ben, Papakçı Ebulfeth emminin sadece o kocaman mendilin altına gizlenmiş gözlerinin değil, bütün bedeninin, adımlarının, ayağındaki şalvarın bile ağladığını hissediyordum.

Papakçı Ebulfeth emminin yanında benim tanımadığım irili ufaklı bir grup çocuk yüksek sesle, hüngür hüngür ağlıyordu. Caferkulu, o bir grup çocuğun Adile'nin bacılarının çocukları olduğunu söyledi.

Ben bu arada Tamara'yı gördüm. Tamara'nın saçları da Fatma teyzenin saçları gibi diken diken olmuştu, rengi bembeyaz, gözleri kıpkırmızıydı. O anda gidip Tamara'nın elinden tutmak istedim, Tamara'nın yanında yürümek istedim, ama gitmedim. Çünkü biliyordum ki, bunun hiç bir manası yoktu.

Kasap Dadaşbala iri yarı, şişman bir adamdı (gerçi savaş başladıktan sonra karnı bir hayli erimiş, kendisi de zayıflamıştı; ama yine de mahallemizin en şişman adamıydı). Ben önceleri Dadaşbala'ya baktığımda yeryüzündeki koyunlara, kuzulara acıyasım gelirdi. Ama şimdi kasap Dadaşbala, sanki dünyanın en yüreği yumuşak adamymış gibi omuzlarını çeke çeke yürekte ağlıyordu (belki de gerçekten böyleydi?).

Elimde olmadan arada bir gözlerimle cemaatin arasında Hanım teyzeyi arayıp buluyordum: İnce dudakları öylece sımsıkı örtülmüştü ve kalın kaşlarının altından öylece ileri bakıyordu. Ama biraz sonra mezarlıkta bir hadise patlak verdi ve ben Hanım teyzenin sımsıkı örtülmüş o ince dudaklarının bir anlık yok olduğunu gördüm, gözlerinde de bir kıvılcım gördüm, ama o kıvılcımın manasını anlayamadım.

İlk mezar kazıcı eline kürek alıp Adile'nin kabrini toprakla doldurduğunda saçlarını yolan, yüzünü, gözünü, sinisini yırtan Fatma teyzenin gözleri bir kenarda sessizce duran Hanım teyzeye çarptı. O anda Hanım teyze de Fatma teyzeye baktı. Fatma teyze tamamen kısılmış sesiyle boğazının damarları şişe şişe bağırdı:

"Çağırarak senin oğlunu yanına!... Çağırarak!..."

Mezarlığa birden bire bir sükülü çöktü, herkes ister istemez Hanım teyzeye baktı. O mezarlık sükülü içinde

yalnız kabir kazıcıların kürekle yerden aldıkları ve kabre attıkları toprağın sesi işitiliyordu.

Hanım teyze bir şey demedi, nasıl durmuşsa öyle kaldı, gözlerini de Fatma teyzenin gözlerinden çekmedi. Ben Hanım teyzenin dudaklarının bir anlık, topu topu bir anlık yok olduğunu da, çatık kaşlarının altından bakan gözlerindeki o bir anlık kıvılcımı da o sırada gördüm.

Sonra Molla Esedullah yasin okudu, mahallemizin kadınları Adile'nin taze kabrinin üstüne düşüp kalmış, buradan hiç bir yere gitmek istemeyen Fatma teyzeyi güçlükle çekip mezarlıktan götürdüler. Papakçı Ebulfeth emmi de dert yüzünden ağlayan adımlarıyla gitti, bütün cemaat dağıldı. Mezarlıkta üstüne taze toprak yığılmış o kabir ile biz çocuklar ve Balakerim kaldı. Sonra ben Hanım teyzeyi de bir yanında Cebrail, bir yanında Ağarahim'le birlikte gördüm. Sonra da kabrin aşağı tarafında, biraz uzakta Muhtar'ı gördüm.

Ben Muhtar'ı cemaatin arasında görmemiştim. Mezarlığa ne zaman gelmişti, haberim yoktu. Şimdi onu ansızın kabrin yanında böylece dururken görünce nedense korktum.

Muhtar gözlerini o taze kabre dikmişti.

Hanım teyze de gözlerini o taze kabre dikmişti.

Biz gıkımızı bile çıkarmıyorduk. Gâh o taze kabre, gâh Muhtar'a, gâh da Hanım teyzeye bakıyorduk.

Bana, mezarlığa çökmüş olan bu sükülü hiç bozulmayacakmış gibi geliyordu.

Birden hanım teyze gözlerini kaldırıp bize doğru baktı ve dedi:

"Balakerim, çıkar çal kavalını..."

Tabii biz hepimiz Balakerim'in huyunu iyi biliyorduk. Hiç bir zaman istek üzerine kaval çalmadığını biliyorduk, bu yüzden Balakerim, şimdi Hanım teyzenin dediğini yapmaz diye de korktuk. Ama Balakerim bu defa elini sarı ceketinin göğüs cebine attı, kavalını çıkardı ve çalmaya başladı.

Aliekber'in klârnetinden sonra Balakerim'in kavalının sesi zayıf kalıyordu. Bu kavalda bir yetimlik vardı ve Balakerim'in ne çaldığı da belli değildi. Bu havayı ancak Balakerim bilirdi, bu Balakerim'in havasıydı. Aliekber'in klârnetinden farklı olarak Balakerim'in kavalı mezarlığın sükûnetine eşlik etmiyordu. Aksine mezarlığın ve o taze kabrin sükûneti Balakerim'in kavalına eşlik ediyordu.

Balakerim bir müddet böylece çaldı ve biz de bir müddet o ezgileri dinleyerek bu taze kabrin üstüne yığılmış bir avuç toprağa baktık.

Sonra Muhtar hiç bir şey demeden geri döndü ve Balakerim'in kavalının ezgileri altında yavaş adımlarla mezarlıktan çıkıp gitti.

Ben Hanım teyzeye bakıyordum, ben bu güz günü, bu mezarlıkta Hanım teyzeyi tamamen bağışlamıştım, onunla barışmıştım.

O gece ben yine uyuyamıyordum, anam da rahatsızdı. endişeliydi, sık sık yerinden kalkıp benim yatağımın yanına geliyordu, bana bakıyordu. Ama ben sesimi çıkarmıyordum, gözlerimi açmıyordum. Anam da muhakkak benim uyduğumu sanıyordu. Ama o taze kabrin üstündeki bir avuç toprak gözlerimin önündeydi ve o taze kabir öğleyin olduğu gibi mezarlıkta değildi. Molla Esedulah'ın söylediği o çiçekli bahçenin içindeydi, o dertli, o kederli, kırmızı, turuncu, mor çiçeklerin arasındaydı. Ben İbrahim Halil peygamberi düşünüyordum, Babil padişahı Nemrut'u düşünüyordum ve her defasında da Nemrut'u Muhtar'ın sıfatında gözlerimin önüne getiriyordum. Ben Nemrut'u Muhtar'a benzetmek istemiyordum, Nemrut'un gözlerimin önüne Muhtar'ın sıfatında gelmesini istemiyordum. Çünkü bugün öğleyin o taze kabre gözlerini dikmiş olan Muhtar, sabah sabah fanilasıyla balkondaki çiçekleri sulayan Muhtar'dı. Ama ben hiç istemsem de Babil padişahı Nemrut her defa Muhtar'ın sıfatında gözlerimin önüne geliyordu...

XXII

Balakerim her zaman olduğu gibi, yine çatal dut ağacının altında, kaldırımın kenarında oturuyordu. Bembeyaz tırnakları her zaman dibinden kesilmiş ve gömögök damarları tek tek görünen zayıf elini sarı ceketinin göğüs cebine atıyordu, kavalını çıkarıp yine her zamanki havalarını çalıyordu. Ama Balakerim'in bestelediği o havalar savaş başladıktan sonra, bizim mahallenin yetimliği başladıktan sonra, gitgide daha fazla kederleniyordu. Havalar eski havalardı, ama kaval önceleri bizimle hiç böyle kederli konuşmazdı. Hatta bir defasında gece beni eve çağırması için sokağa çıkan anam durup bir müddet Balakerim'in kavalını dinlemişti. Sonra beni çağırılmamış, dönüp eve gitmişti. Ben, onun uygulandığını, evde doyuncu ağlayıp içini boşalttığını gayet iyi biliyordum.

Biz Balakerim'in başına toplaşıp sokakta, o çatal dut ağacının altında veya ara sokağın dibindeki kara dutun altında ya da Sarı Hamam'ın bahçesinde oturup Balakerim'in kavalını dinlerdik. Balakerim kavalını birden bire çaldığı gibi ansızın kesip;

"Hamam hamam içinde,
Kalbur saman içinde,
Deve tellaklık eder,
Köhne hamam içinde!..."

derdi. Ak Deve'nin dediklerinden, yaptıklarından, eski zamanlardaki sihirbazların, büyücülerin, gaddar padişahların, hilekâr vezirlerin, güzel padişah kızlarının, şehzadelerin başlarına gelen dünyanın en tuhaf hadiselerini anlatırdı. Ama ben artık, eskiden olduğu gibi bütün yüreğimle, bütün beynimle o hikâyelerin içinde olamıyordum. Çünkü ben Balakerim'i dinliyordum, ama aynı zamanda bizim mahallenin yetimliği, bizim mahallenin kaygısı, kederi de hep benim içimde oluyordu. Bir an bile benden uzaklaşmıyordu. Bazen Balakerim'i dinlerken, Balake-

rim'in sırtındaki köhne sarı gömleğin rengi, aslında bizim mahallenin, bizim sokağın, bizim yolun, bizim avlunun rengiymiş gibi hissediyordum. Sanki duvarlardaki kireç aklığına, maviliğine, pembeliğine rağmen bütün mahallemiz sarı renge boyanmıştı. Mahallemizin bu sarısı sanki Balakerim'in ceketinin sarısıydı: Kirli, kullanılmış ve zavallı...

Eskiden, yani savaşın henüz başlamadığı o güzel günlerde, Balakerim çatal dutun altına oturup bir şeyler anlattığında, Şevket de biraz ötede kapılarının ağzındaki iskemlede oturup Ziba teyzeden aldığı çekirdekleri yerken ve bu sırada sokağımızdan arada bir yabancı (yani bizim mahallede yaşamayan) kızlar, kadınlar (özellikle şışman kadınlar) geçtiğinde Balakerim bir müddet âdetâ şaşırır, keder dolu, ama aynı zamanda birden bire ışıltıya gözleriyle o yabancı kadınların ardı sıra bakardı (mahallemizin kızları gelinleri yanımızdan geçtiğinde Balakerim başını hiç kaldırmazdı!), bir iki defa yutkunurdu, sanki her şeyi, bizi de, Ak Deve'yi de unuturdu. O anda Şevket kahkahalar atarak gülerdi, Balakerim'e bakarak "Az değilsin sen!" derdi. Balakerim kendini iyice kaybederdi, ne edeceğini bilemezdi, ne söylediğini bilmezdi. Ben Balakerim'in böyle şaşırmasının, böyle yutkunmasının, Şevket'in böyle kahkaha atıp imalı sözler söylemesinin sebebini anlamasam da Balakerim'in kalbinin yerinden fırlayacakmış gibi şiddetle vurduğunu hissedirdim. Şimdi ise Şevket artık o tarz kahkaha atıp gülmüyordu. Bir defasında biz yine Balakerim'in başına toplaşıp çatal dutun altına oturduğumuzda ve Balakerim yine birden bire bütün dünyayı unutup sokağımızdan geçen yabancı ve şışman bir kadını ardından baktığında, ayak üstü durup sokak kapısına dayanmış olan Şevket kederli bir sesle dedi:

"Elinden ne gelir, zavallı, sen de insansın sonuçta..."

Ben bütün ömrüm boyunca ilk defa Şevket'in sesinde böyle açık bir keder hissediyordum.

Balakerim, Şevket'e baktı. Ben Balakerim'in hep yol gözleyen o keder dolu gözlerinde hiç bir zaman görmediğim bir teşekkür, bir minnettarlık gördüm, -o bakışlar şu anda da benim gözlerimin önündedir- o bakışlarda aynı zamanda birden bire hadsiz bir sadakat meydana gelmişti. Ben, birisinin bakışlarının Şevket'e bu kadar tesir edebileceğini hiç tasavvur edemedim. Şevket, Balakerim'in bu bakışları altında kızardı, başını aşağı eğdi, odasına girdi, hiç bir zaman örtmediği bir özenle kapısını örttü. Ben Şevket'in de odasında benim anam gibi doyunca ağladığından, yüreğini boşalttığından gayet emindim.

Bizim ara sokağın önünde sıra sıra dizilip duran otobüs ile "polutorka"lar, âdetâ çok uzak bir geçmişte kalmışlardı. O otobüs de yok oldu, o "polutorka"lar da bir bir azaldı. Cafer'den, Adil'den, Abdülali'den sonra, Koca'dan sonra Cebrail de savaşa gitti. Öğrenciliği bitirip sürücülüğe başlamış olan Ağarahim'in (yani bizim için, sokağımız için, yolumuz için yeni, aslında ise eskikiyip elden düşmüş bir araba) "polutorka"sı bir müddet daha tek başına bizim yolun önünde durdu. O tek arabaya bakınca, bana, bu araba da Cafer'in, Adil'in, Abdülali'nin, Cebrail'in bir zamanlar burada durmuş olan arabaları için özlem çekiyor gibi gelirdi. O tek arabanın da bizim sokak gibi, yol gibi, avlumuz gibi keder içinde olduğu hissine kapılırdım.

Hanım teyze evvelkinden de az konuşuyordu, sanki dudakları hiç kıpırdamıyordu, gözleri yine evvelki gibi ciddiydi. Ama ben Hanım teyzenin o sınıksız örtülmüş ince dudaklarına bakıyordum, o ciddi gözlerine bakıyordum ve Hanım teyzenin bir çaresizlik içinde azap çektiğini hissediyordum. Hanım teyze, Ağarahim'in de vakti gelmez cepheye gideceğini biliyordu. Hanım teyze, çok geçmeyeceğini ve o tek arabanın da artık bizim yolun önünde durmayacağını biliyordu...

Ağarahim de savaşa gitti (yaklaşık benim babamla aynı zamanda, kırk üçün sonlarında) ve bizim avlumuzda

topu topu üç kişi kaldı: Hanım teyze, anam ve bir de ben (bizden başka bir de Cebrail'in güvercinleri).

Anam neredeyse gecedan sabaha kadar sıra bekleyip Amerika'dan gelen kaplumbağa yumurtasının sarımsı mavimsi tozunu alıp gelirdi. O kaplumbağa yumurtası tozunu benden saklamak istediği bir tikslenme hissiyle (ben evde olmadığımda bir eliyle pişirirdi, bir eliyle de burnunu tutardı) iğrene iğrene pişirirdi ve benim içime sinsin diye öve öve getirip önüme koyardı. Sonra da hemen yüzünü benden sakladı. Ama ben, bu hâle düştüğüm için, yani o iğrenç kaplumbağa yumurtası tozundan pişmiş bir şeyi yemeye mecbur kaldığım için anamın gözlerinin dolduğunu bilirdim. Ben de anamın hatırına (hem de aç olduğum için!) kaplumbağa yumurtası tozundan suyla pişirilmiş, yağsız yal gibi bu şeyi yerdim.

Ben anamın yanaklarından akan o iki damla göz yaşını görmeydim, ama o iki damla göz yaşı, o kederli, o dertli, o aciz iki damla göz yaşı, tuhaftır, o kederine, derdine, acizine rağmen şeffaf olduğu için, temiz olduğu için arada bir avlumuzun ortasındaki narin söğüt ağacının muhabbetini (belki de sevincini!) benim kalbime doldurdu. Elbette bu muhabbette de bir hüznü vardı, keder, elem vardı. Ama yine de muhabbetti, sevgiydi. O narin söğüt, savaşın o ağır zamanlarında da doyasıya su içerdi, çünkü bizim bahçenin ortasındaki vananın suyu hiç kesilmiyordu. Buz gibi Şollar suyu istendiği zaman, gece gündüz şırl şırl akıyordu. O suyun serinliği bugüne kadar benim ellerimde, yüzümde kalmıştır. O suyun şeffaflığı (anamın o iki damla göz yaşına benzeyen şeffaflığı!) bahçemizin, yolumuzun, sokağımızın o gamlı günlerinin, o yetim günlerinin, aklımda yegâne gönül okşayan, yegâne ferahlık getiren (küçük de olsa...) bir hatırasıydı.

Cafer, Adil, Abdülali, Koca, Cebrail ve sonunda da Ağarahim savaşa gittikten sonra, Hanım teyze tek kaldıktan sonra, bazen onun cumbanın penceresinden bahçemizin ortasındaki vanaya baktığını görürdüm. Ben de

Hanım teyzenin o hâlâ ciddi bakan gözleriyle belden yukarı soyunup vananın altında yıkanan Cafer'i, Adil'i, Abdülali'yi, Koca'yı, Cebrail'i ve Ağarahim'i görürdüm. Ben, onların ıslak ve çıplak sırtlarını, göğüslerini şimdi kurşun delip geçecek, o kurşun yerinin kanı bedenlerinden akan suya karışacak, sonra o kırmızı kan akıp bahçemizdeki vananın altına, o küçük havuza dökülecek zannına kapılırdım. Böyle anlarda ben o tahta merdivenlerden yukarı çıkıp Hanım teyzeyi kucaklamak, Hanım teyzenin başını göğsüme bastırmak istiyordum (Adile kendini üç katlı evden attığı gün anamın benim başımı bedenine bastırıp tuttuğu gibi). Yahut kendi başımı Hanım teyzenin sinesine bastırmak, sıkmak, bilmiyorum, ama her halde Hanım teyze için bir şeyler yapmak istiyordum.

Anam savaşa gitmiş olan babamın derdini çekiyordu. Benim yetimliğimin, açlığımın derdini çekiyordu. Bir de -bunu ben açıkça hissediyordum- Hanım teyzenin derdini çekiyordu. Arada sırada Hanım teyzenin cumbasına doğru bakıyordu, başını sallıyordu, âh çekiyordu, gözleri doluyordu. "Zavallı kadın..." diye fısıldıyordu. Ben önceleri anamın fısıldadığı bu sözleri Hanım teyzeyle yakıştıramıyordum, çünkü benim fikrimde herkes zavallı olabilirdi, hatta balkonda, sırtında fanilayla Kübra teyzenin çiçeklerini sulayan Muhtar bile zavallı olabilirdi, ama Hanım teyze hiç bir şekilde zavallı olamazdı. Ama daha sonraları anam "Zavallı kadın..." diye fısıldadığımda ben bu uyumsuzluğu eskisi kadar hissetmemeye başladım...

Hanım teyze arada sırada bizim bahçe kapısına doğru bakardı. Böyle anlarda ben o sert kara gözlerde bir huzursuzluk ve endişe görürdüm. Bahçe kapımızın her açılıp kapanışında, bahçeden her ses gelişinde Hanım teyzenin bir kara haber beklediği duygusuna kapılırdım. Hep, herkesten gizlemek istediği o huzursuzluk, o endişe içindeydi.

Bir defasında İbadullah savaşın o kılığı içinde neredense rakı bulmuş, içmiş. Yine sokağımıza geldi, Emine

teyzenin çığılığı sokağa yayıldı. İbadullah yine bütün dünyaya söve saya Emine teyzenin bahçesinden çıktı, ayaklarını ayaklarına dolana dolana gelip bizim bahçe kapısı önünde Hanım teyzeye karşılaştı. O geçmiş günleri, Cafer'i, Adil'i, Abdülali'yi, Koca'yı, Cebraill'i ve Ağarahim'i hatırlamış olmalı ki nefret dolu gözlerle Hanım teyzeye bakarak;

"Ya, sen bilmezsin bu Almanları?" dedi. "O alçak Almanlar, ben ölmüşüm, sen ölmüşsün bilmezler!... Bir bir sıkacaklar kurşunu o güzel oğlanlarının başına!..."

Ben öylece ayak üstü durup İbadullah'a bakan ve bir şey demeyen Hanım teyzenin tarafını tutarak ve bütün bedenimle titreyerek;

"Yalan söylüyorsun, köpoğlu!" diye bağırdım.

İbadullah;

"Köpoğlu senin babandır!" dedi. "Onun da boş başına bir kurşun sıkacaklar!..."

Ben tekrar;

"Yalan söylüyorsun!" diye bağırdım ve kendimi tutamayıp bağırarak ağladım.

O günden sonra bir süre Hanım teyzeden kaçtım, gözüne görünmek istemedim. Üzülüyordum, çünkü Hanım teyzeden utanıyordum. Ben sadece kendimi tutamayıp bağıra çağıra ağladığım için değil, aynı zamanda (en esas sebep buydu!) Hanım teyze benim gözlerimin önünde öylece aciz, yalnız kaldığı için utanıyordum.

XXIII

Bir defasında, bundan bir iki yıl evvel, televizyonda konuşmam vardı, oraya gitmem gerekiyordu. Ama garajı açıp arabayı çıkarmaya hevesim yoktu, sokağa çıkıp bir taksi tuttum.

Konuşmamı kaleme almaya ve genel olarak bu konuşma üzerinde düşünmeye fırsat bulamamıştım. Vaktim

olmamıştı. Şu anda takside giderken ne diyeceğimi düşünüyordum. Söyleyecek bir söz kalmamıştı, insan ne kadar söz kullanabilir? Yine kendi kendime sınırlendim: Bu karmaşık dünyayı neden kendim için daha da karmaşıklaştırıyordum? Ne işim vardı benim bu kadar lüzumsuz görüşmelerle? Bu lüzumsuz konuşmalar neyime gerekti benim? Başkasının neyine gerekti? Niye bir köşeye çekilip yazımı yazmıyordum ki?

Belki de yazamıyorum, onun için?

Taksiyi durdurmak istedim, inip yayan, rahat ve serbestçe geze geze dönmek istedim. Bu isteğin aslında boş bir istek olduğunu anlıyordum. Bugün taksiyi durdursam bile yarın taksi yine yolda olacaktı. Çünkü benim ne zamansa ilk defasında taksiye binmemem gerekiyordu...

Kendi kendime güleceğim geldi. Taksinin ne günahı vardı?

Bu sırada taksi sürücüsü sordu:

"Aliekber bey, nasılsınız?"

"İyiyim, sağ olun" dedim ve sürücüye baktım. Ortası tamamen dökülmüş bembeyaz kıvrıkcık saçlı, kır bıyıklı bir adamdı ve ben bu yaşlı adamı tanıımıyordum.

Önceleri, Bakü halkı, özellikle ilçelerden gelip Bakü'de yüksek okullarda okuyan talebeler sokakta, çarşıda, bulvarda beni görüp tanımağa başladığı, genç kızların beni daha yeni yeni birbirlerine göstererek "Tanıdın mı, kimdi?" diye fısıldaştığı zamanlarda böyle tanınmam, fark edilmem beni özellikle sevindiriyordu diyemem, ama hoşuma gidiyordu. Sonra yıllar geçti ve bu da sıradan bir şeye döndü. Sanki böyle olması da gerekiyordu. Bu defaki taksi sürücüsü ise yeniden;

"Aliekber bey, tanımadınız mı beni?" diye sordu.

Ben yine bu kel başa, bu bembeyaz kıvrıkcık saçlara, güneşin altında yanıp karamuş bu yüze baktım ve;

"Vallahi" dedim, "Hafıza mı kaldı ki?..."

O yaşlı taksi sürücüsü;

"Caferkulu'yum ben!..." dedi.

Ben önce kimden söz edildiğini anlamadım. Sonra o taksi sürücüsünü birden tanıdım. Daha doğrusu tanıdım sözü burada yerinde değil. Çünkü benim o uzak geçmişteki dostum Caferkulu ile bu yaşlı taksi sürücüsü arasında hiç bir benzerlik yoktu ve ben onu tanıyamazdım. Anladım ki bu adam, katiyen tanımadığım bu yabancı adam ebedi olarak uzun yıllar ardında kalmış o ufacak, o çevik, o simsiyah kıvrıkcık saçları güneşin altında parıltıyan Caferkulu'dur. Sonra ben o kara kıvrıkcık saçlı Caferkulu ile sokakta oynayan, arkadaşlık eden o ufacak Aliekber'i gördüm ve kendimin de o ufacak Aliekber için ne kadar yabancı olduğunu hissettim.

Caferkulu gözlerini yoldan ayırmadan gülümseyerek dedi:

"Hatırlıyor musunuz, Aliekber bey, mahallede herkes sizin için büyük adam olacaksınız, kitaplar yazacaksınız, derdi?... Allah'a ant olsun, bu yaşıma kadar mahallenin bir tek sözünün bile doğru çıkmadığını görmedim!... Maşallah, şimdi sizin saygınlığınız Fethullah Hatem'den bile çoktur!"

Ben bu yaşlı taksi sürücüsüne bakıyordum ve bu adama çok şeyler söylemek istiyordum. Bana "bey" deme, benimle "siz"li konuşma demek istiyordum. Ona bir çok adamı sormak istiyordum, çok şey sormak istiyordum. Balakerim ne oldu diye sormak istiyordum. Şevket'i sormak istiyordum, o çatal dut ağacını sormak istiyordum. Hani o kıvrıkcık kara saçlar Caferkulu, diye sormak istiyordum. Ak Deve'nin masalları aklına geliyor mu, Caferkulu, diye sormak istiyordum. Ama hiç bir şey demiyordum ve hiç bir şey sormuyordum. Bana ne olmuştu, bilmiyorum... İyi ki Caferkulu konuşuyordu, oğlundan, kızından bahsediyordu, yeni doğan torunundan söz ediyordu.

Ben gülümsüyordum, başımı sallayarak Caferkulunun sözlerini tasdik ediyordum ve kendi kendime acı-

yasım geliyordu... Acaba yıllar böyle sür'atle geçip gittiği için mi? Yoksa bu sür'atle eski uzaklaşıyor, son yaklaşıyor diye mi?

Caferkulu konuşuyordu ve gülüyordu:

"Hatırlıyor musunuz Aliekber bey, bir defasında Muhtar'ın camını nasıl vurup kırmıştınız?". Caferkulu başını sallaya sallaya kuvvetlice güldü, sonra muhakkak ki içinden gelen bir merakla, o uzak günü, benim Muhtar'ın penceresinin camını kırdığım o günü hatırlayıp sordu: "Bu nasıl iştir Aliekber bey, dünya değişiyor, o Fethullah Hatem değişmiyor? Televizyonu açıyorsun konuşuyor, gazeteyi açıyorsun fotoğrafı gazetede, kendisi de hep büyük görevlerde? Nasıl oluyor bu? Ben işçi adamım dosdoğru soruyorum size!..."

Ben de gülümseyip omuzlarımı çektim:

"Ne bileyim, vallahı..."

"Geceleri nasıl yatıyor o, Aliekber bey? O zavallı Settari Masumlar gelip girmiyor mu onun rüyasına?"

Ben yine omuzlarımı çektim, gülümsedim:

"Ne bileyim..." dedim. "İnsan çok karmaşık bir mahlûk... Her adamın kendine göre bir vicdanı var..."

Caferkulu güldü:

"Benimle böyle kapalı sözlerle konuşmayın, Aliekber bey, anlamıyorum böyle sözleri!... Ben de göçtüm mahalleden Aliekber bey, şimdi şehrin bir banliyösünde oturuyorum, beş yıldır, üç odalı güzel bir evim var, siz sağ olun, telefonu falan, her şeyi var... Ama Aliekber bey, mahalle başka bir şeydi!..."

Caferkulu benimle görüştüğü için çok mutluydu. Bu görüşmeden umduğu hiç bir şey yoktu, benim susmamı da önemsemiyordu, konuşuyordu ve gülüyordu.

Televizyon dairesinin önüne varınca dedi:

"İbadullah'ı hatırlıyor musunuz Aliekber bey? Rezi-lin biriydi!...". Ve yine içinden geldiği gibi güldü.

Caferkulu eski ile son arasındaki mesafede de ken-

dini taksinin direksiyonu arkasındaki gibi serbest ve rahat hissediyordu.

XXIV

Bahçemizin ortasında, vananın altındaki o küçük havuzun yanına ekilmiş olan söğüt büyüyordu. Her bahar gelişinde yeni dalları, budakları filizleniyordu. O söğüt ağacıyla birlikte ben de büyüyordum.

Ben büyüyordum ve büyüdükçe de çok şeyi idrak ediyordum. Satmak sözünün mecazî manasını öğreniyordum, insanın insanı satabileceğini öğreniyordum. Ama benim âlemimde şair alelade insan değildi, şair insandan büyüktü, insandan yüceydi. Bir defasında Balakerim'e sordum:

"Şairleri satmak mümkün mü?"

Balakerim;

"Mümkün..." dedi.

XXV

Bir defa, baharın yeni geldiği zamanlardı. Bilmiyorum, kırk üç yılının mı yoksa kırk dört yılının mı, tam olarak hatırimda değil, nisan ayı yeni girmişti. Mahallemizdeki çatal dut ağacı da uyanmıştı, fişkırpıp çıkmış tomurcuklar dalları budakları bürümüşü. Bir bölük serçe gelip o çatal duta konmuş, körpe tomurcukları galalayıp yiyorlardı.

Savaş başladıktan sonra serçeler mahallemizin çocuklarından kedilerden bile çok korkar olmuşlardı. Çünkü her birimiz elimizde birer sapan, gece gündüz serçe arayıp vuruyorduk. Serçe eti bizim için sadece dünyanın en tatlı eti değildi, aynı zamanda başımızı yücelten bir şeydi. Vurulmuş serçeler sokağımız gibi, yolumuz gibi, bahçemiz gibi yetim kalmış kalbimize bir ferahlık, bir gu-

rum hissi getiriyordu. Çünkü biz erkek gibi eve et getiriyorduk. Öyle gün oluyordu ki her birimiz sekiz tane, on tane serçe vuruyorduk. Öyle günlerde anam da benimle birlikte serçe eti yiyordu. Kalkıp bir şey için mutfaka gittiğinde veya avluya çıktığında ben kendi payımdan alıp anamın tabağına koyuyordum. Çünkü ben vurup getirdiğim serçelerden anamın çok yemesini istiyordum. Ama yavaş yavaş hem serçeler azaldı, hem de bizi iyi tanımaya başladılar. Karartımızı görür görmez ürküp uçuşuyorlardı.

Serçeler de açlık çekiyordu, göze çarpmak kadar küçülmüşler, iyice ufalmışlardı.

O bahar sabahı ben, daha savaşa gitmeden önce Cebrail'in hediye ettiği eski araba lastiğinden kesip yaptığım sapan elimde, çatal dut ağacının altında durmuştum. O bir bölük serçenin cıvıldaşa cıvıldaşa, aç gözlülükle körpe tomurcukları galalayıp yemelerini seyrediyordum.

Serçeler açtı, körpecik ve muhakkak çok tatlı tomurcukların cazibesi korkuya üstün gelmişti. Serçeler benim çatal dutun altında duruşumdan ürküp uçmuyorlardı. Ben de, tuhaftır, bu bahar sabahı elimde hazır tuttuğum sapanı kaldırıp serçeleri vurmak istemiyordum.

Benim çatal dut ağacının körpe tomurcuklarına acıyasım geliyordu, serçeler o tomurcukları yiyip bitirir de ağaçlar yapraklanmaz diye korkuyordum. Ama benim küçük kalmış o serçelere de acıyasım geliyordu, onları vurmak istemiyordum, başımı yukarıya kaldırmış, öylece seyrediyordum.

"Aliekber!..."

Ben serçe cıvıltısı içinde böyle, birden bire adımlı duyunca hafifçe irkildim.

Şevket evinin sokak kapısına dayanmış, kaldırımda duruyor ve bana bakıyordu.

Ben kırmızı kuşağı artık çoktan çıkartmışım, her zamanki gibi ayağında pantolon vardı. Ama Şevket'i böyle ansızın görünce yine kendimi kaybettim. Şevket daha ba-

na hiç bir şey demeden, imalı bir söz söylemeden kıpır-mızı kızardığımı hissettim.

Şevket gülümseyerek bana bakıyordu. Biliyordum ki Şevket şimdi bana bir söz söyleyecek ve ben ne edeceğimi bilemeyecektim. Şevket'in söylediği sözler beni de cıvıldaşan aç serçeler gibi küçültecekti, ufaltacaktı. Ben her zamanki gibi yine kaçıp gitmek istedim. Ama bütün gücümü toplayıp kendimi tuttum. Çünkü böyle göz göre göre kaçmayı artık gururuma yediremiyordum.

Şevket benim topu topu üç adım ötemde durmuştu. Ben ömrümde ilk defa Şevket'in gözlerinde, eskisi gibi kahkaha atıp gülmesiyle, tahta iskemleye oturup Ziba teyzeden aldığı çekirdekleri yemesiyle, göz kırpmalarıyla, imalı sözleriyle uyuşmayan bir şey gördüm.

Şevket kalın, etli dudaklarındaki hafif tebessümüyle; "Yine kaçmak mı istiyorsun?" diye sordu.

Ben bir şey demedim. Dizlerim titriyordu, bunun için de kendimden utanıyordum.

Sonra o hafif tebessüm birden bire Şevket'in kalın ve etli dudaklarından çekildi. Bana Şevket'in gözleri de yol gözlüyor gibi geldi. Ben buna taaccüp ettim, çünkü Şevket'in bir yakını yoktu. Ne kocası, ne kardeşi, ne de oğlu savaştaydı. Gerçi, Balakerim'in de hiç kimsesi yoktu, hiç kimsesi savaşa gitmemişti, Balakerim'in de gözleri hep yoldaydı, ama Balakerim başkaydı. Balakerim'in gözleri daha savaş başlamadan önce yol gözlüyordu... Savaş başladıktan sonra mahallemizin bütün kadınlarının, kızlarının gözleri yol gözlüyordu, çünkü sevgilileri savaştaydı. Ama mahallemizin bütün kadınları, kızları başkaydı, Şevket başka... Ben hiç bir zaman Şevket'i böyle ciddi, böyle düşünceli görmemişim. Sonra Şevket âdeta kendi kendisiyle konuştu:

"Ben ne yapayım, âh kahrolası ben, belli etmemeye çalışıyorum... Suratımı asıp oturayım mı, bu halime ağlayayım mı sabahtan akşama kadar?... O zaman mı iyi olurum cemaat için ben?..."

Sonra Şevket kendisi hakkında edepsiz bir söz söyleyip evine girdi ve kapısını kapattı.

Serçelerin cıvıltısı bütün âlemi kaplamıştı.

Ben gözlerimi Şevket'in sokak kapısından çekip başımı kaldırdım ve yine o bir bölük serçeye baktım.

Serçeler deminki aç gözlülükleriyle, telâş içinde körpe tomurcukları gagalıyorlardı.

O bahar sabahı körpe tomurcuklara çok acıyordum, ama benim o küçülmüş, ufalmış serçelere de içim acıyordu, o bahar sabahı Şevket'e de acıyordum.

Ben yine Şevket'in sokak kapısına baktım.

Ben, bu kapı bir daha hiç açılmaz, Şevket bir daha hiç o tahta iskemleye oturmaz, hiç gülmez sanıyordum.

Bu çok hüznü bir duyuydu.

XXVI

Hani o kara, kıvrıkcık saçlar Caferkulu?...

Son zamanlarda sık sık, Caferkulu taksi sürücüsü olmasaydı, benim gibi yazıp çizen bir adam olsaydı, bizim mahalleden neler yazardı diye düşünüyordum. O savaş günlerini, mahallemizin o yetimliğini, mahallemizin bütün duvarlarına, hatta kaldırımlara, taş sokağa sinmiş o kederi acaba nasıl tasvir ederdi?

Ama bunun ne manası var ki?

Benim için taksi sürücüsü Caferkulu'nun hatıralarıyla, taksi sürücüsü Caferkulu'nun gözüyle, hafızasıyla mahallemize dönmek ilgi çekicidir, yazar Caferkulu'nun değil ki...

XXVII

O dut ağacının ağlaması bugüne kadar hatırımda kalmış, şimdi de bazen bir gazete yırtılınca o yırtılış sesi bana gazetenin ağlamasıymış gibi gelir. Yahut elden yere

düşüp param parça kırılan aynanın sesi de o aynanın ağlamasıymış zannederim.

O kış günü güneş öyle doğmuştu ki, insanın yüzüne öyle gülüyordu ki sanki dünyada hiç savaş olmamıştı, hiç bir ölüm yitim olmamıştı, sanki Hanım teyzenin altı oğlu, mahallemizin bütün gençleri, erkekleri, babam savaşta değildi. Her zamanki gibi kendi evlerindeydi, sanki bu dünyada hiç kimse aç değildi, hiç kimse soğuktan tir tir titremiyordu. Dünyanın alçak işlerinin kendince kanunları var, bu kanunlardan biri de savaş sırasında soğğun derecesinin değişmesidir. Meselâ savaş zamanında termometre eksi iki gösteriyorsa, bu normal günlerin eksi ikisi değildir, savaş günlerinin eksi ikisi normal günlerin eksi yirmisine eşit olur, üşütür de üşütür.

O tir tir titrediğimiz kış günü dut ağacının ağladığını ilk olarak Caferkulu işitmişti. Bizim ara sokağın dibine koşmuş ve İbadullah'ın büyük bir bıçkıyla ağacı kökünden kestğini görmüş.

Biz, ara sokağın dibine toplanıp İbadullah'ın o kara dut ağacını kesmesini seyrediyorduk. İbadullah iri dişli bıçkıyı dutun gövdesine her vurduğunda, bana işittiğimiz o ses bıçkının sesi değil, dut ağacının ağlamasıymış gibi geliyordu. Ben bütün dikkatini elindeki iri dişli büyük bıçkıya vermiş olan İbadullah'ın belermiş elâ gözlerine bakarak içimden iyi ki İbadullah'ın oğlu değilim, iyi ki İbadullah benim kardeşim değil, iyi ki dünyada Ak Deve var ve o Ak Deve elbette, muhakkak bir gece gelecek İbadullah'ın yaşadığı evin kapısına yatacak diye düşünüyordum.

Ben çok küçükken, daha savaş başlamamışken, iki üç yıl sonra bizi hangi günlerin beklediği mahallemizde hiç kimsenin aklına gelmezken, avlumuzda ya Abdülali, ya Koca, ya da Cebrail bana çeşitli oyunlar gösterirlerdi. O güzel oyunlardan biri de şöyleydi: Sağ el ile sol elin baş parmağını kapatıp tutarlardı, sonra sağ eli yukarı kaldırırıldardı, sol elin baş parmağı yok olurdu: "Görüyor mu-

sun Aliekber?" derlerdi. "Parmak yok!". Ben gülerdim. "Sakladın!" derdim. "Bak!" derdim ve kapanmış olan sol eli açardım, "Burada!" derdim. Yumup avuçlarının içine gizledikleri baş parmağı çekip kaldırırdım. İyi bildiğim bu oyun bana hep zevk verirdi, daha doğrusu büyüklerin hilesini anladığım ve beni aldatamadıkları için zevk verirdi...

O zamanlar, bir defasında İbadullah sokağımızın önündeki kaldırımda oturmuştu ve beni görünce "Gel buraya" dedi. "Sana oyun göstereceğim". Gerçi ben İbadullah'tan hoşlanmıyordum, ama oyunlar hoşuma gidiyordu. Gidip İbadullah'ın önünde durdum. İbadullah sağ elini sol elinin üstüne yummuştu. "Bak" dedi, "Şimdi parmağım yok olacak". Ben gülererek "Biliyorum" dedim. İbadullah "Ne biliyorsun ulan?" dedi. "Hiç bir şey bilmiyorsun sen! Bak!". İbadullah sağ elini yukarı kaldırdı ve benim beklediğim gibi sol elinin baş parmağı yok oldu. Ben güle güle "Burada, avucunun içine sakladın parmağını!" dedim ve İbadullah'ın yumulmuş sol elini yavaş yavaş açmaya başladım. Sımsıkı örtülmüş parmakların birini açtım, ikincisini açtım, üçüncüsünü açtım, serçe parmağını da açtım ve İbadullah'ın baş parmağının gerçekten de yok olduğunu gördüm, elinin o tarafına baktım, bu tarafına baktım. İçimi dehşet kapladı, başımdaki tüyler diken diken oldu. Çünkü ben o zaman İbadullah'ın sol elinin baş parmağını balta kestğini bilmiyordum. İbadullah kahkahayla gülmeye başladı, ben ise dehşet içinde ağlayarak evimize kaçtım. Hayli müddet sakinleşemedim. O anda yüreğimde İbadullah'a karşı bir nefret hissi meydana geldi. Ben büyüyordum, ama o nefret hissi, o iğrenme hissi geçip bitmek bilmiyordu.

İri dişli, büyük, enli bıçkı tamamen ağacın gövdesinin içine girdi. Bıçkı kara dut ağacının gövdesinin içinde oraya buraya gelip gittikçe, ağacı kestikçe, bu kesik yerinin her iki tarafından dökülen beyazımsı, sarımsı talaş bana o kara dut ağacının kanıymış gibi geliyordu. O za-

man bu küçük Aliekber, hayli müddet hatırından çıkmayacak ve kendisine çok manalı görünen bir şey keşfetmişti: Kan hep kırmızı renkte olmuyordu.

İbadullah, sokağımızın dibine toplanıp kara dut ağacının kesilişini seyrediyordu, hiç bizim sesimizi çıkartmıyordu, hiç bizim kıpırdamıyorduk. Bize ne olmuştu, bilmiyorum? Neden korkuyorduk biz? O sıradan bütün yer yüzünde bir sahipsizlik hissettim. Beni acı bir his kapladı ve o acı his bana dünyada sahipsizlikten kötü bir şey olmadığını anlattı. İbadullah'ın kara dutu kesilişini seyrederken bizi korkutan da muhakkak bu sahipsizlik duygusuydu, mahallemizin, sokağımızın, bu kara dut ağacının sahipsizliği idi.

Biz birbirimizle yan yana durmuş, kara dut ağacının kesilişini seyrediyorduk, hiç bizim sesimizi çıkartmıyorduk, hiç bizim kıpırdamıyorduk. Bize ne olmuştu, bilmiyorum? Neden korkuyorduk biz? O sıradan bütün yer yüzünde bir sahipsizlik hissettim. Beni acı bir his kapladı ve o acı his bana dünyada sahipsizlikten kötü bir şey olmadığını anlattı. İbadullah'ın kara dutu kesilişini seyrederken bizi korkutan da muhakkak bu sahipsizlik duygusuydu, mahallemizin, sokağımızın, bu kara dut ağacının sahipsizliği idi.

O kara dut ağacı benim için birden bire çok değerli bir şey olmuştu, sevgili olmuştu, benim güzelimdi o... Ben, bu kara dut ağacını, bu sessiz sedasız ağacı, savaşın soğuşundan çıplak budakları tir tir titreyen kara dut ağacını bu kadar sevdiğimi hiç aklıma getirmezdim.

Dut ağacı ağlıyordu. İbadullah'ın belermiş elâ gözlerinde sanki kötü bir ihtiras vardı, dut ağacının bu ağlayışı, bizim sokağımızın, yolumuzun yetimliği ve sahipsizliği İbadullah'a güç veriyormuş hissi içindeydim. İbadullah'ın belermiş elâ gözlerindeki ihtiras, sanki bütün ömrü boyunca canavar gibi pusuya yatmış, yetimlik beklemiş, sahipsizlik beklemiş, Cafer'in, Adil'in, Abdülali'nin, Koca'nın, Cebrail'in, Ağarahim'in savaşa gitmelerini ve orada ölmelerini beklemiş gibiydi. Birden bire Cafer'in, Adil'in, Abdülali'nin, Koca'nın, Cebrail'in ve Ağarahim'in savaşta ölecekleri ve bir daha hiç bu sokağa gele-

meyecekleri duygusuna kapıldım. Kahır beni boğdu, gözlerimin önüne Hanım teyze geldi. Hanım teyzenin kalın kaşlarının altından bakan gözlerine baktım. Âdeta Hanım teyzenin gözleriyle yeniden bir bir Cafer'i gördüm, Adil'i gördüm, Abdülali'yi gördüm, Koca'yı, Cebrail'i gördüm, Ağarahim'i gördüm. O anda yerden iri bir taş alıp var gücümle vurup İbadullah'ın kafasını patlacakmışım hissine kapıldım. Kalbim hızlı hızlı çarpmaya başladı.

Caferkulu benim yanımda durmuştu, birden gözlerini İbadullah'tan çekip arkaya döndü, yolumuzun ortasında Hanım teyzeğilin penceresine doğru baktı. Ben Caferkulu'yu anlamıştım. Elbette Cafer, Adil, Abdülali, Koca, Cebrail ve Ağarahim şimdi burada olsalardı, henüz savaşın başlamadığı o güzel günlerdeki gibi, otobüs ile "poltorka"lar birbiri ardı sıra yolumuzun üzerinde dizilseydi, bu kara dut ağacı hiç bir zaman böyle ağlamazdı. İbadullah o iri dişli, büyük, enli bıçkısını hiç bir zaman dutun gövdesine böyle sürmezdi. Ama Cafer de, Adil de, Abdülali de, Koca da, Cebrail de, Ağarahim de burada değillerdi, savaştaydılar ve orada öleceklerdi. Hasanağa emmi, Ağahüseyin emmi, Azizağa emmi, mahallemizin bütün erkekleri savaştaydılar. Benim babam da savaştaydı, askerî demiryolcu idi...

İbadullah birden bire benim yüreğimin içine girmiş gibi oldu. Çünkü İbadullah'ın belermiş elâ gözlerindeki ihtiras ışıdamıştı, o ihtiras sanki Cafer'in, Adil'in, Abdülali'nin, Koca'nın, Cebrail'in, Ağarahim'in savaşta ölecek, Hanım teyzenin de delirecek olmasına sevinmişti. Bu sırada Caferkulu kulağıma fısıldadı:

"Gel bu alçağı öldürelim bu gece!"

Ben İbadullah'ın gözlerindeki pis ihtirasa bakarak;

"Tamam!" diye fısıldadım (O küçük Aliekber hiç bir zaman bu kadar kararlı olmamıştı!).

Caferkulu o soğuk kış günü öfkeden, heyecandan kızmış sıcak eliyle benim bileğimi sıktı. Ben o zaman bunun öyle sıradan bir söz olmadığını anladım. Biz hiç bu

kadar ciddi konuşmamıştık, hayatımızdaki ilk ciddi konuşmayı bu. Biz gerçekten de bu gece İbadullah'ı öldürecektik. Bana göre iri dişli, büyük, enli bıçkı artık kara dut ağacını kesmiyordu, gıcırdaya gıcırdaya İbadullah'ın kemiklerini doğruyordu. Tüylerim diken diken oldu, bıçkının üzerinde İbadullah'ın kıpkırmızı kanı içinde bembeyaz ağaran kemikleri gözlerimin önüne geldi. Sonra birden bire Hanım teyzenin cumbasında, Koca'nın yazı masasının üzerinde gördüğüm o iri ve beyaz insan kemikleri gözlerimin önüne geldi. İçimi dehşet kapladı, çünkü ne zamandır Hanım teyze o iri ve beyaz insan kemikleriyle bir yerde tek başına yaşıyordu...

İbadullah'ın elindeki bıçkı, kara dut ağacının gövdesinin öte tarafına çıkıyordu. Bu sırada bana ağlayan sadece kara dut değilmiş gibi geldi, sanki hiç yüzünü görmediğim Faytoncu Hamidullah da şimdi kara dutla birlikte ağlıyordu. Faytoncu Hamidullah yalnız bir zamanlar adak olarak diktiği kara dutun akıbetine ağlamıyordu, İbadullah'ı öldüreceğimiz için de ağlıyordu. Faytoncu Hamidullah elbette o kara dutu çok seviyordu, elbette oğlunun kara dutu böyle kesmesine de yanıyordu, ama her halde faytoncu Hamidullah İbadullah'ı da çok seviyordu...

İbadullah son defa belini düzeltip sağ eliyle baş parmağının yerini ovuşturduğunda Caferkulu sıcak eliyle beni bileğimi bir kere daha sıkı. Ben Caferkulu'nun elinin sıcaklığının tesiriyle anamı düşündüm, uzun ve keskin ekmek bıçağımızı alacaktım ve gece bu bıçakla İbadullah'ı öldürecektik. Elbette beni yakalayacaklardı, hapse gönderecektlerdi. Anam dizlerini döve döve ağlayacaktı, ama anamın göz yaşları bana ne kadar etki etse de biz İbadullah'ı öldürecektik.

Dut ağacı, benim ağlayan kara dutum gövdesini tutamayıp budaklarıyla yolumuzdaki duvarları çizerek yere serildi. Ben biraz hafiflemiştim, hatta seviniyordum, artık her şey bitmişti, bütün azaplar, eziyetler sona ermişti. O

kara dut artık ağlamayacaktı. Ben birden bu kara dut ağacının da mahallemizin erkekleri, gençleri gibi savaşta helak olduğu duygusuna kapıldım.

Yolumuzun çizilmiş duvarları bana bakıyorlardı ve sanki 'öldür İbadullah'ı' diyorlardı. Öldür İbadullah'ı! Öldür İbadullah'ı!

İbadullah o iri ve keskin dişli bıçkıyı elinden yere attı, belini düzeltti, göge baktı. Bana, İbadullah'ın belermiş elâ gözlerindeki ihtiras yavaş yavaş sönmeye başladı gibi geldi. Çünkü o soğuk kış günü, kara dutun son günü gökyüzünde garip bir mavilik vardı. Göğün bu maviliği, bu temizliği İbadullah'ın gözlerindeki ihtirası da deminki dut ağacı gibi öldürmüştü, İbadullah'ın gözlerinde yalnız ölü bir ihtiras kalmıştı.

Kara dut çıplak dalı budağıyla yere serilmişti, bizse yerimizden kıpırdamıyorduk. İbadullah gözlerini o mavi, o tertemiz gökten çekti, göz ucuyla bize baktı. Sonra yere serilmiş kara dut ağacına baktı ve deminki ihtirası yeniden dirildi, İbadullah'ın belermiş elâ gözlerini ışıldattı. İbadullah yine eline balta aldı, bu defa dutun çıplak budaklarını kesmeye başladı. Bir budağı kesti, ikincisini de kesti. İki eliyle sapından tuttuğu baltayı başının üstüne kaldırıp üçüncü budağı kesmek isterken birden durdu, baltayı yere attı ve bize doğru geldi.

Çocuklar İbadullah'ın bize doğru geldiğini görünce korkup yol boyunca yokuş aşağı kaçıştılar. Sanki İbadullah vebahydı, sık sık gördüğümüz bir kişi değildi, gözleri kör olmuş zavallı Emine teyzenin oğlu değildi.

Ben de kaçmak istedim, ama yere serilmiş o yetim dut ağacı, dutun kesik gövdesi, kesilmiş çıplak dal budağı, yolumuzun çizilmiş duvarları beni tuttu, kaçmaya bırakmadı ve ben yerimde durdum. Caferkulu'nun sıcak eli benim bileğimi sıkıyordu. Caferkulu da çocuklara katılıp kaçmadı, durdu.

İbadullah gelip karşımızda durdu ve yukarıdan aşağı doğru bizim gözlerimizin içine baktı. Şu anda İbadul-

lah'ın belermiş elâ gözlerinde deminki ihtirastan hiç bir eser yoktu. Kısık ve hırıltılı sesiyle dedi:

"Ne bakıyorsunuz bana, devenin nalbanta baktığı gibi? Ne kalmış ki insana, bu dut ağaç kalsın? Faşistler oturmuş Voronej'de, keyiflerine bakıyorlar reziller! Çünkü bu dünya rezil bir dünyadır! İnsana kalan bir kafenendir, o da belli değil ya, kısmet olur mu, olmaz mı?"

Caferkulu dedi:

"Sana kısmet olacak!"

Elbette ben Caferkulu'nun söylediği bu sözün anlamını anlamıştım. Savaşta ölenleri kefene sarmıyorlardı, öylece gömüyorlardı. Molla Esedullah da köhnemiş bastonunu takırdada takırdada sokaktan geçerken savaşta erkekleri, gençleri ölen evlerin önünde durup bir âh çekirdi: "Kefensiz giden delikanlılar!..." derdi. İbadullah ise savaşa gitmeyecekti, çünkü sol elinin baş parmağı yoktu, burada ölecekti. İbadullah'ı biz öldürecektik. Mahallemizin İbadullah'tan ödü kopsa da her halde İbadullah'ın ölüsünü başka yerde gömmelerine izin vermeyeceklerdi, kefene sarıp kendileri defnedeceklerdi.

İbadullah, Caferkulu'nun ne dediğini anlamadı (ya da bana öyle geldi?). Yine aynı kısık ve hırıltılı sesiyle, rakı kokusu saçarak dedi:

"Beni alçak bir adam sanıyorsunuz değil mi? Biliyorum otuz yıl sonra büyük adam olacaksınız. O zaman da hatıranıza gelecek benim bu ağacı kestğim. Mezarıma söveceksiniz benim. Bir rezil adam vardı diyeceksiniz, İbadullah'tı o rezilin adı. Kemiklerim çürümüş olacak o zaman benim!... Ancak bilmeyeceksiniz ki İbadullah bu ağacı kesecek, odun yapıp satacak, anaları ölmüş evlâtlarını geçindirecek... Bilmeyeceksiniz ki, rezil olan İbadullah değil, dünyadır!...". Ve İbadullah'ın o belermiş elâ gözlerinden bir damla yaş süzülüp yanaklarından aktı gitti.

Elbette biz İbadullah'ın eline geçen parayı içkiye verdiğini (yani bütün büyükler böyle diyordu) biliyorduk.

Bu odun parasını da muhakkak içkiye verecekti. İbadullah'ın böyle gözlerinin yaşarması yolda yere serilmiş o çıplak, o dalı budağı kesilmiş kara dutun, bizim yolun duvarlarını çizerek ölen o dut ağacının zavallılığını, yetimliğini, sahipsizliğini azaltmıyordu. İbadullah'ın evlâtlarının olduğunu da biz hiç duymamıştık, muhakkak bunu da yalan söylüyordu. Ama biz bu soğuk kış günü Caferkulu'yla birbirimize bakıp İbadullah'tan uzaklaştık ve ağır adımlarla yoldan ayrıldık. Tabii artık bu gece İbadullah'ı öldürmeyeceğimizi de biliyorduk.

O gece ben o zavallı dut ağacını, İbadullah'ın ağlamasını düşünüyordum. Ama en çok otuz yılı düşünüyordum. Çünkü İbadullah'ın bahsettiği o otuz yıl sözü bana belki de her şeyden daha fazla tesir etmişti. Otuz yıl sonra ben otuz dokuz yaşında olacaktım ve ben buna bir türlü akıl erdiremiyordum. Babam otuz yedi yaşındaydı ve bu hespla ben otuz yıl sonra babamdan iki yaş daha büyük olacaktım...

... Otuz dokuz yaşım bundan on yıl önce tamamlandı...

XXVIII

Suna'nın, anamın adaşı Suna'nın, saatçi Gülağa'nın karısı Suna'nın gamlı bir güzelliği vardı...

XXIX

O kış günü, -1943 yılı Ocak ayının sonlarıydı- sanki kış değil de yağmurlu rüzgârlı bir güz günüydü. Rüzgâr, yağmuru yolumuzun duvarlarına çarpıyordu; sadece bizim yolun, sadece bizim sokağın değil, bütün dünyanın üşüdüğünden, bütün dünyanın ıslaklığından, hararetsizliğinden söz ediyor gibiydi.

Bu yağmurlu rüzgârlı kış günü İbadullah, sanki top namlusundan çıkmıştı, bir eliyle ceketinin hep açık olan eteklerinden (hiç palto giymezdi, hep ceketli olurdu), öbür eliyle ortası düğmeli altı köşeli şapkasını siperliğinden tutmuş, ayakları yolumuzdaki gölcüklere bata çıka, koşa koşa, bağıra çağıra yolumuza girdi.

"Hurra-aa-aa!... Hurra-aa-aa!... Faşistleri kovduk Voronej'den! Hurra-aa-aa!..."

İbadullah gelip yolun ortasında durdu. Yazın, güzün güneşi altında yanıp pörsümüş ince boğazının damarları şişe şişe yine var gücüyle bağırırdı:

"Hurra-aa-aa!... Hurra-aa-aa!... Faşistleri çıkarttık Voronej'den!..."

Yolumuzun kadınları, çocukları pencerelerden boyunlarını uzattılar, bahçe kapılarının ağzına yığıldılar. İbadullah da yumruğunu sıkıp tek tek bu kalabalığın gözü önünde sallaya sallaya:

"Gördünüz mü?" dedi. "Gördünüz mü?"

Âdeta bugüne kadar herkes, pencerelerden bakan, kapıların ağzına toplanan bu yol halkı, hatta yolun duvarları, kapıları, pencereleri bile İbadullah'ın büyüklüğünden, İbadullah'ın gücünden şüphe ediyormuş gibiydi. Ama bundan sonra artık hiç bir şüpheye yer kalmamalıydı, herkes İbadullah'ın büyüklüğünü, İbadullah'ın gücünü görmeliydi.

"Gördünüz mü? Gördünüz mü, nasıl kovduk faşistleri Voronej'den?"

Kadınlar, çocuklar yolun ortasında durup yumruğunu sallayan ve ince boğazının damarları şişe şişe var gücüyle bağırarak İbadullah'a bakakalmıştı. Ne yapacaklarını bilemez hâldeydiler. İbadullah'la alay mı etsinler, pencerelerden mi çekilsinler, kapıları mı kapatsınlar, başka bir şey mi yapsınlar, bilemiyorlardı. Her halde sokağımızın ahalisi ilk defa İbadullah'ın Emine teyzeyi bağirtması yüzünden kapıya, pencereye toplanmıştı. Sebep başkaydı, bu yüzden de insanlar şaşırıp kalmışlardı.

Rüzgâr az kaldı İbadullah'ı alıp götürcekti. Ama 1943 yılının o Ocak günü İbadullah'a âdeta güç gelmişti, rüzgâr onu yerinden bile kıpırdatamıyordu. Belermiş elâ gözleriyle sokağımızın ahalisine meydan okuyarak bağırırdı:

"Gördünüz mü? Gördünüz mü?"

Emine teyze de odasından çıkıp merdivenin başında durmuştu. Neredeyse hiç bir şey görmeyen gözleriyle avlu duvarının üstünden İbadullah'a bakıyordu. Emine teyzenin her zaman sulu ve donuk olan gözlerinde şu anda bir ferahlık, bir gurur vardı. Sanki gerçekten de İbadullah tek başına, bilek gücüyle gidip Voronej'i faşistlerden kurtarmıştı.

XXX

Belki gerçekten de delirmişti, belki de ahali doğru söylüyordu, doğru düşünüyordu, deliydi, aklını yitiriyordu, karalar basıyordu onu? Ama işte gözleriyle görmüş-tü, Gülağa'nın dudaklarındaki o hafif titreyişi gözleriyle görmüştü. Gülağa eskiden böyle bakmazdı... Yok, yok, delilik değildi bu, o hafif titreyişi Suna gözleriyle görmüş-tü.

O kış gecesi bütün mahalle yatmıştı. Karanlık içinde sokaktaki, evlerin damlarındaki karın beyazlığı zor seziliyordu. Suna yerinden kalktı, sırtındaki gecelik gelip odanın sokak penceresi önünde durdu, sokağa baktı. Yok, deli olmamıştı, deli olsaydı, bu evleri tanımazdı. Bak, Sarı Hamam'ın karaltısı orada, onun yanında Aliab-bas kişinin evi vardı (kapısında da büyük bir kilit var, şimdi buradan görünmüyor), biraz yukarıda Hanım teyzegilin yaşadığı ara sokak var (o ara sokakta bir de "kondüktör" yaşıyor, o "kondüktör"ün karısının adı da Suna, küçük bir oğlanları var, adı da Aliekber'di galiba), şu tarafta Meyrankulu emmigel yaşıyor, öbür tarafta Meşhedi-

hanım teyzé yaşıyor, Meyrankulu emminin oğlu İbrahim savaşta öldü. Eğer Suna deli olsaydı bunların hepsini unutmaması gerekirdi, bu evleri tanımaması lâzımdı, bu evlerde yaşayan insanları da tanımaması gerekirdi. Hayır, deli değildi ve Gülağa'nın dudaklarındaki o hafif tebesümü Suna gözleriyle görmüştü.

Gelip mumu yakmak istedi, o fotoğrafa bir daha bakmak istedi. Ama ömründe ilk defa o fotoğrafa bakmaktan korktu. Aslında genelde Suna'nın bütün içinde, derununda bir korku vardı. Ama bu korkuda bir ümit de gizliydi, Suna bu akla sığmaz ümidi hissediyordu.

Odanın duvarına asılmış olan fotoğrafı bundan üç ay önce büyüttürmüştü. Tam üç aydır evde olduğu zaman o fotoğrafla karşı karşıyaydı, evde olduğu zaman o fotoğrafla konuşuyordu, yüreğindeki o fotoğrafa anlatıyordu. Yaklaşık on gündür de bu evde bir şeyler olduğunu hissediyordu. Ama neydi, bilmiyordu. Daha doğrusu tam olarak ifade edemiyordu, sözle anlatamıyordu. Gerçi söyleseydi de hiç kimse Suna'ya inanmazdı, herkes deli derdi ona. Belki Suna gerçekten de deli olmuştu?

Her gün sabah kalkıp işe gidiyordu, akşam iş biter bitmez eve dönüyordu. İşte de, mahallede de insanlarla sadece selâmlaşıyordu, başka hiç bir şey diyemiyordu, sohbet edemiyordu. İşte de, mahallede de insanlar dilleleriyle bir şey demeseler de gözleriyle zavallı Suna delirmiş diyorlardı. Suna, insanların gözlerinden okuyordu bunu.

İnsanların ne gınahtı vardı ki? Suna insanlara nasıl anlatabilirdi ki? Eskisi gibi konuşmayı, sohbet etmeyi beceremiyordu. Ama elinde değil bu, kendi birleriyle konuşmak, bir şeyler söylemek, dinlemek, hatta gülmek bile istiyordu. Ama beceremiyordu, mümkün değildi, çünkü elinde olan bir şey değildi.

Bundan tam üç ay önce Gülağa'nın bu fotoğrafını al-bünden çıkarmış ve fotoğrafçı Ali'nin yanına gitmişti. Suna'yı görünce fotoğrafçı Ali'nin hayretten gözleri be-lermişti. Şu anda pencerenin önünde durup sokağın ka-

ranlığına bakan Suna, bunu da gayet iyi hatırlıyordu. Fotoğrafçı Ali, soru ve merak dolu gözlerini, hep kara elbiseler giyip kara eşarp bağlayan ve Gülağa'nın ölüm haberi geldikten sonra hiç kimseyle konuşmayan Suna'ya dikmişti. Suna, o fotoğrafı fotoğrafçı Ali'ye verdi:

"Büyüt bu fotoğrafı" dedi.

Fotoğrafçı Ali fotoğrafı Suna'dan aldı, baktı. Sonra Gülağa'nın vesikalık olarak çektiği bu fotoğrafın arkasına baktı. Fotoğrafın arkasına mavi mürekkeple şu sözler yazılmıştı: "Benim gülüm Suna! Bakınca hatırlama, hatırlayınca bak! Gülağa. Bakü, 13 Mayıs 1939".

"Hangi boyda büyütüyem?"

"Gülağa hangi boydaysa o boyda..."

Fotoğrafçı Ali hiç bir şey demedi, ama Suna fotoğrafçı Ali'nin ne düşündüğü anlamıştı.

Fotoğrafçı Ali, bu zavallı gerçekten delirmiş, sanki Gülağa hâlâ sağlamış gibi (hangi boydaysa o boyda) konuşuyor, diye düşünmüştü. Bir de aklı başında insan, insan boyunda fotoğrafı neyle ki, demişti? Ancak fotoğrafçı Ali'nin Gülağa'ya hürmeti vardı. Akciğerlerinden rahatsız olduğu için fotoğrafçı Ali savaşa gitmemişti, ama genelde savaşa gidenlerin, özellikle savaşta ölenlerin hepsi için yüreği yanıyordu. Ne imkânı varsa yapmaya hazırdı. Bu defa da Suna'nın siparişinin alelade bir sipariş olmamasına rağmen, bu zamanda bu ebatta fotoğraf kâğıdı bulmak çok zor olmasına rağmen Suna'nın verdiği fotoğrafı geri çevirmedi.

İki gün sonra fotoğrafçı Ali büyüttüğü fotoğrafı kendisi getirip Suna'ya verdi, Suna da bu fotoğrafı odanın duvarına astı.

Gülağa bu fotoğrafı çektiğinde, henüz Suna'yla evlenmemişti. O zamanlar Suna, Şuşa çocuk yurdundaki okulunu yeni bitirmiş, Bakü'ye gelmişti, dikiş fabrikasında işe girmişti. Aradan topu topu üç dört ay geçecek ve bir gün Gülağa ile karşılaşacaktı. Sonra Gülağa ile görüş-

meye başlayacaklardı, sonra da Gülağa ile evleneceklerdi. Suna, işte bu eve, bu odaya gelin gelecekti.

Ne sıradan sözlerdi bunlar: Karşılaşmak... Görüşmek... Evlenmek...

Bir defasında, işte şu karyolada, böyle bir kış gecesi, böyle bir karanlık içinde Suna, Gülağa'nın kucagındaydı ve sadece elleriyle, kollarıyla değil, bütün bedeniyle, bütün gönlüyle Gülağa'yı kucaklamış ve şöyle demişti:

"Ben bu günü bekliyordum... Ben biliyordum, bir gün gelecek, seni göreceğim, sen bir gün çıkıp geleceksin... Ben senin adını bile biliyordum... Senin simanı da tanyordum..."

Gülağa, Suna'ya inanıyordu. Suna'nın doğru söylediğini, gerçekten böyle olduğunu biliyordu. Suna, onların ilk karşılaştıkları günü beklemişti, Suna o güne kadar ömrü boyunca hiç Gülağa'yı görmemişti, ama Gülağa'yı tanyordu ve görür görmez de tanımıştı...

Bir keresinde yaz mevsimiydi, gece karanlıktı, sıcağın nefes almak bile mümkün değildi. İkisi de çıplaktı, ikisi de karyolaya uzanmıştı. Suna eliyle Gülağa'nın elini tutmuştu, Gülağa'nın eli Suna'nın içine bir serinlik getiriyordu, saflik getiriyordu. Suna, bu karanlıkta gözlerini tavana dikmiş, Gülağa'nın çocukluk günlerinden söz ediyordu.

Gülağa hayretler içinde Suna'yı dinliyordu.

"Bunları ben sana ne zaman anlatmıştım?"

Bütün bunları Suna'ya ne zaman anlattığı bir türlü Gülağa'nın aklına gelmiyordu, ama Suna'nın dediklerinin hepsi hakikatti, Gülağa gerçekten de çocukluk günlerinde öyle yapmış, öyle düşünmüş, öyle ağlamıştı...

"Yoksa sen büyücü müsün, Suna?..."

Suna içinden gelerek gülmüştü:

"Aaa... Ben seni çok seviyorum... Onun için de her şeyi biliyorum..."

O sıralar Suna işte de bazen böyle içinden geldiği gibi gülerdi. Suna'yla beraber çalışan kızlar buna şaşırırlar-

dı, çünkü böyle içinden gülmesi için herhangi bir sebep yoktu. Herkes hayretle önce Suna'ya, sonra da dünya görmüş Hatice teyzeye bakarlardı. Yani ey Hatice teyze, bu Suna'ya ne oluyor, neden böyle gülüyor, demek isterlerdi. Hatice teyze de gülmüserdi ve derdi:

"Suna çok mutlu da onun için böyle gülüyor..."

Kızlar bu defa merak ve aynı zamanda hürmet dolu gözleriyle Suna'ya bakarlardı. Çünkü mutluluk hakkında, saadet hakkında çok şey okumuşlar, çok şey dinlemişlerdi, ama mutluluğu, saadeti böyle yüz yüze, göz göze görmemişlerdi.

Bir defasında Şevket, hamamda kızlarla, gelinlerle birlikte yıkanırken şöyle demişti:

"Ee Suna'ya ne var ki, mutluluk başında, soğuk olunca sıcağı yanında, sıcak olunca serini yanında... Gözlerinden okuyorum!..."

O zaman henüz kocaya gitmemiş olan kızlar Şevket'in bu sözlerinden doğru dürüst bir şey anlamamışlardı. Yeni evli gelinler ise Şevket'in bu sözlerinden sonra sokakta rast geldiklerinde hasetle Suna'nın gözlerine bakmışlardı.

Gülağa, uzun boylu, geniş omuzlu, boylu poslu bir gençti. Hanım teyzenin oğlanlarıyla birlikte mahallenin en sevilen sayılan gençlerindendi. Gülağa da mahalleyi çok seviyordu. Çünkü önce babası ölmüştü, sonra Gülağa on üç on dört yaşlarına geldiğinde de anası ölmüştü ve Gülağa'yı mahalle büyütüştü. Evini mahalle yapmıştı. Gülağa'nın babası da mahalleydi, anası da, kardeşleri de, bacıları da...

Sonra Suna geldi ve Suna, Gülağa'yı bütün mahallenin elinden aldı. Gülağa için dünyada Suna'dan başka hiç kimse, hiç bir şey yoktu. Gerçi Suna, Gülağa'yı bütün mahallenin elinden almıştı, gerçi mahalle biraz da olsa Gülağa'ya güvenmişti. Çünkü Gülağa mahallenin kızlarını beğenmemişti, kendi başına yabancı bir kız alıp evine getirmişti. Ama bütün bunlara rağmen mahalle Suna'yı

gördükten sonra, Suna'yı tanıdıktan sonra Suna'yı kabul etmişti.

Gülağa ile Suna, bu mahallede gündüz vakti, herkesin gözleri önünde kol kola gezen, yahut gezerken el ele tutuşan ilk çiftti. İşin tuhafı mahallede hiç kimse bunu olumsuz karşılamazdı, hiç kimse Gülağa'yı kınamadı, hiç kimse Suna'nın ardından dedikodu etmedi. Çünkü mahalle ak sütün içinden kılı bile seçerdi, mahalle Gülağa'yı iyi tanıyor ve Suna'yı da iyi tanımıştı.

O kış gecesi Suna pencerenin önünde durmuş, sokağa bakıyordu.

Bütün gece, karanlık içindeydi.

Her tarafı basmış olan bu karanlık içinde karın güçlkle sezilen beyazımsı parıltısı yer yüzünün kara dışındaki renklerinden haber veren yegâne işaretti.

Karanlık içindeki o kar beyazlığı, âdetâ yavaş yavaş artmaya başladı, gecenin karanlığını aydınlatmaya başladı. Suna, bütün bunların rüya olduğunu sandı.

Belki gerçekten de rüyaydı?

Son zamanlarda abartılı rüyalar görüyordu.

Gülağa'nın kendisini görmüyordu, ama o abartılı rüyalar Gülağa'nın nefesiydi, Gülağa'nın bakışlarıydı, Gülağa'nın tebessümüydü.

Belki Gülağa'nın dudaklarındaki o hafif titreyişi de rüyasında görüyordu?

Hayır, bunların hepsi rüya olamazdı, bu beyazlık, sokaktaki, damlardaki, pencere kenarlarındaki karın beyazlığıydı, abartılı rüyalar değildi. İşte şu Sarı Hamam'ın karaltısı, onun yanında Aliabbas kişinin evi var, biraz yukarıda Hanım teyzegilin yaşadığı ara sokak var, bu ara sokakta Suna'nın adaşı genç bir kadın da yaşıyor ve o kadının Aliekber adında küçük ve çok bilmiş bir oğlu var, Hanım teyzenin oğlanları Cafer, Adil, Abdülali, Koca, Cebrail ve Ağarahim, Gülağa'nın dostlarıydı. Eğer Suna deli olsaydı bunların hiç birini hatırlarda tutamazdı...

Pencerenin önünden çekilip mumu yakmak istedi,

duvara asılı olan fotoğrafa yeniden bakmak istedi, ama yine korktu. Mumu yakmadı, gelip karyolaya oturdu. Neden korkuyordu? Fotoğrafa bakıp yine o hafif tebessümü, dudakların o hafif titreyişini görürüm diye mi korkuyordu? Yoksa yanıldığını, gözüne görünen o tebessümün, o titreyişin bir aldanış olduğunu anlarım diye mi korkuyordu? Suna, iki eliyle başını tuttu ve birden bire yine odada ikinci bir nefes duydu, ikinci bir insan nefesi hissetti.

Bütün varlığını toplayıp dikkatle kulak verdi.

Bu nefes, elbette Gülağa'nın nefesiydi. Suna'nın bunda hiç bir şek ve süphesi yoktu, böyle olması da normaldi. Peki Suna niye korkuyordu, niye kalbi böyle çarpıyordu, sinelerinden çıkmak istiyordu?

Gülağa savaşa gideli tam üç yüz altmış bir gün olmuştu ve o yalancı mektup, o yalancı kara haber geleli de tam iki yüz elli üç gün olmuştu.

Üç katlanmış bir mektuptu. Suna o mektubu bir defa okumuştı, sonra mektubu ikinci defa okudu, sonra üçüncü defa okudu. Orada Gülağa'nın savaşta öldüğü açıkça yazılıydı. Suna bu mektubu yüzüncü kere, iki yüzüncü kere okusa da bu bir yalandı. Gülağa, Suna'yı burada yalnız bırakıp savaşta ölemezdi.

Mahalle de o kara kâğıttan haberdar oldu. Mahalle Gülağa'nın yasını tutmak için Sunagilin evinin önüne çadır kurmak istedi, fotoğrafçı Ali gelip yakalara takmak üzere küçültüp çoğaltmak için Gülağa'nın fotoğrafını istedi. Kadınlar, gelinler, kızlar hiç olmazsa küçük bir tesselli verebilmek, derdini paylaşmak için ağlaşarak Suna'nın başına toplashtılar. Ama Suna buraya göçüp geleli den beri ilk defa mahalleye karşı durdu, çadırın tahtalarını hazırlayan adamlara, iri bakır semaverini getirip su doldurmak isteyen Kasap Dadaşbala'ya çıkıştı. Kapısının ağzına çadır kurmalarına izin vermedi, fotoğrafçı Ali'yi kovdu, fotoğrafı vermedi, ağlamak yerine başına toplanan mahalle kadınlarına bağırıp çağırdı:

"Yalan bu!... dedi. "Yalan bu!... Yalan!..." dedi.

Suna, Gülağa için yas tutulmasına izin vermedi, çünkü bu kara haber apaçık bir yalandı, Gülağa ölmemişti, Gülağa ölemezdi. Çünkü bu dünyada hiç bir suç, günahı yoktu, hiç bir kötülük yapmamıştı. Ona neden kurşun isabet etsindi, neden kamı dökülsündü? Suna burada yalnızdı, Suna burada kalmıştı, sağdı, Gülağa orada nasıl ölebilirdi, kurşun Gülağa'yı nasıl vurabilirdi?

Saat kaçtı acaba? İki miydi? Üç müydü? Yoksa dört müydü?

Gülağa saatçiydi. Suna tam üç yüz altmış bir gündür evdeki bütün saatleri, kolundaki saati dolabın çekmecesine koymuştu. O zamandan beri bu evde saat çalışmamıştı. Çünkü madem Gülağa çok sevdiği saatlerden bu kadar uzak düşmüştü, durduk yerde eline tüfek almıştı, sinisini kurşunlara hedef etmişti, o halde Suna bu evde saat sesi duymamalıydı. Gülağa orada kurşun sesi duyan Suna'nın burada eskiden olduğu gibi saat sesi duyması doğru olmazdı.

Dolabın çekmecesindeki saatlerin hepsi Gülağa geldiğinde kurulacaktı, Gülağa geldikten sonra çalışmaya başlayacaktı. Gülağa da elbet gelecekti, çünkü cepheden gelen o üçe katlanmış kâğıt düpedüz yalandı (ve bu abartılı yalan abartılı rüyalar getirmişti).

Gülağa'nın tek kişilik küçük saat tamirhanesi İçerişehir'in yanında Koşakale kapısı tarafında büyük bir binanın ilk katındaydı. Bazen Suna işten çıktıktan sonra tramvaya biner, bu tamirhaneye gelirdi. Tamirhanede de mesai biterdi, Gülağa tamirhanenin kapısını kapatırdı, ama kendileri içeride kalırdı. İki tahta sandalye zor sığan bu küçük, bu daracık odada yanyana oturup duvarlara asılmış, masanın üstüne yığılmış büyüklü küçüklü yüzlerce saatin tıkırtısını dinleyerek pencerenin camından İçerişehir'in Koşakale kapısına bakarlardı. O zamanlar bu Koşakale kapısı, aslında Suna'nın da, Gülağa'nın da bir-

birlerine duydukları gizli hislerin, gizli heyecanların kapısı gibiydi.

Gülağa, tamirhanenin ışığını söndürürdü, sokaktan geçen insanlar pencerenin camındaki iplerden sallanmış çeşit çeşit saatler arasından içerinin karanlığından oturmuş olan Suna ile Gülağa'yı görmezlerdi. Ama Suna ile Gülağa bu insanları görürlerdi. Çeşit çeşit saatler dizilmiş bu camın öbür tarafındaki ufak, daracık saat tamirhanesinin şu anda aslında bir tamirhane olmadığı, tıpkı ağaçlarda kuşların yuvasının olup insanların gidip gelirken o yuvayı görmemeleri, ama o yuvanın içindeki kuşların herkesi görmesi gibi Suna ile Gülağa'nın hislerinin, heyecanlarının yuvası olduğu sokaktan geçen bu adamların hiç akıllarına gelmezdi.

Bazen Gülağa gözlerini Koşakale kapısından çeker, saatlerin tıkırtısı arasında Suna'nın kalbinin atışlarını duyardı. Sonra Suna'nın üzerindeki elbisenin yakasını açardı, daha evlenmedikleri eski anlarda olduğu gibi yüzünü Suna'nın göğüsleri arasına gizlerdi. Suna, Gülağa'nın gözlerinin dolduğunu hissedirdi, eliyle Gülağa'nın yumuşak saçlarını karıştıra karıştıra Koşakale kapısına bakardı. Sanki açık sinesiyle, bu görmüş geçirmiş, iri taşlarının lekeleri uzak geçmişlerde kalmış yüzlerce yıldan izler taşıyan Koşakale kapısına meydan okuyor gibiydi...

Gülağa, kışın bu tamirhanede küçük bir gaz sobası yakardı. Bu küçük gaz sobasının ısı bu tamirhaneye yetti. Gaz sobasının kokusu, alevinin mavimsi yeşil rengi, bir canlı mahlûk gibi hırıltısı saatlerin tıkırtısıyla birlikte Bakü'nün ortasındaki, herkesin gözleri önündeki o ufak, o daracık tamirhaneyi tamamen başka bir âleme götürürdü. Bu âlemde Suna ile Gülağa'dan başka hiç kimse yoktu, bu âlem sadece Suna'ya ve sadece Gülağa'ya mahsustu.

Tam üç yüz altmış bir gündür Suna bu tamirhaneyi görmüyordu.

Bir defa işten çıkınca yine tramvaya binip Koşakale kapısının yanına gitmek istedi, tamirhaneyi görmek istedi. Ama gidemedi, çünkü Gülağa uzaklardaydı ve Gülağasız bu tamirhaneye, Koşakale kapısına bakmak doğru olmazdı. Suna bunu kendisine yakıştıramadı ve her zamanki gibi sessiz sakin evine geldi.

Gülağa'yı savaşa yolladığı gün nasıl olup da sabah erkenden birlikte Koşakale kapısı önündeki meydana gittiklerini, bir müddet meydanın ortasında dört durup kapısı kilitli tamirhaneye baktıklarını kendileri de anlamadılar. Gülağa gülümsemişti, Suna da gülümsedi. Çünkü bu geçici bir ayrılıktı, Gülağa'ya hiç bir şey olmayacaktı, Gülağa sağ salim dönüp gelecekti.

Tam üç yüz altmış bir gün geçmişti, yarın üç yüz altmış iki gün olacaktı. Sonra belki yedi yüz altmış sekiz gün olacaktı, belki üç bin dokuz yüz seksen dört gün olacaktı. Ama sonunda Gülağa dönüp gelecekti. Suna bunu gayet iyi biliyordu, böyle olacaktı. Gülağa dönecekti. Ama on gündür bu odada neyse bir şeyler oluyordu, Suna bunu hissediyordu. Suna, ne olduğunu bilmediği bir şeyin arefesinde olduğunu da bütün yüreğiyle, bütün içiyle hissediyordu.

Suna bu arefeyi düşünmek istemiyordu, çünkü aslında yüreğinin derinlerinde, kendisinin de girmeye çekindiği, cesaret edemediği derinlerinde, işte orada bir şeylerin zuhur edeceğini biliyordu. Bu yüzden de bu arefe hakkında düşünmeye korkuyordu, korkuyordu, çünkü birden bire gerçekten deli olduğunu kendisi de fark edelim diye korkuyordu.

Suna karyoladan kalktı.

Hayır, deli olmamıştı Suna.

Acaba saat kaçtı?

Bunun ne manası var ki, saat kaçmış?

Suna mumu yaktı ve mumu eline alıp duvarın önüne geldi, Gülağa'nın fotoğrafının karşısında durdu.

Mumun ışığı fotoğrafın üzerine düştü ve Gülağa'nın

gözleri bu mum ışığında ılıldadı. Suna'ya, Gülağa'nın gözleri kapalıymış, yani karanlıkta Gülağa gözlerini yummuş da, bu gözler mumun ışığından irkilip birden bire açılmış, birden bire bakmış gibi geldi.

Gülağa'nın bu fotoğrafı üç aydır bu duvarda asılıydı. Tam üç aydır Suna, sabah işe gitmeden önce, akşam işten döndükten sonra uyuyana kadar Gülağa'nın bu fotoğrafıyla konuşuyordu, bu fotoğrafla sohbet ediyordu ve çoğu zaman da bu konuşma, bu sohbet sözsüz oluyordu. Çünkü Gülağa, Suna'yı her zaman sözsüz de anlardı, birbirlerinin gözlerinin içine bakmaları yeterliydi. Gülağa bu fotoğrafta da Suna'yı anlıyordu, Suna bunu her bir hücreleriyle hissediyordu, duyuyordu.

Bir kaç gündür Suna'ya bu fotoğrafta ne olduğunu bilemediği bir değişiklik varmış, eskisi gibi değilmiş gibi geliyordu. Ama bakıyordu, bakıyordu ve bu değişikliğin ne olduğunu bir türlü bulamıyordu. Gülağa şimdi de her zamanki gibi bakıyordu, dudaklarındaki o tebessüm de her zamanki gibiydi. Ama bütün bunlara rağmen Gülağa'nın fotoğrafında öyle bir şey vardı ki eskiden yoktu. Aslında genel olarak fotoğraflarda böyle bir şey olmazdı...

Suna demin soyunup yatağına girmeden önce de, Gülağa'nın fotoğrafının karşısında durmuştu. Suna, birden bire bu fotoğrafta Gülağa'nın dudaklarında bir titreşen sezmişti, o titreşisi gözleriyle görmüştü, bu yalan değildi, Suna kâbus görmüyordu, bu hakikatti. Biraz önce fotoğrafta Gülağa'nın dudakları hafif bir şekilde titremişti.

Suna heyecanlanmıyordu, Suna deli oluyorum diye korkmuyordu. Ama Suna'nın mumu tutan eli titriyordu. Suna'nın eli titredikçe mumun zayıf ışığı fotoğrafta Gülağa'nın yanaklarında, dudaklarında, çenesinde oynuyordu.

Suna elinde titreyen mumun ışığında bir müddet dikkatle Gülağa'ya baktı, ama mumun zayıf ışığının hareketinden başka fotoğrafta bir kıpırdanma sezmedi. Sonra

Suna Gülağa'nın gözlerinin içine baktı ve birden bu gözlerin derinlerinde bir acı hissetti. Bu karanlık kış gecesi duyduğu bu his, Suna'yı sarsmıştı.

Güzel günlerden biriydi, Gülağa ile karşılaşmışlardı, sonra Gülağa ile görüşmeye başlamışlardı, sonra evlenmişlerdi. O zamanlardan bugüne Gülağa'nın gözleri hep dupduruydu, o gözlerde başkalarının sezemediği (ama Suna'nın gördüğü) bu derinlikte hiç bir acı olmamıştı. Çünkü olamazdı, çünkü Suna ile Gülağa beraberdiler, çünkü bu odaları vardı, bu karyolaları vardı, çünkü Koşakale kapısı karşısında o küçücük, o daracık tamirhaneleri vardı. O tamirhanede mavimsi yeşil renkli bir alevle yanan gaz sobasının sesi de sıradan bir sobanın sesi değildi, çok mülayim, çok yumuşak bir canlı hırıltısı, nefesiydi.

Suna bu fotoğrafta şimdi Gülağa'nın gözlerinin derinlerinde gördüğü acıya baktı. Bu sırada beklenmedik, akla sığmaz bir hadise meydana geldi. Suna saat sesi işitti ve sert bir hareketle dönüp dolaba doğru baktı.

Saat sesi dolaptan geliyordu.

Suna dolaba yaklaştı. Kendi kol saatini, evdeki duvar saatini, Gülağa'nın masa-saatini bundan tam üç yüz altmış bir gün evvel koyduğu ve o günden beri el vurmadiği çekmeceyi açtı. Elindeki mumu ileri tutup çekmecenin içini aydınlattı. Saatlerin üçü de tıkr tıkr işliyordu.

Vakitler farklı farklıydı.

Suna'nın kol saati on ikiye yedi kalayı gösteriyordu.

Duvar saati altı yirmi altıydı.

Gülağa'nın masa saati ise üçü on iki geçiyordu.

Vakitler farklıydı, saatler muhakkak ki farklı zamanlarda durmuşlardı. Ama şimdi üçü birden çalışmaya başlamıştı.

Suna'nın elindeki mum artık titremiyordu.

Suna duvara asılı o büyük fotoğrafın yanına döndü.

Dolabın saatlerin çalıştığı çekmeceyi öylece açık kaldı.

Suna'nın elindeki mumun ışığı yine Gülağa'nın yü-

züne düştü. Suna yine Gülağa'nın gözlerinin derinlerindeki o acıyı gördü, sonra öbür elini fotoğrafın saatinde Gülağa'nın alınına sürdü.

Gülağa'nın alnında narin ter damlacıkları vardı.

Hayır, bu mumun ısısından fotoğraf kartında meydana gelmiş bir nem değildi, bunlar ter damlalarıydı. Çünkü Gülağa eziyet çekiyordu, Gülağa bu fotoğraftan çıkmak istiyordu. Suna bunu anlamıştı. Gülağa'nın gözlerinin derinlerindeki o acı da şu anda çektiği bu azabın acısıydı.

Mum kendi kendine söndü.

Suna bu karanlık içinde bir müddet daha Gülağa'nın fotoğrafının karşısında durdu.

Mumu bir daha yakmadı.

Yavaşça, parmaklarının ucunda pencerenin önüne gitti. Âdeta bebeğini uyutmuş gibiydi, Suna ses olacak, bebek uykudan uyanacak diye korkuyor gibiydi.

Bütün gece, karanlık içindeydi. Bu kış gecesi bu karanlık içinde sokaklardaki, evlerin damındaki karın zayıf beyaz parıltısı artık abartılı rüyaları Suna'nın aklına getirmiyordu. Çünkü Suna artık rüyaları düşünmüyordu. Karanlık odada pencerenin önünde durmuş, sokağa bakıyordu ve bekliyordu.

Artık kar yağmıyordu, rüzgâr da esmiyordu, rüzgârın sesi gelip odaya ulaşmıyordu. Sakin, sessiz sedasız bir kış gecesiydi ve bu sakinlik, bu sessizlik içinde dolabın açık çekmeceesindeki saatlerin tıkırtısı işitiliyordu.

Mumun sönmüş fitilinin hafif kokusu odaya yayılmıştı. Bu hafif kav kokusu, biraz Koşakale kapısının karşısındaki daracık saat tamirhanesinde mavimsi yeşil alevle yanan gaz sobasının kokusuna benziyordu. Ama Suna bu hususta da akıl yormadı. Her zamanki gibi hayalinde, Koşakale kapısının önündeki o ufacak, o daracık tamirhaneye de gitmedi. Suna sırtındaki gecelikte pencerenin önünde durup sokağa bakıyordu ve bekliyordu.

Bundan on beş yirmi gün önce, fabrikada birlikte çalıştıkları kızlardan birisi bu ölümlü yitimli günlerde hiç olmazsa biraz gönül açmak için komik bir söz söylemiş, herkes gülmüştü. Sadece Suna gülmemişti. Görmüş geçirmiş Hatice teyze;

"Dertlidir zavallı Suna, nasıl gülsün..." demişti, "Yüreği yanıyor Suna'nın..."

Bu kış gecesi, bu saat tıkırtısının eşlik ettiği sakin, sessiz sedasız kış gecesi Suna, sokağın karanlığına bakıyordu. Bu sırada Suna'nın hiç bir derdi yoktu, Suna'nın artık yüreği yanmıyordu. Acı Gülağa'nın gözlerindeki ve Suna bekliyordu.

Suna, Gülağa'yı iyi tanyordu ve Gülağa'nın güçlü, zeki olduğunu biliyordu. Gülağa'nın şimdi bütün varlığıyla Suna'nın yanına dönmek istediğini de biliyordu ve Suna bekliyordu (ve Gülağa da bunu biliyordu!).

Suna öylece pencerenin önünde durmuştu. Çünkü bir daha o fotoğrafa bakmak istemiyordu, Gülağa'nın gözlerindeki o acıyı görmek istemiyordu, Gülağa'nın çektiği azapların şahidi olmak istemiyordu ve durup bekliyordu.

Suna tamamen sakindi, tamamen rahattı. Biliyordu ki Gülağa'nın gözlerindeki o acı da, Gülağa'nın çektiği o azaplar da geçicidir. Bu acı da geçip gidecek, bu azap da yok olacaktı.

Dolabın açık çekmecesindeki saatlerin tıkırtısı sanki bu kış gecesinin nabızı gibiydi, odada vuruyordu.

Mumun sönmüş fitilinin kokusu çekilip gitmişti. Odanın havasında o kokudan sonra bir temizlik vardı. Suna bu odanın da Gülağa'yı beklediğini biliyordu.

Saatlerin tıkırtısı içinde yavaş yavaş artan bir ses duyuldu. Suna bu sesin yırtılan bir kâğıt sesi olduğunu anladı.

Gülağa azat oluyordu.

Gülağa dönüyordu.

Sokaktaki, evlerin damlarındaki, pencerelerin ke-

narlarındaki karın beyazımsı ışığı artmaya başlamıştı sanki... Karanlık içinde gümüşü bir parıltıyla sokakların, şehirlilerin, bütün dünyanın saflığından, tazeliğinden haber veriyordu.

Kâğıt artık yırtılmıyordu.

Sessizlik çöktü ve sanki dolabın çekmecesindeki saatlerin sesi de kesildi.

Suna dönüp odaya bakamıyordu, pencerenin önünde durmuş, bekliyordu.

Odadan ayak sesi geldi.

Bir adım...

İkinci adım...

Üçüncü adım...

Yine sessizlik çöktü.

Suna arkadan neredeyse sırtına dokunarak çarpan kalp atışlarını işitti.

Sonra Gülağa yavaşça elini Suna'nın omuzlarına koydu.

Suna irkilmedi. Suna böyle olacağını biliyordu. Birden bire Suna'nın yüreği coştı, tam üç yüz altmış bir günün derdi, tam iki yüz elli üç günün azabı iri iri, tane tane yaş olup gözlerinden aktı.

Suna'nın omuzlarındaki o el gömleğinin altına girdi, çıplak omuzlarında gezindi. O elin sıcaklığı, o elin hareketi Suna'nın bütün içini kapladı.

Sonra Gülağa, Suna'yı kendine doğru çevirdi. Suna'nın gözlerine baktı. Ömründe Suna'yı hiç böyle mutlu görmediğini fark etti. Hatta o ufacık, o daracık tamirhanede birbirlerine sokulup oturdukları o dakikalarda bile Suna bu kadar mesut değildi.

Suna, bu kış gecesi karanlık odadaki pencerenin önünde kendini Gülağa'nın bağına bastı, Gülağa'nın yüzünü, gözünü, boynunu, sinisini öperek;

"Sonunda geldin..." diye fısıldadı. "Sonunda geldin... Döndün işte, döndün..." diye fısıldadı. "Çıkıp geldin..." dedi, "Çıkıp geldin..."

Gülağa, Suna'nın üzerindeki geceliği çıkardı. Suna'nın bembeyaz çıplak bedeni, odanın karanlığını tam üç yüz altmış bir gün saklanmış ve yalnız şimdi azatlığa kavuşmuş hislerle, heyecanlarla doldurdu.

Gülağa, çıplak Suna'yı kucagina aldı ve karyolaya götürdü.

Gülağa, Suna'nın henüz kurumamış ve tuzlu tat veren gözlerini, dudaklarını, kabarıp taşan göğüslerini öpüyordu. Suna mutluluktan boğulurcasına, nefes nefes fısıldıyordu.

"Yalancı bir mektup gelmişti bana..." diyordu.

Gülağa fısıldayarak;

"Yalancı değildi o mektup..." diyordu. "Ben ölmüş-tüm... Beni vurmuşlardı... Beni sen dirilttin..." diyordu. "Senin nefesin beni çekip çıkardı o fotoğraftan ..."

... Yavaş yavaş şafak söküyordu.

Yine kar yağmaya başlamıştı.

Suna karyolaya uzanmıştı ve Gülağa'ya bakıyordu.

Gülağa, pencerenin önünde durmuştu ve tam üç yüz altmış bir gündür görmediği bu mahallede bu kış şafağının söktüğünü seyrediyordu.

Suna gülümsüyordu, çünkü Gülağa'nın yerine seviyordu.

Suna'nın bütün bedeninde bir rahatlık vardı ve bu rahatlıkta bir ebedilik, daimilik vardı.

Sonra Gülağa pencerenin önünden çekilip dolaba yaklaştı, çekmecedeki saatleri aldı, masa saatini her zamanki yerine koydu. Suna'nın kol saatini de masanın üzerine koydu, sonra elinde tuttuğu duvar saatine baktı.

Vakitler farklılıklarını olduğu gibi korumuşlardı.

Suna'nın kol saatinde üçe on kalmıştı.

Duvar saati dokuz yirmi dokuzu gösteriyordu.

Gülağa'nın masa saati ise altı on beşti.

Sonra Suna ile Gülağa birbirlerine baktılar ve ikisi de kahkahalarla gülmeye başladılar.

İkisi de çıplaktı, ikisi de ufacak odanın ortasında dur-

muşlardı, birbirlerine bakıyorlardı ve kahkahalarla gülüyorlardı.

Sonra Gülağa elindeki saati duvara vurmak istedi.

Suna;

"Ne yapacaksın duvara vurup?..." dedi. "Öbür evimizde vurursun. Zaten buradan gideceğiz..."

"Niye?"

"Aaa... Kim inanır senin fotoğraftan geldiğine?". Suna, fotoğrafa baktı.

Fotoğrafçı Ali'nin büyüttüğü o fotoğrafta kartın yalnız kenarları kalmıştı, Gülağa'nın portresinin yeri boştu. Suna'ya, fotoğraf makasla kesilip çıkarılmış gibi geldi.

XXXI

Ben kır bıyıklı, ortası tamamen dökülmüş beyaz kıvrık saçlı o taksi sürücüsünden, yani Caferkulu'ndan çok şeyler öğrenmek istiyordum, ama hiç bir şey soramadım ona. Neden, niye, sebebini bilmiyorum... Hiç bir şey soramadım ve aydınlık bir bahar gecesi evden çıkıp yaya olarak eski mahallemize doğru gittim.

Bakü'nün dağlık kesimine çıkan ve biraz sonra beni gaz dükkânının, bizim gaz dükkânımızın yanına, mahallemize çıkaracak sokak boyunca yürürken, bu tanıdık evlere, tek katlı, iki katlı, üç katlı binalara bakıyordum, ama hiç birini tanımiyordum. Yani bu binalar ayrı ayrı bana aşınaydı, anamın elimden tutarak bu sokaktan şehir merkezine doğru çok gitmişim, bu sokaktan çok geçmişim. Ama ben bu binaların hiç birini her hangi bir anıya bağlı olarak hatırlamıyordum, bu binalarda bir yabancılık hissediyordum. Bana göre bu his karşılıklıydı, çünkü sokaklar yalnız binalardan, yalnız asfalttan, taştan ibaret değildi. Bence sokakların da hafızası vardı, insanlar gelir gider, ama sokaklar kalır, sokakların ömrü insanların ömründen çok uzun oluyor, sokaklar yüz yıl, iki yüz, üç

yüz yıl yaşıyor ve gelip giden o insanların nefesiyle nefes alıyor, gelip giden o insanların hisleri, heyecanlarıyla yaşıyor. Bu hususta düşününce bazen bana, karınca adında, fil adında, insan adında mahlûk olduğu gibi sokak adında da bir mahlûk varmış gibi geliyor.

Ben son olarak bu sokaktan ne zaman geçmiştim? Hatırlamıyorum... Biz mahalleden göçtüğümüzde on on-bir yaşlarındaydım. Demek ki kırk yıldır bu sokağa ayağım değmişti (bu benim tahminim!...). Eğer sokağın hafızası varsa, sokak canlıysa, bir şeyleri de unutup, hatırlamıyor demektir. Bunu duymak, hissetmek insana hüznün veriyor. Bu sadece kırk yılın ayrılık hüznü değildir. Bu sadece kırk yılın ebedî bir geçmişte kalışının, dönüşmezliğinin hüznü değildir. Bu hüznün aynı zamanda geleceğin, daha doğrusu gelecekte kalmış beş yılın, on yılın, hatta kırk elli yılın ebedî bir geçmişte kalacağına şimdi den hissolan hüznüdür.

Bizim o gaz dükkânımızın, o erzak dükkânımızın sarı kireçle boyanmış tek katlı binasını uzaktan gördüm ve hemen tanıdım. Bunu yazmamayı o kadar istedim, o kadar dönüp gitmek istedim ki! Çünkü bunların ne manası vardı? Ben şu anda bu mahallede kimi arıyordum? "Geçmiş yolculuk", bu sadece bizim kitaplarda yarattığımız bir ifadedir. Aslında geçmiş hiç kimseyi kabul etmiyor, geçmiş kendi işini görüp bitirmiş, kapısında da ebedî bir kilit var. Ziba teyzenin kapısındaki o paslı kilit gibi, Aliabbas kişinin kapısındaki o kocaman kilit gibi...

Lakin ben şimdi, işte bu sokaktan yokuş yukarı, bizim mahalleye doğru gittiğim şu anda Ziba teyzeyi de, Aliabbas kişiyi de hatırlıyorum...

Esmer'in dediğine göre, güya ben yüreğimin derinliklerinde santimental bir adammışım. Bilmiyorum, belki de öyledir. Düşünüyorum da, yazmak istediklerim de santimental bir adamın fikirleri, arzuları... Olabilir, ama ben mahallemin yanındaki sarı kireç boyalı küçük binayı gördüğümde biraz durmak istedim. O sırada bu tanı-

dık ve aynı zamanda yabancı binalar, sokak pencereleri, çeşit çeşit renklerde boyanmış, yeşil, mavi, kahverengi, pembe, sarı sokak kapıları, yavaş yavaş filizlenmeye başlamış asmalar bürümüş sokak kapıları bana bakıyor ve beni azarlıyordu. Tabii ki bu histe de bir çocuksuluk vardı, ama ne olur ki? Ben... Ben kendi çocukluğuma dönmek istiyordum...

Mahallemin aşağı başında kavşağın ucuna gelip gaz dükkânının karşısında durdum, mahallemize baktım. Hayır, hiç ürpermedim, yerimde donup kalmadım da, sanki, sanki böyle de olması gerekiyordu, ben bunu bekliyordum. Sarı Hamam yoktu, bizim ara sokağımız yoktu, aralıktaki o binalar, o evler de yoktu. Bu alanda şimdi çok katlı büyük bir bina vardı. Bu binanın pencerelerinde ışık vardı, balkonlarına insanlar girip çıkıyordu. Bu büyük bina kendi gündelik hayatını yaşıyordu ve bu binanın önünde uzun, dallı budaklı bir söğüt ağacı vardı.

Hafif bir rüzgâr esti. Bu hafif rüzgâr o dallı budaklı söğüdün yenice göğermeye başlamış körpe yapraklarını kıpırdattı. Ben yaprakların aslında beni selâmlamakta olduğu zannına kapıldım. Bana göre şimdi bu büyük, bu dallı budaklı söğüt ağacı da vaktiyle babam gibi, bu sokakta, bu yeni caddede bir gariplik içindeydi.

Bir, iki, beş, yedi, on, on bir... Bu büyük bina on bir katlıydı ve muhakkak ki onun sadece iki katına bile bizim bütün mahalle sığardı.

O binanın üçüncü katının bana yakın balkonunda üç dört yaşında bir çocuk duruyordu ve korkulukların demir parmaklıkları arasından bana bakıyordu. Ben de o çocuga baktım, ona göz kırptım. Birden bire garip bir hadise oldu. O çocuk ağızını kocaman açıp ağlaya ağlaya odaya kaçtı. Anası telâşla balkona çıktı, cadde boyunca o tarafa, bu tarafa baktı, başını yukarı kaldırıp binanın üst balkonlarına baktı. Herhalde şüpheli bir şey görmemiş olacak ki odaya girdi.

Benim söğüdüm güldü.

Bir defa ben rüyamda kıpkırmızı bir ay görmüştüm. Öylece rüyadayken o kıpkırmızı aya bakarken rüya gördüğümün farkındaydım, bu kadar büyük, bu kadar kırmızı bir ay olamayacağını idrak ediyordum. Ama o büyük, o kırmızı ay, nasıl derler, benim bunları fark ettiğimin farkında değildi. Öylece kıpkırmızı alev almış yanıyordu, öylece benim gözlerimin önünde duruyordu.

Şimdi gökte her zamanki (sıradan!) bir ay vardı, her zamanki (sıradan!) yıldızlar vardı. Bir de o büyük binanın ışıkları yanıyordu ve bu ışıklı pencereler, ışıklı kapılar bizim mahallede kendilerini kesinlikle yabancı hissetmiyorlardı. Bilakis o pencerelerin, o cam kapıların ışığında, genişliğinde, güzelliğinde bizim mahalleye karşı bir minnet vardı.

Muhtar'ın yaşadığı, Adile'nin yaşadığı üç katlı bina eskisi gibi yerindeydi (ve şimdi bu bana bir mucize gibi görünüyordu!). Ama Muhtargilin cumbasında artık Kübra teyzenin saksıları yoktu. Aslında bu bina tabii ki eski binaydı, ama aynı zamanda o eski bina değil gibiydi. Duvarlarına, pencerelerine, cumbasına, giriş kapısına bakar bakmaz artık bu binanın hayatının bambaşka bir hayat olduğu hemen anlaşılıyordu. Evvelkinde iyi midir, kötü müdür? Bilmiyorum, ama tamamıyla başkaydı. Benim için bu binada artık tamamen başka insanlar yaşadığına da şüphe yoktu. Bu üç katlı binanın benim için yakınlığı yerinde şimdi bir yabancılık vardı.

Binanın önünde, kaldırımın kenarında bundan kırk yıl önce olduğu gibi, yere, asfaltın üstüne serilmiş küçük bir minderde kocayıp elden ayaktan düşmüş bir koca karı oturuyordu (arada sırada bu hususu düşündüğümde bana, o gece bu koca karı yalnız benim gözüme görünmüş gibi gelir...). Ben ağır adımlarla gelip o kadının karşısında durdum. Daha uzaktan görür görmez tanıdığım bu kadına selâm verdim (yoksa bu selâmı kendi kendime mi verdim?).

"Hayırlı akşamlar, Safure teyze."

"Sağol" dedi.

"Nasılın Safure teyze?"

"Nasıl olacağım? Görmüyor musun? Âhım gitmiş vâhım kalmış."

"Beni tanımadın mı?"

"Yok..."

"Benim ben!..."

O bahar gecesi o büyük binadan gelen aydınlığın içinde Safure teyzenin alacalanmış sulu gözlerinde ansızın bir ıstırap gördüm. Bana, Safure teyze hâlâ ıstırap içindeymiş, hâlâ savaşa kayıp düşmüş oğlu Aynullah'tan bir haber bekliyormuş gibi geldi. Tabii biz bu hususta, yani anaların kayıp oğullarının yolunu hâlâ bekledikleri hususunda çok şey okumuş, çok şey dinlemiştik. Ama bu defa bütün ömrümde ilk olarak ben bunu gözlerimle görüyordum, duyuyordum.

Safure teyzenin yüzündeki kırışıklıklara baktım. Birden bire Safure teyzenin yüzündeki o eğri büğrü kırışık çizgilerle bizim kırk yıl evvelki mahallemiz arasında çok yakın bir benzerlik olduğunu düşündüm...

Safure teyze yine;

"Yok, tanımadım..." dedi.

"Aliekber'im ben..."

"Hangi Aliekber?". Safure teyzenin alacalanmış sulu gözlerindeki ani ıstırap, o heyecan yitip gitmişti. Çünkü o ıstırapı, o heyecanı uzun müddet gözlerinde tutmaya dermanı yoktu.

"Suna'nın oğluyum..."

"Hangi Suna'nın?"

"Kondüktör Ağarahim'in karısı..."

Safure teyzenin tamamen kırışmış ihtiyar yüzü de benim söğüdüm gibi gülümsedi.

"Vallahi, dedim sana, âhım gitmiş vâhım kalmış benim. Bir ayağım burda, öbür ayağım kabirde... Allah tez getirsin o günü!..."

"Sarı Hamam'dan yukarıda, ara sokakta oturuyorduk..."

"Vallahi bilmiyorum, Allah'ın indinde ne günahım var da alıp götürmüyor beni?!"

"Hanım teyzeyle aynı avluda oturuyorduk"

O alacalanmış sulu gözler sanki bir düşünceye daldı, geçmişten bir şeyler koparıp getirmek istedi, sonra dedi:

"Allah Hanım'a rahmet eylesin!..."

"Beni tanımadın mı?"

"Yok... Allah öldürsün beni! Öldürmüyor da... Rezil ediyor beni..."

Yine hafif bir rüzgâr esti ve ben gözlerimi Safure teyzeden çekip o dalı budaklı söğüt ağacına baktım. Söğüdün yenice göğermeye başlamış yaprakları titredi. Ama bu titreşim dünyanın en alelâde titreşiydi. Çünkü bu söğüt kırk yıldır benim değildi ve elbette bu söğüt beni tanıyordu.

On bir katlı binanın ışıkları bir bir sönüyordu.

Birazdan bu ışıklar tamamen sönecekti, yalnız gökteki ay ve yıldızlar kalacaktı. Bizim sokağımız bundan kırk yıl öncesini değil, yarın sabahı bekleyecekti, yarın sabahki adımların hasretini çekecekti. Sonra şafak sökecek, bu on bir katlı binanın çocukları bağırsa çağırışa aşağı inip okullarına gideceklerdi. Bu çocukların hepsinin çantasında güzel otomatik kalemler olacaktı ve bu çocuklar bu caddede hiç bir zaman Ak Deve'yi göremeyeceklerdi. Aylar geçecek, üçüncü kattaki o ufaklık da büyüyecek ve her hangi bir binanın üçüncü katında (veya onuncu, yirminci katında!) başka bir küçük çocuk görecekti...

XXXII

Cebrail, savaşa gittiğinde avlumuzdaki güvercinlerden endişeli olarak gitmişti. Cebrail'den sonra güvercinler

lere Ağarahim baktı. Güvercinlere verecek bir şey yoktu. Ağarahim bir sabah erkenden, bir de akşama doğru dama çıkıp güvercinleri uçuruyordu. Güvercinler de gidip kendi kendilerine yem buluyorlardı (herhalde bir şeyler buluyorlardı ki yaşıyorlardı), sonra dönüp avludaki kümese giriyorlardı.

Cebrail'in bir zamanlar gökyüzünde takla atan, bin bir çeşit oyun yapan, uçunca göğün yedinci katında zor görünen bir noktaya dönüşen güvercinleri savaş başlandıktan sonra günden güne zayıfladılar, küçüldüler, tüylerini döktüler, sanki gözlerini yummuş da uyukluyormuş gibiydiler. Ağarahim de savaşa gittikten sonra kümesin ağzı hep açık kaldı, güvercinler istedikleri zaman uçup gidip yem aradılar, bir şey buldular veya bulamadılar, ama yeniden avlumuzdaki kümeslerine döndüler. Günden güne zayıfladılar, bitkin düştüler, artık uçup yem aramaya gitmeye ne hevesleri kalmıştı, ne de takatleri...

Cebrail'in güvercinleri kaderleriyle, akıbetleriyle barışmışlardı ve bu da benim içime bir dert olmuştu. Ama benim bu derde çare bulma imkânım yoktu. Çünkü bizim avlumuzun da, sokağımızın da, mahallemizin de hiç bir imkânı yoktu.

Ben dama çıkıyordum, güvercinleri uçurmak istiyordum, ama güvercinler uçmuyordu. Daha doğrusu bir iki defa kanatlarını çırpıp damda oraya buraya atılıyorlar, boyunlarını büküp ellerime bakıyorlardı. Sonra damın bir köşesinde durup başlarını bedenlerine sokuyorlar, gözlerini yumuyorlardı ve arada bir de guruluyorlardı. Benim ellerim hep boştu, güvercinlere verecek bir şey bulamıyordum. Tek tesellim Cebrail'in uzun plâstik hortumunu avlumuzdaki vanaya geçirip sık sık kümesi yıkayıp temizlememdi. Ama güvercinler hiç bir şey yemedikleri için temizleyecek bir şey de olmuyordu, aklıktan, hastalıktan dökülen tüylerden başka... Sonra güvercinler ölmeye başladı. Ben dört beş günde bir gece kümeste ölmüş olan güvercinleri çıkarıp atardım. Bu ölü güvercinler

de mutlaka sarı kedinin nasibi olurdu. Ben bu güvercinleri çok seviyordum, ben bu güvercinlere acıyordum. Ama zavallı ölü güvercinlerden iğrenirdim de... Bu zavallı güvercinlerden iğrenmem, öğüre öğüre onları götürüp atmam bazen benim bütün hayatımı bir işkenceye çevirirdi. Bu güvercinlerin sonu böyle mi olmalıydı? Dünyanın bu insafsızlığı küçük Aliekber'i neredeyse ağlatacak hâldeydi.

Bir gün omzuna kocaman bir torba asmış bir adam avlumuzda girdi. Haddinden fazla uzun boyluydu ve hatta uzun boyuna göre çok da şişmandı. Bu acayip görünüşlü adamın başı yeni traş edilmişti, kalın bir ensesi vardı. Onun böyle boyu posu, kalın ensesi mahallemizi sarmış olan yetimliğe ve kimsesizliğe hiç de uygun düşmüyordu.

O acayip sıfatlı kişi Cebrail'in güvercinlerini almak istiyordu. Ama Hanım teyze avlumuzda sığmayan, sokağımıza, caddemize sığmayan bu boya posa bakmadan adamı avludan kovdu. O kalın enseli, acayip görünüşlü adam önce dikkatle avlumuzun sanki bir şeyler aratıyormuş gibi o başına bu başına baktı, sonra da kapıdan çıkarken;

"Zaten aklıktan ölecekler..." dedi. Konuşurken iri ve sarı dişlerinin arasından tükürükler saçılıyordu. "Kimin için besliyorsun bunları, hay akılsız kadın?"

Hanım teyze kapımızı o acayip sıfatlı adamın ardından öyle hızla çarptı ki az kaldı yeni traş olmuş şişman ensesi patlayacaktı.

Hanım teyze;

"Köpoğlu!" dedi. "Tavuk gibi besleyip sonra da kafalarını kesip satmak için almak istiyor!..."

Bu dehşetli sözleri duyunca tüylerim ürperdi. O an bütün varlığımla Hanım teyzeyle gurur duydum. O acayip görünüşlü adamdan korkmayan, o acayip görünüşlü adamı avlumuzdan kovan, arkasından kapıyı çarpan Hanım teyze, yine eski Hanım teyzeymiş gibi bir hisse kapıldım. Bana, o otobüs de, o dört "polutorka" da yine sıra sıra bizim sokağın ağzında diziliymiş gibi geldi. Sanki av-

lumuz da, sokağımız da, caddemiz de evvelki gibi arkalıydı, savaş başlamadan önce olduğu gibi güçlüydü, yenilmezdi. Tabii aynı zamanda ben bu dehşetli sözleri tuhaf da karşıladım. Çünkü gözümü açtı açılı güvercin yemenin günah olduğunu işitmişim.

"Güvercin yemek günah değil mi?" dedim.

Hanım teyze;

"Dünyada o kadar günah işleyen insan var ki..." dedi.

O gece uzun müddet avlumuzdaki güvercinlerin gurultusunu dinledim. Eskiden akşam olur olmaz bu beyaz güvercinler yatardı. Ama savaş başladıktan sonra, Cafer, Adil, Abdülali, Koca, Cebrail ve Ağarahim savaşa gittikten sonra, o kümesin kapısı öylece açık kaldıktan sonra, güvercinler bazen gece yarısına kadar yatamıyorlardı, guruldayıp duruyorlardı.

Ben güvercinlerin aç olduğunu biliyordum, benim bu güvercinlere verecek hiç bir şeyim yoktu. Ben, bu güvercinlerin artık hiç bir zaman göğün yedinci katına yükselip zor görünen bir noktaya dönemeyeceklerini biliyordum. Ama benim bütün kalbim, bütün varlığım şu anda Hanım teyzeye karşı bir teşekkürle doluydu. Çünkü Hanım teyze, o kalın enseli, acayip sıfatlı kişinin güvercinleri omzuna astığı torbaya doldurmasına izin vermemişti. Birden bire ben kendimi o torbanın içinde hissettim, nefesim kesiliyordu, az kalsın havasızlıktan boğulacaktım. Ama hayır, o kalın enseli, acayip adam gördüğü kadar korkunç değilmiş. Hanım teyze onu bizim avludan kovmuştu ve ben de onun torbasında değildim. Anamın her zaman yaptığı gibi odanın bir köşesine yere serdiği döşegen içindeydim. Bu gece ben o aç güvercinlerin, o küçülmüş, büzüşmüş, hasta güvercinlerin gurultusunu dinlerken gökyüzünü yine masmavi gördüm, lekesiz gördüm.. Bu masmavi, lekesiz gökyüzünde yine Cebrail'in o sağlam, çevik ve sık tüyleri güneşin altında parlayan güvercinleri uçuyordu, mahallemizin üstünde daireler çiziyor-

lardı. Savaş başladığından beri belki de ilk defa gönlümdeki bu rahatlık içinde, gözlerimin önündeki bu mavilik içinde, bu temizlik ve lekesizlik içinde uykuya daldım. Bütün hayatımda ilk defa tertemiz mavi bir rüya gördüm. O ak güvercinler de tertemiz mavi güvercinlerdi, gökyüzü de tertemiz maviydi ve mavi güvercinler mavi gökyüzünde uçuyorlardı. Bu mavilik içinde bir yerlerde beyaz bir ışık yanıyordu. Ben bu beyazlığın Ak Deve'nin beyazlığı olduğunu biliyordum. Rüyamda ellerim, bütün bedenim; görmediğim, ama ışığı gelen Ak Deve'nin bembeyaz tüyelerine dokunuyormuş gibi geldi. Tüyer ipek gibi yumuşaktı, mülayimdi, hararetiydi...

Sabah anamın sesiyle uykudan uyandım.

"Vay köpoğlu!... Vay sizin çiğeteriniz yansın!..."

Anamın sesi avludan geliyordu.

Bir hadise olduğunu anladım, yerimden kalkıp avluya koştum.

Gece, kümesteki güvercinlerin hepsini çalıp götürmüşlerdi.

Bu, mahallede benim hatırlayabildiğim ilk hırsızlıktı.

Ben havuzun kenarına oturdum, o bomboş kümese baktım ve kendimi tutamayıp ağlamaya başladım. Kendi kendime acıyordum, çünkü gece bizim avluya girilmişti, o güvercinleri, o zavallı, hasta güvercinleri çalmışlardı. Benim ise haberim olmamıştı. Biz o güvercinleri hiç olmazsa kümeslerinde ölmeleri için koruyamamıştık. Tabii güvercinlere de acıyordum. Küçük Aliekber, o zavallı güvercinleri suda haşlanmış, tavada kızarmış olarak tasavvur edince daha da çok ağladı. Bu sırada birisi iri elini omzumda ki bu elin dün avluya gelen, sırtında boş bir torba asılı olan, kalın enseli, acayip sıfatlı adamın eli olduğunu zannettim. Ama benim başımın üzerinde duran Hanım teyze ve Hanım teyzenin eli büsbütün hafifleşmişti. Ben Hanım teyzenin o iri elinin bu kadar hafif olacağını hiç

aklıma getirmezdim. O iri elin böyle hafifleşmesi, böyle zayıflaması beni daha da duyulandırdı.

Hanım teyze;

"Ağlama Aliekber..." dedi, "Ağlama..."

Ben daha da yüksek sesle ağladım.

XXXIII

Bizim ara sokağımızda sarı bir kedi vardı, o kadar ki derisine sığmıyordu, zor yürüyordu. Bahar aylarında sabahdan akşama kadar sokağımızın önündeki elektrik direğinin gölgesinde yatıyordu. Ben hep, bu sarı kedi bu kadar yatıyor, acaba ne zaman sıçan tutuyor, ne zaman yemek yiyor da bu kadar şişmanlıyor diye hayret ederdim.

Gün boyunca direğin kaldırma düşen gölgesi yer değiştirdikçe sarı kedi de tembel tembel kalkıp yerini değiştirdi, yeniden gölgeye uzanırdı. Bazen de gözünü açar, kalkıp gerinir, esnerdi, yeniden yatar. Balakerim'in dediğine göre bu sarı kedi bin yaşındaydı ve güya bu sarı kedi hiç ölmeyecekti.

Nedense, o sarı kediyile mahallemizde hiç kimsenin arası yoktu.

Savaş başladıktan sonra insanlar ekmezsiz kaldı, sıçanlar azaldı ve sarı kedi de zayıfladı, sonunda bir deri, bir kemik kaldı. Ama hiç kimse bunu önemsemedi. Çünkü hiç kimse sarı kedinin derinde değildi, herkes kendi derindeydi.

Sarı kedinin tembelliğinden eser kalmamıştı. Artık direk gölgesinde uzanmıyordu, sabahdan akşama kadar mahalledeki avluları geziyordu. Bazen sokakta benim peşime düşüyor, miyavlıyordu. Ben ayağımı yere vurup onu kovuyordum, çünkü ona verecek bir şeyim yoktu. Bir de yüreğimde bu zavallı sarı kediye karşı gizli bir kin vardı. Çünkü Balakerim'in sözleri benim beynime çakılmıştı.

Bana, gerçekten de tanıdığım, sevdiğim insanların hepsi, yeryüzündeki bütün insanlar ölecekmış de sadece bu sarı kedi ölmeyecekmış, hep yaşayacaktı gibi geliyordu.

Bazen Emine teyzenin evinden yine bağırış çağırış sesleri geliyordu. O zaman herkes İbadullah'ın yine çıkıp geldiğini, yine sarhoş olduğunu ve yine anasından para istediğini anlıyordu. Tabii İbadullah her zamanki gibi yine Emine teyzenin yanından eli boş çıkıyordu. Daha doğrusu parasız çıkıyordu. Ama mahalle halkının boğazlarından kesip Emine teyzeye verdiği paylardan hiç olmazsa bir kısmını alıp götürüyordu. Suda haşlanmış nohut veya fasulye, ya da başka bir şey... İşte böyle günlerden birinde ben İbadullah'ı sokağımızın dibinde, eskiden kara dutun bulunduğu yerde gördüm.

İbadullah yere çömelmişti, sarı kedi de İbadullah'ın yanında durmuştu. Ben ömrümden ilk defa bir kedinin gözlerinde apaçık bir sevgi görüyordum. Sarı kedi sevgi dolu gözlerle İbadullah'a bakıyordu.

İbadullah, sarı kediye eliyle yiyecek bir şeyler veriyordu. Ben uzakta olduğum için bunun ne olduğunu seçemiyordum, ama her neyse İbadullah onu muhakkak biraz önce bağıra çağıra anasından almıştı.

İbadullah eliyle sarı kediye yiyecek verirken;

"Al kedi..." diyordu, "Al zavallı kedi... Bu karanlık dünyada benim tek dostum sensin... İnsanlar birbirinin düşmanı, sadece dünyanın kedilerinde vicdan, insaf var, sadece dünyanın kedilerinde doğruluk dürüstlük var... Al... Ye... Görüyor musun, herkes sana yüz çevirmiş... Önemli değil... Al..."

Ben sarı kediye yiyecek veren İbadullah'a bakıordum. Kendimi tamamen kaybetmişim. Hayır, ben sadece İbadullah ile sarı kedi arasında böyle bir sevgiye şahit olduğum için değil, neden bu sarı kediye başka bir adam değil de İbadullah yiyecek veriyor diye kendimi kaybetmiştim. Niye bizim mahallede İbadullah'tan başka hiç kimse bu kediye bu kadar acımyordu?

Birden bire kendimi hırsız bir kedi gibi hissettim, çünkü öylece bir kenarda durmuş, gizlice onlara bakıyordum. Gizlendiğim yerden başkalarının sırlarına şahit oluyordum. Geri dönüp avlumuza geçtim ve bir daha hiç bir şekilde pusup İbadullah ile sarı kediyi izlemedim.

Emine teyzenin evinden her bağırış çağırış sesi geldiğinde, biraz sonra sokağımızın dibindeki o kara dutun yerinde İbadullah'ın anasından koparıp aldığı komşu paylarından bir dilimi, bir parçayı sarı kediye vereceğini, sarı kediyle sohbet edeceğini gayet iyi biliyordum. Ama kendimi tutuyordum ve oraya gitmiyordum (belki de bütün bunlar bana öyle geliyordu, belki sokağın dibine gitseydim orada hiç kimseyi göremeyecektim?). Bir keresinde kendime hakim olamadım, çünkü sokağımızın dibinde ağlama sesi duymuştum. Yavaş yavaş o tarafa doğru gittim.

İbadullah kara dutun kesik kökünün yanında yere çömelmiş, ağlıyordu.

Sarı kedi İbadullah'ın önünde yüz üstü uzanmıştı, ayaklarını uzatmış, gözlerini yummuştu. Anladım ki sarı kedi ölmüştü.

İbadullah ağlaya ağlaya söyleniyordu:

"Niye dünyada insanlar insan olmuş? Niye kediler insan olmamış?"

XXXIV

Aynullah yaralanıp iyileştikten sonra ikinci kere cepheye gitmişti ve Aynullah'tan hiç ses soluk çıkmamıştı. Ağahüseyn emmi de savaşa gitmişti. Safure teyze durmadan ağlıyordu. Ama bir keresinde nasıl olduysa birden anama şöyle dedi:

"A kız, o zavallı Ziba, Amerika'da kaplumbağa yu-murtasını nasıl yiyor ki?..."

Anam kaplumbağa yumurtası ve Ziba teyzenin hâli karşısında elini bacağına vurup yana yakıla;

"Daha bir şey deme!..." dedi.

Doğrusu o zaman ben Safure teyzeyle anamın bu konuşmasının saflığı karşısında hayrete düşmüştüm. Çünkü biz burada kaplumbağa yumurtası tozunu nasıl yiyorsak Ziba teyze de Amerika'da öyle yiyordu.

XXXV

Esmer çalışma odamın kapısını açıp başını içeri uzattı:

"Seni telefona çağırıyorlar."

"Çalışıyorum, beni telefona çağırmayın, demedim mi?" diye sinirlendim.

"Fethullah Hatem'miş..."

"Ne olmuş Fethullah Hatem'se?" dedim. "Fethullah Hatem, Allah'ın bacısının oğlu mu?"

Bu sözleri söyledim gerçi, ama ayağa kalktım ve telefona giderken Fethullah Hatem'in gerçekten ne kadar güçlü bir adam olduğunu düşündüm. Çünkü herkes ondan nefret ediyordu. Astının da ondan ödü kopuyordu, üstünün de. Ama Fethullah Hatem uzun yıllardır bu "herkes"in karşındaydı, tek başınaydı, yakın bir dostu, sırdaş olmamıştı. Ama hep üstteydi, hep iş başındaydı. Demek ki en yakın dostu, sırdaş kendisiydi. Kendi kendine manevî destek oluyordu (bundan büyük güç var mıydı?). Devirler değişiyor, insanlar değişiyor, bazen Fethullah Hatem de bir iki yıl gölgede kalıyor, bazen tamamen görevden alınıyor, ama yine bir yerlerden fırlayıp çıkıyor, eski izzet ve itibarına kavuşuyordu.

"Selâm, Alikerber evlâdım!..."

"Hayırlı akşamlar, Fethullah bey."

"Evlât dememden incinmiyorsun değil mi?" Fethullah Hatem güldü ve ben onun gülümseyen şeytanî, kur-

naz ve soğuk gözlerini görür gibi oldum. "Yıllar geçiyor, büyüyörsünüz maşallah, büyük izzet ve itibar sahibi oluyorsunuz. Ama benim için hâlâ çocuksunuz, Elinizde tutardınız yazılarınızı, büroya girmeye cesaret edemezdimiz...". Fethullah Hatem yine güldü.

Eğer ben Allah'a inansaydım ve Allah da bana inansaydı, bana itibar etseydi, benim biricik arzumu yerine getirseydi, o zaman Allah'tan yegâne isteğim beni bir gün Fethullah Hatem'in beyninin içine sokması olurdu. Onun düşüncelerini okumak, onun gözleriyle dünyaya bakmak, onun iç hesaplaşmalarını dinlemek, onun hislerini, heyecanlarını görmek, anlamak isterdim. Dünyada hiç kimse kendini alçak, rezil olarak kabul etmez, bu belli bir şey (belki de dünyada genelde alçak insan yoktur da onun için? Belki bütün rezillikler o insanı anlayana kadardır?). Ben bazen çeşitli hadiselerle ilgili olarak kendimi Fethullah Hatem'in yerine koyuyordum, onu anlamak, onun içinde, onun "ben"inde kendine haklılık kazandıran hususları bulmak istiyordum (Neden iftira atıyorum? Neden suçluyorum? Neden başka düşünüyör, başka söylüyörüm? Vesaire...). Ama benim bütün bu çabalarından hiç bir şey çıkmıyordu (hatta bir defasında Fethullah Hatem'in bütün kitaplarını önüme yığıp okumak için kendimi zorladım, okudum da. Ama Fethullah Hatem'in kitapları da yalandı, ya da bana öyle geliyordu. O kitaplar da yazarı hakkında bana bildiklerimden başka bir şey anlatmadı). Ben yarım saatliğine bile Fethullah Hatem olamıyordum ve bu bana, o anlarda azap veriyordu. Çünkü eğer ben adımı yazar koymuşsam ve bu yalan değil, gerçek idiyse, ben bunu becermeliydim, ben Fethullah Hatem'in kendini haklı hissettiği hususları bulmalıydim, kendim için açığa çıkarmalıydim... Ben ne zamansa ve neyse mutlaka Fethullah Hatem hakkında bir şeyler yazacağımı biliyordum, bütün zihnimle, kalbimle hissediyordum. Bu bir roman mı olacaktı, ne olacaktı, bilmiyordum. Ama o eser ben Fethullah Hatem'i gördüğüm, duy-

duğum bütün katların, tabakaların altından çıkardığım (nasıl arkeologlar toprağı kazıp bir keramik kap çıkarıyorlar!), onun kendisiyle baş başa kaldığı anları gördüğüm zaman yazılacaktı...

"Seni rahatsız etmedim ya?"

"Hayır, buyurun."

"Esmer kızımızdan çocukların haberini aldım, iyiler diyor"

"Çok sağ olun, fena değiller"

Bunların hepsi girişti tabii, artık esas konuya geçecekti.

Son yirmi beş yılda ben Fethullah Hatem'in karakterinin zahiri olan yönlerini iyice öğrenmiştim. Çeşitli edebî toplantılarda görüşüyorduk, ikimiz de yazıp çizme işiyle meşguldük, ikimiz de nasıl denir aynı edebî muhitte yaşıyorduk (yaş farkına rağmen). Ama Fethullah Hatem, benim kimin oğlu olduğumu hiç bir zaman bilmemişti (belki de babamı çoktan unutmuştu...), hiç bir zaman ananın onun fotoğraflarının basılı olduğu gazetelerle gaz ocağı sildiğini bilmemişti.

"Yıllar böyle işte Aliekber evlâdım, doğru söylemişler, kuş kanatlıdır diye... Daha dün gibi size aile kurmamız..."

Ben yirmi yıldan fazladır evliydim ve benim hayatımda en çok utandığım hadiselerden biri de bununla ilgiliydi... Henüz o uzak yıllarda, henüz babamın kara haberi cepheden gelmediği, dayımın bizi mahalleden alıp götürmediği günlerde, yüreğimizde korku ve endişeyle savaş yıllarını yarı aç yarı tok yaşayıp gittiğimiz zamanlarda, işte o günlerden birinde gece vakti anam birden bire kalkıp karyolanın üstüne oturdu: "Uyudun mu Aliekber?". "Hayır". "Aliekber, iyi dinle beni, şer demeysen hayır gelmez demişler, dilim kurusun, Allah esirgesin, eğer, yine diyorum ağzım dilim kurusun, savaşta babandan kötü bir haber gelse, eğer benim de başıma bir iş gelse, dayın da olmasa, yalnız kalsan, Allah göstermesin Aliekber, hiç

bir zaman, duyuyor musun beni, hiç bir zaman gidip Fethullah Hatem'den yardım isteme!...". Bu gece sohbetinden sonra aradan çok yıllar geçti, benim yazılarım yayımlanmaya başladı ve günlerden bir gün Esmer'le karşılaştık, evlilik meselesi ortaya çıktı. Dünürcü göndermek gerekti. O zaman anam bütün ömrünün arzusu olan bu hadiselere ("Bir düğününü göreyim, Aliekber, bir torun gezdireyim kucagımda, başka hiç bir şey istemiyorum Allah'tan!...") özel bir ciddiyetle hazırlanırken "Dünürçüler hürmetli adamlar olmalıdır, kız tarafı senin kim olduğunu görsün, kiminle akraba olduklarını anlansınlar" dedi. Bir müddet geçtikten sonra, çok düşünüp taşındıktan sonra birden "Aliekber, belki Fethullah Hatem'e söylesen bizim için dünürcü gider ha!... Gider mi?" dedi. Anamın bu sözleri karşısında donup kaldım. Ama en utanılacak olanı utana sıkıla gitmem ve kızara bozara bu istekte bulunmamdır. Fethullah Hatem de büyük bir ruh yüksekliğiyle bu işe razı oldu. ("Gerçi" - güldü-"daha yeni yeni yazıp çizmeye başladınız, insanla konuşurken kızarıp bozariyorsunuz, -güldü- ama bir süre sonra bunların hepsini unutacaksınız, korkarsanız korkacaksınız, -güldü- korkmazsanız hürmet izzet kalmayacak. Önemli değil, bu sizin vicdanınıza kalmış! Nereye gidiyoruz, sana kimi isteyeceğiz?". Yanına bir iki kişi daha alıp bana dünürçülük etti...

"Evet" dedim, "Yıllar ne çabuk gelip geçiyor"

"Aliekber, biliyorsun, ben seni her zaman istidatlı bir yazarımız olarak kabul ettim, senin geleceğinden hep umutlu oldum. Ancak bazen senin büyük ahlâkî ve manevî problemleri ortaya koyan romanlar yerine, epik eserler yerine, vaktini küçük şeylere sarf edişine üzülüyorum... Sen bilirsin, eğer senin sanat hayatına ilgisiz olsaydım, bu sözleri söylemezdim."

"Ne oldu Fethullah bey?"

(Belki bende Fethullah Hatem'e karşı çocukluk çağlarımdan gelen bir düşmanlık, bir kin nefret vardı?)

"Bak, meselâ bugün yayınevinden, eski devirde bir şair vardı, neydi onun adı, ha, Sefter Masum'du, onun kitabını getirttim. Baktım ki kitabın hazırlayıcısı sensin, mukaddimeyi de sen yazmışsın. Vaktine acımıyor musun?". Fethullah Hatem yavaş yavaş kendini eli yıldan beri alışkın olduğu hitabet kürsüsünde yahut bürodaki büyük masanın arkasında hissediyor gibiydi. Gülme faslı artık bitmişti, şimdi konu ciddiye ve ben bu konuşmanın anlamını biliyordum. "Nereden bulup çıkarıyorsunuz naf-talin kokan bu Sefter Masumları?"

"Settar Masum" dedim. Fethullah Hatem'in karakterinin bir yönü de insanların adını bilerek tahrif etmekte, yani o kadar önemsiye ki unutmuşum demek isterdi.

"Evet, Settar Masum. Ben o bedbahtı tanıyordum. Zavallı içki düşkününün biriydi... Gerçi gazellerinde, koşmalarında bir heyecan vardı. Kaderi de çok trajik oldu, kanlı belalı yıllardı, ne akına bakıyorlardı, ne bozuna..."

("Bedbaht Mirza Settar'ı mahkemede Fethullah Hatem suçlamıştı, güya Mirza Settar hükümetimizin aley-hindeymiş. Eline kocaman bir kalem almış, Mirza'nın gazellerinin altına mısra mısra kırmızı çizgi çekmiş, bin bir mana vermiş o mısralara, zalimin oğlu!... Mirza 'ey gül dikenin azap verdi bülbüle' diye yazmış, Fethullah Hatem bu bizim idaremize çatıyor demiş. Fethullah Hatem'in ifşa ettiği, Allah göstermesin, adamın kurtuluşu olmaz. Gitti bedbaht Mirza Settar...")

"Ancak Aliekber, hissî davranmamak gerekir, değil mi? Zalimin oğlu o Sefter Masum, sabahtan akşama kadar meyhanelerdeydi..."

"Siz meyhanelerde onunla birlikte oldunuz mu?"

Sessizlik çöktü. Doğrusu bu sözler ağızından nasıl çıktı, ben de anlamadım (Fethullah Hatem yirmi beş gram konyaktan fazla bir şey içmezdi ve muhakkak ki meyhane de hiç bulunmamıştı). Fethullah Hatem'in zaten esmer olan yüzü gözlerimin önünde âdeta daha da

karardı. O anda bu kararmayla yılanın yerinde kıvrılıp başını kaldırması, çatal dilini çıkarıp bakması aynı şey demekti.

"Bunu şunun için soruyorum Fethullah bey (... demek ki korkmuşum, elbette korkmuş olmalıym ki izahat vermeye başlamıştım...), Settar (bu defa Settar kelimesini özel bir vurguyla söyledim, yani Sefter değil, Settar) Masum'un içki düşkünü olduğunu sizden başka kimse-den duymadım..."

"Benim sözüm yeterli değil mi, Aliekber?"

(Aleykümselâm, adamı parçası! Nasıl mıyım? Her işim yolundaydı, sadece bezm-i Süleyman'ım eksik kalmıştı!... Biliyorsun Aliekber, senin adanın Mirza Aliekber çok büyük bir kalem ehliydi!... Demiş ki ihtiyar ser-vete boğulmuş olsa da kolunda bir çocuk kuvveti olmaz!... Anladın mı? Allah Mirza Aliekber'e rahmet eylesin, bilmiş de söylemiş!... Allah Mirza Settar'a da rahmet eylesin, Sabir'in delisiydi, şiipleri dilinden düşmüyordu... Çünkü kendisi de Sabir gibi halkın seven bir adamdı...")

"Fethullah bey, o kitap Settar Masum'un meyhanecilerinden bahsetmiyor ki... Kendiniz söylediniz, yetenekli bir şairmiş, halkın arasında popülermiş, bütün ömrünce yazmış, öğretmenlik yapmış, hiç bir kavgası, iddiası da olmamış. Hiç olmazsa bir defa şiiplerini toplayıp yayımlamak gerekmiyor muydu?"

"Aliekber, şahsiyetin de mükemmel olması lâzım, şahsiyetinin de temiz olması lâzım, ulvî hislerle yaşamak gerek!... On sekizinci asır Fransız eğitimcileri ne demiş biliyor musun? Eline kalem alıp okuyucuyla sohbet eden insan, dünyanın en saf ve temiz mahlûğu olmalıdır, demişler!"

Eğer Allah benim o biricik arzumu yerine getirseydi, ben şu anda gidip molla olmaya yahut keşiş olmaya veya sinagoga çalışmaya hazırdım.

"Fethullah bey, yoksa Settar Masum'un bu küçük

kitabı insanların ulvî hislerle yaşamasına mani mi oluyor? Zavallı Settar Masum'un şikâyeti, gülün bülbülden ezeli şikâyetidir!"

"Ya oradaki imalar, kinayerler?"

"Hangi imalar?"

"Senin mukaddimdeki imalar! (... yılan tam yay gibi gerilmişti...) Settar (o da bu adı benim gibi özel bir vurguyla söylemeye başlamıştı) Masum'un kaderiyle ilgili olarak yazdığım o imalı paragraflar? Kor kor, gör gör, onlar dosdoğru benim hakkımda!..."

Yayınlarında, gazete ve dergi bürolarında küçük bir işin yerine getirilmesi için (meselâ kitaplarının hacmini bir forma arttırmak yahut makalelerini dergide üç sayı önce yayımlamak veya iki odalı evini üç odalıyla değiştirmek için Fethullah Hatem yardım etsin, sanat görevine göndersin vs. diye) Fethullah Hatem'e kulluk eden o kadar zavallı adam vardı ki... Bunlar şu anda da Settar Masum'un yayına hazırladığım o küçücük kitabıyla ilgili olarak Fethullah Hatem'in kulağına bir şeyler fısıldamış olmalıydılar. Fethullah Hatem de tabii hiç kimsenin (bu arada benim de) aklına gelmeyen bir tedbir düşünüp bulacaktı.

"Halk kendi menfaatini düşünür, senin o paragraflarını nasıl yorumlarlar?" diye sordu.

"Hakikat neyse öyle yorumlasınlar"

"Gerçi, -güldü- şimdi yeni yeni yazıp çizmeye başladınız, insanla konuşurken kızırıp bozariyorsunuz, -güldü-, bir süre sonra bunların hepsini unutacaksınız, korkarsanız korkacaksınız, -güldü-, korkmazsanız, hürmet izzet kalmayacak. Önemli değil, bu sizin vicdanınıza kalmış, nereye gidiyoruz, kimi isteyeceğiz?"

"Sen daha çocuksun Aliekber!..." - İşte bu esas Fethullah'tı- Hakikat çok nisbî bir mefhumdur. Sen o yılları nazari olarak öğrenmişsin, bense o yıllarda yaşadım, o yılların edebiyat sürecinin içinde bulundum. O karmaşık devrin, o tezatlı devrin bütün azabını, eziyetini yüreğim-

de çektim. Ben takiplere maruz kalıp azaplar çekerken sen neredeydin?"

"O büyük masaların arkasında mı azap çekiyordunuz?"

Fethullah Hatem sustu, sonra apaçık bir korku hissolunan o meşhur boğuk sesiyle;

"Ne dedin?" diye sordu.

Esmer, elini dudaklarına götürmüş, bana susmam, konuşmamam, kendimi toplamam için işaret ediyordu. Ama eğer hakikat nisbî bir şeydiyse, ben kendi hakikatimi de bir kere olsun Fethullah Hatem'e söyleyebilecek miydim, yoksa söyleyemeyecek miydim? Gerçekten daha ne zamana kadar Fethullah Hatem'le imalarla konuşacaktık? Eğer ben yaşı elliyi aşmış, saç sakalı ağarmış bir adam (yazar!) olarak, ömrümün sonuna kadar Fethullah Hatem'le (ve genel olarak Fethullah Hatemlerle) böyle imalı konuşacaksam o zaman ne istiyorum, niye yazıyorum ve nasıl yazacağım?

"Aliekber evlâdım, telefon iyi çalışmıyor, ne dediğini anlamadım..."

"Fethullah bey, hatırlıyor musunuz, bir defasında, savaş sırasında Muhtargile konuk gelmişsiniz? O zaman pencerenin camını ben kırmıştım!..."

Esmer artık bana işaret etmiyordu, eliyle ağzını kapatmış, yerinde donakalmıştı (hatırlıyorum, ben bu olayı bir gün Esmer'e anlatmıştım).

Bir süre sessizlik oldu, sanki telefon gerçekten de bozulmuştu. Çeşit çeşit cızırtı, hisırtı duyuluyordu. Ben sanki o cızırtının, hisırtının fotoğrafını görüyordum. Çünkü Fethullah Hatem'in şu anda hırstan daha da kararmış suratu, kinle ışıldayan gözleri, bütün yüzü yine benim gözlerimin önündeydi. Telefon ahizesinden duyulan cızırtıyla, hisırtıyla bu yüz arasında bir benzerlik, bir yakınlık vardı.

"Muhtar da kim?"

"Settar Masum'la aynı sokakta yaşıyordu..."

Yine sessizlik çöktü, sonra Fethullah Hatem aynı korku salan boğuk sesiyle kelimeleri bir bir telâffuz ederek;

"Aliekber" dedi. "Ben senin için bir nefeste başına dikip içilecek bir bardak su değilim!"

"Biliyorum" dedim.

Fethullah Hatem telefonu kapattı.

Esmem ancak şimdi elini ağzından çekip;

"Sen neyledin?" dedi.

Benim karım bile Fethullah Hatem'den Korkuyordu...

XXXVI

Caddemizin, sokağımızın yetim kalıp avlumuzun tenhalaştığı, yolumuzun önünün "polutorka"sız ve otobüssüz kaldığı, erkek kalmadığı için İbadullah'ın bizim sokakta erkeklik tasladığı zamanlarda, sıkıntılı ve boğucu bir yaz akşamı Hanım teyzenin anama söylediği sözler beni çok etkilemişti. O sözler bana neden bu kadar tesir etmişti? Çünkü Hanım teyze ömründe hiç bir zaman (hatta o iri eli böyle hafifletikten sonra bile!) mahalleimizdeki başka kadınlar gibi, gönlündeki dertleri açıp halkın gözleri önüne dökmezdi, derdini sıkıntısını anlatarak yüreğindeki acının sızısıyla herkesin gözünün yaşını akıtmazdı. Anam ara sıra Hanım teyze hakkında başka kadınlara veya kendi kendine şöyle derdi: "Hiç olmazsa biraz ağlasa, bağırssa, biraz yüreğini boşaltsa... Ama susuyor, konuşmuyor, altı oğlunun sıkıntısını da atmış içine... İnsan yüreği dayanır mı buna?". O sıkıntılı, neşesiz ve boğucu yaz akşamı Hanım teyze kalın kaşlarının altından bakan gözlerini bir müddet anamın gözlerinin içine dikmiş, sonra ince dudaklarını kıpırdatarak;

"Suna" demişti. "Çocuklar orada, çocuklar o ölüm kahının içinde" demişti. "Cafer'siz, Adil'siz, Abdülali'siz,

Koca'sız, Cebrail'siz, Ağarahim'siz" demişti, "Bu rahat günleri ben burada yaşıyorum, bunları kendime günah sayıyorum, Suna..."

Anam;

"Kendini üzme " demişti, "Allah'ın yardımıyla hepsi sağ salim dönüp gelecekler!... Hitler'in ölümlerinin mezarına lânet olsun!... Köpoğlunun tahtı tabutu olsun, oturduğu yer kanla dolsun namussuzun, oyun açtı başımıza!..."

Hanım teyze bir müddet daha anama baktı, sonra tahta merdivenlerden evine çıktı. Ben anamın Hanım teyzeyi anlamadığını açıkça görmüştüm. Hanım teyze de anamın kendini anlamadığını fark etmişti. Anam Hanım teyzenin hatırını sayardı, Hanım teyzenin yalnız kalması, Hanım teyzenin bu sıkıntılı hali, bir ses duyar duymaz herkesten (belki kendinden bile!) saklamak istediği huzursuzlukla avlu kapımıza doğru bakması anamı adama kıllı yakıp yandıyordu. Ama Hanım teyze bu rahat günleri kendine reva görmüyordu, bu rahat günler Hanım teyzeyi sıkıyordu, rahatlık vermiyordu.

Ben sokağımızın dibine, İbadullah'ın kestiği o kara dutun kökünün yanına gittim. Savaşın önce, o kara dutun güzel çağlarında, çocuklarla yardımlaşarak buraya getirdiğimiz ve iki gün devamlı yağmur yağdığı için hâlâ ıslak olan "kübik" taşın üstüne oturdum. Kendi kendimden korkuyordum, hiç böyle bir duygu yaşamamıştım. O küçük Aliekber kendi kendinden sıkılıyor, utanıyordu, kendi kendine acıyordu. Ama o an ilk defa kendi kendinden nefret de ediyordu. Çünkü benim babam savaşta vuruşuyordu, mahalleimizin bütün erkekleri ve gençleri savaşta vuruşuyordu. Ben ise burada rahat yaşıyordum. Benim yüreğimi gam keder kaplıyordu, ama aslında o gam ve kederde de bir rahatlık vardı. Çünkü ben cephedeki babam gibi ölüme gitmiyordum. O anda ben caddemizin, sokağımızın ve avlumuzun yetimliğinde, kimsesizliğinde de bir rahatlık gördüm.

O ıslak "kübik" taşın üstünde oturduğum bu boğucu yaz akşamı Hanım teyzenin kalın kaşlarının altından bakan kara gözleri benim gözlerimin önüne geldi. Ben bu kara gözlerde daha evvelki ciddiyeti hissetmedim. Bana göre Hanım teyzenin gözlerindeki o ciddiyeti, açlık değil, kimsesizlik değil, endişe değil, işte bu rahatlık yiyip bitirmişti.

İbadullah'ın geçen yıl iri ve keskin dişli kocaman bıçıkla kestiği o güzelim kara dutun yokluğuna artık hepimiz alışmıştık. Artık geceleri burada Balakerim'in başına toplaşıp kaval dinlemiyorduk. Ak Deve'nin maceralarına kulak vermiyorduk. O güzel kara duttan kalan iri kökün etrafını bu bir yıl zarfında otlar kaplamıştı, sanki her zaman oyunlarımızın meskeni olan bu ufacak yer, sokağımızın dibi şimdi bizim bütün mahallemizin sahipsizliğinin, yetimliğinin bir göstergesiydi. Sadece sarı kedi buralarda dolaşıyordu, sonra sarı kedi de öldü ve buralara in cin ayağı değmedi.

Ben ıslak "kübik" in üstüne oturmuş, çok kederli bir hatıra gibi o güzelim kara duttan kalan büyük köke bakıyordum. Birden sanki ansızın ayıldım, kökün sokağın duvarına yakın bir köşesinde bitmiş bir küme kök mantar gördüm. Babam sefere gittiğinde, vagon kokulu bereketli hasır sepeti evimize dolu dolu getirdiğinde, bazen ben bu sepetten kök mantarı da çıkarırdım. Babam Rusya istasyonlarından alıp getirirdi ve mantarların içinde en güzeli budur derdi. Anam bu mantarları tuzsuz yağda soğanla kavururdu, üstüne yumurta kırardı ve ben de bu mantar kızartmasından çok hoşlanırdım.

Benim yeşil bir kazağım vardı, daha doğrusu bu kakak bir zamanlar yeşilmiş, sonra o kadar eskimiş, yıpranmış ve anam da bu yırtılmış, yıpranmış yerleri o kadar çok yamamıştı ki yeşilliğinden, hatta kazaklığından bir şey kalmamıştı. Birden bire hiç bir şey düşünmek istemedim. Daha doğrusu bütün fikirlerim başımdan uçup gitti. Hatta kara dutu kesen ve bu kederli hatırayı bırakıp gi-

den o iri ve keskin dişli kocaman bıçığı da aklımdan çıkardım. O kök mantarlarının irili ufaklı hepsini toplayıp yeşil kazağımın eteğine doldurdum.

Dayım yaklaşık bir sene evvel nereden bulduysa bir şişe günebakan yağı bulup bize getirmişti. Bu bir şişe günebakan yağını anam gözünün nuru gibi koruyup saklıyordu. Ama o boğucu yaz akşamı anam da babamın seferlerini hatırlamış olacak ki ufacak ara kesmemizde atılıp kalmış olan hasır sepete baktı, ah çekti, gözleri doldu. "Allah sebep olanın evini yıksın!" dedi ve günebakan yağından bir az tavaya döküp mantarları kızarttı. Sonra yarıya bölüp iki табаğa koydu, tabağın birini bana uzatırken o boğucu yaz akşamı dünyanın en güzel sözlerini söyledi: "Götür kadına Aliekber... Mantarı kendinin topladığını söyle... Biz doyaya yedik de..."

Ben güzel kokusu bütün etrafa yayılmış o sıcak tabağı alıp avluva çıktım, tahta merdivenlerden yukarı çıktım. O sıcak tabağı masanın üstüne koydum ve anamın söylediklerini Hanım teyzeyle söyledim. Hanım teyze ayaklarını altına toplamış, sekiye oturmuştu, bana baktı, masaya koyduğum sıcak mantar kızartmasına baktı. Bir şey demedi, ama gülümsedi. Ben Hanım teyzenin bu gülümseyişinde cam gibi bir şey olduğu ve kırılıp parça parça olabileceği zannına kapıldım.

Ben cumbanın ortasında durmuştum ve ne edeceğimi bilemiyordum. Nedense çıkıp gitmek istemiyordum. Hanım teyzenin bu mantar kızartmasını benim yanımda sıcak sıcak yemesini istiyordum. Belki de Hanım teyzenin beni övmesini bekliyordum, durduğum yerde böyle mantar bulduğum için benim yerime sevinecek diye umuyordum. Bilmiyorum... Hanım teyze sekiden inip masanın yanına geldi, yine tabaktaki mantar kızartmasına baktı, yine gülümsedi ve ben yine bu gülümsemede cam gibi bir şey gördüm.

Hanım teyze;

"Hatırlıyor musun Aliekber, bir defasında bize Enze-
li balığı getirmişsin?..."

Ben başımı salladım, yani hatırlıyorum demek istedi-
dim. Gerçekten de o gün benim hatırlımdaydı. O gün Ha-
nım teyzenin gözlerinden süzülüp akan iki damla göz ya-
şını da hatırlıyordum. Bunlar Hanım teyzenin ilk ve son
defa gördüğüm göz yaşlarıydı. Sonra odada duvara asılı
olan Abuzer'in fotoğrafını hatırladım (Abuzer'in bu foto-
ğrafi da camın arkasındaydı), sonra bu fotoğrafa ben-
zeyen Koca'yı hatırladım. Sonra da sanki birden bire Ba-
lakerim kaval çaldı. Balakerim'in kavalında çalınan o
uzak, ama aynı zamanda çok yakın havayı dinlerken Adile-
'yi hatırladım. O zaman Hanım teyzenin gözlerinden
akan o iki damla göz yaşı benim tasavvurumda artık sa-
dece Abuzer için akıyordu, o göz yaşları artık Adile yü-
zünden de akıyordu... Sonra bana bizim mahallemiz bir
yetimlik, bir kimsesizlik seferine çıkmış gibi geldi. Hanım
teyzenin benim tasavvurumdaki o iki damla göz yaşı da
mahallemizin ardından dökülen suyun damlalarıydı.

Ben çıkıp gitmek istedim, çünkü gözlerimin önüne
çeşit çeşit görüntüler geliyordu. Ben bu görüntülerden
bir şey anlamıyordum, bu görüntüler, bu tasavvurlar be-
nim başımı ağrıyordu, beynimi yoruyordu. Bu sırada
Hanım teyze o bir tabak mantar kızartmasına bakarak
şöyle dedi:

"Aliekber, belki bunu Aliabbas kişiye göndersek da-
ha iyi olur..."

Ben;

"Aliabbas kişi çoktan göçüp gitti köyüne..." dedim.

Hanım teyze;

"Öyle mi?" diye sordu. Sonra "Evet, doğru ya..." de-
di. Bana baktı. Bana, Hanım teyzenin kalın kaşlarının alt-
tından bakın kara gözleri de Emine teyzenin gözleri gibi
zayıflamış, kötü görüyor ve hiç kimsenin bundan haberi
yokmuş gibi geldi. Sonra beni birden müthiş bir korku
kapladı, acaba Hanım teyze deliriyor muydu?

Hanım teyze bir daha;

"Evet, doğru ya..." dedi. Sonra "Sen hiç endişelenme
Aliekber" dedi, "Dönüp gelecek altısı da Aliekber... Ben
tanırım onları Aliekber, gelecek altısı da, hiç bir şey ol-
mayacak onlara, Aliekber... Sen hiç endişelenme, seni
arabayla daha çok gezdirecekler onlar Aliekber... Cafer
de gezdirecek seni arabayla Aliekber, Adil de gezdire-
cek, Abdülali de, Cebrail de, Aliekber, Ağarahim de, Ko-
ca da sizinle birlikte gezer, Aliekber..."

Hanım teyze bu sözleri bana bakarak söylüyordu,
ama benim tüylerim diken diken olmuştu. Bana, Hanım
teyze beni görmüyormuş gibi geliyordu, bana bakan göz-
leri çok uzaklarda bir yerlere dikilmişti ve Hanım teyze
bu sözleri bana söylemiyordu, uzaklardaki o insanlara
söylüyordu. Belki de bu cumbadan çok çok uzaklarda du-
ran kendisine diyordu.

"Sıkma canını Aliekber, hiç birine hiç bir şey olma-
yacak, altısı da dönüp gelecek... Ben tanıyorum onları
Aliekber..."

Ben ayaklarım titreye titreye tahta merdivenleri inip
evimize gittim. Bir müddet Hanım teyzenin benim çıkıp
gidişimden haberi olmamıştır diye düşündüm. Belki hâlâ
bana hitaben Cafer'in, Adil'in, Abdülali'nin, Koca'nın,
Cebrail'in, Ağarahim'in dönüp geleceğinden bahsediyor-
du, onların hiç birine bir şey olmayacağını anlatıyordu.
Biraz daha geçti, sonra Hanım teyze de tahta merdiven-
lerden indi, elinde küçük bir bohça vardı. Bunun bizim
verdiğimiz mantar kızartması olduğunu hemen anlamış-
tım. Avlumuzdan çıkıp yolun alt başına doğru gitti. Bu
defa da Hanım teyzenin bu mantar kavurmasını Emine
teyzeyle götürdüğünü anlamıştım.

... Gece yatağında gözlerimi kapamıştım, Balake-
rim'in kavalla çaldığı o uzak, ama aynı zamanda çok ya-
kın havayı yine duydum. Kaval çaldı, çaldı, çaldı... Sonra
Balakerim âdeta hem çalıyordu, hem de söylüyordu:

Hamam hamam içinde
Kalbur saman içinde
Deve tellaklık eder
Köhne hamam içinde

XXXVII

O kadın üç gün üç gecedir bir yavrusu karnında, öbür yavrusu kucağında açlıktan kaçıyor. Ama bu kervan yolu habire uzanıp gidiyordu, bitmek bilmiyordu, bir menzile kavuşturmuyordu. Dün sabah son ekmek kırıntısını kucağındaki yavrusuna vermiş, küçük bir parça da karnındaki yavrusu için kendisi yemişti. Çok geçmeden açlık onları yine haklamıştı, açlık yine onları öldürmeye başlamıştı.

Şehre açlık düşmüştü, kaçan başını alıp kaçmış, kalkan açlıktan kırılıp gitmişti. İri gözleri çukurlaşmış, açlıktan ışıl ışıl yanan, bir zamanlar dolgun ve ihtirash bedenini saran beyaz cildi şimdi kemiklerinden sallanan bu kadının kocası da boğazından kesip çocuklarına vermiş ve kendisi açlıktan helak olup gitmişti. Sonra bu görülmemiş açlık birbiri ardınca kadının üç oğlunu daha almıştı, bir yavrusu karnında, bir yavrusu da kucağında kalmıştı. Üç gün evvel bütün malına mülküne, evine barkına, avlusuna bahçesine karşılık aldığı bir parça arpa ekmeğini koynuna gizlemiş, daha yaşını doldurmamış yavrusunu kucağına almış, o aç şehirden çıkmıştı. Yalın ayak, başı açık bu kervan yoluna düşmüştü.

Bu kervan yolu vaktiyle yolcuyla dolu olurdu, buradan gece gündüz kervanlar geçirdi. Ama şimdi tamamen boştu. Çünkü bu aç şehirde develerin, atların hepsini kesip yemişlerdi. Bu aç şehre artık hiç kervan gelmiyordu, çünkü halk kervanların develerini hemen kesip yiyordu.

Güneş doğmuştu ve gitgide daha fazla yakıyordu. Ama kadın da, kadının kucağındaki çocuk da, karnındaki yavrusu da bu güneşin hararetini hissetmiyorlardı. Bu ka-

dının bütün içini, bütün varlığını yiyip bitiren bir açlık dısında göğüslerinin kapkara uçlarında tuz basılmış yara yeri gibi sızlayan, yağlarını eriten bir ağrı vardı. Bu uzandıkça uzanan yol boyunca, bu açlık içinde o kadın içi boş kese gibi sallanmış göğüslerini kucağındaki yavrunun ağzına veriyordu, çocuk da bütün gücüyle sütü tamamen kurumuş göğüsleri sömürüyordu, yara ediyordu. Eskiden hiç olmazsa biraz kan geliyordu bu göğüslerden, artık kan da gelmez olmuştu.

Bu kadının karnındaki yavru da açlık içindeydi, tekme atıyordu, başını kıpırdatıyordu. Kadın tabii ki karnındaki bu hareketlerin hepsini hissediyordu, henüz doğmamış, henüz bu kara yer yüzüne gelmemiş olan çocuğun çektiği azabı bütün yüreğiyle duyuyordu, ama hiç bir şey yapamıyordu. Alabildiğine uzanan, uzanan, bitmek bilmeyen bu kervan yoluna bakıyordu. Elini karnına sürtüyordu, karnındaki yavruyu sakinleştirmek istiyordu. Kemikleri çıkmış parmakları karnının sarkıp sallanmış derisinden bebeği, henüz doğmamış, henüz bu kara yer yüzüne gelmemiş bebeği ezmesin diye elini karnına ihtiyatla sürtüyordu... Kucağındakine baktı, ben öleyim, sana kurban olayım, sen ölme, ben çaresizim... Ne günah ettim de başıma bunlar geldi?...

A başım, başım seni...
Dökem kan yaşım seni...
Nereye alıp kaçam,
Belah başım seni?...

Ümit sadece bu kervan yolundaydı, bu kervan yolu önünde sonunda bir yere götürüp çıkarmalıydı, orada insanlar olacaktı, orada bir dilim ekmek olacaktı.

Kadın bütün gücünü toplayıp ayaklarını sürüklüyordu, ellerini ise hissetmiyordu. Elleri âdeta kucağındaki körpenin kundağının altında kuruyup kalmıştı, taşa dönmüştü. Bir de göğüslerinin uçları sızım sızım sızılıyordu.

Azizim, güne düştüm...
Gölgeden güne düştüm...
Evin yıkılsın, felek,
Dediğin güne düştüm...

Kadın yolun kenarında bir kara diken dalı gördü, gidip o dalın yanında durmak istedi, ama sonra yerimden kıpırdayamam diye korktu. Kucağındaki bebeği yere koyup kara diken dalının kökünü eşip çıkarmak istedi. Ama sonra bebeği yerinden kaldıramam diye korktu. Ama ayakları kendiliğinden durdu, bedeni kendi kendine eğilip bebeği yavaşça toprağın üstüne koydu, elleri kendi kendine kara dikenin dibini eşti, eşti. Kara dikenin kökünü çıkarttı, birazı karnına gitsin, karnındaki bebeğin olsun diye, birazını da ağzından çıkarıp toprağın üstüne koyduğu çocuğa vermek için ağzına alıp çiğnemeye başladı. Kara diken kökünün zehir gibi acısını hissetmedi, ama dişleri bu kökü ezemedi, ne kadar uğraştıysa da bir şey çıkmadı. Kara dikenin kökünü yere fırlattı, nasıl ayağa kalktığını, çocuğu yerden nasıl aldığını ve yeniden yola koyulduğunu kendisi de bilemedi...

Gökyüzü tertemizdi, güneş ışığından başka gökte hiç bir şey yoktu. Bu sırada çok uzaklarda güçlükle sezilen yeşil dağlar görüldü. O dağlarda, o taraflardaki güzel dünyanın çeşit çeşit meyveleri vardı, o dağlarda buz gibi pınarlar vardı...

Dağlar, nice dağlarsın?...
Beni görsen ağlarsın...
Sinemde yer kalmadı,
Sen neremi dağlarsın?...

Çok uzaklardan güçlükle sezilen o yeşil dağlar, sanki kadına biraz güç verdi, biraz ümidini artırdı. Kadın kurumuş elleri gibi göğüslerinin ağrısını da unuttu, yeşil dağlara doğru gitti, gitti...

Azizim, uyan, dağlar...
Al kana boyan dağlar...
Bu yan zulmethanedir,
Nicedir o yan dağlar?...

Ama biraz sonra o tertemiz gökyüzü de kapanmaya başladı, küme küme bulutlar geldi, uzaklardaki dağlar görünmez oldu. Kadın, artık sonunun geldiğini anladı. Kendinin de, kucağındakinin de, karnındaki de Allah'ın kargısına uğradığını anladı. Yüz tabip gelse de Allah'ın kargısına karşı ne yapabilirdi ki?

İleride, yolun kenarında bir ağaç gördü, zeytin ağacını uzaktan tanıdı. Yine yüreğinde bir ümit doğdu, yine takatsiz ayaklarını sürüye sürüye o zeytin ağacının yanına geldi, kucağındaki bebeği yere koydu, yaşlı zeytin ağacının dibini aradı, bir tane olsun düşmüş zeytin tanesi bulamadı, ağacın üstünde de hiç zeytin yoktu. Kadın bebeğini yerden kaldırıp yine yola düşmek istedi, ama artık bebeği kaldıramadı, yere oturdu, bedenini dik tutabilmek için sırtını yaşlı zeytin ağacının gövdesine dayadı. Artık buradan hiç kalkamayacağından tamamen emindi, artık hiç bir zaman bebeğini kucağına alamayacaktı. Tamamen takatsiz düşüp inleye inleye ağlamaya başladı. Kadının böyle inlemesi üzerine sanki toprağın üstündeki bebeği de bir güç geldi ve bebek de yüksek sesle ağlamaya başladı.

Böylece bir müddet geçti.

Bütün dünyada hiç kimse yoktu, bir kapanmış gökyüzü, bir uzadıkça uzanan yol, bir de kadın, karnındaki yavrusu ve toprağın üstündeki bebek vardı. Kadın ağlayıp inledikçe her tarafa bir zulmet çöküyordu. Kadın bu zulmetin ebedi bir zulmet olduğunu, bu zulmetin yavaş yavaş onları alıp götürdüğünü hissediyordu...

Böylece bir müddet daha geçti.

Kadının inleye inleye ağlaması ve toprağın üstündeki bebeğin ağlaması, sanki kadının karnındaki yavrusunu

da sakinleştirmişti. Artık el atmadı, ayak atmadı, o zulmet onu da kendisiyle birlikte alıp götürmeye başlamıştı. Bu sırada kadın kendi ağlaması, toprağın üstündeki çocuğun ağlaması dışında bir ağlama sesi duydu. Son defa bütün gücünü topladı ve onları alıp götürülen zulmetten çıktı, gözlerini açtı.

"Yüreği yumuşak adam" bu yaşlı zeytin ağacının altında diz üstü yere çökmüş, kadının karşısına oturmuştu. Kadına bakıyordu, toprağın üstündeki çocuğa bakıyordu. Kadının ileri çıkmış karnına bakıyordu, onların son güçleriyle ağlamalarına bakıyordu ve kendisi de gözlerinin önündeki bu musibete için için ağlıyordu.

Ak Deve yolun kenarında duruyordu ve sükût içinde geniş getirerek kadına, kadının karnına, toprağın üstündeki bebeğe, yüreği yumuşak adam ve yaşlı zeytin ağacına bakıyordu.

O kadın, "yüreği yumuşak adam"ı görür görmez tanıdı, demek ki Allah yüzünü onlardan büsbütün çevirmemişti, acımıştı, bu çölde bayırda başka birisini değil, "yüreği yumuşak adam"ı onların karşısına çıkarmıştı.

"Yüreği yumuşak adam"ın elinde küçük bir çığın vardı ve kadın o anda bu küçük çığın içinde ekmek olduğunu hissetti.

"Yüreği yumuşak adam" da kervan yolunun yolcusuydu ve yaşlı zeytin ağacının altında ağlayan kadını görünce Ak Deve'yi durdurmuştu. Ak Deve ön ayaklarını dizlerinden büküp çömelmişti. "Yüreği yumuşak adam" deveden inip kadına yaklaşmış, toprağın üstünde aklıktan ağlayan bebeği görmüştü. Kadının ileri çıkmış karnına bakmış ve kendini tutamayıp diz üstü yere düşmüş, kadının hâline, bebeğin hâline için için ağlamaya başlamıştı.

Kadın artık ağlamadı, toprağın üstündeki kız çocuğu da, anasının şimdi ona bir şeyler vereceğini hissetmiş gibiydi. Sesini kesti. "Yüreği yumuşak adam" ise durmak bilmiyordu, dizleri üstüne oturmuş hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

Kadın "yüreği yumuşak adam"ın elindeki çıkına bakıyordu.

"Yüreği yumuşak adam" sonunda biraz kendine geldi, ayağa kalktı, yoluna gitmek istedi. Bu sırada kadın dehşetle fisıldadı:

"Nereye kardeş?"

"Yüreği yumuşak adam" eliyle ağlamaktan kızarmış gözlerini silerken;

"Yolum uzak bacı" dedi. "Ben de menzile varacak mıyım, varamayacak mıyım, Allah bilir..."

"Bir parça ekmek ver bize..."

"Yüreği yumuşak adam" elinde tuttuğu küçük çıkına baktı ve;

"Bu benim rızkım, bacı..." dedi. "Beş senin haline çok acıyorum" dedi. "Ne kadar istersen, oturayım, senin bu hâline ağlayayım" dedi. "Ama bu benim rızkım, onu sana veremem" dedi ve yine kendini tutamayıp hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

Kadın artık ağlamadı, toprağın üstündeki bebeği, bir deri bir kemikten ibaret titrek parmağıyla toprağın üstündeki bebeği gösterdi ve;

"Ondan vaz geçtim" dedi. Sonra elini karnının üstüne koydu. "Hiç olmazsa bunu beslemem için bir dilim ekmek ver..."

"Yüreği yumuşak adam"ın temiz elâ gözleri vardı. Bu temiz elâ gözleriyle kadına baktı, hiç bir şey demedi.

Kadın, Ak Deve'ye baktı, Ak Deve'nin iri kara gözlerini gördü. Kadın, Ak Deve'nin iri kara gözlerinden öyle sözler okudu ki bu sözler aklıktan, açlığın bitmek bilmeyen, uzandıkça uzanan yol boyu azabından eziyetinden de beterdi, bütün içini, bütün varlığını parçalayıp dağıttı.

Ak Deve'nin iri kara gözleri kadına "Hayır, sen o bir dilim ekmeği karnındaki bebek için değil, kendin için istiyorsun, sen kendi kendini karnındaki yavruyla aldatma,

o bir dilim ekmeği sen kendini ölümden kurtarmak için istiyorsun..." diyordu.

Kadın gözlerini Ak Deve'nin o iri ve kara gözlerinden kaçırdı.

"Yüreği yumuşak adam" yine kendini tutamadı, yine hıçkırdı ve için için ağlayarak Ak Deve'ye bindi, kervan yoluna koyuldu. Ak Deve yavaş adımlarla uzaklaştı, gözden kayboldu.

Sonra büsbütün bir sakinlik çöktü.

O yaşlı zeytin ağacının altında, Ak Deve'nin iri ve kara gözlerinin bakışından, bir şeyler kalmıştı sanki... Sanki bu "bir şeyler", bu sakinlik içinde fısıldıyordu, ey insanlar, ben sizin işinize karışmıyorum, diyordu...

O kervan yolu da, o ihtiyar zeytin ağacı da tenhalaştı kaldı.

Ak Deve'nin o iri kara gözlerinin söyledikleri hafif, şeffaf ve göze görünmez bir duman gibi, o kervan yolunun üstüne, o ihtiyar zeytin ağacının dibine çökmüştü ve epey müddet buralardan çekilip gitmedi...

XXXVIII

Babam savaşa gideli üç dört ay olmuştu. Ama sanki, babamın derdini sadece ben çekmiyordum, sadece anam çekmiyordu. Evimizdeki raflara dizilmiş bardaklardan, tabaklardan tutun karyolamıza, masamıza, sandığımızı, tahta iskemlelerimize, hatta avluya bakan penceremizden kapımıza kadar her eşyamız, evimizin her köşesi bu çağı babamın derdini çekiyordu. Babamın kendine göre bir dünyası vardı. Babam tabiatı ve kaderi yüzünden belki de bizim sokağımıza, bizim ara yolumuza yabancı bir adamdı, ama bence şimdi bizim sokağımız ve ara yolumuz da babamın derdini çekiyordu. Babam burada bizimle olmadığı sırada, yani savaşa gittiği bu aylarda bizim mahalle için daha yakın, daha aziz birisi olmuştu.

İşte bu günlerden birinde, bir güz akşamı, o çatal dutun yapraklarının sararıp döküldüğü bir zamanda peşi peşine üç tane kara "emadin" gelip Muhtargilin evinin önünde durdu. Caferkulu ile ben, o kara "emadin"lerden korkuyormuşuz gibi Sarı Hamam'ın kapısı arkasına gizlenip gözlerimizi mahallemizin bu beklenmeyen konuklarına diktik.

Birinci "emadin"i biz tanyorduk, Muhtar'ındı. Muhtar telâşla arabasından inip ikinci ve üçüncü "emadin"lerin önüne geldi. İkinci arabadan uzun kara saçları özenle arkaya doğru taranmış bir adam çıktı. Bana, gri elbise giymiş, düğümü kocaman bir kravat takmış ve şu anda gülümseyen bu adamı daha önce çok görmüşüm gibi geldi. Ama onun kim olduğunu bir türlü çıkaramadım. Üçüncü arabadan da bir kişi indi. Muhtar;

"Hoş geldiniz!" dedi. "Buyurun, gelin içeri!..."

Ben ömrümde Muhtar'ı bu kadar güler yüzlü görmemişim. Ashında Muhtar'ın bu kadar konuksever olabileceğini tasavvur bile edemedim.

O gülümseyen adam bir yukarı, bir aşağı sokağımıza baktı ve daha da fazla gülümseyerek (onun gülümsemesinde güçlükle sezilen bir alay da vardı ve bu hususiyet bugün de devam ediyor, gülümseğinde sanki herkesle, bütün dünyayla alay ediyor) Muhtar'a;

"Muhtar yoldaş, buralar çok egzotikmiş..." dedi ve güldü.

Tabii ben o zaman "egzotik" sözünün manasını bilmiyordum, ama o zamandan beri bu söz bütün inceliğiyle kazanmış gibi beynimde kaldı. Ben bu sözün manasını bilmiyordum, ama bu söz bana nedense kötü bir söz-gibi göründü. Bugün de benim yüreğimde bu söze, bu günahsız "egzotik" sözüne karşı bir nefret var. Bir de o adamın gülüşünün beni kötü etkilediğini hatırlıyordum, sanki benim elimi tutup zorla ıslak bir kurbağaya değdirmişler gibiydi. Ben bu gülüşün sun'iliğini, sahteliğini o anda his-

setmiştim. Çünkü mahallemizde hiç kimsenin hiç bir zaman böyle yalandan güldüğünü görmemişim.

O adam Muhtargilin giriş kapısından içeri girince Caferkulu fisıldadı:

"Tanıdın mı? Settar Masum'u satan bu işte!... Görüyor musun nasıl hırıldıyor?..."

Ben Caferkulu'nun bu sözlerinden sonra o adamı hemen tanıdım, elbette oydu, Fethullah Hatem'di, gazetelerde fotoğraflarını çok görmüştüm. Yeni edebiyat ders kitabımızda fotoğrafı vardı, ananın onun fotoğrafları basılı gazeteyle mutfağımızdaki gaz ocağını temizlemesi ve bu fotoğrafların ufalanıp kırık kırık yere dökülmesi, gözlerimin önüne gelmişti.

Kara "emadin"lerin üçü de Muhtar'ın kapısının ağzında duruyordu, arabaların üçünün de şoförü vardı. Bu şoförlerin üçü de yaşlı adamlardı, çünkü genç şoförlerin hepsi savaştaydı. Cafer gibi, Adil gibi, Abdülali gibi, Ceb-rail ve Ağarahim gibi. Ama Fethullah Hatem yaşlı değildi, benim babamla aynı yaşta idi. Ama babam savaştaydı, bizim bütün evimiz babamın hasretini çekiyordu, bizim küçük ara kesmemizdeki hasır sepet bombóştı, bereketli vagon kokusunu tamamıyla yitirmişti. Ama Fethullah Hatem şu anda bizim mahalleydeydi, gizli bir alayla gülümseyen gözleriyle sokağımıza bakıp benim manasım bilmediğim sözler söylüyordu. Fethullah Hatem şu anda Muhtar'ın evinde konuktu, mutlaka bir şeyler yiyorlar, bir şeyler içiyorlardı. Fethullah Hatem hep gülümserdi, gülerdi, ama benim babam hep düşünceli olurdu. Fethullah Hatem bizim sokağa kara "emadin"le gelirdi, ama benim babam hep yoksulluk içindeydi. Fethullah Hatem, Muhtargilden çıkıp kara arabasıyla kendi evine gidecek, ama benim babam belki hiç bir zaman evimize dönmeyecekti. Settar Masum, Sabir'i çok seviyordu, Fethullah Hatem, Settar Masum'u suçlamıştı, yakalatmıştı. Ama şimdi bizim yeni ders kitaplarımızda Sabir'in fotoğrafının hemen arkasından Fethullah Hatem'in fotoğrafı geliyor-

du. İçimden gelen bir kahır yumağı boğazımda düğüm-lendi (birden bire Hanım teyzeğilde yazı masasının üstündeki o iri adam kemikleri bana Settar Masum'un kemikleriymiş ve hiç kimse bunu bilmiyormuş gibi geldi...). Dünyanın böyle bir adaletsizliği benim yüreğimi o zamana kadar hiç duymadığım dehşetli bir öfkeyle, kinle, düşmanlıkla doldurdu, kahır beni boğdu. Sanki Kübra teyzenin cumbadaki gülleri de böyle bir kahır içindeydi. Ben, yerden iri bir taş parçasını nasıl aldım, sonra o iri taş parçasını Muhtar'ın cumbasına nasıl vurdum, kendim bile anlayamadım.

Cumbanın büyük camlarından biri şangırtyla kırılıp sokağa döküldü. Benim attığım o taş, âdeta bütün sokağı irkiltti, ama ben bu bir anlık irkilmede bir gurur da hissettim. Sanki ben neden ötürüyse Muhtar'ın cumbasından, Muhtar'ın evinde oturan o adamlardan bütün sokağımızın intikamını almıştım, sokağımız da benim bu intikamımı, benimle gurur duyuyordu.

Muhtar'ın şoförü;

"Tı çto delayeş, negodya?"¹ diye bağırıp arabanın kapısını açtı. Ama önde ben, arımdan da Caferkulu göz açıp kapayana kadar kaçıp sokağımızın yukarı başındaki kavşaktan kıvrıldık ve koştura koştura mahalleden uzaklaştık.

Tabii Muhtargilin evinde oturan adamlar korkmuştur ve şu anda muhakkak canları sıkındır. Ama cumbadaki o güller, Kübra teyzenin gülleri şimdi camı kırılıp dökülmüş o açık pencerede benim arımda gülümsüyorlardı...

Eve tâ gece vakti döndüm.

XXXIX

Herhalde önceki yıld, mayıs başlarında Bakü'ye bir

¹ "Ne yapıyorsun, yaramaz?" anlamında Rusça ifade (a.n.)

kaç gün üst üste şiddetli yağmur yağdı, rüzgâr esti. Bu rüzgârlı, yağmurlu mayıs günlerinden birinde evde benim canım sıkıldı, paltomu giydim, şapkamı başıma geçirdim ve sokağa çıkıp deniz kenarındaki bulvara gittim.

Gerçi yağmur biraz azalmıştı, arada bir atıştırıyordu, ama her taraf su içindeydi, rüzgâr esiyordu. Ben cadde-deki küçük gölcüklere dikkat etmeden yürüyordum.

İyi hatırımda, Pazar günüydü, ama Bakü'nün sokakları bomboştu. Binaların oluklarından dökülen, sokaklarda kaldırımların diplerinden köpüre köpüre akan suya, ıslak duvarlara, damlara, bahar geleli yeni uyanmış ve birden bire böyle bir güz soğuşuna düşmüş ağaçlara baktıkça, yüzüme, ellerime ufak tefek yağmur damlaları düş-tükçe, bana bütün Bakü ahalisi şehirden çıkıp neredeyse buz gibi suyun altına girmiş ve bu boş sokaklar, ıslak binalar da böyle insansız kalmış gibi geliyordu.

Deniz kenarındaki bulvar açıklık olduğu için rüzgâr daha şiddetli esiyordu. Bulvarda, tabii hiç kimse yoktu, sahil bomboştu. Yağmurdan ışıldayan asfalt sahil deniz boyunca uzanıyordu.

Bir bölük aç martı da uçup deniz kenarına gelmişti. Bu rüzgâra, bu yağmura rağmen denizin üstünde uçuyorlardı, inip dalgaları gagalıyorlardı. Bu rüzgârlı yağmurlu mayıs günü cebimde bu kuşlara verecek bir şey olmayışına çok üzüldüm. Hatta hemen bulvardan çıkıp dükkâna gitmek istedim, bu kuşlar için küçük balık alıp getirmek istedim. Ama böyle bir fikre kapılmam, bilmiyorum neden, beni kendime, yaşıma yakışmayan güçsüz bir adam gibi gösterdi. Mesele, alıp getirdiğim küçük balıkların zaten bu büyük ve aç kuşların hepsini doyurmayacak olması değildi. Mesele bu isteğin saf bir çocuğun arzusu olmasıydı...

Deniz dalgalıydı ve bu dalgaların yüzü öylesine bembeyaz köpük olmuştu ki bu temiz beyazlık bu yağmurlu ve rüzgârlı mayıs gününün bozluğuyla hiç uyuşmuyordu.

Ben sahilden yukarı doğru çıktım ve bulvarın ağaçlık kısmında yürümeye başladım. Yeni yeni filizlenmeye başlamış ve bu ani mayıs soğuşunda üşüyen ağaçların yanından geçerken rüzgâr yaprakların suyunu benim yüzüme çarpıyordu.

Bulvar boyunca yürürken kendime dışarıdan baktım. Böyle rüzgârlı ve yağmurlu bir günde bir yazarın bulvarda gezmesinde tabii ki bir romantizm vardı. Dışarıdan görünen, dışarıdan bakılan bu romantizme, doğrusu benim güleceğim geldi.

O rüzgârlı yağmurlu mayıs günü bu boş bulvarda tek başıma dolaşmam o dakikalarda bana, dünyada bu rüzgârın ve bu denizin sesinden başka, bir de şimdi artık uzakta kalmış olan martı sesinden başka hiç bir ses yokmuş ve hiç olmamış gibi geldi.

Bulvardaki eski yazlık sinemanın yanından geçerken, sanki benim bu hissime engelmış gibi bir ses işittim. Bu küt bir sestti. Durup sesin geldiği tarafa baktım. Üç ihtiyar adam sinemanın karşısındaki bomboş meydana bir bank alıp duvarın dibine çekmişlerdi ve birbirlerine sokulup banka oturmuşlardı. Ortadaki adam dizlerinin üstüne bir tahta levha parçası koymuştu ve üçü de bedenleriyle bu tahta levhayı rüzgârdan koruyarak domino oynuyorlardı.

O yaşlı adamlardan birisini kırk yıldır görmememe rağmen hemen tanıdım.

Tahta levha ıslak olduğu için bu üç kişinin heyecanlı levhaya çarptıkları domino taşlarının sesi çok küt çıkıyordu. Bu sesin bu kadar küt çıkmasında bir sonbahar hâlet-i ruhiyesi, bir güz sarılığı vardı. Eğer seslerin rengi olsaydı bu domino taşlarının küt sesi mutlaka gazel renginde olurdu.

Bu üç kişiden biri, yaşlı olanı Muhtar'dı.

Ben bir müddet durup kenardan öylece Muhtar'ı seyrettim.

Bu kırk yılda Muhtar az değişmişti, ama yine de bundan kırk yıl evvelki Muhtar ile şimdi bu rüzgârlı yağmurlu günde bulvarda oturup öbür iki kişiyle sarı sesli domino taşlarını vura vura domino oynayan bu Muhtar arasında göze çarpan, hemen hissedilen bir fark vardı. Bu sadece yaş farkı değildi, bu fark belki de şimdi Muhtar'ın sırtında kara meşin ceketinin, başında meşin şapkasının, ayaklarında deri çizmesinin olmamasıydı. Muhtar şimdi sıradan bir insan gibi giyinmişti.

Yazlık sinemanın mevsimi daha gelmemişti, kapısı kapalı, duvarları ıslak, bilet gişesinin küçük penceresi demir kafesliydi. İşin tuhafı, bu boş bulvarda, bu yağmurlu rüzgârlı günde o üç kişinin sinemanın duvarı dibinde oturup domino oynaması bu sinemayı daha da kimsesiz, daha da fazla تنها hale getirmişti.

O üç yaşlı adamın ise duvarının dibinde birbirlerine sokuldukları sinemanın bu kimsesizliği ve tenhaliğiyle ilgileri yoktu. Taşlarını bedenleriyle rüzgârdan korudukları tahta levhanın üstüne vura vura domino oynuyorlardı (ve bu domino taşlarının sesinde de sonbahar elemi vardı).

Ben bir kenarda durmuş, bu üç adama bakıyordum, domino taşlarının o küt sesini dinliyordum. Sonra bana, bu civarlara çok tanıdık bir koku yayılmış gibi geldi. Bu koku çok çok uzaklardan geliyordu. Sonra anladım ki bu sıcak peraşki kokusuydu. Sonra ben Kübra teyzenin cumbasındaki saksılarda yetiştirdiği çiçekleri hatırladım.

O çiçekler elbette çoktan solup gitmişti.

Bu üç yaşlı kişi de benim gibi evde oturmaktan sıkılmış, buluşup her zamanki yerlerine gelmişler, bu kimsesiz ve تنها sinemanın duvarı dibinde birbirlerine sokulmuşlar, domino oynuyorlardı.

O domino taşlarının çıkarttığı küt sesin güz sarısını sadece ben görüyordum, o ses ancak benim gözlerimin önünde gazele çevriliyordu, ama o üç yaşlı kişi bunun farkında değildi.

Ben Muhtar'a bakıyordum. Muhtar'ın da bu rüzgârlı yağmurlu günde benim gibi evde sıkılıp buraya gelişi, uzaktan uzağa bizi birbirimize yakınlaştırıyordu.

Ben çocukken Balakerim bize, dünyadaki bütün insanların birbiriyle akraba olduklarını, çünkü yeryüzündeki bütün insanların Adem ile Havva'nın torunları olduğunu anlatırdı. Balakerim bu sözleri kendinin büyük bir keşfi gibi anlatırdı ve o zaman Balakerim'in bu sözleri dünyanın en büyük (ve nedense çok esrarengiz!) gerçeklerinden biri olarak tesir etmişti.

Gülümsedim, çünkü bu rüzgârlı yağmurlu mayıs günü Muhtar'la gerçekten akrabaymışız gibi bir hisse kapıldım.

Bu rüzgârlı yağmurlu günün gecesi gökte tuhaf bir temizlik vardı, gökyüzü baştan başa yıldızla dolmuştu, ay çıkmıştı, sanki yeryüzünde hiç bir zaman yağmur denen, rüzgâr denen, bulut denen bir şey olmamıştı. Ben de bu ayı, yıldızlı gece tuhaf bir rüya gördüm.

Alelâde binalardaki gibi blok merdivenler vardı, ama bu merdivenler yukarı çıkmıyordu, yerin altına iniyordu.

Ben bu merdivenlerden döne döne, terleye terleye sür'atle epey aşağı inmişim.

Sonra bir eve girdim, buranın Muhtar'ın evi olduğunu fark ettim.

Muhtar don gömlekti, elinde de içi suyla dolu büyük bir kova vardı.

Muhtar'ın sırtındaki don gömleğin beyzalığında bir kafen rengi vardı.

Benim elimden tuttu: "Gel, gel buraya!..." dedi. Biz yerin altındaki evden daha aşağı inmeye başladık. Muhtar merdivenlerden indikçe kavadaki su dalgalanıp ayak altına dökülüyordu, sanki yağmurdan sonraki küçük gölcükler gibiydi.

Ben önce önümüzdekini tabut kapağı sandım, ama sonra gördüm ki bodrumun tahta kapısıydı. Biz bu kapı-

nın karşısında durduk. Muhtar elini dirseklerine kadar kovaya daldırdı, suyun içinden bir anahtar destesi çıkar-
dı, bodrum katının bu daracık kapısındaki iri kilidi açtı
(bu iri kilit bana çok tanıdık gelmişti, hatta o an ben ir-
kildim de, sonra çok hafif, neredeyse tamamen şeffaf çiz-
gilerle Aliabbas kişiyi gördüm, Ziba teyzeyi gördüm...) ve biz içeri girdik.

Muhtar'ın ak gömleğinin kolu dirseğine kadar ıslan-
mıştı, ak donunun bacakları da kovanın suyundan ıslan-
mıştı. Donunun, gömleğinin ıslak yerleri bedenine yapış-
mıştı.

Muhtar; "Burada onlar!... Hepsini korudum!" dedi.

Bodrumun toprak döşemesine saksılar dizilmişti ve
bu saksılarda çiçekler yeşermişti.

O çiçekler Kübra teyzenin çiçekleriydi, ama bu çi-
çekler kâğıttandı.

Muhtar eğilip kovadaki sudan avuç avuç alıyordu ve
saksılardaki kâğıt çiçekleri suluyordu.

Sonra ben uykudan uyanacağımı hissettim. Gerçek-
ten de rüyadan uyandım, gece yarısıydı. Yeniden gözleri-
mi yumup bir müddet yatağında o yana bu yana dön-
düm. Yeniden uyumak istiyordum, o kâğıt çiçekler Muht-
tar'ın verdiği avuç avuç sudan sonra canlandı mı, canlı çi-
çek oldu mu, yoksa olmadı mı, görmek istiyordum.

XL

Bir defasında, 1944 yılının sıcak ve kurak güz günle-
rinden biriydi. Hanım teyze her zamanki gibi dik adımlarıyla
sokağımızdan geçiyordu. Birden üç katlı binanın ya-
nında duraksadı, başını kaldırıp Papakçı Ebulfethgilin
penceresine doğru baktı. Papakçı Ebulfeth'in karısı Fat-
ma'ya seslendi ve hiç kimsenin dünyada ummadığı sözler
söyledi:

"Fatma! Fatma!" dedi Hanım teyze. "Adile'ye söyle,
çıkıp yüzüme tükürsün benim, hakkı var!..."

Sokakta benden, Balakerim'den ve Caferkulu'ndan
başka kimse yoktu. Çatal dutun altında, kaldırımında otu-
ruyorduk. Caferkulu hayretle Hanım teyzeye baktı. Ca-
ferkulu'nun Hanım teyzeden, Hanım teyzenin bu sözle-
rinden korktuğunu açık biçimde görüyordum. Balakerim
de Hanım teyzeye bakıyordu. Ama Balakerim'in hep yol
gözleyen gözlerinde hiç bir hayret yoktu. Ben de Hanım
teyzeye bakıyordum. Kalbim çarparak kederli bir sevinç
duyuyordum; iyi ki sokağımızda hiç kimse yoktu, iyi ki
Hanım teyzenin bu sözlerini hiç kimse işitememişti. Çün-
kü ben mahalle halkının da Caferkulu gibi hayretle Han-
ım teyzeye bakmasını istemiyordum. Yüreğimin çarpın-
tısını kendim de duyuyordum ve korkuyordum. Ben Ca-
ferkulu'ndan daha beter korkuyordum, içimi bir korku
kaplamıştı. Çünkü ben Hanım teyzenin deli olmasını ist-
emiyordum.

Muhakkak Fatma teyzegil de Hanım teyzenin sözle-
rini işitememişti.

Hanım teyze daha fazla bir şey söylemedi, her za-
manki dik adımlarıyla yürüyüp ara sokağımıza kıvrıldı.

Balakerim bir müddet bizim ara sokağa doğru baktı,
sonra;

"Dünya!" dedi, "Senin..."

Ömrü boyunca hiç küfür etmeyen Balakerim, o sıcak
güz günü dünyaya çok kötü bir küfür salladı.

XLI

Ben Amerika'ya bundan üç yıl önce gitmiştim. Eğer
bir defa daha yolum Amerika'ya düşerse muhakkak Ziba
teyzeyi arayıp bulacağım.

Belki de Ziba teyze çoktan ölmüştür?
Bilmiyorum...

Ama içimde Ziba teyze sağlamış gibi bir his var. Hatta ben Ziba teyzeyi görüyorum da... İyice kocamış, beli bükülmüş, gözleri sulanmıştı ve o sulanmış gözler gece gündüz uzak bir mahallenin, hiç kimsenin tanımadığı ve hiç kimsenin tasavvur bile edemediği bir mahallenin özlemini çekiyordu...

Ziba teyzenin torunları İngilizce konuşuyorlardı, o güzel günebakan torbasından, o güzel çekirdek bardağından haberleri yoktu.

Ama ben Ziba teyzenin soyadını bile bilmiyordum, onu nasıl bulacaktım?

"Ziba teyze kimdir?"

"Gavril'in anası..."

Vesselâm, başka ne diyebilirim?

Bir de "uzaklardaki Bakü'deki mahallelerden birinde yaşırdı..."

XLII

Savaş bitmek bilmiyordu. Cafer, Adil, Abdülali, Koca, Cebraîl ve Ağarahim savaştaydı. İbadullah hemen hemen her gün mahalleye geliyordu ve hemen hemen her gün de Emine teyzenin çığılı sokağımıza yayılıyordu. "Ne istiyorsun benden, ey namussuz oğlu namussuz? Gene mi geldin? Allah ne zaman beni alıp götürülecek ki, senin elinden kurtulsun canım, ey nankör?..."

Sarı kedi öldükten sonra ben bir müddet, yaklaşık bir hafta on gün İbadullah'ı görmedim. Hatta bu bir hafta on gün boyunca ara sıra İbadullah'ın aklıma düştüğünü de gayet iyi hatırlıyorum. Sanki ben kendi kendimden gizlemeye çalıştığım bir huzursuzluk duyuyordum. İbadullah'a ne oldu acaba? Ama bu bir hafta on gün sonra İbadullah yine rakı kokusu saça saça sokağımıza gelmeye başladı, Emine teyzeyi bağırtmaya başladı.

Sokağımızın kadınları, kızları artık bahçe kapılarının ağzına toplanıp, pencerelerden uzanıp Emine teyzenin evine bakmıyorlardı. Çünkü herkesin kendi derdi kendine yetiyordu. Çünkü kara haber gelen evlerde kopan feriyatların yanında ihtiyar Emine teyzenin çığılıkları artık kimseye tesir etmiyordu.

Bir gün ben avlumuzun sokak kapısı ağzında oturdum, babam kim bilir kaç aydır savaştaydı ve anamın kendi kendine konuşmaya başladığı günlerdi. Kimsesiz ara sokağımıza bakıyordum, sokağımızın sakinliğini dinliyordum. Ben de kendimi koca dünyada yalnız, tek başıma hissediyordum. Sinemde arzusuz bir yürek vuruyordu ve bu yüreğin arzusuz vuruşlarını net olarak işitiyordum. Bu yalnızlık bana sonsuzmuş, ebediymiş gibi geliyordu, sanki bu yürek hep böyle arzusuz çarpacaktı. Ara sokağımızın sakinliğindeki o zavallılık, kimsesizliğindeki, sâhipsizliğindeki o yetimlik de ebediydi. Benim yüreğimin tırtısı da âdeta sokağımızın nabzı gibiydi, sevinçsiz, heyecansız vuruyordu, vuruyordu...

Birden yine Emine teyzenin çığılı koptu. Bu çığılı da eskiden olduğu gibi sokağımızda bir irkilme meydana getirmemişti. Aksine sanki Emine teyzenin bu çığılı da bizim sokaktaki sakinliğin, kimsesizliğin devamıydı; bu çaresizlik, yetimlik gibi bir şeydi. Sonra Emine teyzenin çığılı birden bire kesildi ve Emine teyze bir daha bağırmadı. Sokağımızın duvarları, pencereleri, bahçe kapıları sanki benimle birlikte bir müddet Emine teyzenin her zamanki gibi, yeniden bağırmasını bekledi. Sonra o çığılı da, Emine teyzeyi de unuttu; o aynı zavallı bigâneliğine, kimsesizliğine döndü. O yürek öylece sevinçsiz, heyecansız vuruyordu...

Bu sırada Emine teyzenin bahçe kapısı hızla açıldı, İbadullah sokağa çıktı. Ben sokağımızın o sakinliği, avlumuzun o bigâneliği içinde Emine teyzenin sözlerini işittim: "Git, köpoğlu, çık git artık, bıktım senden!... Git, köpoğlu, git, lânet olsun!..."

Ben ömrümde İbadullah'ı hiç böyle görmemiştim, belermiş elâ gözleri sevinçten, elde ettiği zafer yüzünden ışıliyordu. Gözlerinin bu ışıltısı İbadullah'ın güneşin altında yanıp kararmış zayıf suratına, kırışmış ince boynuna, cansız vücuduna bir hoşluk getirmişti. Sanki yürüyüşü bile değişmişti, adımlarında hiç olmayan bir düzgünlük vardı, göğsünü ileri çıkarmıştı. Gelip benim önümden geçti. Önce beni dikkate almadı, çünkü o anda İbadullah hemen hiç bir şeyi dikkate almıyordu. Dünyanın erf mesut, daha doğrusu, dünyanın en muzaffer adamıydı. Sonra birden bire durdu, geri dönüp aynı gururlu adımlarla tam benim önüme geldi. Elini ceketinin cebine sokup beyaz bir çaputa sarılmış bir şey çıkardı. Bu bez çıkımı benim gözlerimin önünde açtı, heyecandan dili dudağı titreyerek, tütünden sararmış iri ve seyrek dişlerinin arasından etrafa tükürükler sıçratarak;

"İşte gördünüz mü?" dedi. "Sonunda verdi altınlarını!... Gördünüz mü?"

O beyaz çaput parçasının içinde Çar Nikola'nın sakallı resimleri olan bir avuç altın sikke vardı.

"Gittim ben artık!... Ararsanız, bulursunuz beni Voronej'de!... Bulursunuz ya!..."

İbadullah gitti, aynı gururlu ve düzgün adımlarla gitti.

Ben Emine teyzenin bağırışını net olarak duyuyordum:

"Git köpoğlu, kan kusun inşaallah!... Tramvay altında kalasın, köpoğlu, beslediğin o kahpeyle birlikte!..."

Bana, bizim gamlı sokağımıza kirli bir su dökülmüş gibi geldi.

Bana, Emine teyze de baştan başa o kirin içindeymiş gibi geldi.

İbadullah'ı ben bir daha hiç görmedim.

Ama bir defasında hiç hatırımdan çıkmayacak bir hadise meydana geldi.

Birisi sokağımızda Rusça bağıryor ve ağlıyordu.

Tabii artık bağıryp ağlamakla bizim sokağımızı, mahallemizi şaşırtmak mümkün değildi. Bağıryp ağlamak o savaş yıllarında mahallemizin kaderi gibi, tabii bir şey olmuştu. Ama ahali sokağımızdan gelen sesin, bağıryp ağlamaktan başka sıra dışı bir tarafı olduğunu hemen hissetti. Sokağımızın pencerelerinden başlar uzandı, insanlar avlu kapılarının ağızına toplandı.

Üzerine kara bir elbise giymiş, başına kara eşarp bağlamış ve ağlamaktan gözleri kızarmış, göz kapakları şişmiş, tahminen elli altmış yaşlarında bir kadın, Emine teyzenin avlu kapısının önünde durmuş, Rusça;

"Gde İbadullah? On ved kak malnekiy rebyonok, propojdet!..."¹ diyordu ve kendini tutamayıp ağlıyordu.

Göz açıp kapayana kadar bütün sokağa bir fısıltı yayıldı. Rusça konuşan bu kadın İbadullah'ın Ermeni karısıydı. Bizim sokak ahalisi bu işe şaşkalmıştı. Çünkü İbadullah'tan on beş yaş büyük olan bu kadının öğretmenlere benzeyen ciddi görünüşü, kara elbisesinin, baş örtüsünün düzgünlüğü, Rusça konuşup içten ağlayışı İbadullah ile İbadullah'ın Ermeni karısı hakkındaki tasavvurlara hiç uymuyordu.

"Gde on? Çto vı s nim sdelali? Ved propojdet on bez menya, kak vı etogo ne ponimayete? Gde naytdi ego, podskajite..."² diyordu ve ağlıyordu.

XLIII

Yaz geçip gitti, sonbahar geldi. O güz günü avlumuzun akşam loşluğu yeni düşmüştü. Ben evimizin avluya açılan kapısı önünde oturmuş, bilek kalınlığında güzel bir ağaç olmuş o söğüdün sararmış yapraklarına bakarken

¹ "İbadullah nerede? Aynen küçük bir çocuk gibi her zaman ilgi istiyor, yoksa ortadan kayboluyor!..." anlamında Rusça ifadeler (a.n.)

² "Nerede o? Ona ne yaptınız? Anlamıyor musunuz, o bensiz mahvolur? Onu nerede bulabilirim, söyleyin?" anlamında Rusça sözler (a.n.)

avlumuzun sükûnetini dinliyordum. O sükûnet benim yüreğimi sıkıyordu, o sükûnet sanki birilerinin gözüyle bana bakıyordu, o sükûnet şu anda benim avlumuzda tek başıma olduğumu, hiç kimsem olmadığını biliyordu, sanki pusuda bekliyordu.

Anam ekmeğin sırasına gitmişti. Mahallenin çocukları da muhakkak ki Sarı Hamam'ın avlusuna gitmişlerdi. Ama benim onlara katılmaya hiç hevesim yoktu. Hatta şu anda Balakerim'in kavalını, sohbetlerini bile dinlemek istemiyordum. Öylece تنها avlumuzda oturmuşum, bilek kalınlığında bir ağaç olmuş olan söğüde bakıyordum, yere sallanmış budaklarının yavaş yavaş tamamen sararan yapraklarına bakıyordum. O söğüdün yapraklarının böyle sararması, sokaktaki o çatal dutun, o büyük ve yaşlı koca dutun yaprakları gibi kuruyup dökülmesi benim yüreğimi daha da sıkıyordu. Ben mahallemizin erkeklerinin, genç ve güçlü delikanlılarının ölmesine alışmışım, yani onların savaştan gelen kara haberlerine alışmışım. Ama şimdi bilek kalınlığında da olsa, bu küçük söğüdün, benim gözlerimin önünde ağaç olmuş bizim bu söğüt ağacımızın sararıp dökülen yapraklarına baktıkça, beşikteki bebekler, yeni yeni yürümeye başlamış çocuklar ölüyor olmuş zannına kapıldım... Sonra birden bire avlumuzda çökmüş olan o sükûnetin Ak Deve'nin iri, kara gözleriyle bana bakmakta olduğunu sandım. Ak Deve'nin gözleriyle bana bakan o sükûnette bir düşmanlık, bir kin var gibiydi. Ben avlumuzun, bizim o küçük, o güzel avlumuzun, çardaklı, havuzlu avlumuzun sakinliğinden korktum.

Sonra Hanım teyzeyi gördüm, cumbalı bölmede durup camın arkasından bana bakıyordu ve sanki o cam alelade bir pencere camı değildi, Hanım teyzeyle bizim avlumuz arasında, genelde de Hanım teyzeyle mahallemiz arasında, bütün yeryüzü arasında, gökyüzü arasında şeffaf bir setti. O sette bir buz soğukluğu, buz pürüzsüzlüğü, kalın buz dayanıklılığı vardı. Bir müddet öylece bir-

birimize baktık, sonra Hanım teyze eliyle beni çağırdı ve ben ömrümdede ilk defa Hanım teyzeden ürktüm. Hanım teyzenin beni çağırdığını anlamamış gibi yaptım. Hanım teyzeyle yüz yüze oturmak, tek başıma kalmak istemiyordum. Ama Hanım teyze cumbanın penceresini açtı (o buz soğukluğunda, buz pürüzsüzlüğünde şeffaf set ise aynen kalıyordu) ve beni çağırdı (sesi o şeffaf buz setinin arkasından geldi ve o seste de bir buz nefessizliği, cansızlığı vardı):

"Buraya gel, Aliekber..."

Ben kapımızın ağzında ayağa kalkıp başımı aşağı indirdim ve gelip tahta merdivenleri bir bir çıkmaya başladım. Ayağımı her basamağa atışımda yazın ve daha sonra kurak geçen süre zarfında güneşin altında kupkuru kurumuş tahtalar gıcırıyordu. Bu güz akşamı o tahta basamakların gıcirtısı da Hanım teyze ile yeryüzü arasındaki o buz soğukluğundaki kalın şeffaf setten söz ediyordu.

Cumbalı bölmeye girdim, ama başımı kaldırmadım. Çünkü Hanım teyzeye bakmak istemiyordum, Hanım teyzenin gözlerinde apaçık bir suçluluk görmekten korkuyordum. Hatta birden Hanım teyze avlumuzu böyle ıssız görüp, yani avlumuzda hiç kimsenin olmadığını, benim tek olduğumu, hiç kimsenin onun ağlayışından haberdar olmayacağını anlar da ağlar diye de korkuyordum. Anamın getireceği o ekmeğin bile vaz geçmeye hazırdayım, yeter ki anam hemen avlumuzda girsin ve ben Hanım teyzenin ağlamasını görmeyeyim. Ama Hanım teyze ağlamadı, bilakis gülümsedi:

"Otur Aliekber" dedi. "Sana yadigar vereceğim". Sonra odaya geçti ve biraz sonra elinde tuttuğu bir fotoğrafı geri döndü. "Bak Aliekber, hatırladın mı bu fotoğrafı?"

Tabii ki bu fotoğraf benim gayet iyi hatırlıyordum, bunlardan biri de bizim evimizdeydi ve ben o fotoğrafı çok seviyordum. Henüz savaş başlamadan önce Koca be-

ni fotoğrafçı Ali'nin yanına götürmüştü ve birlikte fotoğraf çekirmiştik.

Fotoğrafçı Ali'nin tahta zemin üzerine yağlı boyayla çizilmiş neredeyse duvar boyunca dört fonu vardı: Birinde iki kişi uçak kullanıyordu ve o uçak bembeyaz bulutların üzerinde gidiyordu, uçuyordu. Öbüründe iri cüsseli bir adam sırtına Çerkes cübbesi giymiş, beline hançer asmış, başına astragan kalpak takmış, at koşturuyordu. Üçüncüde dört kişi ağaçların arasındaki iskemleyle oturmuşlar, kitap okuyorlardı ve bu kitapların üzerine de adları yazılmıştı: "Lyubov i kovarstvo / Aşk ve Hile" (Rusça), "Tamilla", "Bedbaht Milyoner Yahut Rızakulu Fren-gimaab", "Çapayev". Sonuncuda ise üç kişi güzel bir pınarın başında oturmuş kebab pişiriyordu. Bu fonların hepsinde fotoğrafları çekilmiş adamların, yani uçak kullananların, at koşturanların, kitap okuyanların, kebab pişirenlerin başlarının bulunduğu yer boştu. Fotoğraf çekirmek isteyenler bu fonlardan birini seçiyorlar ve başlarını bu boşluktan dışarı çıkarıyorlardı. Fotoğrafçı Ali'nin başı gibi dört köşeli ve kara makinesine bakıyorlardı. Fotoğrafçı Ali önce gelip o boş yerlerden çıkmış başları çenesinden, alnından tutup öteye beriye çeviriyordu, biraz kenara çekilip dikkatle bakıyordu, sonra yine gelip fotoğraf çekirmek isteyen adamların başını o yana bu yana eğiyordu. En sonunda bu başların uygun yerini buluyordu: "Kıpırdama!... Kıpırdama!..." diyordu ve hemen makinesinin arkasına geçip bu defa da kendi başını kara şalın içine sokuyordu: "Kıpırdama!... Kıpırdama!..." diyor ve fotoğrafı çekiyordu.

Koca ile ben iki kişilik fon yalnız bir tane olduğu için, fotoğrafımızı uçak kullanılan yerde çekirmiştik. Öne Koca oturmuştu, o bembeyaz bulutların üstünde uçağı Koca kullanıyordu, ben de arkaya oturmuşum, gökyüzünün yedinci katındaki bu uçakta uçuyordum.

O gün akşamı avlumuzun sakinliği içinde Hanım teyzeyle karşı karşıya oturmuştuk. Biliyordum ki Hanım tey-

ze beni hiç olmazsa birazcık sevindirmek istiyordu, benim için bir şeyler yapmak istiyordu. Ama yıllardır bizim avludan, Hanım teyzenin o cumbalı bölmesinden gutab kokusu gelmiyordu ve o gutab kokusu geçmişin hem sevinci, hem de kederli bir hatırası haline gelmişti. Şimdi Hanım teyzenin gücü ancak bu fotoğrafa yetiyordu, bu fotoğrafla ufacak Aliekber'i sevindirmek istiyordu. Çünkü Hanım teyze cumbadan bakınca o şeffaf buz tabakasının arkasından o küçücük Aliekber'in kimsesizliğini, neşesizliğini görmüştü. O küçücük Aliekber, evlerinin avlu kapısı önünde oturup boynunu bükünce, avludaki o sessizlikten korkunca Hanım teyze o şeffaf buz tabakasının arkasından bu çocuğun gözlerindeki korkuyu görmüştü.

Ben Hanım teyzeye bu fotoğraftan bende de var demedim tabii... Hanım teyzenin karşısına oturup fotoğrafa baktım ve o anda birden bire bu fotoğrafın benim için eskisi gibi ilgi çekici olmadığını fark ettim. Ben bu fotoğraftaki uçağın, bu fotoğraftaki o bembeyaz bulutların yalancılığını apaçık gördüm, hatta bu fotoğrafı yırtmak gerek diye bile düşündüm. Çünkü bizim mahallenin yetimlik çağında, o kara haberli çağında bu yalancı uçağın, bembeyaz yalancı bulutların üzerinde uçması bana kötü tesir etmişti. Hanım teyze ise gülümseyerek konuşuyordu:

"Bak görüyor musun Aliekber... Bu fotoğrafı sana yadigar veriyorum... Ama iyi sakla, Aliekber, bu fotoğrafı, çok güzel fotoğrafımış..."

Ben başımı sallıyordum, yani evet öyledir, doğrudur diyordum. Bundan fazlasına gücüm yetmiyordu, bir şey diyemiyordum. Sadece başımı sallıyordum. Gözlerimi o fotoğraftan çekip Hanım teyzeye bakmak istemiyordum, çünkü Hanım teyzenin gülümsemesi benim hoşuma gitmiyordu. Daha doğrusu Hanım teyzenin ince dudaklarındaki o tebessümde bir şeyler vardı ve o benim hoşuma gitmiyordu. Bu yüzden Hanım teyzenin gülümsemesini istemiyordum. Ben Hanım teyzenin o ince dudaklarının

her zamanki gibi sımsıkı örtülmüş olmasını, Hanım teyzenin kalın kaşlarının altından bakan iri kara gözlerinin yine ciddiyetle bakmasını, o gözlerin sertliğinin hep hissedilmesini istiyordum.

Ben cumbanın alt köşesindeki Koca'nın yazı masasına da bakmak istemiyordum. Çünkü Koca'nın ders çalıştığı o bembeyaz insan kemiklerinin yine o masanın üstünde olabileceğini düşünüyordum. Ben o insan kemiklerini görmek istemiyordum. Birazdan gece olacaktı, mahallemiz yatacaktı ve ben o zaman, yani gece vakti, herkes yattıktan sonra Hanım teyzenin bu boş cumbalı bölmede o bembeyaz iri insan kemikleriyle başbaşa kalmasını istemiyordum.

Bu gece ben uyuyamıyordum. Uykuyla uyanıklık arasında devamlı olarak bembeyaz bulutların üstünde uçuyordum. Ben o uçağa binmek istemiyordum, uçmak istemiyordum, ama devamlı uçuyordum. Apaçık görüyordum ki bulutların beyazlığı sanki o insan kemiklerinin beyazlığıydı. O ardi arkası kesilmeyen uçuş boyunca bana da, uçağa da, o bembeyaz bulutlara da Hanım teyzenin ince dudaklarındaki o tebessüm eşlik ediyordu. O tebessüm bana, aslında Ak Deve'nin iri, kara gözlerinin bakışından doğmuş gibi geliyordu ve biz de âdeta bu bakışın, bu bakıştan doğan o tebessümün içinde uçuyorduk.

O gecenin ertesi günü ben mektepten dönünce anam;

"Pantolonunu çıkar, ver" dedi, "Yıkayacağım".

Okulda giydiğim pantolon tamamen kir pas içindeydi, sabun bulunmadığı için, anam o pantolonu yıkayamıyordu ki sabaha kadar kurusun ve ben temiz giyip okula gidebileyim. Ama o gün dayım bize kil bulup getirmişti (dayımın bir gözü sakattı, savaşa gitmemişti ve arada bir böyle bize gelip hâl hatır sorardı). Anam bir kalıp kil parçasını başka bir şeyle değiştirmeye veya başka elbiseye, hamamda yıkanmaya sarf etmemeye, sadece benim pantolonumu yıkamaya karar vermişti.

Anam o güz günü avlumuzdaki vananın altında kili köpürtüp pantolonumu yıkıyordu. Birden duraksadı, belini doğrultup Hanım teyzeğilin cumbasına doğru baktı ve kendi kendine;

"Bu kadın neden görünmüyor bugün?... " dedi. Sonra yine her zamanki gibi âh çekti, başını salladı. "Zavallı kadın... Konuşup ağlayarak hiç olmazsa içini boşaltmıyor, bütün derdini kederini içine atıyor..." dedi. "Allah cezasını versin sebep olanların, nasıl olsa verecektir (herkes Hitler'in sonuna az kaldığını biliyordu, o zamanlar anam sık sık "Allah Stalin'in gölgesini başımızdan eksik etmesin, az kaldı bu Hitler eşkıyasının sonuna!..." derdi.) Azrail müstahakını versin buna sebep olanların, nasıl olsa verecek!..." Sonra anam bana şöyle dedi: "Aliekber, git bak bakalım bu kadın ne yapıyor?..."

Ben dünkü gibi başımı aşağı eğip tahta merdivenleri gıcırdata gıcırdata cumbaya çıktım. Hanım teyze cumbadaki sekinin üstüne oturmuş, sırtını duvara dayamış ve gözlerini yumup uyumuştur. Ben uğrun uğrun cumbanın köşesindeki yazı masasına baktım. Hayır, yazı masasının üstünde hiç bir şey yoktu. Hanım teyze uyanmasın diye yavaşça cumbadan çıktım ve avludaki anama Hanım teyze uyumuş diye seslendim. Anam yine başını salladı, yine âh çekti ve yine;

"Zavallı kadın..." dedi.

Anam pantolonumu yıkadı, avludaki ipe astı. Pantolon sıcak güneşinin altında hemen kurudu. Anam öğle vakti avluya çıkıp pantolonumu ipten alırken yine Hanım teyzenin cumbasına doğru baktı:

"Aaa, bu kadın neden görünmüyor?" dedi. "Aliekber, Aliekber! Yavrum, git bakalım, bu kadın ne yapıyor sabahdan beri evde..."

Ben yine başımı öne eğdim, yine tahta merdivenleri gıcırdata gıcırdata cumbaya çıktım. Hanım teyze deminki gibi uykudaydı. Ben yine yavaşça avluya indim. Anama

Hanım teyze uyuyor dedim. Birden bire anamın bütün suratını bir endişe kapladı:

"Bu kadar da uyumak olur mu?" dedi. Anamın suratını kaplayan endişe benim de yüreğimde bir huzursuzluk uyandırdı. Ben de anam gibi başımı kaldırıp Hanım teyzeğilin cumbasına baktım.

Anam elinde tuttuğu pantolonu bana verdi, ellerini öğle vakti hep sırtında olan önlüğünün eteğine silerek bana baktı. Sonra tahta merdivenleri gıcırdata gıcırdata cumbaya çıktı. Ben anamın kalp atışlarını hissediyordum ve benim kalbim de hızlı hızlı çarpmaya başlamıştı. Anam cumbaya girdi, uzun bir süre geçti. Birden anamın bağırıldığını duydum. Anamın bağırışını duyar duymaz elimdeki pantolonu yere fırlatıp ara sokağa koştum, ağlaya ağlaya bağırıldım:

"Hanım teyze ölmüş!..."

Ben kendi sesimden başka hiç bir şey duymuyordum. Kendi sesim de bana başkasının sesi gibi uzaktan geliyordu. Hiç bir şey göremiyordum, hiç bir şey düşünmiyordum. Ağlıyordum ve ağlaya ağlaya bağırıyordum:

"Hanım teyze ölmüş!... Hanım teyze ölmüş!..."

O akşam bütün mahalle bizim avlumuzda, ara yoldaydı.

♦ Mahallemize kara haber geldiğinde, birisi öldüğünde evlerde, bahçelerde feryatlar kopardı. Kadınlar ağlayıp yüzlerini gözlerini yırtarlardı. Ama o akşam avlumuzda, ara sokağımızda hiç kimse ağlamıyordu, herkes susmuştu, hiç kimse bir şey demiyordu. Ama bizim avlumuzdaki, ara sokağımızdaki o sükül, ağlamaktan çok daha beterdı. O akşam sokağımız da derin bir sükül içindeydi ve sokağımızın bu sükülünde kapkara bir matem ağırlığı vardı.

O gece Balakerim de çatal dut ağacının altında, kaldırımında oturup bir müddet sustu. Sonra bizim ara sokağa bakarak;

"Onda kusur yok..." dedi. "Ak Deve yatmıştır kapısını..."

Ertesi gün Molla Esedullah öne düştü ve mahalle-mizde neredeyse hiç erkek kalmadığı için kadınlardan ve çocuklardan ibaret büyük bir izdiham, yani bütün mahalle Hanım teyzeyi mezarlığa götürdü. Mezarlıkta mahalle ahalisine bakarken bir yandan düşünüyordum. Şu anda tamamen boş kalmış caddemiz, ara sokağımız, avlumuz, mahallemizin şimdi bomboş, kimsesiz kalan bütün evleri, o evlerin pencereleri, kapıları, duvarları, merdivenleri, sokağımıza döşenmiş olan kesme taşlar, çatal dut ağacı hepsi bu sükül içinde ağlıyorlardı. Papakçı Ebulfeth emmi de, Emine teyze de mezarlıktaydı. Bana öyle geliyordu ki şu anda Adile de bir yerlerden bakıyor ve Adile de boş mahallemiz gibi, sükül içinde Hanım teyzenin ölümüne ağlıyordu.

Hanım teyzeyi defnettikten sonra cemaat dağılmış, anam da kadınlarla çıkıp gitmişti. Ben yerimden kıpırdamadım. Çünkü ben biliyordum ki, hatta emindim ki Balakerim mezarlıkta kalacak, tek başına oturup kaval çalacaktı. Ben de Hanım teyzenin defnedildiği o güz günü Balakerim'in kavalını dinlemek istiyordum. Eğer bu kaval sesini dinlemezsem bir daha avlumuzda çıkmayacakmışım, bir daha başımı kaldırıp avlumuzda bakan o cumbaya bakamayacakmışım gibi geliyordu. Cemaat dağıldıktan sonra Balakerim gerçekten de mezarlıkta kaldı, bir müddet ayak üstü durdu, sonra gelip Hanım teyzenin gömüldüğü yerin karşısında köhne bir mezar taşının yanına oturdu. Kavalını sarı ceketinin cebinden çıkardı ve yaz gibi sıcak o sonbahar günü mezarlıkta dünyanın en gamlı havasını çaldı.

XLIV

Balakerim gündüzleri yine mahallenin erkeksiz evle-

rine yardım ediyordu, su taşıyordu, odun kesiyordu, çivi, taş bulup sökülen dağılan yerleri kendi bildiği gibi tamir ediyordu, düzeltiyordu (anam artık Balakerim'e "şeytanın kölesi" demiyordu), akşamları ise çatal dut ağacının altında veya Sarı Hamam'ın avlusunda oturup kavalını sarı ceketinin cebinden çıkarıyordu, kendi havalarını çalmaya başlıyordu, sonra;

Hamam hamam içinde
Kalbur saman içinde
Deve tellaklık eder
Köhne hamam içinde

deyip Ak Deve'nin hikâyelerini anlatıyordu. Balakerim'in anlattığı bu hikâyelerde de sırtındaki ceketin rengi gibi gam keder vardı.

Balakerim'i savaşa götürmüyorlardı, çocukların arasında dolaşan şayiaya göre güya Balakerim'i savaşa götürmelerine Ak Deve engel oluyordu. Evet, ben artık büyümüştüm, ben artık her şeyi anlıyordum. Balakerim gibilerin savaşa götürülmediğini biliyordum, ama çocukların arasında yayılmış olan o şayia benim gözlerimde Balakerim'in anlattığı o hikâyelere (hatta Balakerim'in bizatihi kendisine bile!) bir önem, bir gerçeklik, bir doğruluk vermişti. Ben o hikâyelere eskisinden daha fazla inanıyordum, o hikâyeler bana eskisinden daha çok tesir ediyordu ve o kavalın havalarında sanki daha fazla bir sihir vardı.

Bizim mahalleyi, tabii, artık hiç bir şeyle hayrete düşürmek, şaşırtmak mümkün değildi. Bunun sebebi mahalleimizin her şeyi görüp geçirmesi değildi. Asıl sebep mahalleimizin hayatının her saatini, her gününü cepheden gelebilecek ölüm haberleri korkusuyla yaşamasıydı. Her saat, her gün endişe içinde birilerinin ölüm haberi bekleniyordu ve bu yüzden de başka haberlere, başka hadiselere kayıtsızdık. Ama bir gün mahalleimizde öyle bir hadise oldu ki büyükten küçüğe kadar herkes şaşıtı kaldı:

Şevket, Balakerim'le evlendi ve Balakerim'i kendi evine götürüp bakmaya başladı.

Geceleyin Şevket kendisi gidip Balakerim'i Sarı Hamam'ın avlusundaki kümes gibi yerden çıkarmış, çeke çeke evine getirmiş, su ısıtıp Balakerim'i çocuk gibi yıkamış, yedirip içirmiş ve ömründe hiç kadın görmemiş olan Balakerim de o gece minnettarlık, sadakat, saygı dolu gözleriyle Şevket'e baka baka hüngür hüngür ağlamış, Şevket de Balakerim'in başını göğsüne bastırıp ona katılmış, hüngür hüngür ağlamış diyorlardı.

O günden beri biz artık Balakerim'in başına toplaşmıyorduk, çünkü Balakerim artık gelip çatal dut ağacının altında ya da Sarı Hamam'ın avlusunda oturmuyordu, sarı ceketinin cebinden o güzel kavalını çıkarıp çalmıyordu, Ak Deve'nin hikâyelerinden söz etmiyordu. Demek ki bütün günü evde, yani Şevket'in evinde geçiriyordu. O hikâyeleri sadece Şevket için anlatıyordu, bizim o aziz, o güzel kavalı da ancak Şevket için çalıyordu. Arada bir o aziz, o güzel kavalın zayıf sesi duyulunca gidip Şevket'in sımsıkı örtülmüş, perdeleri çekilmiş sokak penceresinin önünde, kaldırımında otururduk ve bizim geçmişte kalmış o kavalımızın sesini dinlerdik.

Bir defasında sokakta Balakerim'le karşılaştım ve önce bu adam Balakerim değil de Balakerim'e çok benzeyen başka bir adam sandım. O sarı ceket Balakerim'in sırtında değildi, onun yerine mavi renkli yeni bir ceket giymişti. Balakerim uğrun uğrun o tarafa bu tarafa baka baka gidiyordu, sanki sırtındaki o mavi ceket yüzünden sokağımızdan, sokağımızdaki o tek katlı, iki katlı binaların duvarlarından, kapılarından, pencerelerinden utanıyordu, o Sarı Hamam'dan, o çatal dut ağacından utanıyordu...

Ben Balakerim'e bakarken birden bire Balakerim'in yine "şeytanın kölesi" olmasını, anamın ona yine böyle demesini ve gülümsemesini (savaştan önceki gibi gülümsemesini...) istedim.

Ben Balakerim'in sokağımızdan çekilmesini, aslında bir nevi mahallemize vefasızlık olarak değerlendiriyordum. Bana göre Balakerim'in böyle birden bire sokağımızdan çekilmesiyle sokağımızın, yolumuzun, avluların, bütün mahallemizin yetimliği, kimsesizliği daha da artmıştı. Fakat ben ne Balakerim'den, ne de Balakerim'i bizim elimizden almış olan Şevket'ten şikâyetçiydim, aksine ben yüreğimin derin bir noktasında Balakerim'in yerine de, geceleri oturup gözleri uykudan kapanıncaya kadar Balakerim'in anlattığı o hikâyeleri dinleyen, artık yalnız yaşamayan, tertemiz baktığı Balakerim'le birlikte yatıp kalkan Şevket'in adına da seviniyordum. Aslında bizim bütün mahallemiz, hatta önceleri hep Şevket'in arkasından konuşan o dertli kadınlar bile o kara haberli günlerde yüreklerinin derin bir noktasında hem Balakerim'in adına, hem de Şevket'in adına seviniyorlardı... Ama bu sevinçle beraber, benim yüreğimde, günlerden bir gün Balakerim sırtındaki o yeni mavi ceketini çıkarıp fırlatacak, o güzel sarı ceketini giyecek, bizim sokağımıza, bizim Sarı Hamam'ımızın avlusuna, o çatal dut ağacının altına geri dönecek diye bir endişe de (belki de gizli bir ümit?) meydana geldi...

XLV

1944 yılının aralık ayında cepheden babamın ölüm haberi geldi ve dayım bizim evi sattı. Anamı da, beni de alıp yanına götürdü.

Biz mahallemizden göç ettik.

XLVI

Onlar altı kişiydi.

Onların altısı da savaştan sağ salim gelmişti. Cafer, Adil, Abdülali, Koca, Cebrail ve Ağarahim'in o kapalı ve

çisentili eylül gününde dikilip tam bir sükûn içinde o mermer kabir taşına bakan ciddi yüzleri yine gözlerimin önündeydi. O bakışlardaki güç, sağlamlık, erkeklik; aynı zamanda o bakışlardaki ihtiram ve sadakat, âdeta bu gece, bu yağmurlu eylül gecesi benim bu çalışma odama da bir hararet, bir nikbinlik getirdi.

Bu nasıl bir eylül günüydü ki böyle yağışlı geçiyordu ve nasıl bir gündü ki ben o altı kişiyle böyle yüz yüzedim, onlara bakıyordum, onların bakışlarını okuyordum. O bakışlar, o mutlu duruş nasıl bir gündü ki yalnız benim çalışma odama değil, belki de benim bütün içime, benim gündelik hayatıma bir hararet getiriyordu. Bu histe bir temizlik, bir şeffaflık vardı, daha doğrusu bana öyle geliyordu. Bu his benim başka hislerimi temizliyor, benim düşüncelerime, isteklerime de bir temizlik getiriyordu.

Ben sırtımı mindere dayayıp ayaklarımı parkeye uzatıp evimdeki çalışma odamda, yumuşak bir koltuğa oturmuşum ve sokak balkonuna açılan pencereleri, balkonun çini döşemesini döven, oluklardan dökülen, şırıltıyla sokaktan akan yağmurun sesine kulak veriyordum. O altı kişinin suratı gözlerimin önünden çekilmiyordu (ve tabii o altı kişinin suratının gözlerimin önünden çekilmesini ben de istemiyordum), ben onları tek tek hayalime getiremiyordum, onların altısı birlikte benim gözlerimin önündeydi.

Ben Cafer'i, Adil'i, Abdülali'yi, Koca'yı, Cebrail'i, Ağarahim'i bundan yedi sekiz gün önce o kapalı, o çisentili günde kara mermer kabir taşının karşısında dururken görmüştüm ve bütün bu süre zarfında (ve de yağmur yağın bu güz günleri boyunca...) o küçücük Aliekber de benimle birlikte olmuştu, daha doğrusu, o küçücük Aliekber'in hisleri, düşünceleri, o küçücük Aliekber'in saflığı, temizliği benimle birlikte olmuştu. O hisler, o düşünceler, o saflık, o temizlik sanki cila gibi bir şeydi ve o cilayla benim yazı masamı silmişti, o beyaz sayfaları da, benim o yazı makinemi de cilalamıştı.

Ben kalkıp yatak odasına geçmek istemiyordum, soyunup yerime girip yatmak istemiyordum, hep böyle oturmak istiyordum. Ve yağmurun hep böyle yağmasını istiyordum. Bu gece yarısı yağmurun sesini dinlerken anladım ki meğer benim en çok sevdiğim mevsim güz mevsimi, benim için dünyanın en güzel sesi de bu yağmurun sesiymiş. Bu sevimli yağmur sesini dinlerken uyuklamaya başladım. Tabii ben isteseydim uyuklamazdım, ayağa kalkardım, çay içerdim, elimi yüzümü yıkarırdım ve gözlerimin önündeki o altı kişiyle, nasıl derler, ayık kafayla karşı karşıya dururdum (bütün bu yedi sekiz günde olduğu gibi). Ama bu gece yarısı, o yumuşak koltukta uyku beni mıknaş gibi kendine çekiyordu ve ben de mukavemet etmiyordum. Aksine uyuklamak istiyordum, çünkü benim yüreğim, yağmurlu bu Eylül geçesi bu uyuklamanın bana bir şeyler diyeceğini hissediyordu...

... Bir şeyler gösterecek...

... Bilmiyorum...

Bilmiyorum, bütün bunlar rüya mıydı, yoksa beni kâbus mu basıyordu?

Ama muhakkak ben bütün bunları görüyordum...

... O kervan yalnız Ak Deve'den ibaretti...

... Bir... üç... beş... altı...

O kervanda altı deve vardı, her devenin de bir devesi vardı. Her biri kendi devesinin önüne düşmüş gidiyordu. Ben apaçık gördüm ki o deveçiler bir bir Cafer'e, Adil'e, Abdülali'ye, Koca'ya, Cebrail'e, Ağarahim'e benziyor...

Hayır, hayır, bu deveçiler Cafer değildi, Adil değildi, Abdülali, Koca, Cebrail, Ağarahim de değildi, bunu ben biliyordum...

... Ama onlara çok benziyorlardı...

O develerin sırtında büyük heybeler vardı ve tabii o güzel heybeler yünden dokunmuştu. Ama o güzel heybeler, aynı zamanda büyük hasır sepete benziyordu ve ben

biliyordum ki o heybelerden güçlükle sezilen vagon kokusu geliyordu...

Ben kendimi görmüyordum, ama ben de neredeyse o kervanın yanında idim, belki de o kervanı geçiriyordum, bilmiyorum. O kervana sordum (belki de o soruyu soran ben değildim, kimse başka bir adamdı, belki de hiç bir adam değildi, güneşin altında yemyeşil düzlük boyunca uzanıp giden o kervan yoluydu, yahut uzaklardan bakan zirvesi karlı o ormanlı dağlardı?...).

... Nereye?...

Kervan cevap verdi (deveciler değil, Ak Develer değil, bilhassa bütün kervan cevap verdi).

... Geleceğe gidiyoruz!...

Ben (yahut uzanıp giden o kervan yolu, yahut zirvesi karlı o ormanlı dağlar) bu soruyu niye sordum, ben çok eskiden beri biliyordum bu kervanın nereye gittiğini, biliyordum ki o kervan geleceğe gidiyor.

Evet, ben bunu biliyordum, ama buna rağmen ben kervanın bu cevabına sevindim, çünkü aslında sevinen ben değildim, daha doğrusu sevinen bendim, ama ben artık o büyük çok katlı binanın üçüncü katında yaşayan ve ağlaya ağlaya sokağa bakan balkondan odaya kaçan o çocuğun yerine seviniyordum...

... O çocuk seviniyordu, o çocuk gülüyordu ve bu kervanı yola uğurluyordu...

... Hayır...

... Hayır...

... O çocuk "gelecek"te durmuştu ve "gelecek"ten görünen kervanı karşılıyordu...

Yola uğurlayan ise kalın kaşların altından bakan iri ve kara gözlerdi...

"Geçmiş" o Ak Deve kervanını "geleceğe" doğru yola uğurluyordu.

B-12327

Daha önce "*Şuşa Dağlarını Duman Bürüdü*" (Hikâyeler) ile "*Ölüm Hükümü*" ve "*Mahmut ile Meryem*" isimli romanlarını yayınladığımız Elçin'in bu defa "*Ak Deve*" romanını okuyucularımıza sunuyoruz. Ölüm sembolü olarak kullanılan "*Ak Deve*" aslında masallardan alınıp hayata sokulmuş bir "sembol"dür. Eserde sık sık yer verilen çocuk oyunları, tekerlemeler, "bayatı"lar ve Dede Korkut sözleri de folklorun yansımalarıdır. Eserin iç yapısında yer alan ilgi çekici bir başka folklorik öge de ağaçla ilgili bir uygulamadır. Tabiatın korunmasıyla ilgili modern bir tavra da işaret eden ağaç motifi, bizi ortak Türk kültüründe yaşayan bir geleneğe götürmektedir. "*Ak Deve*" İkinci Dünya Savaşı sırasında Bakü'nün geleneksel hayatı yaşayan bir mahallesinin dramıdır. Ele alınan mahalle folklorik ve dinî hayatı bütün canlılığıyla yaşatan bir mahalledir. Bu bakımdan romanın dramatik kurgusu geleneksel hayat ile yeni Sovyet devri arasında cereyan etmektedir. Büyük oranda ise İkinci Dünya Savaşı'nın bu mahalleyi nasıl etkilediği trajedik hayat maceralarıyla gözler önüne serilmektedir.

ISBN 975437297-7

9 799754 372976

7/11